

The background of the cover is a vibrant, detailed illustration of a tropical scene. In the foreground, there's a river or stream flowing through a dense forest. On the left, there are large, green, fan-like plants with clusters of yellow flowers. In the middle ground, several traditional thatched-roof huts are nestled along the riverbank. The background shows rolling green hills and distant blue mountains under a clear sky.

George Monbiot

GIFPIJLEN

*Een reis door
Nieuw-Guinea*

Gifpijlen

Grote ABC nr. 723

George Monbiot
Gifpijlen *Een reis door*
Nieuw-Guinea

Vertaald door Inge Kok

Amsterdam · Uitgeverij De Arbeiderspers

Copyright © 1989 George Monbiot
Copyright foto's © 1989 Adrian Arbib
Copyright Nederlandse vertaling © 1990
Inge Kok / B.V. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Oorspronkelijke titel: *Poisoned Arrows*
Uitgave: Michael Joseph Ltd., Londen
Omslagfoto: Adrian Arbib (Dani-kampong in de Baliemvallei op
Irian Jaya)
Omslagontwerp: Nico Richter

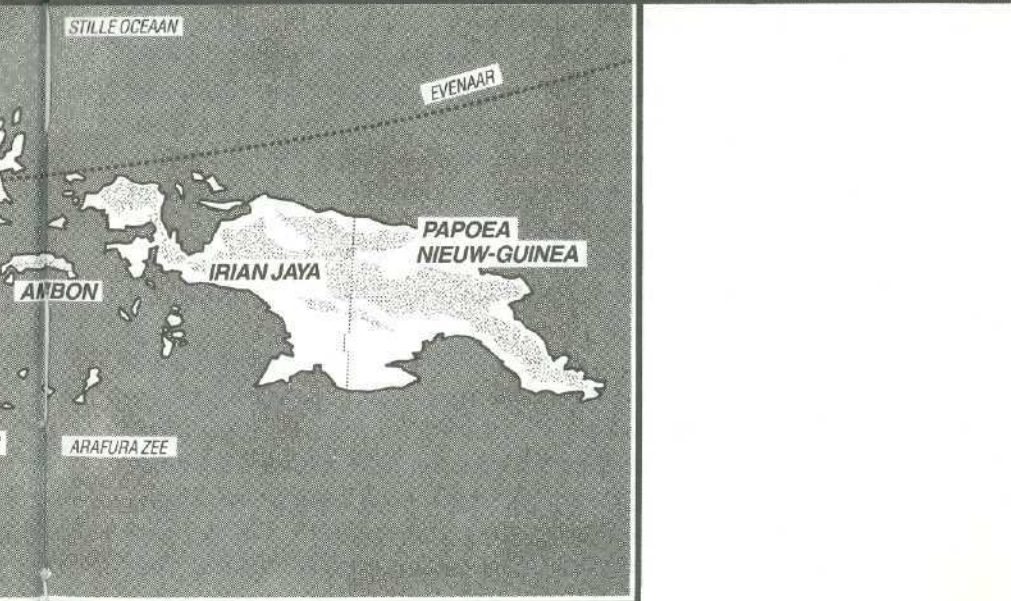
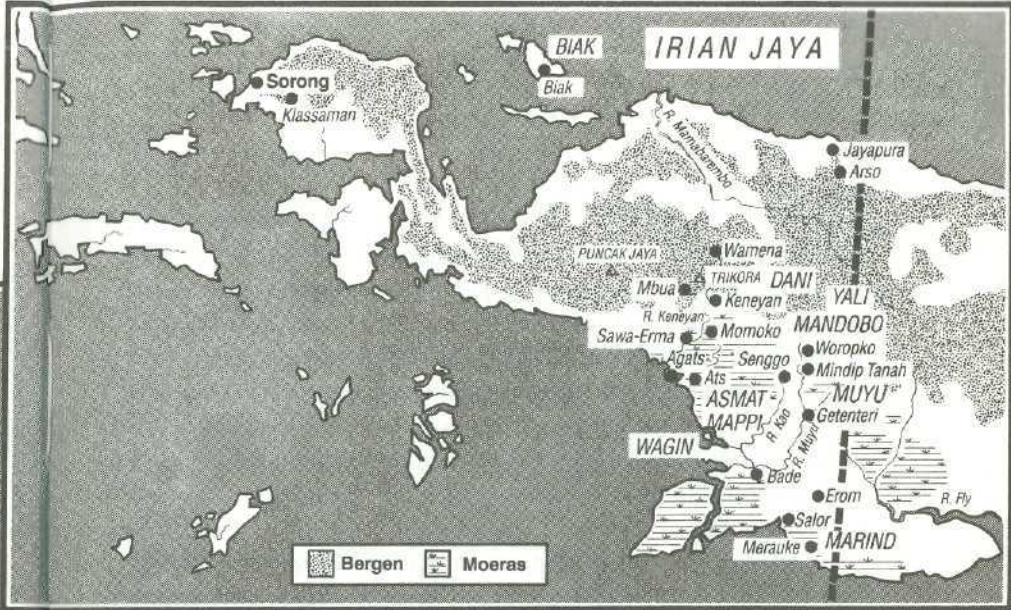
ISBN 90 295 3172 x / CIP

Voor Adrian

Een woord van dank

Hierbij wil ik mijn dank betuigen aan Katharine Hancock, aan mijn ouders en die van Adrian, aan David Presswell, Mark Chessell, Ben Ball, Charles Secrett, Anthony Smith, Caradoc King, Rod Hall, Roland Philipps, Anne Askwith, Kate Hogg, mijn oom Philip, Arnold Megelink, Mariel Otten, Marcus Colchester, Siti Suyono, Janet Cochran, Colin Wild, Victor Kaiseipo, Bert Hoffman, Carmel Budiardjo en Geoffrey Fox. En in de eerste plaats aan de vele mensen binnen en buiten Indonesië die hun naam hier niet graag vermeld zouden zien.

Om voor de hand liggende redenen zijn bepaalde namen en kleine details in dit verslag gewijzigd.

I

Walisi kwam blootsvoets over het rif aangelopen en zwaaide met iets wat we moesten bekijken. We liepen hem voorzichtig tegemoet, erop lettend dat we niet op een steenvis trapten of op een van de zeeslangen die Walisi's kinderen beslist voor ons hadden willen zoeken. De oude man hield in zijn hand een aan een rotanstokje geprikte rotte vis, waaraan vlak bij de staart een lus van touw bungelde. Ik had geen idee wat hij ermee zou gaan doen, aangezien Walisi over een eindeloos repertoire trucjes en opzettelijk geheimzinnige technieken beschikte. Toen hij wist dat hij onze belangstelling had gewekt, draaide hij zich om en liep met lange soepele passen weg over het drooggevalven plateau van het rif. In het gele licht van de late middag zag hij er tegen het rif afgeplat uit, een geslepen oude man met gemillimeterd haar, die wat aanrommelde met lokale magie tot het tij opkwam. Achter hem deinde het water tegen het plateau en daarachter lag een zwerm koraaleilandjes die stuk voor stuk op die van ons leken, met hun haag van palmen en lichte waas van wolken. Walisi bleef ineens staan en wees naar een gat in het zand ter grootte van een vinger. Hij ging er op zijn hurken naast zitten zonder dat hij ons iets wijzer probeerde te maken, veegde het kapotte koraal aan de rand van het gat weg en maakte het groter tot de vis erin paste. Hij schoof hem voorzichtig naar beneden tot slechts de bovenkant van het rotanstokje en een eindje touw naar buiten staken en legde de stukjes koraal weer terug.

Walisi knipoogde naar ons en rolde vervolgens op zijn dij een sigaret, terwijl hij het mysterie rekte. Wij moesten zijn spel wel meespelen en ongedurig van nieuwsgierigheid naar het gat staren. Hij begon hard en plechtig in zijn handen te klappen en terwijl hij dat deed begon het stukje rotan te trillen, eerst een heel klein beetje, toen heftig, waardoor het tegen de stenen stootte. Het touwtje schoot naar het gat en Walisi stak zijn hand uit en greep het. Zijn arm werd naar het zand gerukt. Hij worstelde om het touwtje op te

halen, er spoot water uit het luchtgat en toen schoot er het vreemdste ding uit dat ik ooit heb gezien. Het lag in een plasje zeewater te slaan en te spetteren. Het probeerde Walisi's handen te spictsen met scherpe priemen die uit zijn voorpoten staken. Het zag eruit als een kreeft waarvan het lichaam rond de schouders was gecompri-meerd en haalde als een bokser fel naar links en rechts uit. Walisi drukte het bij zijn kop tegen de grond, waarbij hij die afschuwelijke poten half onder het zand begroef, en wond om het hele lichaam touw tot hij het had vastgebonden. Hij hield het aan de lus omhoog en zei: 'Avondeten.'

Walisi's bidsprinkhaankreeft was slechts één voorbeeld van een menigte dieren waarvan ik, een vermeende zoöloog, nog nooit had gehoord voor ik arriveerde op het eiland Wekri, een van de talrijke atollen ten noorden van Java. Toen het tij het rif overkwam, voerde het eens een reuzeninktvis mee van misschien wel een meter lang, die we toen we aan het snorkelen waren tussen de scholen gekleurde vissen ontmoetten en waarmee we op een bepaalde manier conver-seerden. Wanneer ik met mijn vingers wriemelde, kreeg hij een diepbruine kleur van nieuwsgierigheid, kwam recht op me af en staarde met zachte koeieogen in mijn duikbril. Als ik vlak voor hem met mijn hand sloeg, werd hij geel van angst en vloog een meter achteruit om vervolgens weer nauwelijks merkbaar naar me toe te bewegen, waarbij hij niet kon voorkomen dat zijn huid zijn emoties liet zien. Er waren ook palingen, twee meter lang en slechts een of twee centimeter dik, in zwarte en witte hoepels, en samengestelde zeeanemonen, zwart en fluwelig als bomen in het maanlicht, die enkele minuten nadat je ze had aangeraakt plotseling ontvlamden. We dachten graag dat wij Wekri hadden ontdekt, aangezien de enige twee andere bezoekers bestonden uit de twee Hollandse meisjes met wie we waren gekomen. Mijn oude vriend Adrian Arbib en ik geloofden tijdens een ongedwongen vakantie in Indonesië dat we hadden gevonden wat alle toeristenfolders beloven maar nooit ge-ven.

Indonesië was voor mij toen—in 1985—slechts een ontsnapping aan Engeland geweest. We hadden over Java getrokken en, naar het nu lijkt, niets gezien dat daar niet voor ons was neergezet om te zien. Nadat we over Bali en Lombok hadden gezworven, hadden

we een beetje genoeg gekregen van het scherp omliggende pad van de toerist en waren we samen met twee vriendinnen die we op Java hadden leren kennen op weg gegaan om de Duizend Eilanden te zien. De eerste bevonden zich op slechts een uur varen van Jakarta, maar we betaalden de man van de boot om ons verder naar het noorden te brengen tot we alle sporen van het toerisme achter ons hadden gelaten en ons te midden van de onaangetaste atollen bevonden die slechts door vissers werden bewoond. Walisi was de eerste man die we zagen toen we het strand van Wekri opstroompelden en hij had erin toegestemd ons tegen een kleine vergoeding in zijn huis op te nemen. Twee hete weken lang deden we niets anders dan zwemmen, eten en slapen; het laatste boven de vloed, die 's nachts tot onder de palen van het huis opkwam. Ik kan naar waarheid zeggen dat de tijd die ik daar doorbracht zorgelozer was dan enige andere tijd die ik me kan herinneren. Het lijkt me nu zo merkwaardig en zo moeilijk te begrijpen, dat Indonesië toen geen enkele andere associatie opriep dan betovering.

Ik heb geleerd een dergelijke verlichting, waardoor al het andere donker lijkt, te verafschuwen. De dingen verfleetsen als je er te aandachtig naar kijkt en ontdekt hoe ze werken en waarom ze zo zijn geworden. In 1985 was Indonesië vriendelijk, vrolijk en even eenvoudig als een ansichtkaart, want ik was zo gelukkig dat ik niet beter wist en het was toen een en al zon en zee. De kennis die ik al mee terugnam bestond slechts in de vorm van een potentieel inzicht, van een gevoel van fascinatie voor het gebied, waardoor ik me op een dag zou kunnen realiseren dat het niet allemaal was zoals ik het had gezien. Ik zou ook wel een koude tropische kikker zijn als ik niet gefascineerd was geraakt. Adrian en ik hadden slechts voet gezet op vier van Indonesië's veertienduizend eilanden. Het land waarvan we tijdens een vakantie de centraal gelegen provincies oppervlakkig hadden bekeken, was achtenveertighonderd kilometer breed—dat wil zeggen, breder dan de Verenigde Staten—en daarbinnen bevonden zich de tropische gebieden die de minste verandering hadden ondergaan, waar geen enkel spoor van een blanke of zijn wereld te vinden was. Onder de bevolking van Indonesië, die qua aantal de vijfde plaats op de wereldranglijst inneemt, bevonden zich culturen die zo ver uiteen lagen als maar mogelijk was, van de meest techno-

logisch ontwikkelde tot kleurrijke, uiterst bijzondere stamculturen, waarvan de leden nog met metaal in aanraking moesten komen. Om een maand in een land door te brengen en er desondanks slechts het miniemste deel van te zien, kan slechts iemand uit een land als Engeland intrigeren.

Twee jaar lang had ik weinig aan de fascinatie die ik met me mee terug had genomen. Terug in Engeland ging ik voor de BBC werken, eerst voor natuurprogramma's op de radio, vervolgens voor een actualiteitenrubriek van de World Service. Adrian, die beroepsfotograaf was, liet zijn ongenoegen in Engeland achter en vond werk in Denver in de Verenigde Staten. In het begin was mijn werk boeiend en leerzaam, precies zoals het hoorde te zijn, maar voor mij volgde de desillusie snel. Er kwam een deprimerende regelmaat in de actualiteiten, want iedere dag moest er een nieuw programma worden gemaakt omdat iedere dag het werk van de vorige dag waardeloos was geworden. Ik wilde iets groters, met een einde.

Het werk dat ik deed was ook onvolledig. Er waren grote delen van de wereld waarover nooit werd gerapporteerd in het nieuws van ons of van wie dan ook en ik begon na een tijdje het gevoel te krijgen dat die gebieden te lijden hadden onder dat gebrek aan verslaggeving, want er waren geen correctieven om de excessen van het leiderschap in bedwang te houden. Vanuit deze zwarte gaten kwamen nu en dan geruchten, verhalen die vaak veel belangrijker waren dan wat wij brachten. Ik begon de geruchten zo nauwkeurig mogelijk te volgen door verhalen op te pikken van ballingen, van teruggekeerde reizigers en van vrienden in mensenrechten- en milieuorganisaties. Ik zocht een project, met een einde, dat groot genoeg was om me volledig in beslag te nemen en het overhoopgooien van mijn gerieflijke bestaan te rechtvaardigen. Ik speelde met diverse ideeën, maar er sprong er geen een echt uit.

Toen het verhaal kwam waarop ik wachtte, spitste ik aanvankelijk niet mijn oren door de geruchten over gruwelen en vernietiging, maar door de naam en de associaties – van zon en zee en fascinatie – die werden opgeroepen: Indonesië. Toen ik tijdens een lunch met een vriend die actie voerde voor een mensenrechtenorganisatie goed luisterde naar wat ik hoorde, besefte ik dat hij het over iets bijzonder verbazingwekkends had. De volgende paar weken ging ik

erop door met anderen die er wat van af wisten en merkte ik dat ik me stukje bij beetje een beeld vormde van iets wat, hoewel het slechts fragmentarisch en onbevestigd was, een kwestie deed vermoeden die verborgen en veelomvattend genoeg was om het loslaten van mijn bestaan te rechtvaardigen.

Aan het uiterste eind van Indonesië lag bij de Stille Oceaan, letterlijk op een ander continent dan het kleine koraaleilandje waar Walisi bidsprinkhaankreeften ving, het meest afgelegen tropische gebied ter wereld. Op Irian Jaya, de ene helft van het vroegere Nieuw-Guinea, waren mensen die stenen gereedschappen gebruikten en hun stammenoorlogen uitvochten met pijlen waaraan houten punten zaten. In de bergen leefden stammen, die naakt waren in de bittere kou, zo afgezonderd van de buitenwereld dat ze geen gemeenschappelijke taal hadden met hun burens in de omliggende dalen. In de zuidelijke moerassen, de grootste en minst toegankelijke ter wereld, kwamen nog koppensnellers en kannibalen voor. Het was de laatste plek op aarde waar nog onbekende stammen zouden kunnen bestaan. In die provincie, Irian Jaya, zou een holocaust aan de gang zijn die even gruwelijk was als Stalins zuiveringen van de etnische groepen in de Sovjetunie. De regering van Indonesië had een programma gestart om de stamvolken te vernietigen. En de methode die werd gebruikt was zo harteloos en domweg vernietigend dat zowel de stamvolken als de mensen die waren uitgezonden om korte metten met hen te maken, erdoor uit de weg werden geruimd.

Hoewel de inwoners van Irian Jaya in westerse ogen misschien een barbaarse indruk hebben gemaakt, zouden ze volgens antropologen een sociale structuur en een maatschappelijk systeem hebben ontwikkeld dat stabiel en soepeler was dan alles wat we in de ontwikkelde landen kennen. Ze leefden al zo'n vijftigduizend jaar op min of meer dezelfde manier en hadden geleerd de oerwouden die ze bewoonden te gebruiken zonder ze te vernietigen. In die oerwouden hadden ze een cultuur ontwikkeld die opmerkelijk kleurrijk en complex was en in ieder opzicht verschilde van die van andere volken. De stammen op Irian Jaya en de andere aan de rand gelegen eilandjes zouden de regering echter in verlegenheid brengen. Hun bestaan vormde een belediging voor het progressieve, ontwikkelde

beeld dat het land van zichzelf had, ze vormden een haard van politieke ontevredenheid en ze hielden de lucratieve ontwikkelingsprojecten op die de regering in hun land wilde starten. Vooral op Irian Jaya veroorzaakten de stammen problemen voor het bestuur. Zij geloofden dat ze niet vanuit Jakarta hoorden te worden bestuurd, aangezien ze tot een ander ras met een andere manier van leven behoorden en op een ander continent woonden. Ze beweerden dat hun land op een oneerlijke manier, zonder hun instemming, door Indonesië was overgenomen en ze ondersteunden hun bewering door te proberen met gifpijlen en houten speren het leger te bevechten dat gestuurd was door het op vier na grootste land ter wereld. Volgens de actievoerders voor de mensenrechten hadden de Indonesiërs een manier gevonden om niet alleen deze rebellen uit te roeien, maar alle één miljoen tot een ander ras behorende mensen die in die woeste streek leefden.

Op Java, vierduizend kilometer bij de jungle van Irian Jaya vandaan, heerste een bevolkingscrisis. Dank zij goede medische zorg en hygiëne waren veel meer kinderen in leven gebleven dan vroeger en nu woonden op dat eiland ter grootte van Engeland honderdvijf miljoen mensen. De boeren hadden geen land meer en de mensen in de steden hadden geen werk, waardoor de crisis in bepaalde delen in een catastrofe dreigde te ontaarden. Volgens de actievoerders gebruikte de regering die situatie als excuus om de problemen in de ver verwijderde provincies uit de weg te ruimen.

De Indonesische regering was bezig met een project om vijftien miljoen van de op elkaar gepakte Javanen naar de afgelegen eilanden te laten verhuizen. Terwijl de regering beweerde dat ze de herverdeling van de armen beoogde, zeiden de actievoerders dat hun motieven geperverteerd waren. Het gigantische project, dat in opzet groter was dan welke andere officiële migratie ook ter wereld, was bedacht om deze ontevreden stammen te vervangen door loyale en ontwikkelde Javanen. Op die afgelegen eilanden werden zij letterlijk weggevaagd. Hun land werd afgepakt, hun dorpen werden verwoest en hun tradities meedogenloos onderdrukt. Wanneer ze zich verzetten – en dat hadden hele stammen gedaan – werden ze uit de weg geruimd. Wie aan de soldaten ontkwam, werd zonder enige middelen van bestaan en in een vreemde cultuur die hun geen ruim-

te bood, gedreven tot verbijstering, naar men zegt de hongerdood en uiteindelijke vernietiging. Zelfs de migranten zouden in grote moeilijkheden verkeren, want zij merkten dat ze door de niets ontziende ambitie van de regering gedumpt waren op onvruchtbare grond die niet genoeg opleverde om in hun onderhoud te voorzien, zonder geld, zonder contacten en zonder mogelijkheden om te ontkomen, te midden van de vijandige mensen die zij hadden verdrongen. Bovendien zouden er aanzienlijke buitenlandse belangen in het spel zijn. Amerikaanse, Europese en Australische. In dat stadium was dat me echter absoluut niet duidelijk.

Dat was de versie van de mensenrechtenorganisaties. De regering, zo ontdekte ik uit informatiemateriaal dat door ministers was geschreven, vertelde een heel ander verhaal. Zij zei dat het migratieproject—of 'transmigratieproject' zoals het werd genoemd—een eenvoudig humanitair programma was. Op Java heerste een enorm probleem. De mensen hadden daar dringend behoefte aan land en werkgelegenheid en hun situatie verslechterde snel. Door de bevolkingsgroei kwamen er op dat ene kleine eiland ieder jaar twee miljoen mensen bij en ze konden gewoon nergens heen. Irian Jaya en de andere afgelegen eilanden, waar de bevolking in geen duizenden jaren was toegenomen, waren naar verhouding bijna leeg. De meest voor de hand liggende oplossing voor de problemen op Java was om aan een stel van de opeengepakte mensen onbewoonde gebieden in de afgelegen provincies te geven. Transmigratie gaf de migranten een duw in de goede richting, hielp de druk op Java te verlichten en bood en passant grote voordelen aan de stamvolken. Terwijl delen van Indonesië de voordelen van de ontwikkeling hadden genoten, waren de grote afgelegen eilanden overgeslagen. Transmigratie bracht de bevolking daar wegen, fabrieken en banen en hielp hen zich uit hun onderontwikkelde levenswijze op te trekken. Bijna al het land dat voor het project werd gebruikt, was onbewoond en waar lokale mensen uit hun huizen moesten worden verdreven, hadden zij een kans om de verbeterde technieken van de migranten te leren kennen en om gezeten landbouwers te worden. Transmigratie, zo zei de regering, deed niets dan goed.

Het zag ernaar uit dat de Indonesische regering ten goede of ten kwade nooit haar opmerkelijke doelstelling zou verwezenlijken om

vijfenzestig miljoen mensen te verplaatsen. Het project had al een scherpe terugval ondergaan toen het land geen geld meer had en de mensen waren slechts druppelsgewijs uit Java vertrokken. Het was een ongelooflijk duur project. Tot 1986 waren vier miljoen transmigranten vanuit Java naar gebieden als Sumatra en Kalimantan gegaan en zij hadden de regering zeven miljard dollar gekost. In 1987, toen de economie zich langzaam herstelde, scheen de transmigratie echter weer op gang te komen. De regering had haar oorspronkelijke doelstelling herzien en er werd voorspeld dat er uiteindelijk misschien zo'n twintig miljoen mensen zouden worden verplaatst. Sumatra en Kalimantan hadden volgens de actievoerders te lijden gehad onder enkele problemen waarvoor Irian Jaya gesteld begon te worden. De migranten die daar naar toe waren gestuurd, hadden de schitterende oerwouden verwoest, de stammen die er woonden verdreven en hier en daar gemerkt dat zij zich in fatale moeilijkheden bevonden. Nu zou het programma met meer ijver en enthousiasme op Irian Jaya worden geconcentreerd dan op een van de andere eilanden was gebeurd. Dit had volgens de actievoerders een historische reden.

De Indonesische regering had zich naar het scheen het grootste deel van de bevolking van Irian tot vijand gemaakt toen zij in 1963 het bestuur van hun land had overgenomen. Irian Jaya maakte, zoals ooit heel Indonesië, deel uit van het uitgestrekte Nederlandse eilandenrijk van Nederlands-Indië. Toen de rest van Indonesië in 1950 onafhankelijk van Nederland werd, pleitten de Nederlanders er sterk voor dat Irian Jaya (of West-Nieuw-Guinea zoals het toen heette) erbuiten zou blijven. De bevolking bestond daar uit zwarte, kroesharige Melanesiërs die in stamverband leefden op vierduizend kilometer van Java, waar lichtgekleurde, technologisch ontwikkelde Aziaten met sluik haar woonden. De godsdienst, leefwijze, politiek en geschiedenis van Irian Jaya stonden volkomen los van die op de andere Indonesische eilanden en het lag zelfs op een ander continent. Irian Jaya vormde met de rest van Nieuw-Guinea de noordelijke grens van het Australaziatische continent, terwijl de voornaamste eilanden van Indonesië deel uitmaakten van de Zuidoostaziatische schol. Het leek de Nederlanders niet eerlijk en niet natuurlijk dat de bevolking van Irian vanuit Java werd bestuurd. Daarom begonnen

ze Irian Jaya voor te bereiden op de onafhankelijkheid, die een feit zou worden op het moment dat ook de rest van Nieuw-Guinea zou ophouden een kolonie te zijn. Dan zou het hele eiland—het gedeelte van Irian Jaya en het gedeelte van Papoea Nieuw-Guinea—één enkele staat kunnen vormen van grotendeels in stamverband levende Melanesiërs.

De Indonesiërs hadden echter voor hun eigen onafhankelijkheid geproclameerd dat alle koloniën die ooit deel hadden uitgemaakt van Nederlands-Indië, deel moesten gaan uitmaken van hun land. Hoewel Nederland er in 1950 in was geslaagd Irian Jaya van de andere eilanden te scheiden, hadden de Indonesiërs het in 1963 met behulp van machtige vrienden in de Verenigde Naties en na veel actie voeren en een mislukte invasie teruggekregen.

Sindsdien hadden sommige Papoea's doorlopend hun verbolgenheid getoond over het feit dat ze vanuit Jakarta werden bestuurd en met de wapens van hun stam gevochten om hun onafhankelijkheid terug te winnen. Wat de Indonesiërs ook zeiden of deden, zij konden die mensen er niet van overtuigen dat hun land een natuurlijk deel van Indonesië vormde. De regering probeerde de bevolking van Irian te laten toetreden tot het algemene Indonesische leven, in de hoop zo de lont uit het kruitvat van het verzet te halen. Ze begon programma's om de stamvolken in huizen in Indonesische stijl te laten wonen, Indonesische kleren te laten dragen en de taal en tradities van Indonesië over te laten nemen. Sommige overredingspogingen waren bepaald niet fijngevoelig en er werden dorpen gebombardeerd en met napalm bestookt en de leiders werden gemarteld en vanuit helikopters hun dood tegemoet gegooid. Naar het schijnt hebben de diverse projecten er weinig toe bijgedragen om de verbolgenheid te smoren.

In de transmigratie had de regering volgens de actievoerders voor de mensenrechten een nieuwe en effectievere methode gevonden om van de afwijkende opvattingen op Irian Jaya af te komen. In plaats dat ze de bevolking daar probeerde te veranderen, liet ze haar in het niet verdwijnen. Volgens de plannen zouden vier miljoen mensen vanuit Java naar Irian Jaya trekken, waardoor de één miljoen inwoners van Irian Jaya een minderheid in hun eigen land zouden worden en de gewoonten van hun stammen konden worden

overspoeld en onderdrukt. Het land dat ze al vechtend hadden proberen vast te houden, zou van hen kunnen worden afgenomen en er zouden in de provincie hout en mineralen kunnen worden gewonnen zoals altijd was gepland. Door er echte Indonesiërs naar toe te sturen zou van Irian Jaya een echt en produktief deel van Indonesië kunnen worden gemaakt. De actievoerders geloofden dat het niet lang zou duren voor de transmigratie het einde zou betekenen van de Papoea's, die dan nog slechts een verdrongen en vernietigd restje zouden zijn van wat ze vroeger waren. In 1987, toen er honderdduizend Javaanse kolonisten naar toe waren getrokken, zou het project al vreselijke moeilijkheden veroorzaken doordat het land, de banen en het kwetsbare oerwoud waarvan de mensen afhankelijk waren werden ingepikt en verzet werd vernietigd. Te oordelen naar de verslagen die ik hoorde was het net zo'n bloedige en eenzijdige aangelegenheid als de Spaanse verovering van Zuid-Amerika en die eerste honderdduizend transmigranten vormden slechts een klein stroompje voor de voorspelde vloed.

In Europa zeiden de actievoerders voor de mensenrechten dat de transmigratie slechts één produkt was van een regering die er niet voor terugdeinsde om haar menselijke problemen uit de wereld te helpen. De regering van president Suharto was zeer zeker meedogenloos intolerant tegenover serieuze bedreigingen van haar gezag. Toen ik meer las, ontdekte ik echter dat het geen blindelings despotisch leiderschap was. Indonesië was geen democratie zoals we die in het Westen kennen (en het leek niet waarschijnlijk dat onze bestuursvorm in Indonesië zou hebben gewerkt), maar voor zover ik kon nagaan vertegenwoordigde de regering het grootste deel van haar volk op een goede manier. Suharto was populair op Java en zijn vastberadenheid om de oppositie uit de serieuze politiek te weren veroorzaakte slechts in geringe mate publieke ontevredenheid. De politiek was net als het dagelijks leven op Java gebaseerd op een brede consensus en er bestond nauwelijks enig verlangen naar confrontaties en openlijke debatten. Suharto had Indonesië tot op zekere hoogte uit de onstabiele toestand en de economische chaos geleid die Sukarno, de eerste president, had veroorzaakt. Hij was al twintig jaar aan de macht en de meerderheid wilde dat hij bleef.

Voor de minderheid, de mensen die het niet eens waren met de

manier waarop het land werd bestuurd, was de Nieuwe Orde van de president slecht nieuws. Indonesië was sinds zijn ontstaan een militaire staat geweest en het leger en de regering hadden het land samen bestuurd. President Suharto was zelf een generaal van het leger en hij pakte waargenomen bedreigingen op een meedogenloze militaire manier aan. Zo verafschuwde hij bij voorbeeld het communisme. Leden van de Indonesische Communistische Partij zaten al sinds de partij in 1966 door de aantredende president was verboden, in de gevangenis en sommigen van hen werden nu nog doodgeschoten. Hoewel Suharto zelf een moslim was, waren er berichten dat fundamentalistische moslims, misschien samen met andere ontwrichtende militanten, door soldaten werden gemarteld of gedood. Zijn regering had bij iedere aangelegenheid getoond dat ze weinig scrupules had wat betreft de methode waarop ze haar angsten aanpakte. In de transmigratie, zo hoorde ik, had Suharto zijn manier gevonden, hoe verspillend en verbazingwekkend vernietigend dan ook, om de afwijkende opvattingen op de afgelegen eilanden uit de weg te ruimen.

Het was in dat stadium onmogelijk te zeggen hoe juist de beweringen van de actievoerders waren. Ik geloofde dat veel van wat zij zeiden waarschijnlijk waar was, maar dat sommige dingen overdreven waren. Om de zaak eerlijk aan te pakken, moest ik dergelijke gevoelens echter van me afzetten en aan de beweringen van allebei de partijen evenveel waarde hechten. Als ik naar Indonesië zou gaan om de transmigratie zelf te gaan bekijken, moest ik evenzeer bereid zijn het standpunt van de regering te bevestigen als dat van de groepen voor de mensenrechten. Dit verhaal trok me speciaal aan omdat niemand die ik ontmoette in een positie verkeerde om zelf te oordelen. De belangrijkste groepen hadden een nummer van een gespecialiseerd tijdschrift aan transmigratie gewijd, waarin ze de meeste aanklachten tegen de regering uiteenzetten. Veel van hun beschuldigingen konden echter, zoals ze zich bewust waren, moeilijk worden gestaafd, aangezien weinig mensen zonder gevestigde belangen zelfs maar een fractie hadden gezien van wat er aan de hand zou zijn. De informatie was hoofdzakelijk afkomstig van vluchtelingen uit Irian, teruggekeerde transmigranten, een enkele balling, wetenschapper of toerist—soms een ontwikkelingsadviseur met een kna-

gend geweten—die iets had gezien, verzetsgroepen op Irian met contacten in het buitenland en feiten die moeizaam bijeen waren gesprokkeld uit officiële rapporten. Geen enkele journalist—behalve een paar groepen die onder strenge begeleiding van de overheid waren rondgevoerd—had de omstreden gebieden weten te bereiken. Wat toereikende nieuwsverslaggeving betreft, was Irian Jaya een volstrekt zwart gat en kon zich daar van alles al dan niet afspelen.

In juli 1987 was ik ervan overtuigd dat het verhaal, welke versie ook waar mocht zijn, belangrijk was en erom schreeuwde dat iemand er eens in zou duiken om achter de waarheid te komen. Als de actievoerders gelijk hadden zouden daar inderdaad wreedheden te onderzoeken zijn die even afschuwelijk waren als die in Vietnam. Ik rook niet alleen een belangrijke kwestie, iets wat met mijn hulp misschien zou kunnen worden rechtgezet, maar was ook volkomen geïntrigeerd door het gebied waar het verhaal zich afspeelde: de helft van het op twee na grootste eiland ter wereld, nauwelijks verkend, slechts veranderd in die transmigratiegebieden en met de opmerkelijkste verhalen over volken en culturen die totaal los stonden van de rest van de wereld. Wat mijn twee redenen betreft—mijn frustraties over de toestand in de wereld en mijn frustraties over de beperkingen van mijn baan—had ik het idee dat ik het verhaal had gevonden waar ik naar had gezocht. Heel misschien zou ik wat eindpunten kunnen vinden en een manier om uit mijn vicieuze bestaan los te komen.

Zo eenvoudig was het echter niet. Journalisten hadden goede redenen gehad om zowel de transmigratie als Irian Jaya met rust te laten. De regering was overgevoelig voor de controverses en had de neiging mensen die gênante dingen hadden gezien uit de weg te ruimen. Zes Australische journalisten waren door het leger doodgeschoten op Oost-Timor, Indonesië's andere meest omstreden provincie. Irian Jaya zou voor onbevoegde buitenstaanders even gevaarlijk zijn. Ik wist dat je onmogelijk officieel kon binnenkomen om te zien wat ik wilde, waardoor mijn pogingen om het verhaal boven water te krijgen afhankelijk zouden zijn van mijn succes om ontdekking te vermijden. De Indonesische geheime dienst was op Irian Jaya actief en zou volgens sommigen de efficiëntste inlichtin-

gendienst van Azië zijn en het leger was alomtegenwoordig. Van achter mijn bureau in Londen zag ik koeltjes dat alles aanwezig was voor een geweldig verhaal.

Er waren echter andere angsten die toen reëler voor me waren. Ik zou alles wat thuis goed was achterlaten en me blindelings in iets storten wat ik niet kende. Ik wilde mijn vriendin niet achterlaten en voelde weinig voor het risico mijn genoeglijke baan op te geven en er vervolgens niet in te slagen het verhaal te bemachtigen. In tegenstelling tot de intrigerende aspecten van Irian Jaya was ik de monotonie van mijn dagelijks werk gaan verfoeien en langzamerhand merkte ik dat ik de reis aan het plannen was zonder dat ik bewust had besloten om te gaan. Er was misschien nog iets waardoor ik werd gestimuleerd om te gaan. Hoewel ik toen natuurlijk inmiddels wist dat in Indonesië alles niet mooi en goed was, veronderstelde ik nog steeds dat ik het met dezelfde ogen zou kunnen zien als in 1985. Het leek me dat ik Indonesië, welke problemen ik ook zou hebben en wat de problemen van het land ook zouden zijn, betoverend zou vinden. En inderdaad was het, hoe langer ik erover nadacht, een werkelijk fascinerend land. Ik verkocht het idee aan een uitgever en diende mijn ontslag in bij de BBC.

Daarna, toen ik werkelijk was gedwongen er helder over na te denken, besepte ik dat ik niet alleen kon gaan. Ik was een belabberde reiziger, zoals ik vijf jaar daarvoor op een pijnlijke manier had ontdekt tijdens een lange reis door Oost-Afrika. Ik had doorlopend heimwee gehad en me steeds eenzaam gevoeld en zag in dat ik absoluut niet over het zelfvertrouwen beschikte dat ik in het buitenland nodig had. Bovendien wilde ik er een fotograaf bij hebben aangezien er illustraties moesten komen in het boek dat ik zou gaan schrijven en ik nauwelijks wist hoe ik een camera moest richten. In augustus belde ik Denver.

‘Waarheen?’ vroeg Adrian met een seconde vertraging vanuit de Verenigde Staten.

‘Irian Jaya, het is het uiterste puntje van Indonesië. Het was vroeger de andere helft van Nieuw-Guinea.’

Er klonk een hartslag over de lijn en we schreeuwden om ons verstaanbaar te maken.

‘En wat is daar aan de hand?’

· ‘Transmigratie. Er worden massa’s mensen vanuit Java overgebracht. Ze zeggen dat de plaatselijke bevolking erdoor om zeep wordt geholpen.’

‘Okee.’ Een pauze.

‘Hoe bedoel je, okee?’

‘Okee, ik kom.’

‘Maar, maar wil je er niet over nadenken, misschien...’

‘Dan zie ik je in september,’ schreeuwde Adrian en dat was het einde van het gesprek.

In Engeland begonnen Adrian en ik ermee goed Indonesisch te leren—we hadden ons op Wekri met ongeveer driehonderd woorden gered—en ons grondiger te verdiepen in de aard van het gebied en de soort moeilijkheden die we konden verwachten. Ik begreep dat Indonesië voor Adrian, die teleurgesteld was in het werken in het Westen, evenzeer een vlucht was als voor mij. Ik vloog voor een paar dagen naar Amsterdam om daar met actievoerders, oude missionarissen en zendelingen en voormalige koloniale te spreken die me enigszins een idee konden geven van waar we naar toe gingen en van hoe we moesten rondreizen.

Adrian en ik begonnen een niet erg strak schema te schetsen en ik merkte dat ik steeds opgewondener raakte. We maakten plannen om op Irian Jaya de rebellen te ontmoeten, dat opmerkelijke stammenleger dat met speren en gifpijlen zou vechten, wat voor mij toen een jongensdroom van de nobele wilde was. We wilden een tocht met hen meemaken om te zien hoe ze te werk gingen. Toen we over de meest afgelegen stamgebieden lazen, realiseerden we ons dat de mensen daar misschien wel de meest fascinerende en onafhankelijk ontwikkelde cultuur ter wereld bezaten. Ze waren, in sommige gebieden letterlijk, de bewoners van een verloren andere wereld. Ik popelde om naar hen toe te gaan en naar hun bizarre natuurlijke omgeving. Dan waren er in het zuiden van Irian Jaya nog de grote transmigratiegebieden, waar de moeilijkheden snel het kookpunt zouden naderen. We zouden bij iedere gelegenheid stiekem en onder verschillende voorwendsels te werk moeten gaan en nieuwe trucjes moeten ontdekken om te zorgen dat we op plaatsen kwamen die volledig voor de buitenwereld waren afgesloten. We zouden korte tijd in Jakarta en op het platteland van Java verblijven en ver-

volgens zo snel mogelijk naar de oerwouden van Irian Jaya trekken, waar ons verhaal werkelijk zou beginnen. We legden al het geld dat we bezaten bij elkaar. In oktober waren we klaar voor vertrek en toen ik aan boord van het vliegtuig stapte, drongen de problemen en de klaarblijkelijke waanzin van mijn idee voor het allereerst volkomen tot mij door.

In 1985 was Jakarta één fascinerende bedrijvigheid geweest, een verbazingwekkende wirwar van rijke en arme mensen, postrevolutionaire standbeelden en straatventers wier leven bij iedere regeringswisseling hetzelfde zou blijven. Tegen het eind van 1987 waren dezelfde taferelen onmiddellijk benauwend. Toen we de bus van het vliegveld naar de hoofdstad van Indonesië namen, werd ik de enorme vochtigheid en de luchtvervuiling gewaar, hoorde ik het geschreeuw en de claxons en zag ik de mensen in zulke dichte drommen op de trottoirs dat ze allemaal dezelfde kant op moesten lopen en ik ervoer het als een overweldigende angst. De lucht van het malariamoeras waarop de stad was gebouwd, wapperde als een natte doek om mijn hoofd. We namen onze intrek in een goedkoop hotelletje en ik ging op mijn bed liggen terwijl het klamme zweet me meteen aan alle kanten uitbrak. De angsten die ik in Europa had onderdrukt, begonnen naar boven te borrelen.

Toen ik later die middag de smog in kuierde, besepte ik dat ik twee jaar geleden op mijn gelukkige wijze de overbevolking in de stad op de een of andere manier niet had opgemerkt. Iedere centimeter stoep, straat, gebouw of voertuig was bezet. Bromfietsen passeerden ons al slingerend, onder het gewicht van niet minder dan zeven mensen. Op de trottoirs en overlopend op de straten waren allerlei soorten handelaars: fruitverkopers, mie-bereiders, siroopmengers, schoenpoetsers, krantenjongens en sigarettenverkopers. Tussen hen door stroomden de voetgangers: ambtenaren in groepen van tweehonderd, allemaal in hun voorgeschreven overhemden van nepbatik, zakenmensen met westerse brillen en akten-tassen, hoge legerofficiëren met keurige groene uniformen en rode epauletten. Uit deze zee kwamen gezichten naar voren zwemmen, jongeren die telkens en telkens weer dezelfde zes Engelse woordjes wilden uitproberen: *Hello mister, where you come from?* Op de overvolle wegen was allerlei verkeer: bussen met een teveel aan passa-

giers die aan de deuren hingen, ministeriële Mercedessen met gekleurde ramen, betjaha's en gemotoriseerde driewielers die om de bochten kwamen stuiven als onbestuurbare autootjes.

Ik probeerde met mensen te praten, maar er was in ieder geval in de belangrijkste straten geen enkele plaats waar we rustig konden staan zonder dat er tegen ons op werd gebotst en we werden voortgeduwd door die stromen voetgangers die allemaal dezelfde kant op gingen. We kwamen langs de granieten obeliskken van internationale banken, langs vervallen huizen met pannendaken vlak boven het trottoir en langs mensen die onder golfplaat en in pakkisten woonden. Uiteindelijk bleven we staan en gingen op een bolder zitten naast een open riool, de enige vrije strook in dat deel van de stad, en ik keek naar de passerende mensen. Ze waren over het algemeen veel kleiner dan wij en hadden fijngevormde tengere botten en een honingkleurige huid, sluik haar en een nogal mystiek knap uiterlijk. Zelfs de oude mensen zagen er in onze ogen jeugdig en bijna geslachtloos uit. Ondanks het groenteafval in de straten en de viezigheid in het kanaal achter ons was iedereen zo schoon en keurig als hij zich maar kon veroorloven en waren zelfs de armsten beter gekleed dan wij.

We zaten daar al een tijdje toen Adrian twee politieagenten door de straat onze kant op zag komen. Ze zagen er identiek uit: ieder met een snor, zonnebril met spiegelglazen, ronde buik, rottinkje en revolver op de rechterheup. Ze bewogen zich nonchalant, met o-benen voort, alsof de straat hun persoonlijk domein was. Ik keek de andere kant op, want ik was er door mijn groeiende paranoia van overtuigd dat de autoriteiten ons al in de gaten hadden, maar Adrian gleed van de bolder af en ging naar hen toe om een praatje te maken. Hij wilde een foto waarop ik tussen de twee politiemannen in stond. Ik keek angstig toe hoe hij het hun uitlegde. We zouden worden opgeborgen voor we een nacht in Indonesië hadden doorgebracht. Maar toen Adrian een of ander grapje maakte, brak op die trotse gezichten een charmante glimlach door en liepen de agenten naar me toe, schudden me de hand, zetten hun zonnebril af en zeiden allebei hoe aangenaam ze het vonden kennis met ons te maken. Ze namen een grappige houding aan door te doen of ze me hadden gearresteerd en liepen toen verder met de stroom mensen, waarbij

ze hun zwierige gang overdreven om ons aan het lachen te maken. De agenten van Suharto's Indonesië bleken uiteindelijk toch menselijk te zijn en ik voelde hoe enkele directe angsten werden verdreven.

Het was onze bedoeling een korte tijd op Java te blijven om de bewerkingen van de regering na te trekken en vervolgens rechtstreeks naar Irian Jaya te vliegen. Door ons daar misschien als gezondheidswerkers, zendelingen of ontwikkelingsadviseurs voor te doen, konden we een eerste poging wagen om tot de grote transmigratiecentra door te dringen. Voor we echter ergens aan begonnen wilde ik proberen de Javanen wat beter te leren begrijpen. Onze vriendschap met Walisi en de andere eilandbewoners op Wekri was plezierig maar oppervlakkig geweest. In Jakarta wilden we te weten komen hoe de Javanen waren onder die transcontinentale beleefdheid die we gemeen hadden en in welk opzicht ze mogelijk van ons verschilden.

Door de mensen die het waardeloze hotelletje leidden waarin we verbleven en de families uit de buurt begonnen we in de loop van een paar weken iets te ontdekken van hoe de mensen om ons heen waren. Hoewel sommigen die we ontmoetten tot de allerarmsten behoorden en misschien per jaar verdienden wat je in Engeland in twee dagen verdient, behandelden ze ons met de grootste vrijgevigheid. Mensen die een zware strijd leverden om zich te voeden bleven ons eten aanbieden, omdat het tegen hun code voor gastvrijheid was om vreemdelingen zonder een maaltijd te laten vertrekken, hoe betrekkelijk hun rijkdom ook mocht zijn. Vrouwen uit de kleine huisjes naast het hotelletje bleven ons vermaken door ons vriendelijk te plagen en gingen al na een paar dagen opvallend familiair met ons om, waardoor wij het voor Engelsen vreemde gevoel kregen dat we vrienden waren tot het tegendeel was bewezen. We kregen ook de indruk dat de Javanen fijnbesnaarde en ondoorgroendelijke gemeenschapsmensen waren. Ze hechtten weinig waarde aan individualisme en binnen de strenge gemeenschappen die we tegenkwamen namen de mensen hun besluiten op grond van een consensus, door om een punt heen te werken tot er een compromis was gevonden waar iedereen mee in kon stemmen. Ik vond het moeilijk om te beoordelen wat de werkelijke gevoelens waren van de mensen die ik

ontmoette, aangezien ze grote moeite deden om ze te verhullen en zowel een drama als grote woede, hoe diep ze ook werden gevoeld, door een glimlach werd verborgen. Die ondoorgroendelijkheid was zeer geschikt voor die overbevolkte plaatsen, want er was gewoon geen ruimte voor rauwe emoties. Het kostte me echter wel tijd om te leren hoe je op een vrouw moest reageren die glimlachte toen haar baby stierf.

Toen we het idee hadden dat we de stad wat beter kenden en we de taal beter spraken, gingen we aan de slag om onze eerste taak te volbrengen. Ik wilde weten of de beweringen van de regering over de situatie op Java werkelijk klopten. Als de ontberingen en het tekort aan land die de transmigratie noodzakelijk zouden maken, daar niet werkelijk bestonden, waren er goede redenen om te concluderen dat de transmigranten voor een onaangenaam doel werden weggestuurd. Als echter, zoals ik sterk vermoedde, de toestand op Java zo slecht was als de regering beweerde, bleef het een open kwestie en zouden we pas achter de waarheid kunnen komen wanneer we diep in Irian Jaya waren doorgedrongen.

In Jakarta vonden we deprimerend snel een bevestiging van het Indonesische standpunt. We hingen op Java heel veilig de toerist uit en trokken als zodanig naar het noorden van de stad, waar langgestrekte bouwvallige sloppenwijken zich langs de wegen en de rangeersporen uitstrekten en we verbleven bij een gezin van zestien personen dat in een krottenwijk boven een open riool woonde. Zij waren, net als de anderen die om hen heen boven op elkaar waren gepakt, van het platteland weggetrokken, verdreven door de druk op het land. Samen met vijftenzestig procent van de stadsbevolking werkten zij onofficieel en pikten wat van hun gading was uit de restjes die Jakarta's feitelijke economie overliet. Er waren mannen die betjaks reden of karretjes met eten door de straten duwden, mensen die larven uit de riolen visten om ze aan winkels met tropische vissen te verkopen of die naar bussen renden als ze voor de stoplichten stopten om sigaretten of hoestballetjes per stuk te verkopen. Er waren ook een paar bedelaars en mensen die het afval doorzochten en wat kleine dieven. De mannen en vrouwen uit de krottenwijk waar wij verbleven, schenen zich ook maar net in leven te kunnen houden, want als ze slechts één dag niet konden werken zou hun gezin

honger moeten lijden. Er scheen op die overvolle markten voor niemand meer ruimte te zijn om zich ertussen te wringen.

De huisvesting was even miserabel en beperkt als de kansen. De krottenwijk waarin wij sliepen was gebouwd van pakkisten en golfplaten en balanceerde op palen boven het riool omdat de ruimte op het trottoir erachter al bezet was. Drie kratachtige kamers herbergden zestien mensen, de twee blanken niet meegerekend. Het land—of het water—was theoretisch van de regering en als het zou worden teruggevorderd, zouden de huizen worden weggeschoven. Het leek of er gewoon niemand meer bij kon, maar desondanks telde de stad ieder jaar driehonderdduizend nieuwe inwoners, van wie tachtigduizend de ellendige omstandigheden op het platteland waren ontvlucht.

Hoeveel erger het op het platteland zou kunnen zijn, konden we ons niet voorstellen, dus gingen we erheen, naar Midden-Java, om er een kijkje te nemen. We reisden een dag of twee in een ponywagen rond en ontmoetten een oude man die aanbood ons in huis te nemen. We bleven er een week, want het was het schitterendste landbouwgebied dat ik ooit heb gezien. Het land zag er zeer uitgestrekt uit—er hing een enorme vulkaan boven, een vlakte die aan de rand in een waas verdween—maar de details waren er in miniatuur in aangebracht. Er waren piepkleine dorpjes van steen en dakpannen te midden van groepjes kleine fruitbomen. Sawa's verspreidden zich daarvandaan naar alle kanten, ieder in een geometrisch kader met een doorsnee van slechts enkele meters, en in ieder veld was iemand iets anders aan het doen. Doordat de grond geweldig vruchtbaar was en drie rijstooogsten per jaar opleverde, kon je in één oogopslag vrouwen zien planten, mannen achter hun buffels zien ploegen, groepen mensen met sikkels zien oogsten en jongens schreeuwend met hun armen zien zwaaien om de vogels te verjagen. Het zag er weelderig, vruchtbaar en welvarend uit. Pas toen we er een paar dagen waren en de boeren hadden gevraagd ons het land te laten zien dat ieder van hen bezat, konden we de omvang van hun probleem zien.

De gemiddelde boerderij op Midden-Java bestond uit slechts een kwart hectare grond. De boerderijen waren er nooit groot geweest, maar ze waren kleiner en kleiner geworden tot ze niet meer genoeg

opleverden om in het onderhoud te voorzien van de mensen die erop woonden, laat staan winst maakten. Veertig procent van de gezinnen—die allemaal tot een paar jaar geleden het land voor eigen gebruik hadden verbouwd—had al helemaal geen land meer. Terwijl de grotere landeigenaren—die ongeveer een hectare bezaten—zoveel van het overschot aan arbeidskrachten hadden opgenomen als ze konden, waren de lonen zo ver gedaald dat de mannen met een hele dag werken een gulden verdienden en de vrouwen ongeveer zeventig cent, wat op zich niet genoeg was om een gezin te voeden. Dit alles was het gevolg van een bevolkingsexplosie. Dank zij goede medicijnen en hygiëne was het aantal inwoners bijna vier keer zo groot als in 1900. Boeren hadden, zoals altijd de gewoonte was geweest, hun land eerlijk onder hun zonen verdeeld. Naarmate de gezinnen groter werden, werd hun grondbezit kleiner en nu kon het land niet langer in hun onderhoud voorzien. Op Java was het stadium van een crisis bereikt. Op het hele platteland hadden de mensen alles uit hun land gewrongen wat het kon opleveren en het was niet genoeg. De boeren reddden het net door elders wat bij te verdienen, maar de situatie zou nog erger worden. Hun stralende, luidruchtige en innemende kinderen waren de tijdbom die in hun bedden tikte.

In dat opzicht had de regering dus gelijk en er was nogal snel een totale oplossing voor de problemen nodig. Of transmigratie die oplossing zou kunnen zijn moesten we zelf ontdekken. Voor we naar Irian Jaya en de grote transmigratiecentra daar vertrokken, wilden we zien of de beweringen van de regering dat transmigratie constructief was in principe waar kon zijn. Op Zuid-Sumatra, slechts een paar honderd kilometer ten noordwesten van Jakarta, bevonden zich enkele enorme transmigratiecomplexen die niet zo gevoelig lagen dat opdringerige toeristen er niet konden doordringen en we besloten er snel een kijkje te nemen. We werkten ons behoedzaam naar binnen als officiële bezoekers—je kon op Zuid-Sumatra even veilig rondneuzen als op Java—en slaagden erin een paar dagen midden in het transmigratiegebied door te brengen. Het dorp waar wij sliepen werd bevolkt door vijftienduizend mensen, die slechts een kleine fractie vormden van de kolonisten in die streek. Net als de transmigranten die naar alle delen van Indonesië gingen, waren

de mensen bij wie we verbleven op Java landarbeiders of kleine boeren geweest. De regering had hun stukken land gegeven op plaatsen waar daarvoor oerwouden of moerassen waren geweest, twee hectare per gezin, had houten huizen voor hen gebouwd en de kosten van de verhuizing van Java voor hen betaald. Ze had beweerd dat transmigratie hun alles zou geven wat hun ontbrak en op Zuid-Sumatra scheen dat te kloppen.

Hoewel de transmigranten bij wie wij verbleven er pas drie jaar waren, hadden ze al tuinen vol fruit en groente. Hun nieuwe velden leverden hun twee rijstogsten per jaar op, want ze waren bijna even vruchtbaar als de sawa's van Midden-Java. Aan het overschot verdienden de boeren genoeg om hun gezinnen goed te voeden en te kleden en hun kinderen naar school te sturen. Ze waren in één klap van keuterboer landeigenaar geworden. Midden in het transmigratiegebied lag een groot onderzoekscentrum vol Javaanse en Europese adviseurs, die met de boeren mee werkten en hen hielpen om meer te verbouwen en nieuwe gewassen te ontwikkelen. Er waren een of twee milieuproblemen, doordat er tijgers en olifanten waren verjaagd en de visgronden stroomafwaarts door de drooglegging waren verzuurd, maar verder scheen de transmigratie daar een volledig succes te zijn. Niemand had in die moerassen gewoond voor ze waren drooggelegd, dus was niemand ongelukkig geworden omdat zijn land was afgepakt. De boeren uit Java waren in de wolken.

Transmigratie vormde echter geen oplossing voor alle problemen op Java. We ontdekten dat er zelfs omstreeks 1985, toen het project op volle toeren draaide, slechts ongeveer een vijfde van de hoeveelheid mensen waarmee de bevolking van Java elk jaar toeneemt was verplaatst, laat staan dat er een gat werd geslagen in de aantallen die er al waren. Het project kon er slechts voor zorgen dat het leven aanzienlijk werd verbeterd voor het kleine deel dat zo gelukkig was om te worden verplaatst. Als het project de mensen op Irian Jaya evenveel goed zou doen als de mensen die naar Zuid-Sumatra waren verhuisd, zou dat een groot tegenwicht vormen tegen eventuele moeilijkheden die het voor de plaatselijke bevolking veroorzaakte. We zouden naar Irian Jaya moeten, als het tenminste van ons moest komen, om te ontdekken wat daar werkelijk gebeurde.

Het was dus zover en ons verhaal kon beginnen. De paar weken die we op Java en Sumatra hadden doorgebracht, hadden me ruimschoots de tijd gegeven mijn angsten te ontwikkelen. Gesteund door een klein beetje kennis hadden ze het stadium bereikt van een bijna ziekelijke paranoia. Omdat Indonesië, dat zich over die vijftienviertighonderd kilometer zee uitstreckte, zo'n vreemd land met weinig samenhang was, ging het de president misschien vooral om nationale integriteit. In alle uithoeken van de archipel waren mensen geweest die vonden dat ze niet vanuit Jakarta hoorden te worden bestuurd. Alleen op Oost-Timor en Irian Jaya waren groepen rebellen blijven bestaan en het leger scheen zijn energie op die twee plaatsen te hebben geconcentreerd. In die twee provincies hadden de Indonesiërs laten zien dat ze bereid waren meedogenloos vast te houden aan hun grenzen en hadden ze andere opvattingen met de grootst mogelijke wreedheid onderdrukt. Ik vermoedde dat waarnemers even weinig welkom waren als rebellen.

Alle gebieden die we op Irian Jaya in het bijzonder wilden zien, waren voor ons streng verboden terrein, aangezien we waarschijnlijk als toeristen slechts toestemming zouden krijgen een paar saai steden te bezoeken. Het zou geen zin hebben aan de rand rond te hangen en daarvandaan proberen te zien wat er gebeurde. Om het echte verhaal te pakken te krijgen, waarvoor we helemaal uit Engeland waren gekomen, zouden we moeten zorgen dat we er middenin verzeild raakten. Met mijn angstige fantasie had ik een puntenstelsel van straffen opgesteld voor als we gepakt werden. Volgens mijn berekening zou op de aanwezigheid in een gevoelig liggende transmigratiezone uitwijzing staan en in een gebied met etnische problemen gevangenisstraf en zou een overval met de rebellen bloemen opleveren. Ik begon in te zien dat mijn beraming wel eens zou kunnen kloppen.

Die kant van het verhaal was angstaanjagend genoeg, maar ik ging me steeds meer zorgen maken over de dingen waar we ons níét uit zouden kunnen praten. Op Irian Jaya was de regentijd aanbroken. De oerwouden behoorden tot de minst verkende gebieden ter wereld. Irian Jaya was het woongebied van de zoutwaterkrokodil, de oranjebruine doodsadder en de zoetwaterhaai en er kwam malaria en cholera voor en een ziekte die framboesia heette en

je gezicht wegvrat. Er waren in het zuiden koppensnellers en volgens zeggen kannibalen en—hoewel we van hen waarschijnlijk weinig te vrezen hadden—we spraken geen van de tweehonderd talen die de stammen gebruikten. Ik wist dat er Indonesische centra waren en plaatsen waar het leven voor een buitenstaander niet hard was, maar veel delen die we wilden zien waren met elkaar verbonden door bergen, oerwouden en water en daar zouden we een weg doorheen moeten vinden. Irian Jaya, drie keer zo groot als Engeland, met in het midden bergtoppen van bijna vijfduizend meter die met gletsjers waren bedekt en in het zuiden de grootste moerassen ter wereld, was een alarmerend gebied voor een zwervend onderzoek. Mijn laffe instincten en mijn levendige verbeelding, die in het drukkende klimaat van Jakarta op volle toeren werkten, schenen me eindelijk eens de goede kant op te duwen, want na een paar weken op Java en Sumatra wilde ik dolgraag naar mijn vriendin en naar huis teruggaan.

In andere opzichten was Irian Jaya echter een uiterst intrigerend gebied. In bepaalde streken, vooral in het centrale gebergte en in de zuidelijke moerassen, waren de mensen in ieder opzicht onveranderd. Ze hadden in hun geïsoleerde bestaan een technologie ontwikkeld die niets met de rest van de wereld te maken had. In de bergen gebruikten de mensen nog stenen gereedschappen en in de moerassen, waar geen stenen waren, slechts hout en schelpen. In de bergstreken droegen de mannen slechts peniskokers en de slagtan- den van varkens en vochten ze nog volledige stammenoorlogen uit. In andere delen van Irian Jaya gebruikten de mensen de schedels van hun voorouders als kussen om hun ziel op de juiste plaats te houden en sneden ze gigantische totems van verstrengelde figuren die hun geluk moesten brengen voor ze gingen koppensnellen. De rebellen van de stammen uit die streken en van elders fascineerden me ook. Bovendien kwamen in de onverkende gebieden de meest bizarre en originele dieren voor. Doordat ze geïsoleerd leefden en niet wetenschappelijk onderzocht waren, was een groot deel van hen waarschijnlijk niet bekend bij de wetenschap.

Maar wat me van Irian Jaya in de allereerste plaats intrigeerde en angst aanjoeg waren de kaarten. We hadden de beste die er bestonden, samengesteld uit alle bekende bronnen en met behulp van

Australische militairen samengevoegd voor het Indonesische leger. Zij toonden ons die bergen, de hoogste van zowel Zuidoost-Azië als Austral-Azië, met sneeuw bedekt en op slechts vier graden ten zuiden van de evenaar. Er waren oerwouden die eindeloos doorliepen en waarin slechts minieme spikkeltjes van dorpen voorkwamen die voor het merendeel geen naam hadden. Je had er natuurlijk de moerassen die me met afschuw vervulden en die op bepaalde plaatsen absoluut niet te doorkruisen zouden zijn. Er waren streken die met struikgewas waren begroeid, net als de bush van Australië (dat vijfhonderd kilometer ten zuiden van Irian Jaya lag) en er waren stranden waar nog nooit een blanke een voet had gezet. Wat we niet op de kaarten zagen was echter intrigerender. Er waren stukken, tot een doorsnede van zo'n driehonderd kilometer, waar niets was. Witte blinde vlekken, waarvan ik had gedacht dat ze alleen maar in kinderboeken over zeerovers voorkwamen, kruisten op bepaalde plaatsen de gebieden die we wilden bezoeken.

We hadden verscheidene weken op Java en Sumatra doorgebracht met het bekijken van de bevolkingsproblematiek en de politiek en met het verbeteren van ons Indonesisch en nu merkte ik dat ik veel te sterk bij het verhaal betrokken was om onze dwaze plannen te heroverwegen. We hernieuwden ons visum van twee maanden door heen en weer te vliegen naar Singapore, kregen van de politie toestemming om Irian Jaya als toerist te bezoeken, althans de vier saaiere plaatsen die zij voor ons op het pasje invulden, en ik kon niets ontdekken wat ons nog langer kon ophouden. Bij het aanbreken van de dag stond op het vliegveld van Jakarta een oude Hercules met zissende kapotte luchtkokers te wachten om ons en een stel Javaanse kolonisten naar het onherbergzaamste eiland ter wereld te brengen.

Vanuit de lucht was de uitgestrektheid van Indonesië ontstellend. We passeerden de knusse sawa's van Java en vlogen met rammellende grendels en metaalgekleetter over de talrijke eilandjes in Straat Makasar. We landden op het gele, bergachtige Sulawesi dat in onze wrakkige Hercules op vijf uur van Jakarta lag. Daar werden we opnieuw beladen en verder ging het, door de Molukken, over Taliabu en Buru, terwijl de bedrading aan het plafond door het trillen in een vage vlek veranderde, om nogmaals te landen, nu op Ambon, groene, bergachtige eilanden binnen een cirkel van de branding, met bossen die tot in zee liepen en atollen in turkoois en wit. Hoewel we het grootste deel van Indonesië misliepen—Sumatra, Kalimantan en de eilandketen die Nusa Tenggara heette—was het land dat we onder ons zagen groot genoeg voor vele naties. We waren de twee grote biologische scheidslijnen, de lijnen van Weber en Wallace, die een drastische verandering binnen het dierenleven tussen de verschillende eilanden aangeven, al gepasseerd. Nu zouden we op deze binnenlandse vlucht van continent veranderen en van Azië naar Austral-Azië gaan. Anderhalf uur lang lag onder ons een zwarte zee en toen waren er rechts van ons plotsklaps wolken.

Twintig minuten lang zagen we niets anders dan wolken van indigo en grijs die laag boven de grond hingen. Toen weken ze vaneen en daaronder lag een zwart oerwoud dat slechts onderbroken werd door bruine rivieren die door moerassen naar zee kropen. Er waren stranden, lange stroken en plotselinge kleine baaien, en noch daar noch in het oerwoud was enig teken van menselijk leven te bekennen. Op sommige plaatsen regende het en de wolken en de moerassen onder ons gaven me opnieuw het idee dat we iets stoms deden. Na twaalf uur vliegen kwamen we op Biak aan, een eiland even ten noorden van Irian Jaya, en toen het vliegtuig hobbelen op de landingsbaan neerkwam besloten we een dag of drie te blijven. Dat zou ons de gelegenheid geven de Papoea's te zien en een beetje te wennen.

De eerste mensen die we ontmoetten kwamen helemaal niet uit Irian. Ze waren in Sulawesi in het vliegtuig gekomen en zaten nu samen met ons in het pensionnetje, twaalf jonge vrouwen en een man in een leren jack. Ondanks zijn keurige snor en hoge laarzen, en de ontspannen, verleidelijke aard van de meisjes kon ik er niet achter komen wat ze deden. Een van de vrouwen kwam op de veranda naar me toe gedrenteld en trok een stiletto te voorschijn die ze vlak voor mijn borst hield. Ik staarde naar het lange lemmet.

‘Kun je dit voor me maken?’ lachte ze en liet me met mijn aardappelvingers aantobben met de losgeraakte veer terwijl zij en haar vriendinnen lekker achterover gingen zitten en naar me giechelden. Het lukte me niet en twee van hen kwamen poeslief naar ons toe en gingen op onze bedden zitten om te praten. Ik had nog steeds niets door.

‘Zijn jullie, eh, zijn jullie eigenlijk op vakantie? Nee? Dan zijn jullie hier dus voor je werk?’

‘Ja, ja, werk,’ giechelden ze en keken naar het plafond.

‘Juist ja. Wat voor werk doen jullie dan?’

‘Eh, George,’ zei Adrian in het Engels, ‘het zijn hoeren.’

‘Nee, volgens mij zijn ze gewoon aardig,’ maar toen kwam de souteneur binnen en stuurde een van hen weg en een knapper meisje nam haar plaats in. De meisjes vertrokken na ongeveer een halfuur, in de overtuiging dat aan Engelsen niets viel te verdienen en later negeerden ze ons toen ze aan de serieuze taak begonnen de politieagenten van dienst te zijn die in hun hemd op de veranda rondgingen.

Dat we binnen één land naar een andere wereld waren overgestoken zagen we toen we naar de waterkant liepen. Boven het ruwe koraalrif lagen paalwoningen met palmladdaken. Het was een vissersdorp en toen we het binnenliepen zagen we mensen die totaal verschilden van de mensen die we hadden achtergelaten, de tengeere, fijngebouwde Javanen, Sulawesiërs en andere Indonesiërs die we onderweg waren gepasseerd. Met een langzame sexy beweging kwam uit een hut een lange vrouw te voorschijn die een zwarte huid had en dik kroezend haar dat voortwoekerde tot een soort bruinwier. Ze had een sterke kaak en brede beenderen in haar gezicht. Naast haar kwam een man uit het duister. Ik zag eerst een baard—de

Javanen hebben geen baarden—en vervolgens een grote neus en mager zwarte armen waar nog donkerder krullerig haar op groeide. Ze hadden de gelaatstrekken van mensen uit Europa of misschien uit het Midden-Oosten, met een iets langer gezicht, maar ze leken veel meer op ons dan op de Zuidoostaziaten aan de andere kant van Indonesië of zelfs in het pension. Het waren Melanesiërs, mensen van de Pacific, van een ander continent, een ander ras en een andere oceaan.

Een Tamil-vriend had me verteld dat hij eens een groep Papoea's op een vliegveld had gezien en ze had benaderd in de veronderstelling dat ze uit zijn land kwamen. Toen ze zijn taal niet spraken, keek hij nog eens goed en zag dat ze er enigszins anders uitzagen. Hij had aanvankelijk echter wellicht gelijk gehad, want de mensen van de Pacific waren tijdens het Europese Mesolithicum uit het westen gekomen en de Oostaziaten waren pas veel later uit het noorden—uit China of misschien Mongolië—naar beneden getrokken om het tussenliggende land in bezit te nemen. De verspreiding van de Zuidoostaziaten was enkele duizenden jaren geleden in de Molukken, ten westen van Irian, tot stilstand gekomen en niet verdergegaan, tot de Indonesische overname in 1963.

Naast het huis van de vrouw stond een varken in een kooi van bamboe, nog iets wat ver afstond van het islamitische land waar we vandaan waren gekomen. Ik staarde er een ogenblik naar; een dik zwart borstelig beest.

'Vind je mijn varken mooi?' vroeg ze verleidelijk.

'Eh, ja.'

'Je bent zijn broer.'

'Wat?'

'Waarom zouden jullie anders allebei van die grote neuzen hebben?'

Verderop hadden kinderen op het strand te midden van de kokospalmen een vierkant in het zand gekrast waar ze met stokjes een steentje overheen legden. Ze hielden allemaal op om te kijken, toen gooide iemand een steen en ze lachten naar ons en sprongen vrolijk op en neer. Een man probeerde ons bij een volleybalwedstrijd te betrekken, maar we liepen verder en kwamen bij een begraafplaats waar we een nieuwe steen ontdekten waarin zowel de kruisen van de missie als

de sterren van de islam waren gebeiteld. Iemand die in de plotselinge wisseling van culturen het allerlaatste risico spreidde.

We hingen een tijdje rond in de theehuizen en op de markt, terwijl we alles in ons opnamen: de nogal zorgeloze goedlachse Papoea's, hun ongedisciplineerde kinderen die om ons heen lol traptten, de naïeve belangstelling voor ons en onze bezittingen en de ongeganeerde vriendelijke blikken die ons vanaf de kant van de weg werden toegeworpen. We zagen één man met een grijze snor die tot voorbij zijn wangen omhoog krulde op een enorme zwarte fiets met zijn benen in de lucht een heuvel af freewheelen. Tussen de Papoea's bevonden zich Sulawesiërs en een enkele Javaan. Het viel me op dat zij koeler en gereserveerder waren dan de mensen van de Pacific, minder natuurlijk met ons omgingen, en ook dat zij bijna alle kleine winkeltjes hadden en de overheidskantoren bevolkten.

Na twee dagen op Biak besloten we aan het werk te gaan en boekten we met een enigszins akelig voor gevoel plaatsen in een iets beter vliegtuig naar de stad Merauke aan de zuidkust. Daar zou ons werkelijke onderzoek beginnen, aangezien de mensen rond die stad hoofdzakelijk transmigranten waren en geen Papoea's. Zij hadden de voorhoede gevormd van de grote uitbreiding van het transmigratieprogramma die voor Irian Jaya was gepland, vóór de olieprijs daalde en schade toebrengde aan de Indonesische economie. Als, zoals de regering beweerde, de transmigratie weer langzamerhand op gang begon te komen en een aantal van de vier miljoen voor Irian Jaya bestemde mensen onderweg was, zouden meer van hen naar de dorpen in de omgeving van Merauke gaan dan naar enig ander gebied. Voor de snelle daling van de olieprijs waren er daar veertigduizend aangekomen en volgens schema zouden er dat jaar en het daaropvolgende nog enkele duizenden moeten arriveren om een stel lege plaatsen op te vullen. Om de verhalen die we thuis hadden gehoord te verifiëren, moesten we duidelijk daar beginnen en uitvinden of die transmigratiedorpen goed nieuws waren voor de Javaanse bevolking of niet. Als het eerste het geval zou zijn, was dat een sterk punt in het voordeel van de transmigratie, wat een tegenwicht zou vormen tegen mogelijke berokkende schade en het goede dat het programma volgens de regering in de provincie bewerkstelligde nog zou versterken.

Merauke zelf was voor ons geen verboden terrein, hoewel de transmigratiedorpen die er ten noorden van lagen dat wel waren. We vlogen over de puntige ruggegraat van Irian, waar bergen ruw door de wolken braken, en vervolgens naar beneden over de regenwouden van de uitlopers. Daarvandaan strekte zich een vlakke van gigantische moerassen uit, die weggleed naar het azuur als een grillig gevormde zee. Een halfuur lang zagen we geen spoor van een nederzetting, geen enkel bakje te midden van het water en de rommelige moerashouten; toen werd het oerwoud ineens dunner en ging over in een droog en verdord, met struikgewas begroeid gebied en stonden er rijen huizen met zinken daken over de hele breedte van het uitzicht op de Arafurazee. Een Sulawesiër die naast me zat, greep mijn arm en wees naar beneden: *'itu transmigrasi'*, en dat woord, het cruc trefwoord van onze reis, maakte me bang. De hutten onder ons, duizenden witte spikkeltjes tegen de droge rode aarde, waren in precieze geometrische constellaties opgesteld en daaromheen was alle vegetatie verdwenen.

Toen we boven Merauke daalden en de onverharde wegen zagen die de stad met de transmigratiedorpen verbonden, beseftte ik dat reizen een probleem voor ons zou worden. Als er bussen naar de dorpen gingen, zouden ze, net als het vervoer in heel Indonesië, pas na veel gedoe vertrekken en nadat uitgebreid was besproken wie waar naar toe ging om wat te doen. Als we met andere mensen reisden konden we verwachten dat we bij onze terugkeer in de stad werden gearresteerd.

De auto vanaf het vliegveld voerde ons langs een uitgedroogde, winderige stad. Koeien met xylofoonribben wankelden zonder enig toezicht over de enige hoofdweg, langs de enkele rij winkels en een enorme kazerne van de paramilitaire politie, die merkwaardigerwijs in verwijfde roze en blauwe kleuren was geschilderd. Lage betonnen huizen en armoedige hutjes waren zonder enige relatie met de zee gebouwd, waardoor de stad de indruk wekte dat zij was ingesloten door een consequent saaie wildernis en dat het vlakke land versmolt met de vlakke zee. We namen snel onze intrek in het goedkoopste pensionnetje dat er was, want we hadden het gevoel dat we opvielen in deze voor toeristen overduidelijk oninteressante plaats. Daar bespraken we hoe we de dorpen konden bereiken. Ik wilde lo-

pen, maar Adrian zei dat we dan nog meer de aandacht zouden trekken of in het oerwoud zouden verdwalen als we de wegen niet probeerden te gebruiken. Volgens zijn redenering hadden we een motorfiets nodig. We zouden onderweg niemand hoeven tegen te komen en konden een helm opzetten en lange mouwen dragen om onze buitenlandse huid te bedekken. We liepen de stad in om er een te zoeken.

Ze verhuurden nergens motors en verkochten er evenmin een die we later weer zouden kunnen terugverkopen. We ontmoetten een paar Indonesische kolonisten die op hun motors rondhingen langs de weg, maar ze waren niet bereid ons er een te lenen, vooral niet omdat we om de vraag heen draaiden waarom we hem wilden hebben. We werden aangehouden door een politieagent en meegenomen naar het bureau om ons pasje te laten controleren. Daar ondervroegen ze ons vriendelijk en zeiden vervolgens dat we ons iedere dag bij hun immigratiekantoor moesten melden. Toen gaven we onze speurtocht op en trokken ons op onze kamer terug, waar we enigszins bezorgd bleven, want ik wilde zo snel mogelijk naar de dorpen gaan. We boften echter, want de aardige meisjes die in het pensionnetje werkten beloofden dat ze hun mannen—en ieder van hen scheen er een heel stel te hebben—naar een motor zouden vragen. Na slechts een dag wachten kwam een gele crossmotor de binnenplaats van het pension opstuiven. Een Javaan stapte snel af en kwam naar ons raam slenteren. De motor was een wrak, maar we betaalden de hoge prijs en de man zegende het geld met twinklende ogen tegen zijn voorhoofd.

Een dag later kregen we anderhalve kilometer verderop—we waren beladen met reservejerrycans en camera's en hadden plastic helmen op die je met een mes kon opensnijden—een leuke voorband, waardoor we de motor moesten terugduwen en opnieuw moesten beginnen. De banden waren glad, de motor had geen voorrem en geen voetsteunen, en er lekte olie uit de versnellingsbak, dus toen we de band eenmaal hadden laten plakken en we de modderige wegen buiten de stad bereikten, begonnen we ogenblikkelijk alle kanten op te glijden. De motor sputterde wat en hield er al snel mee op en we moesten er hard in het wilde weg overal tegen trappen om hem weer aan de praat te krijgen. Hij hield er nog verschillende ke-

ren mee op en we gingen ons er steeds bozer om maken. We gleden van de weg af en werden kwaad op elkaar. Twee dagen tevoren was in de omgeving van Merauke de regentijd aangebroken en wij trokken als eersten door de modder die daardoor was ontstaan. Adrian, die reed, volgde zorgvuldig een spoor, maar dan vloog de motor ineens van de weg af en wierp ons in een golf natte klei tussen de bosjes langs de kant van de weg. Toen we een keer in een bocht slipten, zette ik mijn voeten op de grond. De motor wierp me af en ik bleef met kromme benen op de weg staan, terwijl het vehikel er met een plotselinge schok vandoor raasde en Adrian in een greppel deed belanden.

De stukjes landschap die ik door de modder heen zag waren onvoorzien, hoewel ik de woorden die ze beschreven thuis in Engeland had gelezen. Toen we een hoek omkwamen joegen we een kudde kangoeroes op, die uit het rietgras kwamen springen dat groeide op de plaatsen waar de bomen waren weggekapt, en terwijl ze weghuften veranderden ze in vloeiende vogelachtige gedaanten. Toen het oerwoud de weg weer naderde, zag ik dat het gombomen waren met een zwart verbrande bast. Omlijst door een grijze onweerslucht zag het oerwoud er dor en deprimerend uit. We kwamen langs verschillende kleinere transmigratiedorpjes, niet de grote waar wij naar toe wilden, en zagen Javanen met houwelen of wateremmers langs de weg wandelen. In de wetenschap dat niets zo eenvoudig zou zijn als het in Engeland was beschreven, begon ik weer bang te worden en me zorgen te maken over onze kansen om iets wezenlijks te ontdekken. Twee mannen, die de weg afliepen waar het oerwoud weer terugkeerde, staarden ons bijzonder nieuwsgierig aan en toen ik me omdraaide om te kijken hoe ze naar ons keken, gooide er eentje een steen omhoog in de bomen en vloog een witte kaketoep op. We deden er drie uur over om een kleine vijftig kilometer af te leggen en tegen de tijd dat we het grootste transmigratiedorp aan het eind van de weg zagen liggen, waren we op elkaar aan het schelden.

Toen Salor boven de horizon opdook, zag het cruit als rijen tanden met metalen kapjes. De huizen stonden in rechte lijnen, waren wit geschilderd en hadden zinken daken. Na de eerste regens waren er overstromingen geweest en het water lag nog op de onbebouwde

velden, die binnenkort zouden worden beplant. Verspreid op het land waren mensen als machines de grond met houwelen aan het bewerken. Hoewel ze dezelfde spits toelopende hoeden op hadden en dezelfde opgerolde broeken en losse hemden droegen als de mensen op Midden-Java, was het landschap waarin zij zich bewogen van nature totaal anders dan het landschap dat zij hadden achtergelaten. In plaats van het nauwe web en de intimiteit van het Javaanse land, de kleine sawa's en watersystemen en de keurige ronde nederzettingen was hier een woest en lelijk land van rode aarde, dat omgewoeld en kapot was en in piramides omhoogschoot naar de stormachtige lucht. Rechte rijen huizen liepen in een punt toe en het zwarte oerwoud belemmerde hier en daar het uitzicht.

Door een verlengde droge tijd van tien maanden was ieder spoor-tje groen uit het uitzicht weggevaagd. De bladeren van de tussen de huizen geplante bananebomen waren bruin en dor geworden en hingen aan gespleten stammen neer. Tussen de kluiten aarde stonden grijze stengels. Het was moeilijk om te besluiten hoe we zouden beginnen. We verwachtten niet dat we meteen te weten zouden komen hoe het leven van de mensen was. Op Java hadden we ontdekt dat ze niet erg openhartig waren over hun manier van leven en dat problemen met een glimlach werden afgedaan of werden opgekropt en successen bescheiden werden gekleineerd. We gingen zitten en keken een tijdje om ons heen. Er liepen een paar boeren terug naar huis voor het middageten, vrouwen gaven hun baby de borst in de deuropening, onweerswolken paktten zich samen en losten weer op aan de horizon. Zonder vogels, met stemmen die door de weidse hemel werden geabsorbeerd en verloren gingen en zonder machines of muziek, merkte ik dat ik al ongevoelig voor details begon te worden.

De mensen voelden er niets voor om met ons te praten. We zeiden dat we blanke ontwikkelingsadviseurs waren die namens de regering toezicht hielden op het project en gekomen waren om hun land te inspecteren, maar ze bleven ons wantrouwen en met hun ogen op de grond gericht beantwoordden ze de vragen zo kort of vaag mogelijk. Sommige mensen opperden dat we naar een ambtenaar moesten gaan die aan het hoofd van het transmigratiedorp stond en dat moesten we ijverig zien te vermijden. We gingen

zwaaiend van huis naar huis, vroegen onszelf binnen om een praatje te maken en werden rondgeleid door de tuintjes en de grote rijstvelden. Eindelijk vonden we een of twee mannen die bereid waren open te praten. Tegen het eind van de dag had ik me min of meer een beeld gevormd.

Salor verkeerde in moeilijkheden. Toen de mensen er vier jaar geleden waren aangekomen, was het alles wat ze hadden gehoopt. Voor landarbeiders en boeren met een klein stukje grond was twee hectare land een droom die wel een reis van vierduizend kilometer waard was. De overheid betaalde alles—de vlucht naar Irian, de huizen en het land—en ze waren in hun eigen ogen grote landeigenaren geworden. Tijdens het eerste jaar, toen de boeren hun land ontgonnen en zich installeerden, hield de overheid hen met vis en rijst in leven. Er werd kunstmest verstrekt en er was gratis zaai-goed.

De eerste oogst mislukte. De boeren hadden niet voorzien dat het acht maanden lang niet zou regenen en hadden in de droge tijd geplant waardoor de plantjes waren doodgegaan. In de natte tijd plantten ze opnieuw, maar de rijst was van een verkeerde variëteit, een goedkope soort, en bezweek aan ziekten. Omdat ze niet genoeg te eten hadden tot de volgende natte tijd, gingen veel transmigranten naar Merauke om werk te zoeken. Ze ontdekten dat mensen van andere in moeilijkheden verkerende dorpen uit de regio al veel van de lege stekjes hadden bezet of de bestaande banen van de minder commerciële Papoea's hadden overgenomen. Ze reddden het echter tot het volgende seizoen, hoewel sommigen hun zaai-goed hadden opgegeten en bij handelaren op krediet meer zaad hadden moeten kopen. Twee maanden nadat ze opnieuw hadden geplant kwamen er overstromingen. Er waren het jaar daarvoor ook overstromingen geweest en de transmigranten hadden aangenomen dat dat ongebruikelijk was, maar ze volgden die regentijd en de daaropvolgende hetzelfde patroon. Hun huizen stonden twee maanden lang in een halve meter water. Ze trokken planken uit de muren van lege huizen om een verhoogd gedeelte te bouwen waar ze konden zitten. De mensen verlieten zelden hun huizen, aangezien het moeilijk was om weer droog te worden. Ondanks de overvloed was het water verontreinigd, wat ze niet wisten, en zowel in de droge als in de natte

tijd stierven er mensen aan cholera en een onbekende ziekte, een soort koorts die de botten aantastte.

De mensen begonnen oogsten binnen te halen toen ze de grond beter leerden gebruiken en sommige boeren hadden een overschot aan rijst dat ze in Merauke konden verkopen. Er was nog een probleem. De weg, die in de droge tijd keihard was en tijdens de eerste twee maanden van de regentijd moeilijk maar nu en dan toch begaanbaar was, kwam tijdens de laatste weken van de regens en de eerste één à twee maanden daarna onder water te staan of was drassig en onbegaanbaar. Mensen konden naar Merauke lopen—dat duurde twee dagen of nog langer—maar niet met een hoeveelheid rijst die ze konden verkopen. De rijstkorrels, die in zakken in hun natte huizen lagen, begonnen te rotten en tegen de tijd dat er een auto over de weg kon komen, was het grootste deel onverkoopbaar. Bovendien kwam de rijst die Merauke wel bereikte op een verzadigde markt, omdat de dertigduizend inwoners grotendeels hun eigen voedsel verbouwden en de stad geen exportverbindingen had. De mensen in Salor werden vitaminedekorten door stukjes grond in hun tuin te irrigeren om groente te verbouwen. Er bevonden zich in slechts één deel van het dorp bronnen, maar in de droge tijd kon het water in emmers worden overgebracht. Er bestond een plan om een silo te bouwen, zodat de rijst zou kunnen worden opgeslagen tot de weg berijdbaar was. In bepaalde opzichten leek het of het leven beter begon te worden, tot ze ontdekten wat het echte probleem was.

De grond die de transmigranten bebouwden begon steriel te worden. De aarde was rood, wat in de tropen inhoudt dat de grond geoxydeerd is en arm aan mineralen. Nu de oerwoudbegroeiing was verdwenen en de grond door het ploegen werd omgewerkt, kwam hij bloot te staan aan het uitlogende effect van de zware regens die de bouwstoffen die erin zaten wegspoelden. Binnen een paar jaar zou de grond zo dood zijn als zand. Er was weinig geld voor kunstmest, die bovendien niet veel zou kunnen uithalen om de schade te herstellen, en de boeren konden slechts toekijken hoe hun middelen van bestaan onder hen wegvloeiden. Ieder jaar zou de oogst kleiner worden, zouden de boeren minder in staat zijn kunstmest te kopen en zouden hun schulden toenemen.

Eén man was bijzonder bitter. Hij beweerde te weten waarom Salor ieder jaar onder water liep, terwijl de grond aan de andere kant van de huizen betrekkelijk droog was. Hij zei dat de aannemers die voor de regering de grond hadden vrijgemaakt en de huizen hadden gebouwd, de opdracht hadden gekregen ze op een smal, hoger gelegen gedeelte neer te zetten. Toen ze met kettingzagen en bulldozers op de plek aankwamen, zagen ze dat op de lange strook land onder hen geen boom groeide. Ze konden hun kosten halveren door de huizen daar neer te zetten in plaats van op het hoger gelegen gedeelte, dat pas na weken werk bouwklaar zou zijn geweest. Dus kwamen de huizen beneden te liggen en werd het hogere gedeelte voor bouwland bestemd. Niemand kwam het controleren en de transmigranten werden naar huizen gebracht die op de verkeerde plaats waren gebouwd. Er hadden daar geen bomen gestaan omdat dat stuk land in de bocht van een rivier lag die het ieder jaar onder water zette. De huizen waren op een rivierbedding van de natte tijd gebouwd. Aangezien noch de man die het me vertelde noch de rest geld had om aan de slag te gaan en naar de droge grond te verhuizen, zaten ze daar vast. De overstromingen veroorzaakten niet alleen ongerief. Bij de eerste regens was het waterniveau van de rivier gestegen en twee dagen voor onze komst was een dreumes de tuin in gekuierd en verdronken.

De huizen waren niet afgewerkt en twee planken boven de vloer zat een waterlijn. Sommige begonnen wat te verzakken en andere stonden leeg omdat ze niet veilig waren. Insekten hadden de steunbalken aangetast en een vrouw liet me zien hoe je het huis heen en weer kon laten zwaaien door tegen een muur te duwen. Andere waren gesloten omdat de eigenaars voorgoed naar Merauke waren gegaan, waar ze als fruitverkopers of bestuurders van minibusjes werkten, net als de mensen in de sloppenwijk in Jakarta. Ik stelde alle boeren de voor de hand liggende vraag en kreeg verschillende antwoorden. Sommigen zouden blijven en wel zien wat er zou gebeuren, anderen zaten er voor hun gevoel vast tot de kinderen groter waren, weer anderen zouden na de volgende oogst vertrekken. Niet iedereen, maar de meesten zouden liever op Java zijn gebleven.

Salor lag aan het einde van één weg, maar er was een tweede die naar dorpen in het oosten leidde waar de omstandigheden anders zouden kunnen zijn. Na een nacht in Merauke gingen we opnieuw op pad, pijnlijk en vermoeid van al het geslip en op onze hoede vanwege de nieuwsgierigheid die we in de stad hadden gewekt. De wegen waren nog slechter aangezien het weer had gegregend en twee keer vonden we bijna de dood in een onverwachte bocht. Erom, waar we halt hielden, was vijf maanden geleden in gebruik genomen en toen we het naderden zagen we lange stroken bosgrond die door de aannemers waren kaalgekapt, maar nog niet waren bebouwd. Ik stapte van de bagagedrager van de motor af, zo stijf alsof ik paard had gereden. Er waren dezelfde lange rijen houten huizen en naast een ervan stond een groepje mannen. Dat was merkwaardig, ze zagen er helemaal niet Javaans uit, maar zagen er evenmin uit als Papoea's. Ik liep naar hen toe, waarbij ik tot mijn schenen in de modder wegzakte.

'Goedendag, ik ben een ontwikkelingsadviseur.'

De mannen staarden me een ogenblik aan, toen kwam een van hen naar voren. 'God zij dank bent u gekomen.' Hij pakte mijn hand en hield die vast.

We gingen een huis in en er werd thee gezet en een opmerkelijk verhaal uit de doeken gedaan.

De mensen in Erom kwamen niet van Java, maar van Flores, een eiland dat dertienhonderd kilometer van Jakarta ligt. Hun gelaatstrekken waren scherper en ze hadden dik springerig haar. Ze zagen er eigenlijk allemaal erg knap uit, met goed gevormde jukbeenderen en lange slanke vingers. Sommige mannen droegen dikke geweven sarongs met een zilveren weerschijn tussen de verschillende kleuren groen en rood, die op Flores waren gemaakt. Flores was in vergelijking met Java helemaal niet overbevolkt en was in feite zelf een transmigratiegebied en het kostte enige tijd om uit te vinden waarom ze waren gekomen. De gouverneur van Flores, een man die Ben Mboi heette, was een van de legerofficieren geweest die in 1962 hadden deelgenomen aan de invasie op Irian Jaya, de mislukte confrontatie met de oude heersers over de provincie, de Nederlanders. Kort daarna hadden de Nederlanders Irian Jaya overgedragen aan de Verenigde Naties, die het later aan Indonesië overgaven. Als een

gebaar van nostalgische welwillendheid tegenover het transmigratieprogramma en de regeringsplannen voor Irian had brigadegeneraal Mboi geregeld dat er in 1987 vijftienhonderd mensen van zijn eiland als transmigranten naar toe werden gestuurd.

De mensen die naar Erom gingen waren op Flores niet arm geweest. Ze waren zorgvuldig geselecteerd om modeltransmigranten te worden, die een voorbeeld zouden zijn voor alle anderen die later in het gebied zouden arriveren. Daarom was allerlei verschillende mensen gevraagd aan het project deel te nemen, leerkrachten, ambtenaren, enkele boeren, studenten, die graag zouden meewerken om van de plaats een centrum van mogelijkheden te maken. Zij zouden de pioniers zijn van het zelfverbeteringsproject dat daar ontstond en wanneer ze zich eenmaal op hun twee hectare grond hadden gevestigd, konden ze hun bezigheden uitbreiden en helpen de ontwikkelingszone op te bouwen. Hun dorp, zo was hun verteld, lag dicht bij de markten. Er waren scholen en een ziekenhuis voor hen gebouwd en er was water en elektriciteit aangelegd. Binnen het jaar zouden ze meer geld naar huis sturen dan ooit door hun handen was gegaan. Aan sommigen was dit niet verteld. Hun was gezegd dat ze naar Kalimantan gingen, naar een gebied dat, zoals ze wisten, uitstekende grond had en dat ze daar twee hectare landbouwgrond zouden krijgen. Dus schreven ze zich uit verschillende motieven in, verkochten alles wat ze hadden omdat hun was gezegd dat ze niets moesten meebrengen, en verdeelden het geld onder hun familie en vrienden op Flores. Toen ze in de haven allemaal bij elkaar waren gekomen, werd hun op grootse wijze met muziek uitgeleide gedaan en de mensen die gedacht hadden dat ze naar Kalimantan vertrokken huilden toen ze hoorden dat ze naar Irian gingen, maar ze werden weer vrolijk toen de anderen hun vertelden hoe geweldig het nieuwe leven zou zijn.

Ze waren een beetje teleurgesteld geweest toen ze, vijf maanden voor wij hen ontmoetten, het dorp zagen. De rest van het project was kennelijk nog een achterstand aan het inlopen. Er was geen elektriciteit, het water was verontreinigd, sommige huizen werden nog gebouwd en er was geen school of ziekenhuis. Ze begonnen het land te ontginnen en wachtten. Het zaaigoed was niet aangekomen, er was geen kunstmest en er waren geen verdelgingsmiddelen. Na

twee maanden kregen ze het zaaigoed, maar alles was doodgegaan, aangezien er geen druppel water was en de muizen hadden de scheuten opgegeten die ze met de hand hadden begoten. Toen ze waren aangekomen duurde de droge tijd al vijf maanden en ze wisten niet dat de droogte dat jaar nog eens vijf maanden zou aanhouden.

Om de een of andere reden werd de levering van het voedsel, de rijst en de gezouten vis die tijdens hun eerste jaar iedere maand hoorden te komen, steeds uitgesteld en na een tijdje begonnen ze honger te lijden. De mensen van Flores, die openhartiger waren dan de mensen van Java, werden boos op het hoofd van hun projectgebied, een ambtenaar uit Sulawesi, en zeiden hem dat hij kon opkrassen naar Merauke om uit te vinden wat er aan de hand was. Het voedsel kwam een poosje op tijd, hoewel het toen wij hen ontmoeten weer te laat was. Terwijl ze nog steeds op de natte tijd wachtten, ontdekten ze dat het voorraadbassin achter het kamp was opgedroogd. Ze hadden drie keer naar grondwater gegraven en het telkens op een diepte van twaalf meter gevonden. Maar het was zout water dat niet kon worden gebruikt. In hun wanhoop hadden ze water uit de greppels langs de weg moeten gebruiken. Het water in de vijver was vervuild doordat er in Erom geen riolering was aangelegd, maar het water uit de greppels bleek besmet met cholera en verscheidene mensen stierven bijna.

Een paar weken voor de regens moesten beginnen, hadden ze wat meer rijstzaad gekregen, dat ze uitzaaiden op kleine stukjes land die ze met emmers konden begieten. Dat hielden ze energiek vol, maar al het zaad was al doodgegaan voor het was gestuurd, waardoor er niets opkwam. Dus schreven ze naar huis en vroegen hun familieleden wat gewassen te sturen die ze op Flores meer gewend waren te verbouwen. Toen we hen ontmoetten hadden ze juist zaailingen van cacao, koffie en bataten gekregen en zaaigoed voor maïs en pinda's, die ze ter bescherming van de jonge plantjes hadden uitgezet onder stroken palmladeren.

De meeste transmigranten waren nooit in Merauke geweest. Het was erg moeilijk te bereiken. Op Flores was hun verteld dat het naar de stad slechts een uur lopen was of een kort ritje in een minibus van honderd roepia (een dubbeltje). Ze ontdekten dat minibusjes eens

per twee weken langskwamen en vijfduizend roepia kostten. Loopend deed je er twee dagen over.

‘Waarom bent u niet eerder gekomen?’ vroeg de man die ons had begroet. ‘Er was ons gezegd dat u steeds zou komen om het dorp te controleren.’ Iemand suste hem.

‘Door de drukte,’ zei ik, slecht op mijn gemak, ‘een hoop werk in de stad.’

‘Beseft u niet’—hij liet zich niet sussen—‘dat we geen geld hebben? We hebben het allemaal weggegeven op Flores. We hebben slechts te eten als ze besluiten ons iets te sturen en de helft is door de muizen opgegeten. Hebt u de grond gezien?’

Hij nam ons mee naar buiten. De aarde in zijn tuin zag er goed en zwart uit. Hij schoof de grond weg. Bovenop lag tien-centimeter veenachtige teelaarde die als een tapijt bij elkaar werd gehouden door de wirwar van wortels van het oude oerwoud, die snel aan het vergaan was. Daaronder was de aarde lichtoranje.

‘Dat,’ zei hij, ‘is gif. Daar wil nog geen onkruid op groeien.’

‘Het spijt me,’ mompelde ik stompzinnig.

‘Dus wat gaan we doen?’

‘Wat wilt u doen?’

‘Terug naar Flores natuurlijk. Weet u wat ik op Flores had? Ik had een bakstenen huis, een aanplant van cacaobomen, een koe en twee geiten, kippen, elektriciteit en een televisie.’ Hij keek om zich heen naar het huis met kieren tussen de plankenmuren, een bed, een ruwe bank en een tafel die hij van hout uit de omgeving had gemaakt, een deken en twee pannen. Buiten had je de dikke laag modder op de paden, de giftige grond in de tuinen, kleine stukjes land met zaailingen die beschut werden door palmladeren en verder een modderige leegte die werd ingesloten door bomen. ‘Dat heb ik hiervoor verkocht.’ Ze mochten niet naar Flores terug, want ze waren een modelproject en een fiasco zou de gouverneur voor gek hebben gezet. Bovendien hadden ze geen geld. Erom was voor de rest van hun leven hun thuis. Ik begon het gevoel te krijgen dat het inderdaad mijn schuld was en ik nam niet vaak de schuld op me van iets wat ik niet had gedaan.

We werden over het terrein rondgeleid door een groeiende stoet knappe mannen en vrouwen met hoge beenderen en de dromerige

blik van Flores in hun ogen en ik wist waarvan ze droomden. Drommen kinderen renden opgewekt schreeuwend en kwetterend om ons heen. Ik moest ze afleiden terwijl Adrian wat foto's maakte. Het werd er door niets wat we zagen beter op. Er waren een paar gewassen opgekomen en verdroogd, er was groen onkruid en een dichtgespijkerd huis waar iemand was overleden. Toen de mannen ons trachtten mee te voeren om de plaatselijke projectleider te ontmoeten, stapten we onmiddellijk weer op onze motorfiets en vertrokken, waardoor we hen enigszins verbijsterd achterlieten.

Ze waren nog meer verbijsterd toen we een halfuur later terugkeerden. Anderhalve kilometer verderop was een vreselijke bui boven ons losgebarsten waar we op geen enkele manier doorheen konden komen. Het waren slagregens en de gladde banden glibberden en tolden op de weg terwijl Adrian bijna op het stuur lag om niet te worden verblind. In het dunne eucalyptusbos konden we nergens schuilen, dus keerden we onze motorfiets en reden met een onheilspellend voor gevoel naar Erom terug. De mensen van Flores namen ons echter zonder een enkele vraag op, ondanks de wrok die we gewaar werden, wrok over de goed betaalde adviseurs die eraan hadden meegewerkt om hen in deze moeilijkheden te brengen, en naar huis konden rijden op een motor die velen van hen ooit hadden gehad. Iemand nam ons in zijn huis op, hielp ons om weer droog te worden en zei dat we die nacht in zijn bed konden slapen. Dat hoefde niet, ging ik ertegenin, we zouden op de vloer slapen. 'Dat gaat niet,' zei hij, 'want als het nog langer blijft regenen zal het water door de vloer omhoog komen.' Dus kwamen we overeen dat wij op de tafel zouden slapen en hij een deken voor ons zou lenen.

Er was een kaars aangestoken en er stond een menigte mannen om ons heen die op Indianen leken, met hun scherpe gelaatstreken en hun lange sarongs die ze over hun schouders hadden gedrapeerd, zoals ze 's avonds gewend waren. Ik begon me een beetje te ontspannen en er kwamen verhalen los over thuis, over het driekleurige meer in een vulkaankrater, de kerkdiensten (de bewoners van Flores zijn christenen) en wat ze gehoopt hadden te bereiken als ze op Flores waren gebleven. Een man had een opleiding voor elektro-technicus gevolgd. Zijn broer had een beurs gekregen en was in Amerika Engels gaan studeren. Als hij was gebleven, zou hij op

Flores inmiddels een rijk man zijn geweest en met een meisje uit zijn dorp zijn getrouwd. Hij zou haar niet meer terugzien omdat er nu nooit meer geld zou zijn om terug te gaan. De scherpe regen viel zachter op het zinken dak en iemand die op een hoge schrille manier aan het zingen was geweest, wat er niet bovenuit had geklonken, werd verrast door de stilte toen het geluid wegstierf tot wat gespetter. Ik had het me gemakkelijk gemaakt en zou net gaan slapen toen een man door de modder kwam binnenrennen. We moesten bij de unitleider komen. Of we dadelijk naar zijn huis wilden gaan.

We gingen vermoeid naar buiten. Het was donker en er lag een dikke laag modder en in het huis van de projectleider was het ook donker doordat hij de grote petroleumlampen waarmee hij was uitgerust niet had aangestoken. Zoals hij tegen de muur zat, kon ik wel het onderste deel van zijn lichaam zien, maar niet zijn gezicht. Hij vroeg ons te gaan zitten en begon vragen te stellen, eerst beleefd en onsystematisch, maar toen hij op onzekerheden stuitte werd hij harder. Voor welk adviesbureau werkten we? Hoe lang waren we er al? Waarom had hij onze gezichten dan niet in de stad gezien? Wat bestudeerden we precies in het dorp?

Ik zei dat ik bekaf was. Er waren twee bedden in het huis van de projectleider. Het ene was van zijn vrouw geweest, maar ze had malaria gekregen en was in zijn eigenlijke huis in Merauke gaan wonen, dus konden we in haar bed slapen. Achter de houten afscheiding gingen we kop aan staart liggen op een plint die uit de muur stak. Het was benauwd en de vloer onder ons bestond uit natte modder. De projectleider zat met een andere man in de kamer naast ons. Ze wachtten tot we in slaap zouden zijn gevallen; toen hoorde ik de projectleider duidelijk zeggen: 'Het zijn geen adviseurs, hun Indonesisch is niet goed genoeg.' Ik draaide me om en probeerde me voor alles af te sluiten.

Ik sliep bijna toen een vuistvol klauwen op mijn gezicht belandde en krabbelend houvast vond. 'Ugg, ach!' Adrian werd wakker. De muis sprong weg, boven op zijn arm 'Gatver!' Er kwamen andere mensen in beweging. Er werd een petroleumlamp om de hoek van de afscheiding gezwaaid en ik zag het gezicht van de Sulawesiër: mager en met een snor. 'Hub, muizen. Daar zijn er genoeg van.' Dat was zo. Ik kon ze op het hout onder mijn hoofd horen knagen.

Er viel er nog een van de muur, die over mijn voeten weggilde. Grotere dieren, waarschijnlijk ratten, stoven over de modderige vloer. Zo waren de zaailingen vernietigd. Ik trok mijn teennagels onder de deken voor het geval ze die zouden opeten terwijl ik sliep.

's Morgens had ik honger, hoewel de aanblik van mensen die gedroogde vis en rijst naar binnen lepelden me niet erg aantrok. De Sulawesische projectleider deed kortaf tegen ons. We hadden op voorstel van Adrian valse namen opgegeven, maar ik kon er het nut niet goed van inzien, aangezien er in de omgeving van Merauke slechts twee nieuwe blanke gezichten waren. We hadden besloten een uurtje rond te kijken om te zien wat we nog hadden gemist en vervolgens terug te gaan en de stad te verlaten voor de problemen ons achterhaalden. Maar een van de mannen die we de vorige dag hadden ontmoet, wandelde het huis van de projectleider binnen en zei heel stilletjes dat de weg plotseling beter begaanbaar was geworden voor een motor. Ik besteedde er geen aandacht aan, maar toen ik naar buiten ging, pakte hij mijn arm en zei: 'Ik bedoel dat er al een motor onderweg is naar Merauke.' Daar hadden we niet op gerekend. Er was nóg een motor in het dorp en de Sulawesiër had er iemand op weggestuurd om de politie in te lichten. Ik zag al een wegversperring voor me, de ronde helmen van de paramilitaire politie en een kakikleurige jeep. De andere man was twintig minuten geleden vertrokken. De Sulawesische projectleider probeerde ons op te houden met een ontbijt, wat hij daarvoor niet had aangeboden, maar we sprongen op onze motorfiets en glibberden ervandoor, de weg naar Merauke af.

Doordat het 's nachts had geregend was het pad nog slechter en we bleven slippen en slingeren en kwamen één keer vast te zitten, maar na een uur zagen we de andere motor, een kleine Vespa, waar een klein mannetje overheen hing. Halverwege een helling haalden we hem in. Het was een ambtenaar – hij had de epauletten op zijn jasje zitten –, een Javaan met een bril. Ik veronderstelde dat hij een bezoek aan de unitleider had gebracht en onmiddellijk was teruggestuurd. Hij stak zijn hand groetend op, maar ik zag zijn glimlach verstarren toen we passeerden. Op een vlak stuk reed hij ons echter, nu weer glimlachend, voorbij. Doordat de banden van zijn motor profiel hadden, had hij meer grip op de modder en hij had het voor-

deel dat hij alleen was. Wij hadden echter een sterkere motor en konden gemakkelijker door de kuilen komen, maar het was in alle opzichten een wedren met hindernissen. We kwamen weer gelijk met hem en gaven vol gas. We slipten en bleven maar net op de weg en ik hoorde hoe zijn regelmatige gebrom ons van achteren naderde. De motor kwam op een droog stuk en Adrian gaf gas op de plank, want als we op hem voor kwamen te liggen, zouden we weg zijn; maar daar was hij, met vol gas naast ons, terwijl hij langzaam op ons uithiep. We maakten een slinger en drukten hem bijna van de weg. Hij schoot snel voor ons langs en behield die positie door voor ons te gaan rijden als we hem probeerden in te halen. Adrian probeerde hem via een modderig talud te passeren, maar we verloren veel terrein en hij liet ons ver achter zich. Het lukte ons niet. De Vespa ging er door de modder gestaag vandoor en we raakten steeds verder achterop. Toen hadden we geen benzine meer en gaven we het op. We zouden Irian worden uitgegooid voor we zelfs maar waren begonnen.

Er was echter geen wegversperring en toen de motor Merauke binnensputterde passeerden we onderweg politieagenten die ons geen blik waardig keurden. We stopten behoedzaam voor ons pensionnetje—er was niemand om ons te arresteren—en glipten stiekem onze kamer in. Tien minuten later werd er op de deur geklopt. Het was de bazige Javaanse eigenares van het pension. Wilden we thee of koffie? Voor ze wegging draaide ze zich in de deur om. 'Ik hoor dat jullie net terug zijn uit Erom. Hoe is het daar?' Ik begreep het niet. Had de ambtenaar het tegen haar gezegd en niet tegen de politie? Of had hij het ook tegen de politie gezegd en haar aangesteld om meer over ons te weten te komen? Ik voelde me niet op mijn gemak en ging naar buiten om wat door de stad te lopen. Ik stapte in een minibus. De conducteur zei: 'U bent een van die nieuwe adviseurs, hè? Wat vond u van die plaatsen?' In een winkel waar ik binnenliep werd me dezelfde vraag gesteld. Niemand had geweten waar we naar toe gingen voor we vertrokken en de ambtenaar was de enige man die naar de stad was teruggekeerd. Ik was perplex. Terug in het pension stonden twee agenten in de hal. Ik aanvaardde mijn lot en liep dapper naar binnen. Ze glimlachten beleefd en ik liep langs hen heen de kamer binnen. Later zag ik hoe ze hun broek ophaalden

en hun overhemd instopten. De lieve meisjes in het pension waren uiteindelijk toch niet zo lief.

Merauke zat vol transmigratievluchtelingen. Slechts een derde van de bevolking bestond uit Papoea's en de rest was voor het grootste deel uit de mislukte dorpen in het noorden gekomen. Veel vrouwen waren de prostitutie ingegaan en er waren er nu zoveel in het kleine stadje dat de prijzen naar we hoorden waren gezakt tot zo'n een gulden veertig. De handel van de meisjes in het pensionnetje met mannen in overheidsdienst was slap en ze verdienden wat bij door de roddelende Javaanse madam te helpen de boel schoon te houden. Er waren andere mensen die zich een plaatsje hadden veroverd op de overvolle markt: een koopman kocht een hoop bananen, een tussenhandelaar kocht een tros en verkocht die door aan een handelaar, die ze bakte en aan iemand in een stalletje langs de weg verkocht die ze soms aan voorbijgangers verkocht of toekeek hoe ze in concurrentie met die van een twaalftal naburige stalletjes wegroten. Op de markt zaten vrouwen een hele dag met twee ananassen voor zich en zouden waarschijnlijk genoeg verdienen om er iets met dezelfde voedingswaarde voor terug te kunnen kopen. Banen die van Papoea's waren geweest—bij de overheid, in winkels, als taxichauffeur—, waren grotendeels overgenomen door de eerste migranten die naar de stad waren gevlucht en nu beconcurrerden de Javanen elkaar op een stagnerende markt die armer was dan de markt die ze op Java hadden achtergelaten. Hier waren mensen uit alle dorpen—uit Kumbe, Jagebob, Semangga—en ik hoorde verhalen over dezelfde moeilijkheden uit de hele transmigratieregio: steriele grond, ongedierte, overstromingen, droogte, ziekte en onontkoombare armoede. We hadden de stad niet uit hoeven te gaan om te zien dat de transmigratie in het noorden een fiasco was.

Er waren verschillende redenen waarom de mislukking ter sprake werd gebracht, die wel iets verklaarden van de persoonlijke ellende, maar geen antwoord gaven op de grotere vraag waarom de transmigranten financieel waren gesteund om naar een slecht gebied te verhuizen. Theoretisch zouden de nederzettingen perfect moeten zijn geweest, aangezien er uitstekende middelen waren om ze uit te kiezen en op te bouwen. Net als op Sumatra zouden er ter

plekke Javaanse en Europese adviseurs moeten zijn die door het ministerie van transmigratie waren aangetrokken om de juiste locaties voor de boerderijen te vinden, ze grondig te inspecteren en de vooruitgang van de kolonisten te controleren. We hoorden dat er inderdaad adviseurs waren, niet in de nederzettingen maar in Merauke. Wat ze de hele dag deden konden we niet bedenken, want ze waren beslist niet bij de boeren om hun moeilijkheden op te lossen.

Wat Zuid-Irian betreft schenen er geen inspecties te hebben plaatsgevonden of schenen ze te zijn genegeerd. Bijna al het land was ongeschikt voor transmigratie. Op woestijnen na had de streek zo'n beetje de slechtste tropische grond ter wereld, waarin geen voedingsstoffen aanwezig waren voor iets anders dan het dunne, sinds lang aangepaste bos van gombomen en het struikgewas dat erop groeide. Kleine groepjes jagers en voedselverzamelaars konden zich er in leven houden, maar dat was alles. De omstandigheden waren te schraal en te extreem en de seizoenen te onbetrouwbaar om ergens anders dan op de vruchtbaarste stukken gezeten landbouw toe te laten. Er was iets misgegaan met de transmigratie, ondanks de infrastructuur van adviezen en financiële hulp die het project in stand hielden.

De haast om mensen van Java weg te krijgen en de grote aantallen die de regering wilde verplaatsen, zouden wat los van elkaar staande mislukkingen als slecht grondwater of problemen met ongedierte hebben kunnen verklaren. Nu er voor zovelen een nieuw leven op het programma stond, viel te verwachten dat enkelen met moeilijkheden te kampen zouden krijgen, die echter niet, met de steun van al dat geld en die deskundigheid van overheidswege, onoverkomelijk zouden zijn. De problemen in de omgeving van Merauke waren echter van een totaal ander kaliber en het leek erop dat ieder element van ieder dorp verkeerd was en zo verkeerd dat er niets aan kon worden gedaan. Daarbij speelde corruptie ongetwijfeld een rol, zoals bij ieder Indonesisch project. Corruptie kwam daar meer voor dan waar ook en zat diep geworteld in de Javaanse gebruiken, aangezien de oude prekoloniale sultans gewoon waren hun ambtenaren te belonen met een klein deel van hun winsten. Toen de sultans begonnen te verdwijnen, bleef de gewoonte onofficieel bestaan doordat iedere werknemer zijn eigen deel nam. In een moderne eco-

nomie kunnen zulke praktijken verlamdend werken, maar zij kunnen niet verklaren hoe, zoals in Merauke het geval was, zowel de planning als de uitvoering volledig kon mislukken.

Als de olieprijs niet enorm was gedaald en het transmigratieprogramma dientengevolge niet sterk was teruggeschoefd, zou de ramp die zich nu voor onze ogen rond Merauke voltrok een pogrom zijn geworden. De veertigduizend transmigranten die daar al naar toe waren overgebracht, wisten net rond te komen door alles uit een verarmde stad en haar achterland te halen wat er maar uit te halen viel. Meer was er niet. Desondanks bracht de regering er echter meer mensen naar toe—er zouden er in 1988 achttienduizend naar Irian gaan—en beloofde ze nog steeds dat als de economie zou verbeteren of de olieprijzen zouden stijgen het volledige programma weer op gang zou worden gebracht en er jaarlijks driekwart miljoen mensen naar Irian Jaya zouden worden gezonden. In het noorden van het eiland waren goede transmigratiegebieden op zwarte grond, maar daar waren al sinds 1966 mensen naar toe gegaan en ze waren helemaal vol. De grote stroom was bestemd voor de streken met de rode aarde. De plaatsen die rondom Merauke al bezet waren, behoorden tot de beste in de streek en de grond werd geleidelijk aan slechter, de hoeveelheid neerslag gevaarlijker en de markten minder toegankelijk naarmate de nieuwe nederzettingen verder van de stad lagen. Terwijl het programma weer langzaam op gang kwam, moesten volgens plan viereneenhalfduizend mensen in 1988 en '89 naar Muting gaan, een dorp dat vijf dagen ten noorden van Merauke aan een rivier lag, waar de grond onvruchtbaar en drassig was en de meeste huizen volgens een uitgelekt regeringsrapport al waren weggerot. Daar konden de overschotten van de gewassen nergens worden verkocht en de noodzakelijke extra dingen nergens worden gekocht en er was niemand die wist of de mensen daar—te midden van moerassen en hemelsbreed bijna honderddertig kilometer van de dichtstbijzijnde stad vandaan—gedijden of verhongerden. Merauke zou volgens plan een half miljoen mensen moeten opnemen. Als de transmigratie weer op volle toeren ging draaien, zouden de nieuwe bouwprojecten rond Muting worden gegroepeerd en dan zouden er doden vallen.

Tot we die transmigratiedorpen hadden gezien, waren onze

plannen enigszins warrig geweest. We wisten dat we bepaalde aspecten moesten zien, maar ik was er niet zeker van hoe we het verhaal op Irian het beste zouden kunnen volgen. In Merauke leek alles een beetje duidelijker te worden. Wat we hadden gezien was niet te wijten aan een vergissing of aan onbekwaamheid, maar iets wat actief tot in de hoogste regeringskringen werd gepropageerd. We moesten erachter komen waarom dat gebeurde, want het motief dat de ellende op Java moest worden verminderd, wat de regering aanvoerde, scheen in dit geval niet op te gaan, dus waarom werd dit project, dat de migranten zo duidelijk schaadde, dan voortgezet? De regering beweerde dat de transmigratie ook was opgezet om de primitieve bevolking van Irian te helpen en hun een kans te geven om geld te verdienen en op voet van gelijkheid met andere Indonesiërs te concurreren. Zij zouden dingen kunnen leren van de kolonisten en voordeel hebben van de wegen en steden die door de transmigratie zouden ontstaan. Was dat de reden waarom het transmigratieproject daar zo sterk werd bevorderd? Of gebeurde dat, zoals de leden van de mensenrechtenorganisatie ons hadden gezegd, om een totaal andere reden die minder heilzaam en gevaarlijker was? We legden onszelf vanaf dat moment de taak op die vragen te beantwoorden en om aanwijzingen te vinden begonnen we een reis op te zetten die ons naar enkele streken zou voeren die het gevoeligst lagen en tot de gevaarlijkste van Irian Jaya behoorden.

De politie liet ons in Merauke met rust. Ik weet niet waarom, misschien vonden ze ons interessant, misschien niet. In ieder geval konden we zonder moeilijkheden vertrekken en we gingen naar Sorong in het uiterste westen van Irian Jaya. Daar waren ook transmigratiedorpen waar dertigduizend mensen de rode aarde bebouwden. De meeste waren, zoals we te weten kwamen, beter dan die rondom Merauke, sommige slechter. Voor ons waren echter traditionele Papoeadorpen die dicht in de buurt van het transmigratiegebied lagen interessanter. Ze waren kenmerkender dan die in de omgeving van Merauke doordat ze te midden van regenwouden lagen in plaats van de droge eucalyptusbossen die alleen in het zuidoosten voorkwamen. Door naar de oerwouden te kijken en naar de manier waarop ze zowel door de autochtone bevolking als door de nieuwe kolonisten werden gebruikt, hoopten we een paar aanwijzingen te kunnen onthullen omtrent de vraag waarom transmigranten daar naar toe trokken. We vonden een dorp dat zestien kilometer van Sorong aan de rand van een van de grote transmigratieprojecten lag en we liepen tussen de huizen door.

Er kwam een man met een zwart moslimpetje blootsvoets uit zijn paalwoning naar beneden om te zien waar we naar toe gingen. Ik vertelde hem dat ik zijn sagotuinen wilde zien. Sago was het belangrijkste produkt dat de Papoea's verbouwden.

'In het oerwoud?'

'Ja.'

'Nu meteen?'

'Ja.'

'Een ogenblikje.' Hij rende naar boven zijn huis in en kwam een seconde later weer naar beneden met een kapmes en een paar rubber teenslippers. 'Okee, laten we gaan.'

Hij sprong ervandoor op bultige benen, terwijl hij af en toe even een blik over zijn schouder wierp om te zien of we hem volgden en

over de natte velden naar vrienden schreeuwde en jodelde. Vier jonge mannen kwamen naar ons toe gerend om zich bij ons aan te sluiten en we namen een pad dat van de velden naar de hoger gelegen grond voerde. Yopi, kort, zwart en met dicht krullend haar en herteogen, maakte aan de lopende band grapjes en praatte in een hoog tempo. Hij bezat ook een spoortje ernst en zorgde ervoor dat we hem konden bijhouden en de boomstammen overkwamen die bruggen vormden over de riviertjes. We liepen omhoog de heuvels in die op de transmigratiedorpen neerkeken, in de richting van de sagotuinen van Klassaman.

Onder ons staken de daken van de transmigratiehutten roestig bruin af tegen bleke groene kleuren en de oranje aarde. Stakige figuren met spits toelopende hoeden bedekten de sawa's die een vlakke tussen de heuvels vulden. We klommen een bosgebied in dat de afgelopen paar maanden net helemaal was gekapt. De bomen waren nog niet weggehaald en ze waren over elkaar heen gevallen, waardoor lopen bijna onmogelijk werd. Het waren gigantische en volmaakt ronde stammen waar we bovenop moesten klimmen en vanaf moesten springen in de vernielde vegetatie ernaast om daarna op de volgende te klimmen. Dat was geen probleem voor de Papoea's met hun vlugge kleine voeten, maar wij zwoegden naar boven en vielen eraf of kwamen bovenop vast te zitten in een doolhof van gebroken takken. Soms moesten we langs neergevallen boomstammen van misschien wel zestig meter lopen, die tot een paar weken geleden op de andere bomen hadden neergekeken. Yopi zei dat de boomstammen zouden worden weggesleept en naar Taiwan zouden worden verscheept. Op sommige plaatsen was het hout verbrand en knerpden we door lagen as en houtskool terwijl roet in wolken omhoogvlood en op bezwete gezichten bleef plakken. Kilometerslang was het landschap aan weerszijden van ons hetzelfde: geveld bomen die nog niet waren weggeruimd. Er waren een paar stapels gezaagde planken en sporen dat er met hout was gesleept, maar voor het grootste deel was er niets gebruikt.

Eindelijk kwamen we bij een klein hutje op dunne pootjes dat pas was gebouwd en hoog boven de omringende troep lag. Yopi riep vriendelijk naar boven en er kwam een trage vrouw naar de ingang. We klommen langs de ingekerfde paal die naar haar verdieping leid-

de omhoog. Het huisje zwaaide en kraakte onder ons gewicht. De vrouw snorde voor Yopi wat bananen, cassave en een broodmagere kip op. We lieten haar verder soezen te midden van het vernietigde land in het enige bouwsel dat op het slagveld stond. Voor het voedsel was niet betaald en toen ik er Yopi naar vroeg scheen hij de vraag niet te begrijpen.

Er waren grijze wolken tussen de heuvels blijven hangen en het werd erg heet. Door het geglibber over de boomstammen transpireerde ik al hevig en ik voelde het bloed in mijn gezicht bonzen. Na zes weken in het westen van Indonesië te hebben doorgebracht had ik een slechte conditie en ik voelde me nogal log achter die lenige kereltjes die over de stammen trippelden. Het duurde niet lang voor de helling steiler werd en we tussen staande bomen door begonnen te lopen. Alleen de kostbaarste soorten, zoals het voor meubelen bestemde harde rode hout, waren gekapt en weggesleept. De andere stonden er ontdaan bij, als gasten die zijn achtergebleven nadat de hoogwaardigheidsbekleders zijn vertrokken. We bereikten de top van een heuvel en zagen het begin van het echte oerwoud dat tegen een berg opklom en aan de andere kant verdween. Daarachter lagen de sagotuinen, zei Yopi, en het eigenlijke dorpje Klassaman.

Ik had werkelijk een abominabele conditie. Het zweet droop in mijn laarzen en ik was ervan overtuigd dat ik voelde hoe mijn bloed dikker werd en mijn hart ermee zwoegde alsof het stroop was. Yopi draafde ongeduldig voor me uit. Het zou over zes uur donker zijn, zei hij, en misschien zouden we Klassaman en de tuinen niet op tijd bereiken. Hij bleef terugrennen, ons opjagen en vervolgens weer voor ons uit springen met een rimpel van ergernis. Er waren goede excuses om stil te blijven staan. Allereerst was er een kaketoer met een zwavelkleurige kuif, die als een merkwaardige mot boven de bomen fladderde en op de top van een hoge kale tak ging zitten. Er klonken kreten van boven het oerwoud—'kerack, kerack'—toen zweefden er nog vier kaketoer rond de dode tak, wit als engelen tegen de donkere wolken. Om de beurt sprongen ze op een tak en verdreven ze de andere. Uit een andere richting klonk een laag geschreeuw en twee dieren die even zwart waren als duivels verschenen in hetzelfde stukje lucht. Ze waren groter dan de witte vogels, met enorme kromme snavels die tot ver onder hun kinnen hingen.

'*Kakatura rajab!*' schreeuwde Yopi en begon naar ze terug te roepen. 'Aar! aar! aar!' Het waren zwarte kaketoos, de grootste kaketoos die er zijn, en toen ik dichterbij kwam kon ik hun rode wangen en ontzaglijke kuiven zien. Zij landden ook op de tak, waar ze als sinistere Jan Klaassens zaten te gniffelen en te kwebbelen.

Het oerwoud was heet en glibberig. De bomen rustten op steunwortels en hun stammen zweetten door een stekelige bast. Het zwarte oerwoudstrooisel was van het pad weggesleten en wij ploeterden door de klei die daardoor bloot was komen te liggen. Soms glipte een grote statige page langs ons heen die in een lichte plek op het pad roestbruin en wit opvlamde en in de donkere schaduwen van het oerwoud verdween. Slechts op enkele plaatsen werd de duisternis minder en dan was er een dampende plek zonlicht en glinsterden er natte bladeren op de grond. Het was geen baldakijn-oerwoud zoals in het Amazone- of Congobekken. Doordat ze tegen de berg opgroeiden konden de bomen niet dezelfde hoogte bereiken, het paraplu-effect van het in laagland gelegen regenwoud, maar ze bedekten de hemel even volledig. Op sommige plekken straalden witte lelies in het halfduister of zagen we stoffige blauwe bessen aan lange, dunne stengels. Yopi zei dat we er dood van zouden gaan, dus probeerden we ze niet, hoewel we vergingen van de dorst.

Ik ontdekte een moerassige poel en wilde beslist dat we halt hielden zodat ik mijn waterfles zou kunnen vullen. Yopi probeerde me ervan te weerhouden, want er zat iets in waardoor ik ziek zou kunnen worden. Ik begreep het woord niet, maar het deed er niet toe want ik had steriliserende tabletten bij me. Hij keek ernaar en zag niet in wat die voor nut zouden kunnen hebben, maar haalde zijn schouders op om te zeggen: 'Je doet maar.' Ik liet hem zien hoe je het deed. Ik dompelde de fles in het water waarbij ik erop lette dat ze niet in het bezinsel terecht kwam. De fles liep vol. 'En dan doe je er gewoon hier twee van in en~shit!' Bloedzuigers kronkelden langs mijn arm omhoog naar de binnenkant van mijn t-shirt. Er waren er honderden. Ik begon rond te springen en probeerde ze van me af te trekken voor ze zich vastzetten. Yopi greep me beet, kalmeerde me en schraapte ze allemaal met zijn kapmes van me af, terwijl hij wijs zijn hoofd schudde, maar tegelijkertijd zijn lachen probeerde in te houden.

De regen viel sissend neer. We trokken onze shirts uit en werden helemaal slijmerig van het water dat langs onze bezwete huid droop. Mijn broek hinderde en vertraagde me en maakte dat ik nog minder behendig was in verhouding tot de zwarte mannen in korte broeken die door de regen draafden en jodelden en met hun blote voeten over de wortels sprongen. Door het water kwamen allerlei vruchten die langs het pad waren gevallen beter uit: wilde groene mango's, duistere grijze dingen, grote klompen oranje plastic, dikke rode bolsters met stekels. Niets zag er lekker genoeg uit om voor te blijven staan. Yopi struikelde over een dode stam, viel, maakte tegelijk een salto en kwam joelend weer overeind terwijl hij de modder van het zwarte petje sloeg dat op zijn hoofd was blijven staan. Hij was geen moslim, zei hij, hij vond het gewoon een leuk petje. Hij demonstreerde de verschillende kreten waarmee je mensen in het oerwoud kon roepen. Wanneer het regende en het diepe gerommel in de bomen alle andere lage geluiden overstemde, moest je wild krijsen, waarbij hij met zijn ogen rolde om ons te laten zien hoe doordringend het was. Als er geen regen was, moest je met de stompe kant van het kapmes op een steunwortel slaan om hem te laten dreunen en er Tarzanachtig bij jodelen. Dan waren er nog verschillende soorten gejoel voor laag en hoog gelegen grond, hoewel alleen de jodelaar het verschil scheen te weten.

De regen viel door de webben die spinnen over het pad hadden gespannen. Hun lichamen zaten vol stekels en wratten, hadden soms een scherpe piramidevorm en leken van rood en wit emaille te zijn gemaakt. Adrian liep tegen een heel nest op en sloeg vloekend op zijn hoofd. Yopi wees op een orchidee die hoog op een boomstam ontlook. De plant werd omgeven door een halo van de witte lucht erboven en door de langsvallende druppels lag er een weerschijn van lichtstraaltjes op. De regen nam af en de zon brak door. De helling begon steiler te worden. Yopi deed zijn teenslippers aan. 'Het wordt kennelijk menens,' zei Adrian en we begonnen ons slingerend een weg te banen over ruwe rotsen en wortels die zich ertussen hadden gekruld. Vogels begonnen te zingen toen de zwaarte van de regen optrok en een rode vink schoot boven onze hoofden uit zijn nestholletje naast het pad. De geluiden waren volstrekt mysterieus. Ik kon niet zeggen of ze van vogels of zoogdieren afkomstig

waren, van kikkers of van andere mensen die in het oerwoud verstopt zaten en hun eigen speciale gesprekken voerden. Vanaf de grond klonk een laag onderbroken gesnor. Yopi kraste een tekening van het dier in de modder: 'Mambruk, mambruk!' Grote kuif. Kleur? Blauw. Grondbewoner. Oog? Rood. Grootte? Het was een kroonduif. Ze was negentig centimeter lang, kobaltblauw en leek meer op een dodo dan op iets wat nog leefde.

Naast het pad lag een berg bladeren en aarde waar Yopi in rondporde. Hij stak er zijn hand middenin. 'Koud.' Het was de nestheuvel van een grootpoothoender, een kalkoenachtig dier dat niet op zijn eieren ging zitten, maar ze in een composthoop begroef en de temperatuur reguleerde door extra bladeren toe te voegen of weg te nemen. De kuikens werden uitgebroed door middel van bacteriële fermentatie. Yopi ontspande zich, want we zouden Klassaman voor de avond bereiken en hij bleef staan om ons dingen te laten zien. We liepen tegen een zware sandelhoutlucht aan en Yopi draaide de hars die uit de boom droop waarvan de lucht afkomstig was rond een twijg. Was het een soort parfum? Ik snapte niet wat hij bedoelde, dus voerde hij een geluidloze show op waarin hij de stok aanstak en door het oerwoud sloop terwijl hij de zon met zijn hand buitensloot. *Damar*: de stamvolken gebruikten het 's nachts als fakkel. Ze wikkelde het in palmladeren en het brandde een aantal uren.

Het pad was minder duidelijk te onderscheiden en we struikelden over stammen en steltwortels. Het voerde naar een brede groene rivier die verlicht werd door de kloof die zij tussen de bomen maakte. Iedereen dook erin en de vijf mannen sprongen en spetterden in het midden rond. Het was een ondiepe, maar glibberige en snelstromende rivier en een van de mannen greep een grote kei tussen een stel kleine stroomversnellinkjes en liet zich zinken, zodat alleen zijn neus en mond nog boven water staken. Ik liet me meedrijven met mijn voeten vooruit en de kramp en het zweet losten op en ik voelde me veel beter en meer ontspannen. De stenen op de oever dampden in de middagzon en parkieten schoten langs de open plek tussen de bomen. Yopi speurde de zomen van het oerwoud af. Er waren trossen orchidceën, roze en rode bloemen die afstaken tegen het donkergroen, en fel gele bladeren die verlicht werden door de glinstering van de zon op de rivier. 'Joehoe!' Yopi wees naar iets.

Hij haastte zich met twee andere mannen de rivier over en ze worstelden zich met opgetrokken benen als boomkickers recht omhoog langs de smalle stam van een boom. Yopi had zijn kapmes bij zich en hakte takken af die op de stenen langs de rivieroever beneden vielen. De anderen trokken aan bundels twijgen. Een van de mannen werkte zich naar beneden en droeg stukken boom naar waar Adrian en ik op een steen zaten. Ze waren beladen met *matoa's*, vruchten ter grootte van druiven in een harde schil en met waterig vruchtvlees van binnen. We aten er massa's. Ik strekte me op de stenen uit en sloot mijn ogen. De zon was heerlijk. Plotseling klonk het geluid van zwanevleugels en 'tronk, tronk, tronk'. Ik deed mijn ogen open en de lucht was vergeven van zwarte en witte neushoornvogels die met hun enorme snavels stijf voor zich uitgestoken langsoefden. Ik sloot mijn ogen weer.

Irian Jaya was de enige plek ter wereld waar waarschijnlijk nog onbekende vogels en zoogdieren bestonden. Er was zo weinig over bekend en er waren zo veel geïsoleerde dalen en ontoegankelijke moerassen dat daar vrijwel van alles kon leven zonder door buitenstaanders te zijn waargenomen. Kort geleden waren zoetwaterhaaien ontdekt en zaagvissen van een halve ton die ver stroomopwaarts in de grote rivieren leefden. Reptielen en amfibieën uit Irian lagen opgestapeld in musea te wachten tot ze een naam kregen en telkens wanneer biologen het gebied mochten bezoeken, kwamen er ongehoorde wonderen terug. Irian bezat meer unieke soorten dan de hele rest van Indonesië bij elkaar. Er waren paradijsvogels, buideldassen, grote statige pages en orchideeën, die nergens anders ter wereld voorkwamen en waarvan sommige beperkt waren tot kleine geïsoleerde stukken oerwoud. Terwijl de dieren in de rest van Indonesië typisch bij Azië hoorden, hadden die van Irian iets gemeen met Australië, maar waren ze voor het grootste deel uniek.

Ver weg in de Stille Oceaan hadden de flora en fauna van Irian zich geïsoleerd verder ontwikkeld en konden zij niet overspoeld en verdrongen worden door soorten uit Azië. Ze hadden zich echter aangepast om van een zelfde woongebied van het regenwoud gebruik te maken. Er waren geen apen, maar een dier dat in bomen kon klimmen en vruchten of bladeren kon eten, zou er een goed leven hebben. Door de afwezigheid van een serieus alternatief had-

den van alle onwaarschijnlijke dieren de kangoeroes zich aangepast om hun plaats in te nemen. De boomkangoeroe had zijn grote poten en lange snuit behouden, maar had een krullende roze grijpstaart en klauterde in de boomtoppen rond. De afwezigheid van een tapir of varkenssoort (varkens waren korter geleden door de mens geïntroduceerd) had een gat opengelaten voor een groot dier dat over de oerwoudbodem kon rondzwerven en vrijwel alles kon eten. Het dier dat die plaats innam was geen zoogdier maar een vogel: de kasuaris, die anderhalve meter groot is, niet kan vliegen, stevig is gebouwd en met één trap een mens kan doden (vooral een man, door wáár hij trapt). Alle kleine dieren, rat-, muis-, eekhoorn- of konijnachtig, waren buideldieren, een tak zoogdieren die volkomen losstaat van de zoogdieren in de rest van Azië of Europa. Vreemd genoeg waren er op Irian geen grote roofdieren, met uitzondering van de krokodil en de mens. Het zou kunnen zijn dat de mens, die vijftigduizend jaar geleden zijn intrede deed, een tot de buideldieren behorende tijger of wolf had weggeconcurrereerd, maar er waren geen bewijzen dat zo iets ooit had bestaan. Door de afstand tot andere landmassa's en de merkwaardige wegen van de evolutie had Irian Jaya uiteindelijk dieren gekregen die verschilden van alle andere op aarde.

De grote verscheidenheid aan dieren op Irian was echter het best bewaard gebleven door het ontbreken van contacten met de ontwikkelde wereld. Dieren zoals de verschillende paradijsvogels, de uitzonderlijke pages (sommige wel dertig centimeter groot) en de enorme verscheidenheid aan papegaaien zouden praktisch overal elders ter wereld rigoureuus zijn uitgebuit en zeer snel zijn uitgeroeid. Voor de noordelijke kust lagen de mooiste koraalriffen ter wereld, met reuzenmosselen in velden van wel anderhalve kilometer doorsnee, kuddes grazende zeehoeien, stranden waar enkele duizenden lederschildpadden ongestoord hun eieren konden leggen en eilanden die slechts bewoond werden door de reusachtige zee krokodil en de Nicobar-duif. Doordat er zo weinig mensen op Irian woonden en er zo weinig was verstoord door buitenstaanders, had dit alles het overleefd terwijl hun equivalenten elders in de wereld waren uitgestorven.

Yopi schreeuwde tegen me. Ik kwam overcind en strompelde de rots af—mijn lichaam was stijf geworden, ik had niet moeten gaan liggen—en volgde het joelende stel weer over het spoor. Avondvogels verzamelden zich met hun verschillende gezang. Toen Yopi om een grote boom heen kwam, sprong hij plotseling met een schrille kreet naar voren en zwaaide wild met zijn kapmes. Ik dacht dat hij door iets was gebeten, maar hij had een kangoeroe—een grondkangoeroe—gestoord en hem voor het avondeten proberen te bemachtigen. Het dier was er zo snel vandoor gegaan dat ik hem zelfs niet had gezien, hoewel we in onze haast om te kijken tegen Yopi opbotsten. Het was wat frisser geworden op het pad en we zagen al snel licht door de bomen. Voor ons uit was een open plek. 'Klassaman,' zei Yopi met zijn bijdehante glimlach. Hij wilde voorop gaan, maar bleef toen staan en stuurde ons verder. 'Ze zullen denken dat jullie hen komen opeten,' grijnsde hij. Ik stapte op de bananebomen af die als een haag om de open plek heen stonden. Er was een houten hek en aan de andere kant lag een klein hutje boven de grond. Er vielen figuren uit die naar de jungle begonnen weg te sluipen. Yopi sprong in het licht en schreeuwde naar hen dat we vrienden waren. Ze stonden er maar zo'n beetje, nieuwsgierig en verlegen, een man en twee jongens, die niet wisten waar ze hun handen moesten laten. Yopi zei tegen hen dat ze naar voren moesten komen om ons beter te bekijken en de man stak heel schuw zijn hand uit en greep mijn pols. 'Klassaman,' zei Yopi nogmaals.

Klassaman was duidelijk zeer zorgvuldig gekozen. Het kleine huisje—Yopi zei dat verderop nog twee andere waren—lag in een kom achter de berg waarin dikke zwarte grond was verzameld die van de hellingen was afgespoeld. Dezelfde komvorm hield de grond vochtig en bomen boden de verbouwde gewassen schaduw tegen de uitdrogende zon. De open plek rond de hut was dicht begroeid met fruit. De ranken van rijpe pompoenen slingerden zich kriskras over de grond, aan iedere papajaboom groeiden een twintigtal borsten en er waren rijen bananebomen en cassavestruiken. De hut was gebouwd op de steunwortelstronken van bomen die er vroeger hadden gestaan. Tussen de groente stonden de verbrande stronken van andere bomen. De drie hectare gekapt oerwoud leverde genoeg op om zo'n twintig mensen in leven te houden. Door de dikke laag

zwarte aarde en het water dat zich daar verzamelde zouden ze het er een hele tijd kunnen volhouden en misschien pas na twintig jaar verder trekken om de bomen weer te laten terugkomen in de oude kom. Het dorp had een aantal plaatsen waartussen het heen en weer trok en na een mensenleven kon het terugkeren naar de oude plek, die haar vruchtbaarheid zou hebben herwonnen. Een kleine bevolking kon het zich veroorloven de grond lang genoeg te laten rusten om de rijkdommen nooit uit te putten.

Er kwam een oude vrouw door de tuinen aanstappen met een mand papaja's om haar middel. Ze was krom en had zachte ogen en toen ze sprak had ze een hese en zeer donkere kinderstem. Haar weerbarstige haar was in bosjes samengebonden. Er verschenen nog twee oude mensen, mannen. Eentje was aan één oog blind door grauwe staar en zijn scherpe scheenbenen bogen naar buiten. Geen van hen sprak Indonesisch. Ze spraken Moi, een taal die ze deelden met een paar duizend andere mensen die verspreid leefden in de bergen achter Sorong. We begonnen in verschillende talen tegen elkaar te mompelen en instemmend te knikken. De open plek scheen een soort bejaardentehuis in het oerwoud te zijn, waar een paar mensen beschermd tegen de hardheid van de buitenwereld voor hun gewassen en voor elkaar zorgden. Yopi zei dat dit een echte woonplaats was en dat het dorp waarin we hem hadden ontmoet slechts uit een stel nieuwe hutten bestond die ze hadden gebouwd om de politie tevreden te houden. Van dit andere dorpje wisten zij niets af en dat zou verder gaan zoals altijd, niet op een vaste plek, maar toch een dorpje met een naam.

Er brandde een vuur in de hut en de oude vrouw begon de bananen te koken die we hadden meegebracht. In de hut waren honden met spitse staarten, vruchten die aan het dak hingen en stukjes kangeroehuid, een uit de toon vallende plastic emmer en twee metalen pannen. We zouden kennelijk veel verder in dat oerwoud moeten doordringen voor we mensen vonden die leefden zoals ze altijd hadden gedaan. Het dak bestond uit dicht vervlochten palmladeren en de muren uit planken van de bomen die gekapt waren om de open plek te maken. Toen de schaduwen buiten vervaagden, werden de insecten opgewonden en begonnen ze te zoemen en te tsjirpen. Ik hoorde de laatste kaketoës en hun roep om op stok te gaan.

Nevel verzamelde zich rond de bomen en het werd donker.

De oude vrouw negeerde ons en praatte in zichzelf of tegen haar honden, een langdurig laag gemompel dat hees opklonk als een van de honden wat eten probeerde te pakken. Ze duwde ze de hut uit waarna ze beneden lagen te janken. Een van de oude mannen had een Darnarkaars aangestoken. De hars was in palmladeren gewikkeld en brandde met een overvloed van zwarte rook die de hut met een zware slaapverwekkende geur vulde. Yopi maakte soep van de kip en werkte zijn hele repertoire vogelkreten af: paradijsvogel, kasuaris, zwartkoplori. Het ging door tot ik in slaap viel. De oude mensen hadden uit palmladeren gevlochten matten neergelegd om op te slapen. Ze waren even hard als de vloer, maar ik was moe genoeg om het niet te merken.

Toen het 's morgens licht werd, hing er een enorme paling buiten de hut; er was blijkbaar al iemand naar de rivier geweest voor we wakker waren geworden. In de nevel cirkelden papegaaien in alle kleuren rond en een zwerm donkere lori's zette zich in de bomen boven ons neer waar ze tegelijkertijd zaten te kwetteren en te kwinke-leren. Ik zag een trechterspin achteruit in zijn nestje kruipen. De spin zag er zo groot uit als een muis en had zijn nestje met dikke zij bekleed. De oude vrouw mompelde ongelukkig in zichzelf en Yopi zei dat er 's nachts wilde varkens waren gekomen die met hun slag-tanden een papjaboom hadden omgehaald en alle vruchten hadden opgegeten. Het leek geen zwaar verlies in die overdadige tuin. We vertrokken door het oerwoud naar de sagotuinen. We moesten een diepe rivier oversteken die veel trager en modderiger was dan de andere en we zwommen allemaal naar de overkant terwijl we onder water borrelden of elkaar natspatten. Yopi deed of hij verdrong. We hadden ons een aardig stuk door het oerwoud op de andere oe-ver gehakt toen we plotseling op een toverachtige plek kwamen. De bomen waren een aantal jaren geleden geveld en we konden de kro-nen van een stel bananebomen zien. Maar alles was bedekt door een opmerkelijke slingerende klimplant die boven onze hoofden in gro-te golven langs de bomen naar beneden deinde en alles behalve de toppen van de bananebomen had overwoekerd. De bladeren glans-den en schitterden als een kabbelende zee en we wandelden tussen de kronkelende ranken naar binnen alsof we het water hadden te-

gegehouden. Het was de ingang van de sagotuinen, dat verbeelde ik me althans, en ik zag er in gedachten een Papoeaas paradijs achter liggen.

We bleven staan bij een kapotte hut die gedeeltelijk boven de klimplant uitstak. Yopi hakte zich met zijn kapmes naar binnen. Daar lag een oud draagnet waarin een opossumnest zat en op de grond vond hij een vergeelde slagtang van een varken. Pas veel later zag ik dat er een piepklein gaatje door de onderkant was geboord. De tand had ooit aan iemands ketting gehangen. Ik nam hem mee als cadeautje voor mijn vriendin.

In plaats dat het pad verder voerde naar een andere wereld, leidde het weer rechtstreeks het oerwoud in en Yopi vertelde ons abrupt dat we er waren. Had hij ons verkeerd begrepen? We wilden de sagotuinen zien. 'Ja,' hij wees overal om zich heen, 'sago.' Ik had geen flauw idee gehad hoe een sagoplant eruitzag, maar ik had me iets voorgesteld met grote slappe bladeren en een knol onder de grond. Pas toen Yopi een van de takken beetpakte, zag ik waar hij naar wees. Het was een akelig uitziende, stekelige palmboom die overal om ons heen stond, zo'n zes tot negen meter groot was, maar werd overschaduwed door de hogere bomen van het oerwoud. Ze zagen er giftig uit. 'Eten jullie dat?' Yopi gaf geduldig met gebaren het bereidingsproces van sago weer. Je kapt de boom ongeveer een meter boven de grond en splijt de bast open. Binnenin zit hard rozachtig merg en dat is het gedeelte dat wordt gegeten. Je hakt het volkomen fijn met een houweel en maakt vervolgens een afvloeiingssysteem van de holle bladnerven van de sagopalm. Je vermengt de pulp met water, de brij loopt langs een nerf en wordt gefiltreerd door een netwerk van bastvezels en de korrels die in de vloeistof zweven worden meegevoerd naar een kneedbak. De bloem wordt tot grote kazen geperst en als het geheel droog is worden er stukjes afgebroken en door het vuur gerold.

Dat was vijftigduizend jaar het hoofdvoedsel geweest van de bevolking in het laagland van Irian. De bomen waren nooit geplant, maar groeiden gewoon in het oerwoud, hoewel de ondergroei soms wat werd weggekapt om ze meer ruimte te geven. Het waren planten die beneden in het oerwoud groeiden, waardoor ze altijd andere bomen nodig hadden die ze schaduw boden om te voorkomen dat

ze verdroogden. De sagovoorraad raakte nooit uitgeput want de bevolking was erg klein. Net als bij ieder ander dier stabiliseerde het aantal mensen zich op een niveau dat afgestemd was op hun bestaansmiddelen. Als er voldoende sago was kon een vrouw meer kinderen krijgen, als er minder was moest ze het aantal beperken aangezien er in haar streek niet genoeg was om ze te voeden.

Uit wat ik had gelezen wist ik dat een dergelijk systeem slechts stabiel was als het landbezit aan strikte regels was gebonden, want als de oerwouden voor iedereen waren, zou er snel roofbouw op worden gepleegd en zou de bevolkingsaanwas razendsnel toenemen maar ook weer snel instorten. Vanuit de lucht gezien, en ook op de grond, leek Irian een wildernis van eindeloze oerwouden waar af en toe een klein dorpje middenin lag. Het wás een wildernis—de oerwouden waren nog vrijwel ongerept—maar iedere centimeter was van iemand. Van iedere sagopalm, hoewel hij in het wild groeide en dertig kilometer bij de dichtstbijzijnde nederzetting vandaan lag, was de naam van de eigenaar bekend en andere mensen moesten zijn bezit erkennen en wie de bestaansmiddelen van zijn buurman gebruikte zou worden bevochten. Jeder dorp had al het land nodig dat het bezat en alle sagopalmen, want het inwonersaantal was afgestemd op wat beschikbaar was.

Het leek of het systeem buitengewoon verkwistend met land omsprong en als je er voor het eerst mee in aanraking kwam, zou je kunnen denken dat het geen wonder was dat de bevolking zo klein was als zij zich moest verlaten op wat ze in het oerwoud vond. Als er meer landbouw was, zouden meer mensen in het land kunnen wonen en zouden ze het volledig kunnen benutten. De waarheid en de grote paradox van het regenwoud is dat ze het al volledig benutten. De jungle ziet eruit als de vruchtbaarste plaats die je kunt indenken. Nergens op aarde is er zo'n overvloed van verschillende planten en dieren, groen vanaf de grond tot zestig meter erboven. Regeringen en kolonisten in Zuid-Amerika, West-Afrika en Azië hebben het abusievelijk als het antwoord op al hun grondproblemen gezien. De paradox is dat op regenwoudgrond meestal slechts regenwoud kan groeien. In de heuvels achter Sorong was de laag teelaarde vijf centimeter dik. Daaronder lag de solide rode klei waarin geen enkele voedingsstof zat die een plant kon gebruiken. De

planten in een regenwoud beconcurreren elkaar zo hevig dat iets wordt opgezogen zodra het de grond raakt. Alle teelaarde die er vroeger was, is aan de grond onttrokken en gebruikt om levende planten te maken. Bladeren waarvan het in Europese bossen maanden zou duren voor ze waren afgebroken, zijn binnen een paar dagen verdwenen en ze konden zich in Sorong niet snel genoeg ophopen om een dikkere laag strooisel op te leveren dan die vijf centimeter. Alle voedingsstoffen liggen opgeslagen in de bomen en als die worden weggehaald, verdwijnt het land met hen. Gewassen die op regenwoudgrond worden geplant, zullen een paar jaar gedijen op het achtergebleven strooisel en daarna zal er niets meer zijn.

De Papoea's hadden dat uit bittere ervaring geleerd. Vroege kolonisten die het oerwoud in het wilde weg afbrandden, mochten hebben ontdekt dat ze zich binnen enkele jaren van land hadden beroofd. Ze konden slechts voor onbepaalde tijd in een gebied in leven blijven als ze het vrijwel ongerept lieten en slechts de extra's binnenhaalden die het oerwoud toestond: sago, vruchten en wild. Er waren maar enkele plaatsen in Irian waar de regels konden worden gebroken—zoals in dalen in het centrale bergland of in de kleine kom in Klassaman—, omdat er een diepe en stevige laag teelaarde was. Het systeem van het landbezit bond de mensen aan de regels van dat overlevingsspel. Het land werd geacht niet alleen aan de levenden te behoren maar ook aan de ongebornen en doordat er zorgvuldig met het oerwoud werd omgegaan, werden de genen van iemands afstammelingen evenzeer beschermd als die van hemzelf. Het land was van het hele dorp, hoewel de bestaansmiddelen—sago, jachtrechten—van individuele personen konden zijn. Volgens de wet van de voorouders kon het dorp de grond nooit overdragen aan iemand anders, want dan zouden toekomstige generaties nergens van kunnen leven. Als zelfs maar een klein deel van het land verloren zou gaan, zouden de mensen sterven of roofbouw plegen op hun bestaansmiddelen om in leven te blijven, zo nauw hing de totale bevolking samen met wat het oerwoud kon leveren.

Terwijl ik in de sagotuinen stond en Yopi ons manieren vertelde om sago beter te laten groeien, begreep ik de implicaties van de transmigratie voor de Papoea's die van het land leefden. Het project berustte op de overname van land dat volgens de regering niet werd

gebruikt. Ik zag ook de implicaties van het regenwoudsysteem voor de transmigratie. Door middel van kunstmest en moderne technieken zou de grond langer bruikbaar zijn, maar die konden niets uithalen om aan de onvermijdelijke gevolgen te ontkomen en dus zou het niet lang duren voor er zonder de bomen geen goede grond meer zou zijn en de gewassen niet meer zouden groeien.

Er bestond een eenvoudige verklaring voor de ongelijke verdeling van mensen tussen Java en Irian Jaya. Java had, net als grote delen van Zuidoost-Azië, een dikke laag zwarte, vulkanische aarde die tot de beste grond ter wereld behoorde. Irian had dat niet. Van het land alleen konden niet meer mensen leven dan er op dat moment waren, behalve misschien door een voorzichtige intensivering van de sagoteelt. De lege streken die de regering op Irian zag, waren eigenlijk vol. Er was nergens in Indonesië, afgezien van enkele gebieden zoals de moerassen op Zuid-Sumatra, ruimte over voor een bevolkingsgroei die op landbouw was gebaseerd.

Dat hadden veel transmigranten al ontdekt. Ze hadden de dorpen in de buurt van Merauke verlaten en waren naar de stad getrokken om de afnemende opbrengsten van hun land aan te vullen. In de omgeving van transmigratiedorpen die verder van een stad lagen, waren echter geen banen beschikbaar, dus moest het geld ergens anders vandaan komen. Rond Sorong kwam het van de houtkap. De hardhoutbomen waren veel waard en voor de prijs van een bijl kon een gezin in zijn onderhoud voorzien tot het oerwoud op was. De stammen werden verkocht aan een bedrijf in Sorong dat niets anders hoefde te doen dan het van de transmigranten in ontvangst te nemen, het een beetje te verzagen en door te verkopen. De wilde dieren, de vreemde soorten die door hun geïsoleerde bestaan zo lang beschermd waren geweest tegen de buitenwereld, waren voor de kolonisten nog lucratiever. Javanen hesen rond de transmigratiedorpen in het noorden en westen fijne netten in de bomen of huurden lokale mensen om jonge vogels voor hen te verzamelen. De papegaaien en kakatoes die zij ving, waarvan er veel – zoals de zwarte kakatoes die we hadden gezien – bedreigd en beschermd waren, konden in Sorong voor een hoge prijs worden verkocht aan mensen die ze naar Jakarta of Singapore verscheepten. Soldaten die naar het eiland waren gestuurd om het transmigratieproject te orga-

niseren, namen hun geweren mee op jachtexpedities en hadden op veel plaatsen de krokodil—die ook beschermd was en zeldzamer werd—bijna uitgeroeid. De huiden werden verkocht aan een firma die illegaal werd geleid door de man die verantwoordelijk was voor de natuurbescherming in Indonesië en er werden schoenen en handtassen van gemaakt. De soldaten lieten zich ook bomen aanwijzen waarin paradijsvogels hun intimidatiegedrag lieten zien en de opgezette vogels werden op grote schaal naar Singapore geëxporteerd.

Door de transmigratiedorpen als ontwikkelingscentra te gebruiken en met veerboten vanaf de overbevolkte eilanden grote passagiersdiensten op te zetten, stimuleerde de regering spontane migranten om naar Irian te trekken en gebruik te maken van de zakelijke mogelijkheden die het bood. In een gebied zonder infrastructuur zijn alle zaken extractief van aard. De enorme riffen ten noorden van het eiland, de mooiste riffen ter wereld, werden door vissers opgeblazen, de schelpen van de reuzenmosselen werden opengebrouwen om er terrazzovloeren van te maken, de zeekoeien gedood voor hun tanden (waar sigarettepijpjes van werden gemaakt) en de schildpadden gevangen als ze het strand op kwamen en als gelakte souvenirs in Jakarta verkocht.

Mensen die het oerwoud introkken bereikten echter het onmiddellijke effect dat de bestaansmiddelen van de Papoea's werden weggekapt. Yopi vertelde me dat hij voor drie dingen bang was: oliewinning in het oerwoud, de mogelijkheid van volledig mechanisch kappen en transmigratie. Hiervan was hij het bangst voor transmigratie. Er was een deskundige in het gebied rond Klassaman geweest om te zien of het een mogelijke locatie voor transmigratie was. Het was toen afgewezen omdat het te moeilijk bereikbaar was. Als de transmigratie echter door een verbeterde economie snel zou toenemen en er een weg rond de berg zou komen, zou de streek opnieuw op de nominatie staan. Door het oerwoud in de buurt van Sorong was van oost naar west al een weg van vijftienzeventig kilometer gekapt. Langs de hele weg lagen transmigratiedorpen en het oerwoud was aan weerszijden over een breedte van tien kilometer weggekapt of er werd rooibouw op gepleegd. Ik wist dat de rechten op het land van onschatbare waarde waren en niet kon-

den worden overgedragen. Aangezien ze echter nooit waren opgeschreven en niet op de Indonesische wetgeving waren gebaseerd, was de regering in bijna alle gevallen van oordeel geweest dat ze niet bestonden en het behoorde tot het regeringsbeleid om geen schade-loosstelling te betalen voor het land dat aan de transmigranten werd gegeven. De rechten op het land werden twee keer genegeerd: de eerste keer wanneer de locatie werd uitgekozen en nogmaals wanneer de nieuwe kolonisten rond gingen dwalen om hun inkomsten aan te vullen en ervan uitgingen dat de particuliere middelen van bestaan van de plaatselijke bevolking gratis en voor iedereen waren.

We waren weer terug in Sorong. Het was een afschuwelijke plaats. De Nederlanders hadden het stadje uit het niets opgebouwd om olie uit het binnenland te verschepen en de Indonesiërs hadden de haven draaiende gehouden, maar toen de prijs van de olie instortte, was er geen werk meer en zakte het plaatsje in elkaar. Groepen Sulawesiërs liepen over de weg boven het ruwe koraalstrand tegen blikjes te trappen of stenen naar zeevogels te gooien. Papoea's werden buiten de lege olieterminal luidruchtig dronken en dreigden elkaar over een veilige afstand van wegen en prikkeldraadomheiningen heen te vermoorden. Wij waren het mikpunt van veel frivool vermaak, want we waren nieuwe gezichten, buitenstaanders over wie je flauwe grappen kon maken. Ik werd uitgejouwd toen ik over de markt liep, er ontstond grote opschudding door het gejoel en gefluit en er werd me een dode vis voor de voeten gegooid. Het was geen vijandigheid, er was niets beters te doen. Met faillissement bedreigde kooplui en werkloze arbeiders reageerden hun frustraties op elkaar af. In een theehuis greep een Sulawesiër mijn arm.

'Wat vind jij van die Papoea's? Nou?'

'Okee.'

'Vind je niet dat ze stinken? Nee? Een beetje zwart? Heb je wel eens gezien dat eentje zich waste?' Hij smeed mijn arm neer en glimlachte ongelukkig terwijl hij naar de lokale arbeiders aan de andere kant van het raam staaarde. In een sloppenwijk die zich langs de rivier uitstreekte, wasten ex-transmigranten hun kleren in het smerige water en voegden heimwee toe aan de frustraties van het stadje.

Ondertussen zaten we in het goedkoopste hotelletje dat er was te

wachten op een schip dat ons er weg zou halen. Iemand was aan een aanbouw begonnen maar was ermee opgehouden. Er waren slechts een paar mannen die de rommel opruimden. Ze verveelden zich de hele dag en kwamen tijdens siëstatijd op onze luiken tikken om te zien wat we deden of liepen de kamer in en bleven doelloos fluitend naar ons staan kijken om vervolgens weer weg te kuieren. Op een avond zaten we buiten en zagen we twee Papoea's met pijlen in hun hand uit de schaduw te voorschijn komen. Ze bleven ongeveer vijf meter bij ons vandaan staan en staarden strak naar de grond alsof ze wilden laten zien dat ze niets tegen ons in de zin hadden. Ze hingen er een uur rond, terwijl ze telkens een heel klein stukje dichterbij kwamen, opkeken alsof ze op het punt stonden iets te zeggen, maar dan hun hoofden weer lieten hangen en opgelaten met hun benen stonden te wiebelen. Adrian kreeg het pas door toen ze weg waren. 'Ze wilden die pijlen aan ons verkopen!' zei hij. Daar had ik niet aan gedacht.

Adrian en ik maakten ruzie met elkaar, ik weet niet meer waarover—over onbenulligheden, doordat wij ook de kriebels hadden gekregen van het saaie stadje. We werden ondervraagd door een Javan die ons in het hotelletje kwam opzoeken. Hij was jong en charmant, sloeg ons op onze knieën en lachte opgewekt, maar hij spon een keurig raster van vragen in zijn gesprek en we wisten al snel dat hij een politieman was. Wat merkwaardig dat hij twee blanke mannen op de weg naar de transmigratiedorpen had gezien—dat waren wij toch niet geweest? We hadden natuurlijk toestemming van de politie om Sorong te bezoeken? Waar waren we nog meer geweest? Ik vertelde geheel naar waarheid dat we ons voor dieren interesseerden en een wandeling door het oerwoud hadden gemaakt. Hij liet de vleierij vallen en zei dat hij terug zou komen als hij ons had nage trokken.

Ik had heimwee en was neerslachtig en we hadden al veel eerder verder moeten trekken. We waren nauwelijks iets opgeschoten met het beantwoorden van de vragen en schenen zelfs nog verder van welke oplossing dan ook te zijn verwijderd. Transmigratie bracht de Iriaanse bevolking absoluut niet de voordelen van de ontwikkeling en scheen zelfs een einde te maken aan hun traditionele manier om in hun onderhoud te voorzien zonder er iets beters voor terug te

brengen. Door het weinige dat we rond Sorong hadden gezien, scheen de tweede bewering van de regering ten gunste van transmigratie—dat het een poging was om de Papoea's rijk te maken—ongeloofwaardig te worden, maar het was nog lang niet genoeg om zeker te zijn. En wat betreft het bevestigen van de opvattingen van de actievoerders van de mensenrechtenorganisatie, dat de transmigratie een opzettelijk vernietigend beleid was, waren we nog helemaal niets opgeschoten. Het was tijd om het over een andere boeg te gooien.

We waren in twee plaatsen geweest die de impact van de ontwikkeling hadden gevoeld, twee transmigratiecentra die dicht bij bescheiden stadjes lagen. Er waren echter andere delen van Irian waar het contact met de buitenwereld tot het minimum beperkt was gebleven. Van deze gebieden was de Asmat het opmerkelijkst, het grootste alluviale moeras ter wereld, een streek zonder stenen, met moerasbossen en kronkelende rivieren die uitmondden in de zuidelijke Arafurazee. We hadden van missionarissen die we in Engeland hadden ontmoet, gehoord dat er daar in de moerassen nog steeds kannibalen waren, dat er nog steeds koppen werden gesneld en dat daar rituelen en ornamenten waren die er al duizenden jaren waren geweest. We hadden ook gehoord dat het gebied net de eerste steken van een verandering begon te voelen. Het werd bestudeerd als een mogelijk transmigratiegebied en in Jakarta waren concessies verkocht om het oerwoud te kappen en goud te delven. Daarom leek het een goede plaats om eens te gaan kijken wat zich daar afspeelde en om uit te vinden waarom de regering er transmigranten naar toe wilde sturen. Op mijn kaart had er altijd met potlood een cirkel omheen gestaan omdat er zo weinig was veranderd, maar toen we hoorden dat het hele gebied sinds september '86, een jaar voor wij in Indonesië aankwamen, voor buitenstaanders was gesloten, popelde ik om te ontdekken wat daar gebeurde.

We speelden met een aantal ideeën. Als we er naar toe vlogen of een schip naar Agats namen, de kustplaats helemaal in het zuiden van de Asmat, zouden we ter plekke worden gearresteerd. We zouden per prauw de kust langs kunnen trekken en een van de rivieren op kunnen glippen, maar ik had gelezen dat de zee daar erg wild was en barstte van de zoutwaterkrokodillen die gespecialiseerd waren in

prauwen. Het was onmogelijk over land vanaf Merauke naar boven te trekken, aangezien het allemaal moerassen waren en de rivieren rechtstreeks naar zee stroomden, waardoor we, als we de streek niet zeer goed kenden, nooit de weg door de moerassen zouden vinden. We bleven zitten met een mogelijkheid die aantrekkelijker en angst-aanjagender werd naarmate we er verder over doordachten, namelijk om naar het centrale bergland te vliegen, de bergen lopend over te trekken, ons een weg te kappen naar een rivier beneden, een prauw te huren en via de achterdeur de moerasbossen binnen te komen. Dan zouden we niet alleen iets van de Asmat zien, maar ook door het land van de Dani's trekken, van dat opmerkelijke agrarische volk dat in de bergen leefde met peniskokers, stammenoorlogen en een technologie uit het stenen tijdperk. Wamena, een klein stadje in het centrale gebergte, was een van de vier plaatsen waarvoor we een stempel op ons pasje hadden, dus scheen dat een logisch vertrekpunt. Ik had geen flauw idee wat zo'n voettocht zou inhouden—of je de bergen eigenlijk wel over kon trekken en of de mensen vijandig en de oerwouden verraderlijk waren—maar ik was ziek van die ellendige plaatsen in het laagland en wilde ervandoor. We versmeten ons geld aan een vlucht uit Sorong voor de politie-man terugkwam. In Jayapura verlieten we het vliegveld niet en gingen meteen aan boord van een propellervliegtuig naar Wamena.

De ontdekking van de Baliemvallei in 1938 moet een van de grootste schokken zijn geweest die een ontdekkingsreiziger ooit heeft ondergaan. Net als Richard Archbold toen, namen we een klein vliegtuigje langs de toppen van het centrale bergland van Nieuw-Guinea. Net als in 1938 waren de bergen puntig en kaal en leverden zo weinig op dat slechts een paar minieme gehuchtjes in hun onderhoud konden voorzien door een ontmoedigend geschraap van de grond dat misschien tot de landbouw kon worden gerekend. Er lag sneeuw op sommige toppen die ruw door slierten wolken heen braken en gele en grijze pieken vormden op een hoogte van ruim tweehonderd meter.

Toen de grond plotseling onder hem verdween en Archbold ontdekte dat hij boven een dal hing dat zeshonderd meter lager aan de voet van de loodrechte rotswanden lag, zag hij dat hij de laatste onbekende beschaving op aarde had gevonden. Op die vlakte van zestien kilometer lag beschut tussen de bergwanden een vlak groen land, dat op een gecompliceerde manier werd bebouwd, met groepjes ronde en rechthoekige huizen met strodaken die er vriendelijk uitzagen. Daaromheen slingerden zich irrigatiegoten als spiraalvormige doolhoven waartussen groen spul lag opgehoopt. Toen hij later in het dal landde, ontdekte Archbold een volk wiens technologie zich tienduizend jaar lang onafhankelijk van de rest van de wereld had ontwikkeld. Ze hadden niets geweten van het mensdom daarbuiten en dus evenmin de invloed ondervonden van een technologie die geavanceerder was dan die van hen. Hij had over de bergwand gekeken en het zegel verbroken van een beschaving uit het stenen tijdperk.

Vijftig jaar later waren er nog steeds de loodrechte wanden en de plotselinge schok van een landelijk dal omgeven door woeste bergen. Beneden in het dal lagen nog steeds die gele huisjes met strodaken en de spiraalvormige doolhoven, met kleine zwarte figuurtjes

die afstaken tegen het groen. Terwijl we in cirkels boven Wamena daalden waren de veranderingen ook met één oogopslag te zien: een stel zinken daken, een landingsstrip en een kerk en een moskee, die door tarmacwegen met elkaar waren verbonden. Toen we echter uit het vliegtuig de berglucht instapten, voelde die even fris aan alsof daar nog nooit een koolwaterstof was ontbrand. Ik liep de vervuilde hitte uit, die aan me had geplakt sinds ik bijna twee maanden geleden in Azië was geland en met dat zware ombulsel verdween de lusteloze traagheid van het laagland. De ijle lucht was opwekkend en koel.

De mensen buiten het vliegveld zagen eruit of ze de ontwikkelingen die om hen heen waren opgeschoten nooit hadden opgemerkt. Mannen die stokken om hun penis droegen en hoofddeksels van touw op hadden, wandelden over de wegen, die onverharde paden waren geweest tot de blanken hen hadden ontdekt, naar de markt die nooit van plaats was veranderd en nu was omgeven door Indonesische stalletjes. Sommigen van hen droegen stenen bijlen die ze met andere mannen uit de Baliemvallei konden verhandelen voor voedsel of varkens. Vrouwen, die van voren naakt waren, maar hun rug zorgvuldig hadden bedekt, waggelden er naar toe onder zakken bataten die aan banden om hun voorhoofd hingen. De Dani's waren trots gebleven op de manier waarop ze altijd hadden geleefd en konden de voordelen niet inzien van de buitenissige manier van leven van eerst de Nederlanders en vervolgens de Indonesiërs die zich in hun particuliere wereld hadden binnengedrongen.

We voegden ons bij de optocht – van oude mannen die hun armen om hun blote borst sloegen tegen de kou, jonge mannen die beschilderd waren met roet en varkensvet en kleine meisjes in grasrokjes die een stel lachende biggen hoedden – en beenden ervandoor om de politiepost te vinden. We hadden het plan ons te laten registreren als normale toeristen en hem vervolgens uit Wamena te smeren en de bergen in te trekken voor iemand wist dat we weg waren. Eenmaal buiten het stadje, zo hadden we gehoord, was er niets, geen politiepost, geen ambtenarij, geen soldaten, tot we in Agats kwamen, zo'n tweehonderdveertig kilometer verderop over bergen en door moerassen. Als we eenmaal uit het dal en de bergen er vlak omheen waren, zouden we geen Indonesiër meer tegenkomen.

De politie ondervroeg ons over het statief dat Adrian bij zich had, maar toeristen waren een regelmatig verschijnsel in het dal en ze gaven ons toestemming om tot een halve dag bij het stadje vandaan te lopen. We zouden in een van de geregistreerde pensionnetjes tussen de gebouwen met zinken daken moeten slapen. Dat was alles wat we nodig hadden. Zo zou het een dag duren voor ze konden weten dat we weg waren en als er maar een pas in de bergen was, zouden we buiten hun bereik zijn en ons hoog op de steenvelden of in de bergwouden voorbij de Baliemvallei bevinden. We dachten dat we wanneer en als we in Agats aankwamen wel alles zouden hebben gezien wat we wilden en daar kon de politie ons slechts, als ze ons niet wilde neerschieten en diplomatieke heibel wilde veroorzaken, ogenblikkelijk de kant op sturen die we toch al gingen. In die hoge ijle lucht, zonder de klamme paranoia die me in het laagland in haar greep had gehouden, was ik opgewekt en zorgeloos.

We gingen naar de markt om gidsen te zoeken. Dat was misschien de enige volle plek in het centrale bergland. De Dani-vrouwen hadden alle ruimte op de grond ingenomen en fruit en groente uit hun tuinen uitgestald, tomaten, kolen, wortelen en bataten in frisse bergkleuren—het zag eruit als een tuinbouwshow in Engeland. Ze kwebbelden opgewonden met elkaar. Ik zag draagnetten van schors die versierd waren met rode en gele orchideeëwortels, de stompjes van vingers die tijdens de rouw waren geamputeerd en een klein varkentje dat zich als een baby aan de borst van een meisje vastklampte. Sommige vrouwen hadden smerige t-shirts aan die ze in de stad hadden gekocht, maar de meesten droegen de touwrok van de getrouwde vrouw of de grasrok van een meisje met gekleurde draagnetten om hun rug te bedekken. Ik had gelezen dat je even veel kans had om de blote rug van een Dani-vrouw te zien als de blote voorkant van een Engelse vrouw. De mannen zaten op hun hurken aan de binnenkant van de muren om de markt met hun koopwaar van stenen bijlen, verpulverde tabak, zoute potas uit de twee speciale zoutmeren van het dal en schelpenkettingen aan hun voeten. Ze droegen holle, gele kalebassen om hun penis en geen kleren. De kalebassen waren er in alle vormen en maten: lange rechte die tot voorbij de schouder van de man kwamen, kronkelige als varkensstaartjes, korte tere waar aan de bovenkant een koeskoesstaart

uit stak en dikke stompe die waren opgevuld met een lapje stof, stuk voor stuk een soort harde uitgeholde komkommer die spits toeliep en omhoog werd gehouden door middel van een touwtje rond het middel van de man. Iedere man had iets op zijn borst hangen, een schelp, een stuk dierehuid of een stel speciale zaden. De Dani's geloofden dat de zielestof—de *edai egen*— vlak onder het borstbeen leefde. Als zij niet werd beschermd tegen hebzuchtige geesten, zou ze worden weggegrist als ze er niet op bedacht waren.

Boven hun hoofden zaten Indonesische handelaren volkomen los van het tafereel onder zich in overhuifde markstalletjes. Ze verkochten balpennen, zeep, instantnoedels, natriumzout van glutaminezuur en blikjes en zaten rustig, in heldere kleuren en met koele blikken, te midden van hun geordende planken. We hingen rond tot de vreemdheid van de Dani's ons vertrouwd werd. Hun uiterlijk sprak me aan. Ze hadden sterke en expressieve gezichten, met dieper liggende ogen dan in het laagland, rimpels van ongewone spieren, brede neuzen en verweerde lijnen. Het was iets heel bijzonders om op die zware trekken plotseling een glimlach te zien doorbreken, waarbij de diepe lijnen zich samenvoegden tot expressieve rimpels en zwaarmoedige gezichtsuitdrukkingen als sneeuw voor de zon verdwenen. Wanneer een vriend bij een groep opdook, stonden alle mannen even op en zeiden 'wa, wa, wa', raakten zijn schouder of lichaam aan en maakten ruimte zodat hij bij hen kon komen zitten. Een man in een andere groep vertelde in de merkwaardige hijgerige taal van de Dani's een soort verhaal. Toen we bij een opwindend gedeelte kwamen, braken de mannen om hem heen allemaal uit in 'wa, wa, wa' en tikten met hun vingernagels tegen hun peniskokers. Het betekende kennelijk 'tjonge' in het Dani.

We vonden onze gidsen te midden van een groep in een broek geklede Dani-mannen die aan de rand van de markt stonden. Het schenen loopjongens voor de Indonesiërs te zijn of tussenhandelaren, want zij hingen bij de kraampjes rond op zoek naar een verzetje. We ontmoetten allereerst Suleman, die een laag beerachtig hoofd had, kleine oren, een ronde kaak en een snor. Hij rende weg om twee vrienden te zoeken en kwam al snel terug met Arkilaus en Peres, die lichamelijk gezien tot de opmerkelijkste mannen hoorden die ik ooit heb ontmoet. Ze waren allebei een meter vijftig lang en

hadden enorme handen en voeten, ongeveer maat 56 als ze ooit in westerse schoenen zouden proberen te komen. Arkilaus, van misschien een jaar of veertig, bestond uit bulten spieren die in merkwaardige richtingen uitstaken. Hij had kuiten als gespletten keien die bij de geringste trilling samentrokken en opsprongen. Zijn armen waren net bundels pythons die aan een eind waren vastgebonden en onafhankelijk om zich heen sloegen als de hand bewoog. Peres was pas zeventien, maar was de extreme vormen van Arkilaus al aan het opbouwen: de grote gespierde buik en de paardachtige billen. Ondanks dat zware uiterlijk was Peres verlegen en naïef en wipte van zijn ene op zijn andere voet toen ik naar hem staarde. Die voeten waren net ronde platte hovercrafts die aan de zijkant uitpuilden. Arkilaus en Peres waren Yali's uit de bergen in het oosten en waren gevormd door het twintigduizend jaar lang beklimmen van loodrechte scherpe bergruggen. Draggers zouden geen probleem vormen.

Doordat Suleman het eerste was gevonden werd hij tot leider gekozen. We hadden hem gezegd dat we naar de Trikora wilden, de bijna zesenviertighonderd meter hoge berg die pal in het westen lag, wat volgens onze berekeningen ongeveer twee à drie dagen lopen was. Ik wilde niet zeggen dat we verder gingen, omdat het bericht zich zou kunnen verspreiden. We zouden de gidsen kunnen overhalen om bij ons te blijven tot we ver in het westen waren, misschien tot Mbua, het eerste dorpje op onze kaart, of iemand anders vinden om het over te nemen. We rekenden op drie weken tot Agats en konden niet verwachten dat dezelfde mensen het hele eind mee zouden gaan. Suleman begreep onmiddellijk dat we graag wilden dat het nieuws van ons vertrek niet werd rondgebazuind en ik kreeg het gevoel dat blanken en zwarten daar boven automatisch vrienden zouden zijn.

Ik was meteen blij dat we niet stoer hadden proberen te doen en onze rugzakken aan Peres en Arkilaus hadden gegeven. De ijle uitputtende hitte nam wat toe en we begonnen al snel een aanval op een brede kloof in de dalwanden. We volgden een rivier die een bres in de wand had geslagen en van de toppen kwam gesprongen, een en al schoon schuim en regenboognevels. Arkilaus droeg mijn rugzak op zijn hoofd omdat hij de banden niet prettig vond. In de bata-

tenvelden op de hellingen waren vrouwen, soms geholpen door kleine varkentjes, de modder met graafstokken aan het wegduwen om paarse knollen naar boven te halen. De bataat vormde de hoeksteen van het leven in de Baliemvallei en alle bebouwde velden zaten vol puisten van kleine heuveltjes waar ranken bovenop lagen die soms spiraalsgewijs om de jaren- en jarenlang onderhouden irrigatiekanaaltjes heen slingerden. Als iemand ooit het mysterie van de bataten zou oplossen, zou er heel wat worden ontdekt van de geschiedenis van de Dani's. De eerste buitenstaanders veronderstelden dat de bataten zich in de zeventiende eeuw vanuit het oosten naar Irian Jaya hadden verspreid, nadat de Portugezen ze in Peru hadden ontdekt en naar Azië hadden gebracht. Toen de grond van de Baliemvallei echter werd onderzocht, bleek dat er ongeveer negenhonderd jaar daarvoor een plotselinge verandering in het gebruik van het land was opgetreden en mensen een veel groter gebied waren gaan cultiveren. Alleen de bataat kon de Dani's in staat hebben gesteld zich tot buiten het dal uit te breiden en het land op de hoge wanden te ontginnen, aangezien de plant zich stevig aan berg-hellingen vasthechtte. Als het die plant was die in onze zevende eeuw in de Baliemvallei arriveerde, moet zij daar door Polynesische zeevaarders zijn gebracht, wat zou inhouden dat ze niet slechts tot Paaseiland kwamen, maar helemaal tot Peru, waar ze handeldreven met de Indianen.

Toen we ons van Wamena verwijderden, weken de huizen met de zinken daken en kwamen we langs kleine kampongs van ouderwetse bijenkorven waarvan de strodaken bijna tot de grond reikten. Deze huisjes werden omgeven door lage schuren, als driehoekige hooibergen, van ongeveer negen meter lang. Het leek of ze van binnen in brand stonden doordat blauwe rook vrij door het riet onhoog kronkelde. Een vrouw kwam uit een van de huisjes naar buiten, op de voet gevolgd door een varkentje. Ze staarden even naar ons, de vrouw wreef met een vingerloze hand over haar wang en vervolgens keerden ze samen terug naar de rook. De kampongs hadden moestuinen. Keurige heuveltjes kool, taro en bataten onttrokken de grond aan het oog en de gewassen kwamen op uit zwarte aarde die het tegenovergestelde was van de aarde in het beboste laagland. Kalebas-sen voor peniskokers groeiden tegen een lattenrooster buiten de

ronde hutten en aan sommige waren stenen gebonden om te zorgen dat ze lang en smal werden.

De materialen waren eenvoudig, maar ze waren prachtig gebruikt: de keurige strodaken van de hutten, de stapelmuurtjes rond de varkensweitjes naast de kampong, met rotan samengebonden deurtjes en schotten om over de muren te klimmen. Naast een gevlochten omheining was een brug voor geesten, drie met bladeren en veren versierde stokken moesten de geesten op een dwaalspoor brengen en ze laten denken dat hun weg ergens anders was, waardoor ze het gehuchtje zouden missen waar ze naar toe waren gekomen om te spoken. Er begonnen metalen bijlen en messen in het dal te komen, maar alle oude gebouwen waren met stenen werktuigen gebouwd of met spitse punten en schrapers die van been of bamboe waren gemaakt. De werktuigen bestonden niet uit de ruwe afgebeitelde steen van de Europese voorouders, maar uit keurig afgeronde en gepolijste bijlen en houwelen die gescherpt waren door middel van slijpen in plaats van beitelen. De stenen bijlen van de Dani's waren met rotan aan kromme stokken gebonden en je kon er in vijf minuten een boom van gemiddelde dikte mee omhakken.

Er was echter weinig tijd om te blijven staan en foto's te maken, aangezien we die dag een flink eind weg wilden komen en er nog steeds een kans bestond dat we een Indonesiër tegenkwamen die ons zou kunnen rapporteren. Peres gleed uit toen hij over een stenen muur klom en reet zijn scheenbeen open. Zijn huid, die aan de binnenkant wit was, hing erbij en het bloed stroomde over zijn hele been, maar hij scheen het niet op te merken tot Adrian hem liet stilstaan en druk in de weer was met antibiotisch poeder en pluksel, waarop hij als een os bleef staan tot het klaar was en vervolgens de rugzak weer oppakte en verder liep. Het pad werd smaller en klom naar boven, waar het weer bij de rivier kwam, die nu minder breed was en in kleine watervalletjes uiteenbrak. We lieten de batatenvelden achter ons en baanden ons slingerend een weg omhoog, de gemarmerde bergen in.

De huizen verdwenen en we klommen door een bloeiend open veld. Stralende gele rododendrons sprongen in het oog te midden van de groene en grijze tweedkleuren en er waren korstmossen en bolvormige blauwe bloemen die over de grond kropen. Suleman

bleef staan om wilde aardbeien en lampionnetjes te plukken. De lampionnetjes smaakten naar Stilton-kaas. Het pad viel in stukken uiteen en liep over vlak terrein een kloof in die tussen twee heuvels lag en waardoor in het midden een stroom kronkelde. In het gras op de oevers waren orchideeën opgeschoten en boven het geluid van het water uit hoorde je het gezang van vogels dat door de wanden van de kloof werd weerkaatst. Toen we om een zwerfkei op het pad kwamen, stoorde we een groot zwart varken, dat als een everzwijn zijn haren overeind zette en vervolgens knorrend het bos in stormde.

Over de rivier was een brug van aan elkaar geknoopte rotanranken gespannen, een loopplank met eraan vastgevlochten rotanleuningen vormde een soort tunnel boven het water. Aan de overkant kwamen we een oude man tegen met een hoofdband van papegaaiëveren en een kromme peniskoker. Zijn gezicht plooidde zich in een grijs en hij greep mijn pols met beide handen vast en zei al schuddend: 'najak, uh, wa, uh, wa, uh, wa, uh, wa', op een merkwaardig hijgerige manier, wat onmiddellijk een grootvaderlijke en geruststellende indruk maakte. We waren in een ander dorpje aangekomen en het was al laat in de middag, dus bleven we daar voor de nacht. Er bevonden zich te midden van de strohutten twee gebouwen met zinken daken—een schoollokaal en een huis van de onderwijzers—de laatste buitenpost van Indonesië voor Trikora en, naar we aannamen, Agats.

De school werd geleid door drie sereen uitzierende en knappe Javanen, die hun geïsoleerde bestaan hadden verfijnd tot een kunstzinnige melancholie. Ze speelden om de beurt op de gitaar, heel mooi maar steeds heel langzaam, alsof ze de tijd rekten, en ze hadden het kale huis op de een of andere manier met hun paar kleurige Javaanse stoffen gevuld en zo de zijden patronen van een harem naar de kale splinterige planken gebracht. We zaten met Suleman en Arkilaus naast een raam terwijl de onderwijzers in hun eigen kamer ruimte voor ons maakten. Buiten kwam een jonge vrouw langs. Ze droeg bataten in het draagnet op haar rug en hield de banden bij haar slapen omklemd. Terwijl ze langsliep, wierp ze een blik naar binnen, keek nog eens en rende toen gillend over het gras naar de andere huizen. Er stonden weldra verschillende zwarte vrouwen om het

raam heen die nauwelijks durfden te kijken. Ze kwamen snel te voorschijn om een vluchtige blik te werpen, zuchtten bevend van afschuw, en schoten weer uit het gezicht weg. Kleinere mensen stonden onder de vensterbank en gingen op hun tenen staan tot hun heldere ogen net boven de rand uit kwamen. Daaruit sprak al snel afgrijzen, waarop ze weer naar beneden verdwenen. Wij waren kennelijk een voorwerp van ziekelijke fascinatie, de vreselijkste wezens die ze ooit hadden gezien. Er kwamen enkele oude mannen met gebogen peniskokers binnen om ons bataten te verkopen en hoewel ze voor ons op hun hoede waren, waren ze niet zo schuw dat ze geen schandelijk hoge prijs vroegen. Arkilaus nam ze mee naar buiten en ik weet niet wat hij hun verteld heeft, maar misschien deed één blik op die bonk spieren hen van gedachten veranderen en iets redelijkers vragen.

Ik liep naar buiten het dorpserf op en ging op het hek naast een van die lange hooiberghuizen staan. Er waren wolken tegen de bergen aan gerold en de lucht was fris als in september. Ik kon binnen niemand ontwaren, maar ik zwaaide en glimlachte naar de duistere ingang en er kwam een man naar me toe. Hij ging naast me op het hek zitten en grijnsde terug. 'Wa, uh, wa, uh, wa.' Hij sprak geen Indonesisch, dus knikten en knorden we naar elkaar en schudden we elkaar verscheidene malen de hand. Zijn vrouw kwam de deur in de hooiberg uit om naar me te kijken en naast haar bevonden zich in het halfduister de ogen en snuiten van verscheidene varkens die als kinderen schuw van achter haar touwrok te voorschijn kwamen. Varkens en mensen woonden samen in hetzelfde huis, maar ik kwam er later achter dat de varkens binnen kleine bamboenachthokken hadden. De man was twee vingers kwijt, wat voor mannen ongebruikelijk was, want meestal werden ze alleen bij vrouwen afgesneden. Hij moest iemand hebben verloren die hem zeer dierbaar was en ze met een stenen bijl hebben afgehakt toen hij rouwde. Vrouwen konden al hun vingers kwijtraken op de duim en één wijsvinger na, want wanneer een familielid stierf, moesten meisjes van slechts een paar jaar als teken van respect hun handen laten zien. Een oude man uit het dorp sneed de vingers dan met een stenen houweel af, waarna ze aan de muren van de huizen werden gehangen om geluk te brengen. Zulke dingen was ik te weten gekomen dank zij het

schaarse antropologische onderzoek dat ten tijde van de Nederlanders was verricht. Sinds die tijd was er minder gedaan—er werden maar weinig antropologen toegelaten—en ik had slechts een uiterst geringe hoeveelheid leesmateriaal gevonden.

De onderwijzers hadden voor ons een Javaanse maaltijd klaargemaakt terwijl de gidsen rond het vuur in de kookhut bataten mochten eten. Het was donker en het kleine kamertje vol gekleurde doeken sloot zich in het flakkerende kaarslicht om ons heen. De onderwijzers hadden zich in extra sarongs en dunne dekens gewikkeld, want we waren naar een hoogte van vierentwintighonderd meter geklommen en het was koud en er tikte een kil regentje op het zinken dak. Na de maaltijd werd uit een donker hoekje een schaakbord te voorschijn gehaald, dat op de achterkant van een schoolboek was getekend. Een van de onderwijzers zette de stukken neer, samen met noten, bouten en pennedopjes als aanvulling voor de ontbrekende stukken. Ik was blij dat ik niet kon schaken, maar Adrian ging vol vertrouwen aan de slag en scheen enkele zetten lang aan de winnende hand te zijn. Hij was in een subtiele val gelopen en keek hulpeloos toe hoe zijn stukken werden genomen zonder dat er een seconde over werd nagedacht. Het gebeurde vier keer en iedere keer verzamelde de onderwijzer gewoon de stukken, draaide het bord om en zette ze met een vaag beleefd glimlachje om zijn lippen weer neer. Het zat Adrian niet mee, want hij vergat doorlopend van wie welke stukjes metaal en plastic waren, maar hij was niet opgewassen tegen een spel dat drie jaar lang in een hut in de bergen was bijgeschaafd. Een andere onderwijzer pakte de gitaar weer en begon heel zachtjes te spelen, net iets harder dan het regentje op het dak. Het was de laatste buitenpost van Oost en West, het laatste zuchtje van Indonesië voor de bewolkte bergen die de Dani's toebehoorden.

In het heldere morgenlicht staken de contouren van de bergen waar we naar toe gingen al te scherp af. Ze kwamen naar voren en hingen boven ons in lagen en spleten, grijze blokken die boven het oerwoud uitstaken. Ze leken dichterbij dan ze waren, zei Arkilaus. We liepen eerst door een rotsachtig dal naar boven, daarna door een bespikkeld bosgebied vol mospollen en zwarte varkens. Er kwamen

naakte vrouwen met graafstokken en lege draagnetten over de open plekken naar beneden, op weg naar de batatenvelden. We moesten bij een boomstambrug wachten omdat er een groep handelaren over kwam. Het waren mannen uit het verre westen—Suleman zei dat je dat aan hun plumpe peniskokers kon zien—en ze hadden gekleed in haarnetten en papegaaieveren verscheidene dagen door de bergen gelopen om ruilhandel te gaan drijven in Wamena. Ze waren veel langer dan onze gidsen en een van hen droeg een mooie levendige jonge haan, die even trots was als de mannen zelf, hoewel hij in een bundel onder een arm zat. Andere hadden stenen bijlen, van stug gras gevlochten armbanden, verpulverde tabak en rode vruchten bij zich. Ze liepen veel sneller dan wij en beenden rustig langs ons heen, vijf dagen van huis.

We bevonden ons weer te midden van batatenvelden, die van elkaar werden gescheiden door beekjes en rotsachtige hellingen die niet konden worden bebouwd. We bleven bij een stel vrouwen staan, van wie centje met een kapmes in haar vingerloze klauw met veel geweld een stam in stukken hakte. Ze kletsten in een Dani-dialect met de gidsen. Suleman keek wat verveeld en krabde zich op zijn grote buik. Arkilaus probeerde zijn talen uit. Hij sprak er zes, Indonesisch en vijf stamtalen. Nog honderdnegentig en hij had heel Irian door kunnen komen. Een van de vrouwen had een klein varkentje bij zich dat haar op de voet volgde terwijl ze rondliep om de bataatplantjes te poten. Als het in de weg liep, pakte ze het op en zette het achter zich neer, maar het bleef terugkomen, alsof het doodsbang was om met andere mensen alleen te worden gelaten. Het was mogelijk dat ze het als big zelf aan de borst had gehad, want verweesde varkens werden heel vaak in het gezin opgenomen en er waren Dani-vrouwen gezien met een baby aan de ene borst en een big aan de andere.

Toen we door de tuinen verder gingen, kwam een groep jongens schreeuwend om ons heen rennen, niet gehinderd door de ijler wordende lucht en de dikke modder op de hellingen. Onder hen bevond zich een kreupel jongetje met een been dat er onbruikbaar bij bungelde, maar hij kon de rest bijhouden en deed mee met lol trappen. Toen we weer bleven staan om even te pauzeren (en de dragers ongeduldig begonnen te worden) hobbelde hij naar me toe en stak

zijn vuist uit. Daarin had hij fijngeknepen aardbeien die hij op de stenige gedeelten had geplukt. Hij liet ze in mijn hand vallen en hinkte weg naar de anderen.

Arkilaus had een vrouw vooruit gestuurd naar het eerstvolgende dorp en toen we er arriveerden kwamen er al mannen en vrouwen van het land met bataten die ze ons wilden verkopen. Het was een ruwe, met onkruid overwoekerde kampong, niet zo keurig als de kampongs beneden in de Baliemvallei. We zaten met een aantal oude mannen op de grond en lieten sigaretten rondgaan. De eerbiedwaardigste zat met gekruiste benen voor ons. Hij droeg een hoofdband van aan elkaar gevlochten blauwe zaden, waar een haneveer in was gestoken, en had gevlochten banden van gras hoog om zijn armen. Hij begon ons opgewonden een verhaal te vertellen, waarbij hij naar voren leunde en mijn arm beetpakte om een bepaald punt te benadrukken, zijn gezicht doorlopend vertrok en grijnsde of zijn wenkbrauwen fronste, opgewonden fluisterde en in 'wa wa wa wa' uitbrak als de spanning te groot werd. Het was voor ons volstrekt onbegrijpelijk en misschien was het slechts een uitgebreide begroeting.

Een vrouw nam alle bataten en verdeelde ze over een aantal bergjes. De Dani's onderscheidden zeventig verschillende soorten en ze hadden allemaal een andere functie. Eén variëteit ging naar de oude mannen, één naar de jonge mannen, één kon slechts door zwangere vrouwen worden gegeten. Bataten die er heel speciaal uitzagen, werden net als de eerste van ieder veld aan de vooroudergeesten gegeven en de spichtige gingen naar de varkens. Wanneer een nieuw batatenveldje werd ontgonnen, werd er voor de ziel van de bataat een klein huisje van twijgen en gras gebouwd dat veel weg had van het net waarin een baby werd gedragen. De bataatscheut werd in de grond gepoot en werd zwanger en de knollen werden in de oogsttijd geboren. Als er geen zielnestje was gebouwd, zouden de bataten niet uit de grond willen komen als dat werd gevraagd, omdat er geen warm huis was waar ze in konden trekken.

We kochten ongeveer dertig kilo, wat volgens Arkilaus genoeg was voor vier dagen. Suleman moest ze dragen, waar hij niet erg blij mee was. Wat ons betreft, wij hadden het grote gewicht van onze laarzen en stijve logge lijven mee te zeulen, die zwaarder begonnen

te worden. Toen we het dorpje verlieten vroeg ik me af wat voor speciale bataten de vrouwen voor ons hadden uitgezocht, misschien met grote neuzen of een bleke schil of met een zwak mismoeedig voorkomen. Die grap zou waarschijnlijk nog lang na ons vertrek de ronde doen.

Te midden van de bergen ten westen van de Baliem had God met veel animo een Japanse tuin aangelegd. We kwamen door een bos droge pijnbomen op een zanderige ondergrond. Het ging plotseling over in een vochtige veenachtige jungle waarin we glimpen opvingen van vogels die door lichtstralen schoten en van paddestoelen en bloemen die stralend uitkwamen tegen het mos. Het lopen werd een probleem. Omdat de grond drassig was, hadden Dani-mannen bomen geveld en de stammen achter elkaar gelegd zodat je eroverheen kon lopen. Dat was prachtig voor de Yali's met hun puddingvoeten, die over de stammen voortrenden en luchtig onze rugzakken droegen alsof het paraplu's waren, maar het was moordend voor ons met onze zware laarzen die tevergeefs houvast zochten op het natte mos van de stronken. Als we langzaam liepen raakten we uit ons evenwicht en donderden we in de stinkende poelen en stekels onder ons. Als we erop afstoven, gleden we er gewoon vanaf en donderden eveneens in de stinkende poelen en de stekels. Telkens wanneer Suleman zich omdraaide zag hij een van onze bemodderde gezichten uit de leegte naast de stammen verschijnen en een paar armen die hun eigenaar ophesen om nogmaals een voorzichtige poging op de glibberige paal te wagen. In het begin was het grappig, maar we zagen er al snel de humor niet meer van in.

We hadden de hele dag geklommen en het begon tegen de avond te lopen. Het was betrokken en er daalde een kilte door het bos naar beneden. Daarom leidde Suleman, die in het batatendorp beneden advies had gevraagd, ons langs een stammenloos pad naar een klein hutje op een open plek. Het was zo laag dat je je er binnen slechts kruipend kon bewegen en de ingang was een piepklein holletje dat de vorm had van een kreeftenfuik en duidelijk was ontworpen als een val voor blanken die daar tot hun dood konden achterblijven. Arkilaus bedekte de modderige vloer met varens, Suleman verdreef het vocht in het huis en op onze kleren met een vrolijk vuur en Peres roosterde de bataten. Mijn vader had me voor de grap een pot Gent-

leman's Relish, een soort chutney, meegegeven die ik overal met me had meegeesjouwd als een soort gelukbrengende talisman. En dat bleek het ook te zijn, want zonder de chutney smaakten de knollen afschuwelijk, als uitgedroogd deeg, en ik voelde me verplicht de energie die ik had verloren weer te compenseren. Ik sliep niet, maar luisterde naar de regen op het strodak en het gepraat van de drie koukleumende gidsen in een van Arkilaus' vele talen die niet in woordenboeken waren terug te vinden.

De stammenpaden waar we 's morgens naar terugkeerden waren een knap staaltje werk. Met niets anders dan stenen bijlen en brute mankracht hadden de Dani's door het oerwoud mijlenlange paden aangelegd van enorme bomen die vaak in lagen van drie of vier stammen achter elkaar waren geplaatst en op stronken boven de bodem van het oerwoud balanceerden. Ik bewonderde hun geweldige prestatie echter niet meer. Net als het kleine huisje waren de stammenpaden kennelijk ontworpen als een val voor buitenstaanders en waren ze zo gemaakt dat ze iedereen vermoordden die niet over hovercraftvoeten en het evenwicht van een gymnast beschikte. De serieuze missionarissen en zendelingen en de strijdlustige hervormers die dood in het slijm onder ons moesten liggen, verklaarden waarschijnlijk waarom er in het gebied absoluut niets was veranderd. Onze problemen werden nog verergerd doordat we er de rotte stammen uitpikten om onze voet op te zetten. Die hadden het ruwste oppervlak en niet de felle glans van de mooie nieuwe slijmerige stammen en dus zetten we er rustig onze zolen op om door lagen versplinterend hout, doornige begroeiing en gorgelende modder te storten. Vervolgens moesten we ons weer glibberend en glijdend en onder de modder op de stammen hijsen en we stonden nog niet op onze voeten of we gleden alweer met een vloeiende beweging de blubber in. Adrian viel een keer op een stel stenen, maar het kon hem allemaal niets meer schelen en dus deed het geen pijn.

Er kwam ons een man tegemoet, die net als Arkilaus een korte broek en een shirt droeg, al waren ze erg groezelig. Suleman en hij stonden een tijdje rustig met elkaar in het Dani te praten, toen zei Suleman dat hij met ons mee zou komen naar de Trikora, omdat hij in de buurt woonde en de streek goed kende. Dus overhandigde ik

hem het zakje tabak dat als contract fungeerde voor het huren van een gids en Abraham draaide zich om en ging voorop. Ik had het gevoel dat Suleman de weg naar de Trikora kende en andere motieven had, aangezien Abraham van toen af aan de bataten droeg.

Dat maakte Suleman zeer gelukkig en mij minder, aangezien hij, bevrijd van zijn last, op kruissnelheid voor ons uit ging en ons met een medelijdende uitdrukking op zijn gezicht en een helpende hand bleef opwachten waardoor ik sterk de neiging kreeg hem de stekelige planten in te duwen. Als ik maar was blijven staan om te kijken, zou ik ongetwijfeld in vervoering zijn geraakt door de schoonheid van het oerwoud, waarin papegaaien kwetterden en zwarte en gele of fluorescerend blauwe vlinders om onze hoofden fladderden, maar ik sloeg ze boos weg en strompelde verder door de rotte stammen en de modderbaden.

Na vier uur waren we ervan verlost. Het pad leidde steil omhoog uit het veenmoeras, we lieten de stammen achter ons en stapten op heerlijke rotsen. Het oerwoud was verdwenen en we liepen op een hoog pad tussen rode ziltig uitziende struiken, die niet boven onze hoofden uitkwamen. We gingen een bocht om en bevonden ons plotseling in een andere wereld. Een glaciale vlakte van rotsen en laag geel gras strekte zich kaal en wonderig voor ons uit. Er sneed een koude wind door ons heen die tegen het steen weergalmde. Alleen rond een bergrivier in de verte groeide wat vegetatie en die bestond slechts uit een groepje varenbomen, zwarte planten uit een andere wereld die al ruim driehonderd miljoen jaar op aarde waren. Plotseling kon je nergens beter zijn. Het woei hard en ik voelde hoe ik door de wind naar voren werd getrokken en werd opgetild. Het was een plaats waar een of andere gedenkwaardige gebeurtenis had plaatsgevonden, een dal van droge beenderen, bergen van onverschrokkenheid. Ik stapte achteruit en liet de rest doorlopen, Arkilaus en Peres sjokten vastberaden verder onder de rugzakken, Suleman beende met grote stappen voor hen uit, Abraham, spichtig en mager, ging gebogen onder de zak bataten en Adrian liep vermoeid verder. Onder de steile zwarte rotsmassa's veranderden ze allemaal in minuscule figuurtjes, kleine stokjes die de door ijs uitgeslepen vlakte overstaken, terwijl ik, achtergebleven, weg van de mensen, de grote opluchting voelde die in me naar boven had proberen te

borrelen vanaf het moment dat we ons in de stomende samengepakte mensenmenigte van Azië hadden begeven.

Ik rende verder en haalde hen in en we zochten ons een weg over de vlakke naar de laagste berghellingen. Aan de andere kant van de heuvel kwamen we terecht in een gebied met doornig struikgewas en enorme vervormde kankergezwellen vol mieren, die wild door elkaar heen renden toen Arkilaus er eentje met een kapmes openhakte. Er waren veenpoelen en bruine vogels die tussen de doornstruiken leefden en waarvan de veren overeind werden geblazen door de koude wind die van de toppen woei. Adrian had problemen op de hellingen. Hij had barstende hoofdpijn die hij bij iedere stap voelde en die erger scheen te worden. Hij wilde tussen de struiken gaan liggen en alles laten gaan, maar Arkilaus dreef ons voort, want de Trikora was niet ver meer. Hij liet zijn opmerkelijke kracht zien. Beladen met mijn buitensporig volle rugzak, marcheerde hij gestaag de berghelling op, waarbij hij zelfs Suleman die niets droeg ver achter zich liet voortzwoegen. Wij ploeterden ondertussen nog steeds door de veenpoelen beneden. Peres en hij behoorden tot een bergvolk en twintigduizend jaar te midden van de onmogelijke steile rotsmassa's hadden van de Yali's een volk gemaakt dat sterk en gehard genoeg was om overal tegenop te komen.

Toen ik eindelijk de top over kwam, zag ik de Trikora, die aan de andere kant van een glaciaal dal lag. De berg klom via richels en valse toppen omhoog naar een stompe kegelvormige piek van loodrechte grijze rotsen. Er lag toen geen sneeuw op, maar de hoogte van zeventenveertig honderd meter veroorzaakte in die ijle bedwelmende lucht een schok. Ik bleef bij een veenmoeras staan om mijn fles te vullen en in de modder ernaast zag ik de afdrukken van de blote voet van een mens. Ze waren te klein voor Arkilaus en ik liep voor de anderen uit, maar het waren verse sporen. Abraham was de enige die we die dag waren tegengekomen, maar dat was kort na ons vertrek gebeurd en ik had gedacht dat de hoge bergen onbezocht en onbewoonbaar waren. Geïntrigeerd haastte ik me verder in de richting die Arkilaus was uitgegaan. Er waren meer hellingen die ik moest beklimmen en mijn kracht nam al spoedig af. We waren op een hoogte van drieëndertig honderd meter gekomen en de lucht deed me geen goed. Ik wilde alleen maar in de heijachtige vegetatie

neerrollen en ergens waar het zacht was tot rust komen.

Ik zou boven op de volgende heuvel uitrusten. Ik voelde me duizelig en zou daar op de anderen wachten. Ik waadde door pollen geel gras naar boven met zware benen en een confuse vastberadenheid. Ik sleepte me over de rand heen en viel bijna weer terug toen ik vier zwarte hoofden naar me zag starren. Ik klauterde naar boven en daar zaten op de koude, winderige, van alles verlaten top vier naakte mannen rond een vuur. Arkilaus was er ook, maar in plaats dat hij languit op de hei ging liggen, zoals ik onmiddellijk deed, liep hij over de top heen en weer om planten uit te trekken voor het vuur en wat overtollige energie te verbruiken. Pas toen ik tien minuten op de grond had gezeten kon ik het fatsoen opbrengen om 'nayah' tegen de andere mannen te zeggen. Daarmee stakte het gesprek bij gebrek aan woorden tot Arkilaus lang genoeg stilstond om voor ons te tolken. De vier mannen waren Kinyums uit het westen, die vier dagen hadden gelopen om in Wamena handel te drijven. In hun draagnetten hadden ze alles wat ze hadden gekocht: een blik sardines, twee pakjes bewerkte tabak en een bundel groente, dat was het. Ze waren tevreden met wat ze hadden verhandeld en het glanzende blik sardines werd een paar keer te voorschijn gehaald om te worden doorgegeven terwijl iedereen zich erin verlustigde. Ik was er niet zeker van of ze wisten dat het eten was. Dat alles was zeer zeker de tocht van acht dagen heen en terug waard en de vier zakken bataten die ze met zich hadden meegenomen.

Ze hadden ook zware bogen bij zich die van ijzerhout waren gemaakt, met een stuk gespleten bamboe waren gespannen en een meter vijftig tot tachtig groot waren. De houten pijlpunten waren zorgvuldig uitgesneden in vreemde weerhaken en punten. Sommige hadden drie punten, voor kleine vogels, andere hadden een enkel blad van bamboe, voor boombuideldieren en wilde varkens. Ik vroeg Arkilaus waarvoor de punten met de diepe kromme weerhaken bestemd waren. 'Manusia,' zei hij met een beweging van zijn schouders: mensen. Terwijl ik de pijlen stond te bewonderen werden ze voor mijn blik weggegrist en een van de jonge mannen liep met lange soepele stappen de bosjes in die aan de rand van de top groeiden. Een bruine vogel had zich op de miezerige takken neergezet en wiegde in de wind heen en weer. De man spande zijn boog,

maar de vogel vloog over het dal weg en liet hem achter, zwart afgetekend met zijn gespannen boog en getrokken pijl tegen de grijze rotsen van de Trikora.

Toen kwam Adrian grauw van pijn en vermoeidheid, met zijn pijnlijke hoofd stijf op zijn nek, naar boven gezwogd. Hij keek ons even aan, liet zich vervolgens op het gras neerploffen en bleef met zijn hoofd voorover liggen. Peres en Suleman begroetten ons over zijn lijk heen en Abraham liet de zak bataten tussen de naakte mannen neervallen. Arkilaus zat naast het vuur gehurkt de enorme vlakke onder ons af te speuren. Hij wees ergens naar. Ik volgde zijn vinger en probeerde iets te zien.

'Wat is het?' Ik kon niets zien.

'*Manusia*,' zei hij nogmaals.

Ik kon echter nog steeds niets zien en het duurde nog twee à drie minuten voor ik de twee zwarte gestalten kon onderscheiden die in onze richting door het glaciale dal omhoog kwamen. Ze liepen niet maar renden. We wachtten een minuut of tien à vijftien en toen verschenen ze boven de rand van de top, liepen vol vertrouwen en rustig ademend op ons toe en gingen op hun hurken naast het vuur zitten alsof ze net even naar de winkel waren geweest om een krant te kopen. Het waren een man van middelbare leeftijd en een jongen die allebei hun bogen en de schrale goederen van de markt in Wamena droegen. Ze wisselden een woord met Arkilaus en hij zei me dat ze die dag met ons mee zouden gaan naar Samera waar we de nacht zouden doorbrengen. Het leek ongelooflijk dat er daar boven tussen ons en de Trikora een dorpje kon zijn, maar Arkilaus zei nee, het was geen dorpje en ook geen huis. Hij probeerde het me uit te leggen—het was een plaats, met een naam—maar ik snapte het nog steeds niet. We marcheerden verder.

Het spoor voerde ons over nog meer heuvels en vervolgens over een uitgestrekte rotsachtige vlakke met een uiterst spaarzame vegetatie. Het was bitter koud. Adrian lag nu ver achterop, hoewel hij door Suleman verder werd geholpen. Arkilaus liet me vooruit gaan met de zes jagers en we staken de rotsen over, onbeschut in de bijtende wind, maar de naakte mannen waren vrolijk en schenen het niet te merken. De vlakke werd in de richting van de Trikora smaler en we kwamen bij een doorgang tussen twee hoge steile rotswan-

den die naar de noordelijke helling van de berg voerde.

‘Trikora,’ zei ik vol ontzag.

‘Samera,’ antwoordden zij opgelucht.

Het was me nog steeds niet duidelijk. Yusup, de man van middelbare leeftijd die over de vlakte had gerend, sprong met zijn pijlen en boog voor me uit. Ik deed mijn best hem bij te houden, terwijl ik op mijn zware laarzen over de rotsen stampte. We bevonden ons te midden van boomvarens en struiken die op de jeneverbes leken. Er klonk een zwak tweetonig gefluit vanachter het struikgewas. Yusup gebaarde dat ik stil moest zijn en beantwoordde het gefluit met een exacte imitatie. Het gefluit klonk nogmaals en hij begon er naar toe te sluipen. Ik was blij te zien dat hij zijn vogelpijl op de boog had gezet en niet die met de mensenpunt. Yusup bleef roepen, maar de vogel verwijderde zich, waarschijnlijk op zoek naar een geschiktere partner dan die grote zwarte die met gekruiste stokken op hem afsloop.

Yusup sprong verder door de doorgang tussen de hoge rotsen en het ravijn werd smaller en de rotsen hingen grimmiger over ons heen. Toen sprong hij langs één kant van de kloof omhoog en verdween tussen de struiken. Ik wachtte beneden; hij moest waarschijnlijk plassen. Maar er werd al snel gefloten en iets geroepen wat klonk als Dani voor ‘Kom nou’. Ik klauterde hem achterna, tegen de wand omhoog. Toen ik door de bosjes heen brak, bevond ik me plotseling onder een rotsrichel. De rots was door vele vuren geblakerd en liep naar achteren waardoor een lange ondiepe grot werd gevormd.

‘Samera,’ zei Yusup.

Er knetterde al snel een vuur in de rotskloof en de andere Dani’s paktten bataten uit die ze in de vlammen duwden. De gidsen arriveerden ook en Arkilaus en Peres, op wie de wandeltocht geen enkel effect had gehad, sjokten naar de grot op en neer met enorme bundels brandhout die zij opstapelden tot de vlammen tegen het beeerde plafond lekten. Adrian was er slecht aan toe, zei slechts dat hij blij was er te zijn en ging vervolgens achter in de grot uit de rook naar de kloof zitten staren die naar de Trihora liep. Flarden regen kwamen de berg af, voortgedreven door de sterke bergwind, en de

rotsen van de kloof namen vormen en gezichten aan toen het licht zwakker werd, waardoor ik me verbeeldde dat daar buiten mensen rondklommen tussen de stenen en het ruwe gras; toen was er geen licht meer en verdween het dal.

Het tafereel in de grot was werkelijk uit het stenen tijdperk afkomstig. De Kinyums zaten gekleed in hun peniskokers rond hun vuur. Op hun naakte zwarte vlees lag dezelfde gloed als op de zwarte rotsen om hen heen. De vlammen schoten omhoog en knetterden tegen het plafond als ze meer hout op het vuur gooiden en telkens rolde een man een bataat uit het vuur en sloeg erop alsof hij zo de hitte verdreef. Op de grond lag een enkele centimeters dikke laag veren van kleine vogels die geschoten en geplukt waren door jagers op hun tocht door de bergen en klaargemaakt waren in net zo'n vuur als dit, dat het dak van de grot waarschijnlijk al tienduizenden jaren blakerde. Wij hadden een eigen, meer bescheiden vuurtje en Adrian en ik hadden ons in onze slaapzakken gewikkeld, omdat we al verkild waren. We knabbelden ongelukkig op bataten. Abraham en Suleman kletsten met elkaar in het Dani en beraamden ik weet niet wat, maar keken de hele tijd naar de Kinyums rond het grote vuur. Misschien zouden ze er stiekem vandoor gaan en de jagers onze rugzakken laten dragen. Ik las een tijdje bij een zaklantaarn en toen ik me vervolgens omdraaide om te zien hoe het met Adrian ging, ving ik een angstige kleine opossum in mijn lichtstraal. Hij had grote zwarte ogen, was ingepakt in een dikke vacht tegen de kou en trok onzeker met zijn snorharen naar me.

'O kijk eens,' zei ik in het Indonesisch, 'wat een leuke opossum.'

Adrian pakte zijn camera om een foto van het kleine ding te maken.

'Makan,' zei Abraham en mepte hem met een stok bij het vuur vandaan. Hij gooide hem naar de Kinyums die erop aanvielen en hem in het vuur rolden voor ze het lichaam in stukjes deelden en met vacht, botten, kop en al opaten. Ik was een beetje jaloers.

Bruine vlooiën waren massaal mijn slaapzak binnengekomen, dus sliep ik opnieuw niet, maar lag dicht bij het vuur. Toen de rest van ons gezelschap was ingedommeld, hoorde ik bij het vuur van de Kinyums een geluid ontstaan. Het klonk als droge grassen die tegen elkaar schuurden in de wind. Toen kwam daaronder een zwaarder

geluid, lager en luider, als van keien die over de zeebodem rolden. Het zwol aan en nam af onder het schrille geluid dat steeds hoger werd en plotseling wegstierf. De lage klanken begonnen weer, daarna nogmaals het hoge refrein, zacht en knerpend. De Kinyums zongen.

's Morgens was Adrian erg ziek. Zijn barstende hoofdpijn was overgegaan in een doorlopende migraine en hij lag onbeweeglijk van de pijn op zijn bed van gras en veren. We dachten dat het een beknelde zenuw in zijn nek was, die door die eindeloze valpartijen tijdens de stammenwandeling tussen zijn hoofd en zijn rugwervels was geschoten. Arkilaus masseerde hem met zijn enorme zwarte handen, maar dat hielp niet, dus lag hij stijf in de grot op de grond en draaide zijn hoofd slechts weg als hem een bataat werd aangeboden. Ik stelde Suleman voor dat we die dag de Trikora zouden beklimmen om Adrian de kans te geven zich te herstellen. Arkilaus en Peres bleven bij hem achter en Suleman en ik begaven ons naar de hellingen van de hoge berg. Onderweg bleven we staan om te zien hoe Yusup, de verslaafde jager, weer eens een vogel besloopt. Terwijl hij hem tussen de miczerige struiken door volgde, besepte ik dat het de uiterst zeldzame gele paradijsvogel was die in slechts enkele geïsoleerde dalen in het bergland voorkwam. Ik was er niet zeker van dat hij aan het eind van een driepuntige pijl moest worden gespietst, maar het zou moeilijk zijn om dat aan Yusup uit te leggen. Hij schaduwde hem zo'n vijftien tot twintig minuten, waarbij hij zich achter de jeneverbessen schuilhield en langs de rotsen verder kroop als de vogel niet keek. Uiteindelijk bevond hij zich er pal onder en zat verscholen in een struik slechts een goede meter onder zijn prooi. Met uiterste omzichtigheid spande hij zijn boog, richtte met vaste hand en schoot. Hij miste. De vogel fladderde met veel lawaai weg. De pijl was ruim dertig centimeter boven zijn kop over hem heen geschoten.

Suleman en ik liepen verder naar boven. We beklommen een gordel van rotsen boven de kloof. Twee hoge watervallen vonden daar hun oorsprong en klaterden neer op de rotsachtige vlakte beneden, waar rivieren wegkronkelden naar een meer in de verte. We beklommen een lange met pollen begroede helling toen Suleman, die er het nut niet van inzag verder te gaan als hij daardoor niet dich-

ter bij huis kwam, in het gras ging zitten en zei dat we waarschijnlijk wel genoeg hadden gedaan. Ik zei hem dat hij daar kon blijven terwijl ik verder naar boven ging om te zien hoe hoog ik kon komen. Hij sprong overeind en maakte er een wedstrijd van wie het eerste boven aan de volgende helling was, die steil omhoog liep naar een scherpe heuvelrug dicht bij de top. Het was een moeizaam geklauter door een veerkrachtige vegetatie, allemaal knieën- en ellebogenwerk. We bereikten het einde van de richel en bevonden ons op een messcherpe bergkam die zo smal was dat we niet konden gaan staan uit angst dat we eraf zouden vallen. Daarom gingen we er schrijlings op zitten en trokken ons erlangs naar boven tot we bij een kale helling kwamen die naar de loodrechte rotswanden leidde. Die konden we daar niet beklimmen, dus trokken we om de berg heen zonder een weg omhoog te vinden voor de resterende driehonderd meter.

Eindelijk kwamen we bij een volkomen vlak, kaal plaveisel van kalksteen en misschien een kleine hectare afbrokkelende en dwars over elkaar heen liggende stenen. Toen ik beter keek zag ik dat de grond bezaaid was met fossielen: enorme tweekleppige weekdieren met geribbelde schelpen, die zich drieënveertighonderd meter boven hun eigenlijke habitat bevonden door de botsing van Australië met de schol van Nieuw-Guinea. Ik legde Suleman uit wat het waren en hij was erdoor gefascineerd en tuurde als een onderzoekende geoloog met zijn handen op zijn rug naar de grond en pikte er de mooiste exemplaren uit. Ik liep naar de rand van het stenen plaveisel en keek naar het uitzicht.

In het oosten waren wolken, maar in het westen zag ik hoe eindeloze bergen elkaar verdrongen en in de ijle blauwe lucht wegmarcheerden. Onder hen bevond zich een blauwe piek in een zuivere piramidevorm, gestreept door en bedekt met sneeuw. Het was de Puncak Jaya, met vijfduizend meter de hoogste top van het continent. Honderd zestig kilometer verderop trok hij nog steeds het rondspurende oog, een centraal punt in de niet te taxeren hoeveelheid rotsen. In het lege berglandschap was geen teken van menselijk leven, geen geluid, geen wind, geen vogels, niets. Ik schreeuwde uit volle borst en vroeg me af of Adrian me zou horen in de grot diep beneden ons. Het geluid vulde de lege ruimte, kaatste van de

ene tegen de andere rotswand en dreunde boven het glaciële dal onder ons naar het meer dat ik in de verte zag, de bergen daarachter en het blauwe, niet in kaart gebrachte, niet te doorkruisen gebied van moerassen en kronkelende rivieren dat naar ik veronderstelde daarvoorbij lag. Maar Adrian hoorde het niet, zoals ik later ontdekte, en toen de schreeuw was weggestorven keerden we terug volgens een andere route, in de overtuiging dat de Trikora zonder touwen onbeklimbaar was. Sulemans pas ontdekte liefde voor de geologie was kennelijk alweer over, aangezien hij de fossielen in zijn hand naar een vogel gooide die we in het struikgewas lieten opschrikken.

Terug in de grot was het tijd om een besluit te nemen. Adrian voelde zich iets beter en had wat rondgewankeld over de richel en in het dal beneden, maar hij zei dat de pijn al na een paar honderd meter was teruggekomen. Hij was echter vastbesloten verder te gaan. Als hij op dat moment omkeerde, zei hij, zou hij naar Wamena gaan en regelrecht naar huis vliegen. Hij genoot niet erg van de reis en had niet de foto's gemaakt die hij wilde hebben. Als het op dit punt misging, zou zijn reis meteen zijn afgelopen. Bovendien bevond het volgende dorp—Mbua—zich volgens onze kaart even ver van ons vandaan als Wamena. Er was daar een landingsstrip aangegeven, waarschijnlijk een centraal punt voor de missie of de zending en misschien zou er een vliegtuig komen als hij nog steeds ziek was en erop bleef wachten. Hij zou er komen, al zou Arkilaus hem moeten dragen.

Dat bracht ons op de kwestie van de gidsen. Ik was vol vertrouwen dat iemand ons zou kunnen helpen, want de Kinyums, die in de grot waren gebleven, gingen in ieder geval onze kant op. Toen ik de vier dragers van onze plannen op de hoogte bracht, stemde Arkilaus er onmiddellijk in toe met ons mee te gaan. Hij maakte zich alleen zorgen om Adrians gezondheid, verder was er voor hem geen enkel probleem. Hij scheen ook te hebben besloten voor Peres en Suleman, want zij waren het direct met hem eens. Het was duidelijk geworden dat Arkilaus eigenlijk de leiding had en boos was over het opgedrongen leiderschap van Suleman. De rollen waren verschoven naar een natuurlijke rangorde die, naar ik veronderstelde, gebaseerd was op pure lichamelijke trekkracht. Wat ons betreft, het was met onze plaats in de hiërarchie snel berg-

af gegaan: van de grote blanke jagers die uit Wamena vertrokken tot de mensen die slechts het geld betaalden en deden wat Arkilaus zei.

Sulemans zwangere vrouw, die zich zorgen zou maken over zijn verdwijning, vormde een probleem. Arkilaus zei echter dat Peres terug moest gaan om het haar te vertellen en ook wat van zijn eigen onafgehandelde zaken te regelen. Omdat hij zich echter zorgen maakte over de veiligheid van de jongen in het oerwoud, zei hij Abraham met hem mee te gaan voor het geval hem iets zou overkomen. Yusup de jager ging ermee akkoord hun plaats in te nemen. Hij kende de paden en kon ons helpen bij de mensen in het westen.

's Avonds zat ik weer naast de uitgestrekte gestalte van Adrian naar de Kinyums te kijken. Ze schenen zo geschikt te zijn voor deze bergtoppen: gezond, onafhankelijk en vriendelijk, bestand tegen de kou en met geringe behoeften. Blanken waren daar nergens, ongeveer even goed aangepast aan de habitat als een kabeljauw. Ik had verwacht dat wij mensen zouden fascineren en verlegen zouden maken, maar dat gebeurde geen van beide en ze gingen gewoon verder met hun eigen leven, waarbij ze nauwelijks schenen te erkennen dat we er waren. Er lag een pijnlijke uitdrukking op Yusups gezicht toen ik met hem probeerde te praten, alsof hij medelijden had met die twee lijkkleurige dwazen die zo'n overdreven moeite hadden met het simpelste tochtje.

Ik droomde de hele nacht over eten, over de meest alledaagse maaltijden uit het Westen, die plotseling een oplossing voor alle levensproblemen waren. Warme chocola en abrikozencake keerden telkens terug en ik droomde dat ik het in de grot naast het vuur zat op te eten. Toen Adrian wakker werd, kreunde hij: 'De delicatessen van Harrods' en ging op zijn andere zij liggen om er verder over te dromen. Voedsel vormde werkelijk een groot probleem. We hadden niets meegenomen en ik snakke naar iets versterkends als suiker of chocola, want van de bataten moesten we het niet hebben en ze vielen bovendien als bommen door mijn spijsverteringskanaal. Adrian had helemaal niets gegeten, hij was er te ziek voor. Hij was er niet beter aan toe toen hij weer wakker werd na een volgende zwelgpartij in Harrods en we ontdekten dat zelfs de bataten op

waren en we op niets verder moesten. Zijn barstende migraine kwam terug, maar hij besloot door te zetten en te zien wat er gebeurde. Ik gaf Abraham en Peres extra tabak en geld en ze glipten de grot uit en renden door het ravijn weg. Ze werden kleiner en kleiner en verdwenen toen in de velden vol rotsen en geel gras.

6

Het was een zeer langzame klus, de volgende vlakke over te sjokken, die volledig uit boomvarens en modder tot aan je knie bestond. Alle vreugde van de bergen was vervlogen en veranderd in dof ongemak. Adrian, die op een stok steunde, bleef door de hevige pijn telkens stilstaan en liet zijn hoofd hangen en Suleman verklaarde dat we er minstens vijf dagen over zouden doen om Mbua te bereiken. Na twee uur, waarin we niet veel meer dan anderhalve kilometer over de woeste grond aflegden, bleef Adrian staan en bevrijdde Yusup een ogenblik van zijn rugzak. Hij rommelde er wat in en vervolgens trokken we weer verder. Daarna ging alles veel beter en ploeterden we zekerder over de vlakke voort. Na een tijdje vertelde hij me dat hij een morfinetablet had genomen.

‘Maar die zijn alleen voor noodgevallen, ze zijn gevaarlijk!’

‘Als je wist hoe ik me voelde,’ zei Adrian vermoeid, ‘zou je verdorie denken dat het een noodgeval was.’

Vanaf dat moment, zei hij, zweefde hij over het gras, alsof het iemand anders allemaal overkwam. Dat benijdde ik hem nogal, want ik was overmand door somberheid en de sterke drang om op de grond te gaan liggen.

Na vier uur kwamen we aan het einde van de vlakke en begonnen we een steile helling van veenmoerassen en verbrand struikgewas te beklimmen. De helling steeg driehonderd meter en tegen de tijd dat ik de top bereikte was ik kwaad op mezelf omdat ik zo zwak was, op Adrian omdat hij ziek was en op Arkilaus, Suleman en Yusup omdat ze zo afgrijpselijk fit en gezond waren. Adrian had zich dapper naar boven geworsteld en het duurde niet lang voor hij zich bij ons voegde—maar hij zag er zo ziek uit dat ik het idee had dat we ter plekke een bed of een doodkist moesten maken. De morfinepil raakte uitgewerkt en hoewel ik niet ziek was, kibbelde ik er met hem over dat hij er nog een moest nemen. We rustten een tijdje, begonnen toen aan de afdaling en kwamen bij een van die verrassende ver-

anderingen van het landschap. De oostelijke helling van de berg had in de zon gelegen, maar het westen lag gehuld in wolken die volgens Yusup permanent waren. Onder ons liep de grond, onzichtbaar in de witte mist, bijna loodrecht naar beneden. In het begin bestond de vegetatie uit platforms van uitstekende takken waar we op moesten springen, zo'n twee tot tweeëneenhalve meter per keer, aangezien er geen pad was en geen onbegroeide grond. Het was zenuwslopend om je in de witte leegte te storten, opgepakt en omhooggeworpen te worden door de veerkrachtige bomen en weer opnieuw te springen, als een ouistiti. Toen we dieper in de wolk doordrongen veranderde het oerwoud plotseling nogmaals.

Het werd een tovertuin voor kinderen, gecapitonneerd als een veilige cel. Alles was bedekt met zestig centimeter dikke moskussens. Het enige wat erboven uitstak waren de uiteinden van twijgen, waaraan onverwachte bleke blaadjes ontsproten, verder waren alle bomen, waarvan de dunste takjes dikker waren dan armen, veranderd in hurkende dieren, die dreigend ineengedoken in de mist zaten. Het was alsof je in bed lag. Je kon jezelf de helling afgooien en je kwam altijd goed terecht, want iedere val werd gestuit door de kussenachtige plooiingen, je kon niet zeggen of er stenen of boomstammen of helemaal niets onder je was en het deed er niet toe. Winterkoninkjes met waaivormige staarten kwamen de mist uit zweven en vertoonden hun intimidatiegedrag te midden van de monsterachtige vormen en ik kon gele paradijsvogels ongezien voorbij horen zoeven.

De grond werd plotsklaps vlak, maar het sterker wordende geluid van een waterval klonk diep beneden ons. We bevonden ons weer op glibberige stammenpaden en ze waren riskant en ellendig, bezaaid met bloedzuigers die omhoogreikten om ons op te sporen. Plotseling, toen ik zeer ongeduldig werd, kwamen we op een open plek in het oerwoud uit waar een klein met palmladeren bedekt hutje stond dat gewatteerd was met mos. Arkilaus had de Kin-yums, die de grot eerder dan wij hadden verlaten, gevraagd voedsel vooruit te sturen en in de hut bevonden zich twee vrouwen, een oude in een ruw mouwloos jak en een verlegen meisje in een grasrok en met een simpele grasketting om. Ze hadden bataten meegenomen en batatenbladeren, die we als zoute groente konden eten. We

poseerden buiten voor een foto: Yusup in zijn peniskoker en met een zwarte plastic zak om zijn hoofd zag er nuchter uit, de twintigste-eeuwse bergbewoners staken hard en zwart af tegen de mosachtige vormen van de hut en het oerwoud achter hen, de vrouwen waren beduusd door het statief dat hen in zijn eentje stond aan te staren en twee zwakke, natte en volkomen uitgeputte blanken riepen een zwak aftreksel van een verbeterd glimlach te voorschijn.

Na een klamme nacht die werd onderbroken door diarree, kruisten we de waterval beneden via een paar dunne stokken die zwiepten en doorbogen boven een wisse dood. Er volgde weer een korte klim, toen een lange en pijnlijke afdaling, die ons vanuit het mosbos weer naar rotsachtige paden voerde. Beneden stuitten we plotseling op een groep mannen met rode papegaaieveren die op een steen zaten. Ze staarden ons een ogenblik onzeker aan. Er lagen pijlen en bogen naast hen op de steen. Toen sprong één man overeind gevolgd door de rest, pakte onze polsen beet en schudde ze energiek terwijl hij 'wa, wa, wa' zei en een nieuw woord dat niet 'najak' was. Ze voegden zich bij onze zwoegende colonne, die daardoor een beter aanzien kreeg en lachten en kletsten of schreeuwden 'Wa!' en tikten tegen hun peniskokers als iemand iets grappigs zei. Het spoor leidde naar velden en we schudden al snel ook de handen van vrouwen. Aan een hand die ik pakte zat geen enkele vinger en die zachte poot vervulde me enigszins met afschuw, tot ik me herinnerde dat het doodgewoon was om vingers af te snijden en als gebeurtenis waarschijnlijk niet traumatischer dan injecties op school.

We waren in het dorp Iniyei aangekomen en daar bestonden de hutten, slonziger dan die van de Dani's in de Baliemvallei, uit ruwe planken en een slordig strodak, maar ze zagen er niet minder geruststellend uit. Het hele dorp verzamelde zich rond platte stenen. De oude mannen zaten op één steen, jonge mannen op een andere en vrouwen stonden om een derde heen. Slechts één man had kleren aan en hij completeerde een smoezelig kostuum, bestaande uit een Disney-T-shirt en een versleten korte broek, met een zelfgemaakte gitaar, waarop hij telkens en telkens weer de twee enige noten tokkelde terwijl Arkilaus over de bataten onderhandelde. Het hele dorp keek ons vriendelijk en opmerkzaam aan. Een vrouw plukte neten van het hoofd van een andere, die op haar beurt een draagnet

zat te vlechten terwijl ze vanaf de steen toekeek. Arkilaus staarde naar de bataten die naar hem toe waren gebracht en draaide ze aandachtig rond. Er werd ook suikerriet gebracht en aan zijn voeten neergelegd. Ik voelde me duizelig. De gitaar tokkelde maar door, het was er stil en alle ogen waren op ons gericht. Arkilaus stond te peinzen.

Toen Arkilaus voorstelde om van de dorpelingen een varken te kopen dat we konden roosteren, haalde geen van ons het in zijn hoofd ertegenin te gaan en weldra werd er een half volgroeid varken binnengedreven. Arkilaus pingelde af tot twintigduizend roepia, ongeveer vijftwintig gulden. De eigenaar kwam met ons mee om het varken over de steile gedeelten te dragen en ondanks de vriendelijke glimlach van het dier en zijn blik vol vertrouwen moest ik steeds aan al dat geroosterde vlees denken. De varkensman tilde hem op zijn schouders wanneer we bij de rotsachtige gedeelten van de bergen kwamen en liet hem los naast ons meetrippelen als de hellingen vlakker werden. Vanaf Iniyei werden de bergen slechter, variërend van steile hellingen tot loodrechte, scherpe bergkammen. Zelfs Arkilaus kwam nu achter Yusup en de varkensman aan die de routes kenden en met hun naar buiten staande tenen uitstekend grip hadden op de modderige grond.

Varkens namen in het leven van de Dani's een centrale plaats in. Het harige grijze dier dat naast ons voortrende was het belangrijkste dat zij bezaten. Sommige mannen die we zagen waren de bovenste helft van hun oren kwijt, wat waarschijnlijk te wijten was aan het verlies van een lievelingsvarken. Diep ongelukkig over zijn deserte hieuw een man dan met een bamboemes zijn oren af. Varkens werden bijna als mensen behandeld en Dani-mannen fluisterden soms in hun oor dat ze braaf moesten zijn en dik moesten worden. Ze kregen vaak gekookt voedsel te eten en mochten 's nachts dicht bij het vuur slapen. Net als bij kinderen ging men ervan uit dat de varkens wel een ziel hadden, maar zich niet bewust waren van de religieuze taboes die ze in acht moesten nemen en daarom werd het ze vergeven wanneer ze de tuinen van de geesten omwoelden of voedsel aten dat verboden was voor de stam van de eigenaar. Ondanks dat alles werden varkens indien noodzakelijk in groten getale gedood en dat was slechts bij speciale gelegenheden het geval.

Er kon niets belangrijks plaatsvinden zonder dat er varkens werden geslacht. Wanneer er oorlog moest worden gevoerd, werden varkens eerst geraadpleegd en vervolgens gedood en aan de voorouders aangeboden om succes te brengen. Varkens vormden het essentiële onderdeel van de bruidsschat en een man hoefde niet te hopen dat hij meer dan één vrouw zou krijgen tenzij hij veel varkens bezat. De grote *gains*, de meest vooraanstaande dorpsoudsten, konden tot tien vrouwen krijgen mits ze genoeg varkens hadden. Jongens konden niet worden ingewijd zonder dat ze heel veel varkensvlees aten en zonder dat er eerst een levende big voor hen was gehouden om de boze geesten te bezweren en uit hun borstkassen te verwijderen. Wanneer de varkens waren gedood, konden de jongens de schijngevechten, de kou en de honger doorstaan die noodzakelijk waren om mannen van hen te maken. Begrafenissen gingen ook gepaard met een slachtpartij. De geest van de dode werd eerst verzoend door hem heel veel gekookt vlees aan te bieden en vervolgens werd hij, voor hij er de hand op kon leggen, verdreven door mannen die schreeuwend en met stenen smijtend door de kampong renden. Daarna moest de geest in een van de geesthuizen van de Dani's gaan wonen, mysterieuze vierkante hutten, die slechts één buitenlander ooit had mogen betreden, vol bundels gedroogd gras die waren opgebonden om op mensen te lijken. Als hij weer stiekem naar de kampong terugglipte om moeilijkheden te veroorzaken werd er tegen hem geschreeuwd en gezegd: 'Ga weg jij!' In andere gevallen kon hij juist worden opgeroepen om te helpen bij een oorlog of een ceremonie. Geesten waren voor de Dani's zeer vanzelfsprekend en hun onstoffelijke aanwezigheid had niets verontrustends.

Bijna alle huwelijken, inwijdingen en dodenherdenkingen vonden tegelijkertijd plaats in een groots varkensfeestmaal dat iedere vier à vijf jaar door een bondgenootschap van dorpen werd gehouden. De varkens die zo zorgvuldig waren verzorgd en vetgemest, werden bijna allemaal geslacht en dan volgden er drie à vier weken van ontstellende vraatzucht, waarin sommige mensen meerdere hele varkens konden eten en tussendoor overgaven om ruimte te maken voor nog meer. Naarmate er meer werd gegeten, zouden de voorouders het dorp gunstiger gezind zijn en zouden de komende

huwelijken of gevechten een groter succes zijn, wat prachtig was voor alle Dani's, behalve voor de varkens.

Het speet ons geen van allen toen Arkilaus ons zei, nadat we drijfnat en uitgeput een heuveltop hadden bereikt, dat we vroeg halt zouden houden om het varken klaar te maken. We bevonden ons op een met gras begroeide heuvel aan de voet van de hoge bergen. Er stonden twee oude ruwe hutten en kleine vogels zaten op ooghoogte in de boomtoppen. De Dani-mannen legden stenen op een stapel en bedekten die met brandhout. Toen haalde Arkilaus een gevorkte stok te voorschijn die hij in zijn touwtas had, een paar zaadhuisjes en een bundel stro van een huis. Hij drukte de stok in de tondel en trok snel een reep droge rotan door de vork. Er kwam al zeer spoedig rook uit de hoop stro, die hij door te blazen vlam liet vatten en vervolgens bij de stapel hout legde. Terwijl het vuur raasde doodde Arkilaus het varken met een steen en brandde er vervolgens de buitenste huidlaag af. Yusup en de varkensman groeven met stokken en scherpe stenen een gat van ongeveer zestig centimeter diep. Toen het vuur bijna uitgebrand was, haalde ze er de hete stenen met stokken onder vandaan en legden ze op de bodem van hun kuil. Vervolgens bedekten ze de stenen met lang gras, legden er bataten en eetbare varens bovenop en daarna de stukken van het geslachte varken, nog meer bataten, een paar pompoenen uit Iniyei en nog meer varens. Ten slotte wikkelden ze het geheel in het gras dat vanaf de bodem van het gat omhoog stak en verzwaarden het met stenen. Uit mijn veldfles goot Suleman er langs de kanten water in waardoor stoom omhoog schoot en in het pakket doordrong.

We lieten het anderhalf uur liggen, waarna de mannen het geheel uitpaktten en het feestmaal begon. Arkilaus verdeelde het varkensvlees en omdat hij, denk ik, de Dani's die geen broek droegen enigszins verachtte, gaf hij hun de kraakbeenachtige delen. We hadden het varken in een uur op, ingewanden, hersenen, botten en al. De ingewanden, die om hete stenen werden gewikkeld, smaakten een beetje naar knapperig spekszwaard en we slaagden erin de botten te kraken en te versplinteren tot alleen de grote gewrichten en de sleutelbeenderen over waren. Ik herinnerde me, terwijl ik toekeek hoe Suleman het beste deel van een poot in zijn geheel naar binnen probeerde te proppen en het vet langs zijn kin droop, dat hij eigenlijk

een bekeerde moslim was, dat had hij ons althans onderweg naar de Trikora verteld. Zijn ogen puilden uit vanachter die stomme poot. 'Dat ben ik ook,' kwijlde hij, 'maar'—een volgende grote hap—'ik ben ook een Dani.' Ik voelde me net zo'n diepzeevis die dingen opslokt die groter zijn dan hijzelf. Ik kon weer niet slapen en bleef maar liggen woelen en krabben vanwege de vlooien.

Toen de dag aanbrak was het alsof je in de loopgraven ontwaakte, want het natte grijze licht bracht niets anders dan heimwee en kou en het vooruitzicht van loodrechte bergen voor ons. Adrian had nog steeds pijn. We propten onze spullen in onze rugzak, zochten naar restjes van de vorige avond, die er niet waren, en keken door de kleine ingang naar de grijze regen die langs de flanken van de op scherpe bijlen lijkende bergen droop. Arkilaus wilde meteen vertrekken, dus kropen we naar buiten de zwarte modder in. De varkensman ging terug naar Iniyei en de rest van ons strompelde en glibberde de eerste lange helling af naar een kloof en een voortrazende koude rivier. We moesten er een uur lang tegenop worstelen en Suleman en Adrian, die erg achterop waren geraakt door Adrians ziekte, namen de verkeerde zijrivier. Arkilaus moest terugrennen om hen te zoeken en ik bleef bibberend op de oever achter met de kou diep in me. Toen hij bij hen kwam, was Adrian net door Suleman van de dood onder aan een waterval gered. Ze hadden een rotswand beklommen om eromheen te trekken en Adrian was uitgegleden. Suleman greep zijn hand precies op het moment dat hij aan de zes meter lange val begon en hield hem al bungelend vast tot zijn voeten de rots weer vonden.

We lieten de rivier achter ons en begonnen de steile rots te beklimmen die eroverheen hing. Het kwam allemaal op onze armen aan terwijl we ons ophesen en met onze ellebogen vastgeklemd tussen de wortels in de lege lucht traptten en het water over onze schouders stroomde. De steunpunten voor de voeten die er waren zaten vol modder en een keer gleden mijn laarzen weg naar de leegte en bleef ik aan een rotsblok bungelen. Te midden van dat alles hielden Yusup en Arkilaus hardnekkig stand onder de rugzakken. Ze plantten hun sterke voeten stevig in een spleet van een wortel, duwden zich verticaal op één been omhoog en trokken zich met verstrengel-

de armen op. We zaten allemaal onder de modder en onze huid en kleding waren niet meer te onderscheiden.

De afdaling was nog erger. Het was een min of meer tweezijdige rots en we gleden en tuimelden onbelemmerd over de wortels de zwiepende bomen in. Als een van de Dani's viel, joelde en schreeuwde hij en lachten ze alle drie, waardoor Arkilaus' trots werd ontzien en Sulemans humeur. Maar als wij naar beneden vielen, gleden we slechts de wanhoop tegemoet en daalde ik weer een stukje verder af naar het punt waarop ik domweg zou gaan zitten en zou weigeren nog een stap te verzetten. Ik zag de ellende alleen maar toenemen. Boven op de tweede top als een scherpe bijl begonnen Arkilaus en Yusup ruzie te maken over de weg. Ondanks al Arkilaus' verzekeringen waren we duidelijk verdwaald. Adrian had zelfs niet de energie om te gaan zitten en zijn hoofd in zijn handen te leggen, want de pijn had zich nu door zijn hele lichaam verspreid. Als ik maar grootmoedig genoeg was geweest om het te zien, zou ik de pure lef herkend hebben waardoor hij zich zo ver had voortgezeuld.

Toen de gidsen weer verder gingen, ieder volgens een andere route, haastte ik me om Arkilaus in te halen, want ik wilde zo snel mogelijk uit dat afschuwelijke oord weggkomen. Ik viel, tuimelde door doornige lianen een helling af en kwam dertig meter lager tegen een boom aan gedrukt tot stilstand. Toen ik daar eenmaal was, besloot ik verder naar beneden te gaan en te proberen of ik me onder aan de helling bij Arkilaus kon voegen. Ik zette door, maar raakte weldra verstrikt in stekelige palmen vol bloedzuigers en bijtende mieren. Ik keek om me heen en zag dat ik was verdwaald. Ik begon te schreeuwen en tien minuten lang kwam er geen antwoord. Toen hoorde ik Sulemans stem hoog boven me en ik moest me een halfuur lang een weg terug banen in de richting van zijn geduldige geroep, waarna ik beschaamd voor hem en de zwaar beproefde Adrian opdook.

Terwijl Yusup en Arkilaus ons uit de rotzooi probeerden te halen volgden we een koers die ons over de scherpe toppen voerde, waardoor we aan de verkeerde kant van een berg belandden die we al hadden beklommen. Ze vonden iets wat op een pad leek en begonnen de bedding van een onbelemmerd neervallende stroom af te

springen. Het kon me niets meer schelen om te vallen, want in het koude water was ik volkomen gevoelloos. Te midden van de wirwar van modder en rotsen viel slechts één ding duidelijk op en dat was de geur van chocola, even sterk alsof alles om me heen ervan was gemaakt. Er was daar niets te zien, maar ik stond een volle minuut stil terwijl ik met al mijn kracht wilde dat de chocola zou verschijnen.

Het was halverwege de middag. We hadden zo'n negen à tien uur gelopen en de regen stortte neer. Arkilaus verzekerde ons niet langer dat we in de buurt van Mbua begonnen te komen of een ander dorp zouden vinden. We waren verdwaald en er kwam geen eind aan de bergen. Ik was graag bereid te sterven, als ik daar maar niet voor behoefde te klimmen. Plotseling kwamen we op een breed pad uit en weldra waren er sporen van voeten en varkenspootjes. We strompelden naar beneden en volgden het een dal in en vervolgens weer omhoog naar een lange met gras begroeide helling waar huizen bovenop stonden. We hadden geen van allen enig idee waar we waren, maar daar scheen niemand zich erg druk over te maken. We ploeterden naar boven door batatenvelden en langs vastgebonden varkens naar een kampong van ronde en vierkante huizen die onder de vegen van de modder en de regen zaten. Oude mannen renden schreeuwend naar buiten en sprongen om ons heen op en neer onder het uitroepen van 'wa wa wa'. Sterke handen paktten me overal beet, er lagen armen om mijn schouders en ik werd de hut ingeduwd en pal naast het vuur neergezet, waarin de oude mannen energiek bliezen om me warm te laten worden, en tussen iedere ademtucht door zeiden ze nog steeds 'wa wa'. Toen hij zag dat ik het nog steeds koud had, nam een oude man met een doorgroefd en gespierd gezicht mijn handen in de zijne en begon ernstig tegen me te praten en me er in zijn taal van te overtuigen dat ik warm moest worden omdat mijn geest het anders koud zou krijgen.

Arkilaus sprak de taal niet en de vertaling moest over drie schijven gaan via Yusup, die de eerste taal niet kende, maar er eentje ontdekte die ze allebei spraken. De plaatselijke mensen moesten het vertalen in de taal die Yusup kende, hij moest het in een taal vertalen die Arkilaus kende, Arkilaus moest het in het Indonesisch vertalen en ik moest het voor mezelf in het Engels vertalen. Het was voortreffelijk om bij het vuur te liggen luisteren naar het onbegrijp-

pelijke gepraat. Net als de Dani's in het oosten staken de mannen om de beurt kleine toespraakjes af die zeer hijgerig en opgewonden waren en waarin heel veel herhaalde woorden klonken, zoals 'ngai ol, rokom rokom rokom rokom rokom rokom rokom rokom rokom rokom bu-bud de en'. De herhaalde woorden waren waarschijnlijk een manier om aantallen weer te geven, want de Dani's waren niet bijster geïnteresseerd in getallen en om 'twintig varkens' te zeggen zeiden ze dus twintig keer 'varken'. Hierdoor klonken ze uiterst vriendelijk en bescheiden.

In de hut brandde het vuur tussen vier pilaren. Die hielden op slechts een meter twintig boven de grond een beteerd bamboeplafond omhoog, waarin een luik zat dat naar de kamer erboven voerde. Het huis was voor dwergen gemaakt, met een ingang waar ik slechts op mijn buik doorheen kon komen. Als we in het gebied van de Dani's geen mensen hadden ontmoet, hadden we gedacht dat iedereen zestig centimeter lang was. Er kropen doorlopend mannen naar binnen, die eerst verbaasd en vervolgens verrukt waren dat ze ons daar zagen en zich naar ons toe spoedden om ons te omhelzen en al hun rimpels bloot te lachen. Er waren al snel vijftien mensen in het piepkleine ronde hutje, die allemaal haastig spraken in lange hijgerige zinnen. Het was het mannenhuis, waar de meeste mannen uit het dorp sliepen, terwijl groepjes vrouwen en kinderen in hun eigen hutten sliepen. Mannen en vrouwen schenen slechts zeer zelden bij elkaar te slapen en ook vrijwel nooit seksueel contact met elkaar te hebben. Vrouwen hadden tot vijf jaar nadat ze een kind hadden gekregen geen seksuele omgang, waardoor zelfs de oude mannen met een heleboel vrouwen nauwelijks aan bod kwamen. Net als het meeste dat de Dani's deden, scheen de peniskoker slechts te zijn ontworpen om antropologen in de war te brengen, want alle modieuze Freudiaanse verklaringen zouden hebben gesuggereerd dat zij een zeer wellustig volk waren.

Toen het vuur opflakkerde kon ik de mannen beter zien en in de hallucinatorische gloed van de vlammen leken sommigen van hen precies op mensen die ik thuis kende. De plaatselijke dokter was er: dezelfde baard en het kale hoofd, een schelpenketting in plaats van zijn stethoscoop en een peniskoker waar zijn keurige geruite broek zou hebben gezeten. Adrians oom was er ook; een gelijkenis die

Adrian vurig ontkende, wellicht omdat hij hem nooit eerder met varkensvet en roet en een rij zaden op zijn voorhoofd had gezien. Er waren een paar mannen met hoofdtooien van kasuarisveren en anderen met enorme bundels groen in de banden om hun armen, die glinsterden en dropen doordat ze uit de regen binnenkwamen.

Adrian wilde van een bepaalde man een foto maken, dus rommelde hij wat in zijn rugzak en haalde een pakje zout te voorschijn, dat naar we hadden gehoord in de bergen iets heel speciaals was. De man nam het met grote vreugde aan, poscerde voor zijn foto zoals Adrian, vervolgens Arkilaus en ten slotte Yusup hem zci, kroop daarna de hut uit en rende in de regen weg. Hij keerde even later terug met twee grote handenvol gekookt varkensvlees, dat was overgebleven van een ceremonie van een paar dagen geleden, en gaf dat met aanmoedigingen en veel 'wa wa's' aan ons.

Ik keek in de hut om me heen naar een kist met voorouderstenen. In sommige mannenhuizen werden speciale leiachtige stenen uit rivieren bewaard, die een deel van de macht van de grootste doden uit het dorp bevatten. Ze werden te voorschijn gehaald en mooi aangekleed wanneer er speciale hulp nodig was. Zeer belangrijke dode mensen hadden veel zorg nodig, want alle geesten vertoonden de neiging kwaadaardig te worden en een belangrijke geest kon veel schade aanrichten. Sommige mannen waren zo aanzienlijk dat ze voor altijd in het dorp moesten blijven, of ze leefden of niet. Daarom bevonden zich in sommige dorpen gerookte lijken die aan de dakranden hingen of in houten stoelen midden in het mannenhuis zaten. De stenen kwamen naar buiten voor een gevecht of een hongersnood of voor de inwijding van de jongens. In onze hut waren ze echter niet en ik denk niet dat ze me er naar zouden hebben laten kijken als ze er wel waren.

De Dani's rolden sigaretten van kleine blaadjes en lieten ze rondgaan. De smaak had veel weg van goede sigaren. Toen vertelde een oude man in de kring om het vuur met een vlakke regelmatige stem een verhaal, alsof het zijn beurt was om de preek te lezen. De andere mannen schenen het echter leuk te vinden en halverwege werd er veel *getwa-waad*. Ze lieten het vuur uitgaan en toen begaf iedereen zich naar de voorkant van de hut en kroop door het gat in het plafond. Daar was een slaapvertrek vol rook en stof, dat erg warm was

door het vuur beneden. We rolden allemaal over de krakende vloer tot onze lichamen dicht tegen elkaar lagen vastgeklemd, als pinguïns die klaar zijn om een sneeuwstorm te doorstaan. We gingen niet in onze slaapzakken liggen, aangezien het tussen de lichamen, met om elkaar heen geslagen armen en benen, warmer was. De Dani's vielen meteen in slaap, een zwaar snurkende warwinkel van zwarte armen en benen waar alleen gele peniskokers onder idiote hoeken uitstaken.

Ik lag daar mijn observaties te overwegen. Ik had verwacht dat mensen uit de steentijd woeste onbehouwen figuren waren. De mensen om me heen hadden bewezen het tegenovergestelde van woest te zijn en schenen er veel bedreven in om zich bij elkaar en hun omgeving aan te passen dan de oorlogvoerende en vervuilende samenlevingen uit de privé-koptelefoon-tijd. Buitenstaanders—wij ook—hadden hen op hun technologie beoordeeld en dus verklaard dat zij een atavistisch volk waren, zonder de meer verfijnde kanten van hun leven te zien, zoals de ongedwongenheid, de rust en de gastvrijheid, die een hoger niveau hadden bereikt of behouden dan bij ons. In de rook en de zwoele hitte van het vertrek had ik het gevoel dat zij zich beter hadden ontwikkeld op de gebieden die erop aankwamen en wij, de onbezonnen Europese kolonisten, konden het niet inzien, hoe we ook keken. We leefden slechts op een andere, niet op een betere manier. Wij hadden geavanceerde technologie nodig, zij niet.

Adrian stond plotseling op. 'O shit.' Hij had hevige diarree en die dulde geen uitstel. Hij bevond zich ten opzichte van het luik aan de verkeerde kant van de rookkamer en er lag een slagveld van lichamen tussenin. Ik hoorde zijn hersenen draaien en de diepe zucht toen hij een besluit nam. Hij liep energiek de kamer door, waarbij hij zijn voeten in de ruimte tussen de mannen probeerde te zetten. Te midden van het vredige gesnurk en gedraai van slapende mannen hoorde ik het 'krak—oef! krak—au!' van peniskokers die het begaven.

De vreugde werd de volgende morgen getemperd door ongeloof toen Arkilaus ons zei dat we Mbua die dag zouden bereiken. We hadden het plaatsje uitgebouwd tot een luxueus lustoord, dat ge-

heel onlogisch te midden van de ontberingen van de bergen lag, waar we volledig konden uitrusten en Adrian zo nodig vandaan konden krijgen. De mogelijke landingsstrip met mogelijke landingen was in onze gedachten uitgegroeid tot een fraaie tarmac landingsbaan met een regelmatige pendeldienst van DC-10's, een vliegveldhal en verzorgde stewardessen. Er zouden winkels zijn, die Garibaldi-biscuit en perziken in blik verkochten, en een hotel met dikke donzen bedden en meisjes die bladen taphier droegen. Naarmate de voorstelling belachelijker werd, was de mogelijkheid dat we er ooit zouden komen verder van ons af komen te staan, tot Mbua slechts een abstractie was waar we ons naar toe worstelden, als wandelende filosofen op een eindeloze queeste door metafysische bergen.

Adrians migraine scheen in de loop van de vorige dag wat te zijn verminderd en 's morgens verklaarde hij geen hoofdpijn meer te hebben. Daarvoor in de plaats gaf hij blijk van een toenemende pijn in zijn voeten, die naar hij zei alles in zich had om erger te worden dan de eerste kwaal. Suleman keek ernaar en zei: *'Ts, sepatu makan kaki'*—die schoenen hebben je voeten opgegeten—en dat was in zekere zin waar. Hij had geen hielen, maar twee gapende holtes waar bloed en slijm uitliepen. De plastic banden en het polymere canvas van zijn dure Amerikaanse laarzen grijsden om de schade die ze hadden aangericht en ik was egoïstisch genoeg blij met mijn stevige Bulgaarse leer. Hij wikkelde verband en pluksel om zijn voeten, maar het was al pijnlijk om hem de hut uit te zien strompelen.

We vertrokken in gezelschap van een grote groep vrouwen uit het dorp die allemaal zakken bataten op hun rug meezculden. We klommen langzaam negenhonderd meter omhoog en bleven toen op de top van de berg staan en Yusup zei tegen Arkilaus dat het vanaf dat punt allemaal bergafwaarts ging. We strompelden nog een tijdje verder, maar toen werd het pad gelijk en breder en we liepen al snel naast een opgewekt kabbelend riviertje waar palmbomen overheen hingen en wilde aardbeien langs groeiden. Het kronkelde steeds verder naar beneden, maar geleidelijk aan. Toen werd het pad opnieuw breder en voerde naar een heuveltop met een groepje hutten. Daarvandaan keken we naar beneden en zagen in de kom van het dal de toverachtige citadel van Mbua. Vier of vijf roestige

hutten van golfplaat lagen rond een stroompje, met een paar bananebomen en batatenveldjes ernaast. Er was niets wat op een landingsbaan leek.

We kuierden de helling af. Kinderen en jonge vrouwen in grasrokken zaten in een veld onder de zon een eenvoudige les op te zeggen die een Dani-onderwijzer hun voorzei. Verder naar beneden kwamen we bij een merkwaardig stuk modder en sinter dat de heuvel afliep onder een hoek van ongeveer veertig graden en abrupt eindigde in een rotswand. Niemand wist wat het was. Mensen in peniskokers en touwrokken kwamen de strohutten uit en uit een van de gebouwen met zinken daken in het midden kwam de vreemde verschijning van een man in schone witte kleren, die tussen de zwarte lichamen en de stamversieringen naar voren liep om ons te begroeten, zowel verbijsterd als vol vertrouwen en met een waakzame glimlach. Hij was een onderwijzer van de zending, een Papoea die door blanke protestanten was opgeleid en de school namens hen leidde.

'Welkom in Mbua,' zei hij plechtig met een weids gebaar van zijn hand om de grootte van zijn koninkrijk aan te duiden, de vijf golfplaahtutten en de strook modder.

'Waar is het vliegveld?' vroeg ik, nogal abrupt door een tekort aan sociaal fatsoen na acht dagen in de bergen.

'Daar natuurlijk.' Hij wees naar de sinterhelling. 'Dat hebben we met onze eigen handen gebouwd.'

'Landen daar vliegtuigen?'

'O ja! Nou... nog niet. Maar we hebben alles helemaal zelf gedaan.'

Zoals we eigenlijk al steeds hadden geweten was er niets te krijgen, geen suiker en geen chocola of bier, maar volop bataten. Ik stond enigszins wantrouwend tegenover de onderwijzer omdat ik wist dat de protestanten zichzelf beschermden en niet op inmeniging waren gesteld, maar hij leek heel vriendelijk en bracht ons onder in een lege kamer in een van de gebouwen van golfplaat. Een regeringshelikopter had voor de schoolgebouwen de daken en sommige houten panelen afgeleverd, maar verder werden de hoofdonderwijzer en zijn handlangers helemaal aan hun lot overgelaten en alles wat zij verder wilden hebben, zoals bedden, moest vanaf Wa-

mena de bergen over worden gedragen. De onderwijzer in het witte shirtje was gekomen om wiskunde, sport en Indonesisch te geven, maar in die kleine enclave in de bergen waren geen wiskundeboeken en kon nergens worden gesport, al scheen hem dat niets te kunnen schelen.

Arkilaus nam onze kleren mee naar de rivier om ze te wassen. We hadden op onze laarzen na acht dagen lang niets uitgetrokken en ze waren zwaar van de modder en het zweet. Daarna gingen we in onze schone maar beschimmelde korte broeken in de zon voor het huis van de onderwijzers zitten terwijl een van hen op een zelfgemaakte gitaar speelde en een menigte inwoners van Mbua zich rondom ons verzamelde. Ik was ontzettend moe en zat daar maar naar de kring mensen te staren alsof ik geen hersenen in mijn hoofd had. De vrouwen van de onderwijzers kookten wat kool voor ons, wat erg lekker was, maar absoluut niet hielp om de diarree te stoppen. We besloten een dag of twee, drie in Mbua te blijven, zodat Adrian zijn voeten rust kon geven en we allebei ons energietekort konden aanvullen.

Ik betaalde de drie gidsen. Yusup liep met grote passen het pad op naar boven, een vastberaden zwarte gestalte op weg terug naar de Kinyums. Arkilaus en Suleman besloten twee dagen te blijven om op krachten te komen, want ze voelden er weinig voor de bergen zo snel weer over te trekken. De tabak die we hadden meegenomen was op, waardoor Arkilaus een beetje knorrig was en de hele dag met zijn grote leerachtige zolen omhoog in de kookhut van de school naast het vuur zat. Ik zat een tijdje bij hem en vroeg hem naar de Yali's en hij maakte terloops een werkelijk schokkende opmerking. Hij beweerde slechts eenentwintig jaar te zijn, drie jaar jonger dan wij. Ik dacht dat hij een grapje maakte en daarna dacht ik dat hij zijn leeftijd niet kende, maar ik stelde hem vragen over de datum en over wat hij zich kon herinneren en over wat er was gebeurd voor hij was geboren, en het scheen te kloppen. Arkilaus was, met zijn grote vierkante kaak, zijn doorgroefde gezicht, kalende hoofd, enorme spieren en het directe gezag van een vastberaden man van middelbare leeftijd, de man die ons leidde en koecioneerde, eenentwintig jaar. Ik vroeg andere mensen hoe oud ze waren en het scheen met elkaar overeen te stemmen. Suleman was twintig, de onderwijzers

twintig en eenentwintig, en de meest kindse, grijze, kromme en tandeloze dorpsoudsten waren een volle veertig jaar oud. Vijftig was een uitzonderlijke leeftijd en het scheen dat de hele schaal van de rijpwording zo gegraduateerd was dat de mensen in ieder opzicht opgroeiden in verhouding tot het maximum. Met onze vierentwintig jaar waren we in Mbua al een kind gevorderd in de middelbare leeftijd.

De hopsende rivier die tussen de hutten door stroomde zouden we bijna helemaal tot Agats moeten volgen en door ernaast te zitten herwonnen we iets van onze vastberadenheid. Op mijn kaart, met zijn witte vlekken en kleine schaal, stroomde de rivier door een enigszins kronkelend dal helemaal naar het dorp Keneyan. Daar, net zeshonderd meter boven de zeespiegel, viel te verwachten dat we een prauw konden vinden die ons naar Agats zou brengen. Er waren goede redenen om aan te nemen dat we het ergste achter de rug hadden. Ondanks al ons geklim en gezwog schenen we echter verder verwijderd van de antwoorden op onze vragen dan ooit. Het verhaal stond nogal ver van me af en het was moeilijk om in die hoge koude bergen mijn gedachten over te schakelen op de transmigratiedorpen en de paradox die zij vormden, waarom zij namelijk zo energiek werden volgestopt met mensen wanneer zij iedereen zoveel schade berokkenden.

Onze speurtocht naar iets beters dan kool, bonen en bataten was op niets uitgelopen en de Gentleman's Relish was op, dus gingen we rond terwijl we nog steeds van abrikozencake en delicatessenafdelingen droomden. Adrian stelde voor om te proberen of we een kip konden kopen, want we hadden er een paar zien rondscharrelen, en we gingen erop uit en vonden een man die beweerde dat hij er een bezat. We pingelden kordaat af, kwamen een bedrag overeen, maar betaalden hem niet en hij ging weg om het dier te halen. Hij kwam nooit terug en bleek helemaal geen kip te hebben. De onderwijzers kregen medelijden met ons. Op een regenachtige middag verschenen ze gewapend met pijl en boog onder een roze parasol en een Dani-regenkap voor ons raam. 'We gaan er even vandoor om een kip voor jullie te vangen,' zei de hoofdonderwijzer en ze renden door de batatenvelden weg, het onweer tegemoet. De regenkap die het schoolhoofd droeg bestond uit dooreengevlochten lange

plankachtige pandanbladeren en reikte tot zijn middel, waardoor hij eruit zag als een wachthuisje op benen. Naast hem wekte de assistent-onderwijzer de merkwaardige indruk van een ruwe travestiet, zoals hij over de voren in het land sprong terwijl hij zijn parasol schuin hield in de regen.

De kipejacht begon serieus en de twee mannen verdwenen achter de heuvel. Ze zagen er krijgszuchtig uit en doken van tijd tot tijd achter een heuveltje of een richel op. Opgeschrikt uit hun rustige gescharrel in de modder, vluchtten de kippen ontzet kakelend en woest fladderend de lucht in. Pijlen werden in het wilde weg afgeschoten en misten op een haar een aantal gefascineerde dorpelingen. Vren vlogen in het rond, maar er werd geen enkele kip getroffen. Uiteindelijk werd een haan van de rest gescheiden en de twee mannen stormden achter hem aan de helling op in onze richting, terwijl ze stromen pijlen afschoten. Precies op het moment dat hij scheen te ontsnappen, werd hij in zijn vleugel getroffen en kwam tot stilstand als een sissende bal veren, die triomfantelijk door de onderwijzers werd opgegrist en terug werd geparadeerd naar de school. De Dani's waren stomverbaasd en staarden slechts naar de twee mannen en hun buit met zijn woedende rode oogjes. De haan werd door een van de onderwijzersvrouwen gekookt en was afschuwelijk taai en zenig.

Het was zondag en de Dani's uit Mbua waren op hun mooist, wat bestond uit iedere variatie op het traditionele thema. Een oude man had een kapot honkbalpetje op en droeg een smerig canvas vest boven zijn peniskoker. Hij maakte een klein dansje voor ons met een graafstok in zijn hand en zag er volstrekt belachelijk uit. Anderen hadden de gaten door hun neus opgevuld, sommigen volgens de traditie met slagstanden van varkens of de lange snavels van bergvogels, maar één man had een blauwe balpen door zijn neustussenschot gestoken en zo kreeg de rommel van de zendingsschool een waarde die het oude belang ver te boven ging.

Ik sliep in de kookhut omdat de planken van de kamer te koud waren en toen ik daar die nacht lag, kwamen twee mannen binnen die zo uit de Trojaanse oorlog waren gestapt. Hun houding straalde een vorstelijke dreiging uit die geen van de Dani's die wij hadden ontmoet had bezeten en ik keek met half open ogen naar hen, zon-

der me in mijn slaapzak te verroeren. Ze waren allebei lang, met dikke zwarte baarden, witte tanden en een woeste glimlach die snel verdween. De ene had manen van kasuarisveren die van zijn hoofd tot over zijn rug neerhingen, bossen groen aan zijn armen en een enorme gepolijste peniskoker waar een rode doek in was gepropt. De andere droeg een zwarte tulband waar aan de bovenkant slag-tanden van varkens uitstaken. Hij had slag-tanden door zijn neus ge-stoken en aan zijn armen bevestigd en lange bladeren in ringen om zijn buik gebonden. Ze lachten samen, zeer fel en onverwachts, en hun lichamen waren gespannen alsof ze klaar waren voor de strijd. Ze aten snel en zeiden weinig en er scheen een grote afstand te be-staan tussen hen en de kleine mensen die om hen heen grapjes maakten en tegen hun peniskokers tikten. Ze hadden hun speren buiten laten staan. Ik deed mijn ogen even dicht en toen ik ze later weer opendeed waren ze verdwenen en 's morgens wist niemand wie zij waren of waar ze vandaan waren gekomen.

Arkilaus en Suleman gingen de volgende dag weg en de dag daarna vertrokken wij met drie nieuwe gidsen: Bernard, recht door zee en volwassen, een assistent van de onderwijzers in Mbua, en Yunus en Matthias, die er allebei nogal miezerig uitzagen en slechts een klein beetje Indonesisch spraken, maar sterk genoeg schenen te zijn on-der onze rugzakken. Met Adrians voeten was het nog steeds slecht gesteld, maar we wilden graag snel de volgende etappe achter de rug hebben en Keneyan bereiken.

Ik veronderstel dat we hadden moeten vermoeden dat alles niet zo eenvoudig was als het op de kaart leek door het feit dat Yunus de enige man in Mbua was die in Keneyan was geweest. Hij stelde ons echter volkomen gerust: het was doodeenvoudig en zou slechts een plezierreisje van een dag of drie, vier zijn. Maar Adrian kreeg al snel problemen met zijn voeten, aangezien de korsten bijna zodra hij begon te lopen openspleten en het duurde niet lang voor hij vreselijk liep te brullen en te vloeken. Hij ging op een rots zitten en weigerde verder te gaan, maar we haalden hem ertoe over te proberen op sandalen te lopen als hij zijn voeten eerst in sokken had ingepakt. Hij probeerde het en ziedaar, hij liep en voor het eerst sinds de Trikora had Adrian geen pijn. Dus daalden we heel opgewekt het pad langs de snel stromende rivier af en ontdekten dat Bernard iedereen kende die we onderweg tegenkwamen. Een enorm broze bejaarde vrouw, die zo stokoud was dat ze schuimbekte, bleek zijn moeder te zijn en hij omhelsde haar en de broers die hij tegenkwam heel vaak voor hij verder ging.

Even voor de middag kwamen we in een dorpje en Yunus kondigde aan dat we daar de nacht zouden doorbrengen. We gingen er tegenin, maar hij zei dat hij de weg kende en dat er twaalf uur lang geen ander huis was. Daarom stelde ik voor om tot het donker werd verder te gaan en dan zelf een hut in het oerwoud te bouwen, waar hij schoorvoetend mee instemde. Vier uur later kwamen we een heuvel over en bereikten we een volgend dorp en de mannen vroegen ons te blijven. Ik zocht Yunus op die zich achter de huizen had verstopt. Hij zag er zeer schuldbevestigd uit. Waarom had hij over het dorp gelogen? De waarheid kwam er zo treurig uit dat ik niet kwaad kon zijn. Hij was nog nooit de rivier af geweest naar Keneyan, wist niets van de weg af en had gewild dat we vroeg halt hielden omdat hij had beseft dat hij meer geld kon verdienen als we langer onderweg waren. Hij begon te huilen en ik liet hem met rust.

Het regende en in de hut knetterde een groot vuur. Buiten renden kleine meisjes rond met regenkappen van pandanbladeren over hun hoofd, waardoor ze eruitzagen als een stel tuinschuurtjes. Er waren in het dorp geen stenen werktuigen, maar stalen messen en kapmessen en verscheidene mannen droegen korte broeken en shirts. Dat leek vreemd, nu we zo ver van een stadje verwijderd waren. Er waren ook geen bataten en we leden die nacht honger door dat we slechts wat komkommer hadden kunnen opkauwen.

's Morgens hadden we nog meer honger en we gingen van dorp naar dorp op zoek naar iets wat ik anders ten koste van extra oponthoud had willen ontlopen. Er waren nergens overtollige bataten voor de verkoop beschikbaar doordat er een ziekte was geweest. We trokken verder terwijl we steeds meer honger kregen, liepen hele stukken om naar dorpen waar ze misschien bataten zouden verkopen en hadden geen succes. Eindelijk, na een hele morgen zwerven, zag ik waar we naar hadden gezocht: een meisje zwoegde een helling op met een vol draagnet op haar rug. Bataten! Ik rende haar tegemoet.

'Wat kost die hele zak?'

Ze staaarde me niet begrijpend aan, dus diepte ik wat geld op.

'Genoeg? We hebben vreselijke honger.'

Haar mond viel open en haar ogen werden steeds groter, dus diepte ik nog wat op. Ze week terug met een uitdrukking van gruwelijk afgrijzen op haar gezicht. Ze was duidelijk gek.

'Er is niets aan de hand. Ik wil alleen wat eten kopen. Eten, voedsel.' Ik maakte de gebaren en wees naar haar zak. 'We kunnen ze kopen, we maken een vuur.' Ik stak haar het geld weer toe.

Ze zocht met doodsbange ogen om zich heen naar hulp. Bernard en een paar dorpelingen kwamen naar beneden om te zien wat de problemen waren.

'Kun je haar uitleggen dat we vreselijke honger hebben en die zak willen kopen? Ik wil gewoon eten, heel snel.'

De waanzin was besmettelijk. Bernard week vol ontzetting achteruit, stak zijn handen omhoog als om mij af te weren en schudde woest met zijn hoofd. Misschien was de vrouw een heks. Ik keek nog eens, en nog eens, want het draagnet had bewogen. Binnenin zat het kleine broertje van het meisje. Wat een blunder! Slechts een

paar jaar geleden waren er niet ver naar het zuiden kannibalen geweest en de mensen waren nog steeds voor hen op hun hoede. Ik probeerde het verwoed uit te leggen en gelukkig zagen ze er de grap van in. Later vond ik het een beetje vermoeiend, aangezien Bernard er bijna de hele middag over bleef gniffelen.

Het pad voerde ons verder bij de rivier vandaan en we kronkelde door de bergen omhoog omdat de kloof te steil was. Adrian en ik werden prikkelbaar en ik voelde me volkomen verzwakt door de honger. Adrian liep te glijden en te draaien op zijn sandalen. Ik koesterde boze gedachten over hem en de gidsen en die stomme bergen die maar steeds onze weg versperden. Plotseling verscheen de Geiteman. Hij sprong van achter ons te voorschijn. Misschien had zijn spoor zich bij het onze gevoegd of wellicht had hij zich gewoon gematerialiseerd. Hij had een klein spits kinbaardje en een snelle krakende stem en bewoog zijn lippen alsof hij een struik afknabbelde. Hij zag eruit als iemand met veel haast en had geen tijd om te praten, alleen om te zeggen dat hij naar Keneyan ging. Ik besloot hem bij te houden en de plaats waar we naar toe gingen, waar dat ook mocht zijn, snel te bereiken en daar op de anderen te wachten.

De Geiteman trippelde weg door het oerwoud, dat daar vreemd en exotisch was, met vleesetende bekerplanten en hertshoornvarens die ruw uit de boomstammen braken. De Geiteman praatte onder het lopen, kwaakte onophoudelijk, kennelijk zonder adem nodig te hebben voor de inspannende klim. Hij pakte handenvol eetbare bladeren en bloemen en propte ze in zijn mond, waarbij hij er tussen twee monden vol op aandrong dat ik het ook moest doen. Niemand die we daarvoor hadden ontmoet, had enig idee gehad over wat je wel en niet kon eten van het oerwoud en alles was 'dodelijk giftig', waarschijnlijk omdat de Dani's een uitsluitend agrarisch volk waren. Ze hadden duidelijk weer een kans aangegrepen om de antropologen in de war te brengen, want in tegenstelling tot bijna alle andere mensen die in stamverband leefden, waren planten voor hen gewoon planten en ik had niet gehoord dat ze ze voor medische doeleinden gebruikten. De Geiteman kon daarentegen bijna alles eten en ik volgde behoedzaam zijn voorbeeld. Er waren groene peterseliëachtige planten, bittere blauwe vruchten en wasachtige wit-

te bloemen die naar verfrissingsdoekjes smaakten. Het vreemde mannetje kletste maar door terwijl hij voortstapte en verder at en ik begon iets van een tovenaar in hem te ontwaren, een vleugje van een andere wereld dat in dat bonte oerwoud magisch aandeed. Hij draaide zich plotseling om en zei: 'Volg mij en ik breng je in één nacht in Keneyan.' Hij had een speciale route, een kortere weg over de bergen, heel moeilijk maar heel snel. Ik mocht met hem mee als ik beloofde het hele eind te rennen.

Ik spurtte terug naar de plaats waar Bernard en Matthias Adrian op zijn sandalen voorthielpen en griste een tandenborstel en een notitieboekje uit mijn rugzak. Ik zou ze in Keneyan weer terugzien. De Geiteman, die er zwak en broos uitzag, sprong er gewoon vandoor, van rots naar rots, alsof hij niet meer woog dan een stuitend steentje. Ik daverde achter hem aan een zeer steile helling af. Ik hoorde mijn hart bonzen en mijn adem in mij rochelen en zieden. De Geiteman trippelde rustig voor me uit. We kwamen bij een loodrechte rotswand waar een rotanklimplant naar beneden bungelde. Hij slingerde zich erlangs omhoog, waarbij hij door de lucht sprong alsof hij door een machine boven werd opgetrokken, terwijl ik trapte en pufte, wanhopig houvast probeerde te vinden, weggleed en tegen de rotswand sloeg. Daarna sprong hij tegen de bergwand op die even steil was als een plak cake die op zijn kant staat, terwijl ik bijna verdrinkend in mijn zweet, hoestend en naar adem snakkend, achter hem aan kwam. Het was wonderbaarlijk hoe de oude man als een bezetene de berghelling oprende, slechts een moment bleef staan om naar mij te schreeuwen: 'Zij, drie nachten; wij, één nacht,' waarna hij met een hoge stem giechelde en weer verder sprong. Door een waas van zweet zag ik voor me hoe ik op de bergtop een onnatuurlijke dood zou sterven. Het begon te regenen en zwermen steekvliegen vielen ons aan.

Eindelijk werd de berg vlakker en plotseling liepen we over een helling waar alles was weggevaagd door een aardverschuiving en wat slechts een maand tevoren oerwoud was geweest, werd nu gesmoord door rotsen ter grootte van huizen en ruwe aarde. We staken over naar een hoge, met gras begroeide en in mist gehulde top en daar hadden we een verrassend uitzicht op de kloof waarin diep onder ons de rivier verder kronkelde. Kilometers en kilometers lang

liepen vijfhonderd meter hoge rotsen, even steil als de wand die we net hadden beklommen, bijna loodrecht naar het water beneden en daarachter lagen ver weg in het blauw vlakten. De Geiteman wees ernaar: 'Keneyan.' Ik zag niet in hoe ik het zou kunnen klaarspelen. Hij rende verder, kleine ravijnen van riviertjes in en weer uit en de groene bergtoppen over, terwijl ik de trol uithing naast deze lichtvochtige geitebok. We renden het erf op van een dorp op een bergtop en plotseling gooide hij zich in het gras neer. 'Prim Prim,' zei hij. 'Drie nachten naar Keneyan.'

Ik staarde hem aan. Er was geen spootje humor op zijn gezicht te bekennen. Hij was gek. Ik raakte bijna in paniek. Daar was ik dan, hoog in de bergen in een plaats die niet op de kaart stond, met een tandenborstel, een notitieboekje en een gek, bijna dood en op drie nachten van Keneyan. Ik ging moeizaam in het gras zitten en staarde naar de lange blauwe kloof, terwijl er plotseling een gevoel van eenzaamheid en ontzetting in me opwelde. Ik zou hier nooit vandaan komen, ik zou Adrian nooit meer terugzien, ik zou nooit meer thuiskomen. Ik was er vijf minuten toen Adrian de heuvel overkwam. Hij en de anderen hadden de kortere weg over een stel lagere heuvels aan de andere kant van de rivier genomen en waren vervolgens via een vlakker dal tussen de steile rotsen door naar boven gekomen. De gek keek hen zonder een spootje verbazing aan, stond toen op en kuierde zonder een woord te zeggen een hut in. 'Wat...?' vroeg Adrian, maar ik schudde slechts mijn hoofd en luisterde hoe mijn hart tot bedaren kwam.

In Prim Prim was tenminste eten: bananen en dikke grasstengels—*lilay*—die naar het inwendige van de artisjok smaakten. We zaten ons in de mannenhut dankbaar vol te stouwen. Hier waren zelfs nog minder traditionele materialen dan in het vorige dorp en heel veel mannen droegen korte broeken. De enige inheemse voorwerpen waren een boog en pijlen tegen de muren, die volgens Bernard giftig waren. Ik geloofde hem niet en bood aan me met een in mijn vinger te prikken, maar hij zei dat mijn arm eraf zou vallen, dus deed ik het niet. Kennelijk was het hout van de pijlpunten zelf giftig en bestond uit de stam van een kleine bamboesoort die het gif in zijn nerven had of uit een stuk van het zwarte niboenghout, dat uiteenviel wanneer het in het vlees drong en razendsnel een infectie ver-

oorzaakte, vlug genoeg om een gewond wild varken dat door honden werd gevolgd tot staan te brengen.

Alle andere inheemse spullen waren afgedankt en er slingerden kapmessen, lucifers en lege blikjes in de hut rond. We hadden naar de invloed van de zending gegist toen we door de dorpen voorbij Mbua waren getrokken en Bernard bevestigde het vermoeden. Hij beweerde dat niemand ten zuiden van Mbua meer in de oude geesten geloofde en dat ze allemaal gedoopte protestanten waren. Daarom, zo vroegen we, had de zending dan in de meest afgelegen streken succes gehad en niet in de Baliemvallei met zijn wegen en vliegveld en grote schitterende kerk? Bernard zei iets in de trant van dat de mensen in de Baliemvallei te primitief waren om te worden bekeerd en ik veronderstelde dat de zendelingen in werkelijkheid nogal laf de rand van de cultuur hadden ondermijnd voor ze de kern hadden aangetast. Toen ik eindelijk een aantal van de tegenstrijdige berichten over wat er was gebeurd had ontraadseld, was de waarheid totaal anders en zeer bijzonder.

Toen de Dani's bij de aanvang der tijden uit een gat in de berg Apulakna te voorschijn kwamen, leken zij in hun gedrag en hun functioneren sterk op slangen. Wanneer ze oud en afgeleefd raakten, konden ze net als slangen hun gehavende huid afwerpen en weer stralend wit en jong verrijzen. Net als slangen hoefden ze ook slechts weinig te werken en vonden ze voedsel en beschutting zonder dat ze erom vroegen. Ze leefden in een arcadische tijd waarin niemand seniel werd of stierf. Dat was het oude verhaal van de Dani's dat iedereen kende. Hun Eden was volgens het verhaal vernietigd door een kleine zwarte vogel die, precies als vogels die we hoog in de bergen hadden gezien, een witte tekening op zijn rug en schouders had. Die vogel daagde de oerslang, een neef van de Dani's, uit voor een wedstrijd. Als de slang won konden de Dani's voor altijd blijven leven als hij en hun eeuwige paradijs behouden. Als de vogel won zouden de Dani's als hem moeten zijn en na een kort leven van werken sterven. Het vogeltje won natuurlijk en vanaf dat moment waren de Dani's sterfelijk en ongelukkig geweest. Wanneer er iemand in een dorp stierf, bespatten de mannen hun rug en schouders met bleke modder volgens het motief van het vogeltje ter herinnering aan die beslissende wedstrijd. De triomferende vogel

zou in het Dani de klaagzang zingen: 'Smeer jezelf met modder in.'

De eerste blanke zendelingen arriveerden in de jaren vijftig in de Baliemvallei en spoorden iedereen aan om als hen te zijn. De Dani's in de Baliem waren onwrikbaar. Ze waren trots op wat ze waren en vermoedden dat het de voorouders zou vertoornen als ze hun tradities loslieten en dat hun dat ongeluk zou brengen. Misoogsten in de Baliemvallei werden dan ook sinds 1958, toen de traditionele oorlogvoering daar werd verboden, aan de koloniale Nederlanders geweten. In de bergen in het westen, rond Mbua en verder naar het westen en zuiden, riepen de zendelingen, die uit het niets opdoodden, echter onverwachte herinneringen wakker. Het viel iemand op dat de nieuwe mensen net als de voorouderlijke slangemensen wit en glanzend waren. In tegenstelling tot de doden van de Dani's, die vaak aan de dakranden van hun hut hingen, werden de doden van de blanken nooit gezien, wat suggereerde dat de nieuwelingen niet stierven. Zoals ieder volk van zijn stamouders beweert, waren ze groot en imposant. Het gerucht verspreidde zich dat de voorouders waren teruggekeerd en mensen uit het hele westelijke stamgebied van de Dani's kwamen opdagen om te horen wat ze te zeggen hadden. Niets van wat de zendelingen zeiden verdreef de indruk. Ze begonnen op vrijwel dezelfde manier als de oude slangemensen te preken over het eeuwige leven en beweerden dat mensen konden worden herboren.

Wat echter werkelijk aansprak was niet zozeer het eeuwige leven waar de zendelingen het over hadden, als wel de goede dingen die het met zich meebracht. Door de indringers nauwlettend te volgen zagen de mensen dat ze de sleutel hadden tot allerlei uitzonderlijke goederen die sinds de tijd van de voorouders buiten hun bereik waren geweest. Net als de slangemensen deden ze niets dat kon worden opgevat als werk—zoals graven op het land of jagen in het oerwoud—en toch verscheen er van tijd tot tijd een vliegtuig uit het niets om ze alles te brengen wat ze nodig hadden en de meest fascinerende weeldeartikelen op de koop toe. De zendelingen vertelden de Dani's dat ze de gaven van de Heer konden beërven als ze deden wat hun werd gezegd. De mensen grepen deze kans met beide handen aan en voerden hun woorden letterlijk uit. De zendelingen zeiden hun dat ze hun huizen moesten verbranden en zedig in gezins-

verband moesten gaan wonen. Ze moesten hun oude gereedschappen vernietigen en de goddelijke werktuigen gebruiken die de zendelingen hadden meegenomen. Ze moesten hun zondige naaktheid met kleren bedekken, hun animisme verwerpen en zich laten dopen.

Dat ging zo door in de jaren zestig en zeventig en verspreidde zich heftig door het westelijk stamgebied van de Dani's. Na een aantal jaren begonnen de mensen echter te zien dat zij niet de beloningen ontvingen die hun waren beloofd. De vliegtuigen en hun lading kwamen nog steeds alleen voor de zendelingen en de Dani's bewerkten nog steeds het land en aten bataten. Ze kwamen tot de slotsom dat ze niet alleen moesten doen wat de teruggekeerde voorouders zeiden, maar ook wat ze deden. De Dani-mannen bestuurden de zendelingen nauwkeurig en leerden de rituelen die ze moesten voltrekken om te zorgen dat de goederen bij hen zelf werden afgeleverd. De pas in broek gestoken maar analfabetische mannen zetten zich neer met stukjes gestolen papier en maakten met een pen rijen en rijen kriebeltjes terwijl ze hun voorhoofd fronsten en van concentratie op hun lip beten. Anderen maakten ruwe tafels, zetten er vazen bloemen op, gingen er vervolgens met over elkaar geslagen benen omheen zitten en spraken op gereserveerde toon. Om hun vliegtuigen te laten landen hadden de Dani's landingsstrips nodig en doordat ze wel de praktijk maar niet de principes zagen, kapten ze bomen van berghellingen en maakten bijna verticale landingsbanen. Telkens wanneer een vliegtuig overkwam renden de mannen met een leeg blikje naar de bergtop waarmee ze kraken- de en storende geluiden maakten in een poging het vliegtuig over te halen op hun eigen strip te landen.

Toen er in 1977 echter nog niets van de beloofde beloningen was komen opdagen, werden de mensen in het westelijk stamgebied van de Dani's plotseling kwaad. Ze hadden alles wat zij van waarde achtten vernietigd of opgegeven en er niets voor teruggekregen. Ze kwamen in opstand en aten een groot aantal van hun zendelingen op voor ze door de Indonesiërs bloedig werden neergeslagen. Misschien hadden de zendelingen niet beter verdiend, want zij schenen niets te hebben gedaan om de mensen van hun krankzinnige vorm van geloof af te brengen en gebruikten die slechts koeltjes om hun

zin te krijgen. Na de opstand bekoelde zowel de woede als de cultus—de ‘cargo cult’ of ladingcultus, zoals hij werd genoemd—enigszins, maar een groot aantal Dani’s was te lang van de eigen overtuigingen gescheiden geweest om nog terug te kunnen. In Mbuia en Prim Prim hadden ze vastgehouden aan hun protestantse geloof, vaag en verward als het was, en verbonden ze het waarschijnlijk nog steeds met hun hoop terug te keren naar het paradijs.

Er waren in heel Irian Jaya ladingculten geweest, die misschien waren ontstaan als de logische reactie op het volkomen onlogische verschijnsel van vliegtuigen die vanuit het niets fascinerende lading losten. Ten westen van Prim Prim, dicht bij de besneeuwde piek die ik vanaf de top van de Trikora had gezien, lag een hele berg die uit solide kopererts bestond. Bedrijven uit Indonesië en het Westen waren er aan het eind van de jaren zestig naar toe gegaan om de streek te exploreren. Door de hoge budgets waren de opzieners verkwistend en lieten vuilnishopen buiten het afgesloten projectgebied achter. Het afval fascineerde de autochtone bevolking, die nooit naar binnen mocht om te zien waar het vandaan kwam. Ze legden een verband tussen de schat in de berg waarover zij hadden gehoord en de schatten die ze op de vuilnishopen hadden gevonden en veronderstelden dat de piek zelf vol zat met alles wat ze ooit hadden willen hebben. Volgens een van de krijgshoofden hoefden ze slechts de speciale sleutel te vinden—naar hij zei het kaakbeen van een opossum, dat in een bepaald gat zou passen—om de top van de berg te ontsluiten en de schatten vrij te maken voor hun eigen gebruik. Verscheidene dorpen gaven het bewerken van het land een jaar lang op om naar het bot te zoeken en de beweging ging pas als een nachtkaaars uit toen ze de hongerdood nabij waren.

Een dergelijk geloof, de Mandobo-cornedbecfcultus, had een stam in zijn greep gehad die dicht bij de grens met Papoea Nieuw-Guinea woonde. Net als bij de andere culten was het een reactie op iets onbegrijpelijk—in dit geval cornedbeef—maar de cultus kan ook zeer bewust door een aantal wellustige stamoudsten zijn bedacht. De mensen van de Mandobo-stam geloofden dat hun gelukzalige tijd zou samenvallen met de verkiezingen van 1977. In die tijd zouden de belangrijkste voorouders terugkeren en zouden er wapens uit een gat in de grond te voorschijn komen om de Mandobo’s

tegen de Indonesiërs te bewapenen. Er zou een vreselijke strijd plaatsvinden waarbij iedereen op aarde zou sterven en alleen de mensen die hun leven aan de grote voorouders hadden gewijd, zouden worden opgewekt. Mannen die tijdens hun leven slechts één vrouw hadden gehad, zouden daardoor hebben bewezen de steun van de voorouders onwaardig te zijn en zouden naar een fabriek worden gestuurd om in cornedbeef te worden veranderd. Maagdelijke vrouwen zouden in zeewezens of cornedbeef veranderen, terwijl mannen met twee of meer vrouwen gelukzaligheid zouden verwerven. Vlak voor de verkiezingen van 1977 werd er in het Mandobo-district een stroom tweede huwelijken gesloten en was er een opleving van vrije liefde, waar pas een eind aan kwam toen de verkiezingen plaatsvonden en noch de voorouders noch de wapens uit de grond te voorschijn kwamen.

We hadden de volgende morgen een aantal uren op een stevig breed pad gelopen, dat door mensen in peniskokers met metalen scheppen nog verder werd gladgemaakt (er werd me verteld dat het werk werd gesubsidieerd door de alomtegenwoordige en onzichtbare zendelingen), toen Yunus en Matthias in een dorpje waar we kwamen wilden stoppen. We moesten inmiddels zijn gedaald tot slechts twaalf- à vijftienhonderd meter en het was heet, dus gingen we in de schaduw van een huis zitten dat over het ravijn uitkeek. Ik wachtte een halfuur en de gidsen kwamen niet opdagen. Ik dwaalde op zoek naar hen rond en het duurde nog een halfuur voor ik het drietal had opgesnord. Ze zaten in een donkere hut te fluisteren. Bernard werd naar voren geschoven door Yunus, die sinds zijn bekendnis op de eerste dag schichtig tegen mij was geweest.

‘Eh, we willen niet verder gaan,’ zei Bernard.

‘Waarom niet?’

‘De familie.’

‘Malaria,’ siste Yunus.

‘Eh, malaria. Daar beneden heerst vreselijk veel malaria en we willen er niet heen.’

Het had geen zin uit te vinden wat er werkelijk aan de hand was. Ik was kwaad en stuurde ze weg om andere gidsen te zoeken en snel. Ze renden rond om de mensen van het dorp te peilen en kennelijk

zonder veel succes. Uiteindelijk vonden ze drie mannen die eruitzagen of ze negentig waren, alle drie volkomen verschrompeld en afgeleefd. Ik inspecteerde hen met een wee gevoel. 'O nee.'

'Spreken jullie allemaal Indonesisch?'

Ze staarden me zonder enig begrip aan. Yunus fluisterde hard iets tegen de dichtstbijzijnde oude man. Hij grijnsde, stak zijn hand op en knikte enthousiast.

'Hoeveel nachten is het dan naar Keneyan?' vroeg ik. Hij bleef maar stom grijzen terwijl hij zijn hand een beetje hoger opstak. Yunus sloop weg achter een hut. Weer een halfuur later hadden we iemand opgedoken die de taal sprak en er fit uitzag. Het stemde hem niet erg gelukkig om mee te gaan, maar ik verhoogde de prijs een beetje en toen ging hij akkoord. Onheilspellend genoeg heette hij ook Yunus, maar ik probeerde me er niet door te laten afschrikken. Hij had een dikke bos haar, een hoofdband met papegaaiëveren en een nogal dwaze maar innemende grijns. We namen ook de minst verschrompelde tandeloze oude man van de drie, Gandano, die één meter twintig lang was en eruitzag als een klein doodshoofdaapje. Hij was vreselijk opgewonden dat hij meeging op de tocht, maar zakte in tot ongeveer negentig centimeter toen we de rugzak op hem legden en begaf zich wankelend op kromme benen op pad. We besloten onderweg een derde drager te zoeken.

Yunus vertelde ons dat de grote weg ons naar een brug over de rivier zou leiden. Daar hield de weg op, maar aan de overkant waren paden die een dag of wat door de bergen voerden tot ze op gelijke hoogte met Keneyan kwamen. Dan zouden we de rivier opnieuw kunnen oversteken om het moerasgebied in te trekken. Na een paar uur kwamen we bij de brug. De laatste planken zwaaiden heen en weer op de woeste stroom en rukten aan de rotan trossen die ze omhoog hadden gehouden. Yunus wees aan dat de rotanranken waren doorgesneden, met een kapmes zei hij. Dat leek me vreemd en enigszins sinister, maar het was nog raarder toen we terugkwamen in het laatste dorp en ontdekten wat er was gebeurd. Het was, zoals een groep mannen Yunus opgewonden vertelde, allemaal de schuld van de *bua merab*. *Bua merabs* waren rode fallische bloeikolven die aan de top van de *daik*-pandanpalm groeiden en naar in terpentijn gedrenkt zeehondvet smaakten. Ze veroorzaakten onmiddellijke

indigestie en vreselijke maagkrampen en vaak hevige diarree die een dag of drie aanhield. De zuidelijke Dani's beschouwden ze vooral vanwege hun schaarsheid als een geweldige lekkernij.

Een man uit het dorp dat we hadden bereikt, had op een geheime plaats in het oerwoud dagenlang *bua merabs* verzameld en een zak mee teruggenomen waarin genoeg zat om hem maanden ziek te maken. Terwijl hij zich zat te verheugen op het komende feestmaal sloop een andere man stiekem naar binnen en gapte de zak. Hij werd verschrikkelijk kwaad, greep zijn kapmes en rende in het dorp rond op zoek naar iemand die hij ermee kon treffen. Toen hij niemand vond rende hij in plaats daarvan naar de brug en kapte de rotanranken. Hoewel hij er zijn *bua merabs* niet mee terugkreeg, verschaftte het hem wel het even grote genoegen dat iedereen in het dorp tenminste net zo kwaad was als hij.

We bleven die nacht in het dorp, waar de elementen ons op een spectaculaire voorstelling vergastten. Grote onweerswolken vochten vanaf de bergtoppen aan weerskanten van ons hun strijd uit en vuurden bliksemflitsen op elkaar af. Slagregens troffen het dorp en een zoekgeraakt kind dat over het erf had rondgezworven, werd met wijd opengesperde ogen van schrik en nieuwsgierigheid en een vinger in zijn mond het mannenhuis ingedreven. Daarna werd de lucht geel en tekenden regenbogen zich schrijlings aan de hemel af. Fentje ging dwars door een kromme oude vrouw heen die uit haar hut kwam kuieren. De bewolking was plotseling van boven de bergen tot ver beneden ons naar de bodem van het ravijn gevallen. Witte kakatoes, de eerste die we zagen sinds Sorong, fladderden boven het wolkendek om op stok te gaan. Yunus kwam naar buiten en wees naar het ravijn. Op sommige plaatsen glinsterde de witte rivier van onder de wolken terwijl zij om de snijdende steile rotsen heen kronkelde. Ver naar het zuiden, nog steeds kilometers weg, liepen de klippen plotseling af naar de vlakke blauwe moerassen van de Asmat. Aan onze kant waren geen paden, slechts tweehonderd meter hoge rotsen die steil afliepen naar de woeste stroom beneden. We zouden moeten wachten tot de brug was gerepareerd.

Yunus had in het dorp een derde man gevonden, Tekir, die er gezond uitzag en langer was dan de anderen. Hij had iets van de Asmat doordat hij slank en gespierd was en een langer gezicht had. Hij

had een spiegeltje in zijn draagnet en Yunus en hij brachten die avond samen uren door met zich op te knappen en de haren uit hun kin te trekken. Ik zat in mijn eigen gedachten verzonken in een hoekje en verlangde er hevig naar dit alles achter me te laten en ver weg in een bootje de rivier af te zakken. De reis duurde langer dan ik had verwacht en onze toeristenvisums waren bijna verstreken. We zouden vóór Agats geen gelegenheid hebben onze brieven naar huis te sturen en misschien zouden ze tegen die tijd denken dat we dood of verdwaald waren. Alles wat ik zag scheen me er op de een of andere manier aan te herinneren dat ik mijn vriendin miste en ik had weer heimwee. Adrian had zijn eigen tegenslag. Zijn camera's vielen uit elkaar en het grootste deel van zijn apparatuur scheen al kapot te zijn of vol schimmel te zitten. De film was nat geworden en was uitgezet en schuurde of trok als hij doordraaide. Kakkerlakken waren op de een of andere manier een van de toestellen binnengeglijpt en hij had de laatste paar filmpjes waarschijnlijk gedetailleerde anatomische opnamen van hen gemaakt. Daar kwam nog een andere, wellicht onvermijdelijke kwaal bij. De banden van zijn sandalen hadden zich diep tussen zijn tenen ingevreten en twee gaten gebrand, waardoor hij nu met wonden aan de voor- en de achterkant rondhobbelde. Ik zag hem al met bloedige stompen in Kenyan arriveren.

Een oude man kwam aanschuifelen en ging naast me zitten. Hij trok mijn aandacht en schudde vervolgens scherpzinnig zijn hoofd. 'Oo, ts, ts,' verzuchtte hij in het Indonesisch, 'het zal niet lang meer duren voor we door de blanken onder de voet worden gelopen. Tegenwoordig komen er hier massa's langs.' Hij zweeg.

Door zijn woorden werd ik plotsklaps wakker. 'Massa's? Blanken?'

'Oooo, heel veel, zo veel.'

Ik was opgewonden. 'Waar zijn ze?'

'Nou... ' Hij stak zijn vingers uit om ze af te tellen. 'Er was er... één in... 1979 en weer één in... 1984. En nu jullie. Ik weet niet hoe dat moet aflopen.' Hij schuifelde weg en ging aan de andere kant van de hut zitten. Ik rolde in elkaar en dacht aan Engeland.

De volgende dag keken we hoe de meesterbruggenbouwer te werk ging. Het was een klein oud kereltje dat op en neer dribbelde en met

een zwakke overslaande stem bevelen brulde. Er waren lange rotan-ranken uit het oerwoud verzameld en mannen bonden ze aan stammen die ze in de oever aan onze kant hadden vastgezet. Het probleem was om ze aan de overkant te krijgen en ze daar vast te binden. Ik snapte niet hoe dat zou kunnen gebeuren, aangezien het gangpad op het woeste schuim dreef en snel in stukken brak. Het kereltje sprong omhoog en greep de twee leuningën van de brug, dunne repen rotan die niet door de *bua merab*-man waren doorgesneden. Hij hield ze bij elkaar, legde toen op iedere rank een voet en begon erlangs te kruipen terwijl zijn vingers en grijptenen zich hardnekkig vastklampten en de dunne leuningën boven de woeste stroom doorbogen. Hij moest een kleine dertig meter afleggen en onder hem kolkte het water dat hem onmiddellijk zou hebben gedood als hij erin viel, maar hij bleef gestaag langs de leuningën verder gaan en belandde veilig op de andere oever. Daarvandaan kon hij de grote ranken overtrekken en stevig vastmaken en het gangpad hoog genoeg optrekken dat wij konden oversteken, wat we—onze-ker, aangezien de nieuwe banden kraakten en de brug steil naar het water helde—die middag op een bepaald ogenblik deden.

Het oerwoud was sinds Mbua enorm veranderd. In plaats van de koele stilte tussen de bomen in het noorden, gonsde de warme lucht van kikkers en insecten en dingen die zoemend langs je gezicht vlogen. De boomstammen zaten vol klimplanten en exotische bloemen, en merkwaardige varens en bromelia's vulden alle lege stukjes schors op. Vogels schoten krijsend op uit bomen waar we tegenaan liepen en je kon het telkens niet laten om te bukken wanneer neushoornvogels met veel geraas van hun reuzenvleugels over je heen doken. We zochten op een pad hoog boven het ravijn tussen rotsen en wortels onze weg. Als ik Yunus met mijn rugzak op zijn hoofd boven me zag en Tekir eveneens, beschenen door de klamme zon die door de bomen vingerde, en Gandano achter me met een zak bataten op zijn hoofd, kon ik geloven dat we piraten waren die met de Schat een of ander woest en met jungle begroeid eiland overstaken terwijl we ondertussen ruw de vliegen en elkaar uitvloekten. De illusie duurde niet lang. Als ik een paar keer was gevallen of mijn handen per ongeluk op een doornige stam had neergezet, was ik al snel wakker geschud en weer terug in de ellende om van alles verla-

ten, hongerig en oververmoeid te zijn en zeer zeker te weten dat we er nooit uit zouden komen. Boven aan een lange helling legde Yunus mijn rugzak neer en strekte zijn armen. Hij tuurde door de bomen en draaide zich toen om.

‘Nog één berg,’ zei hij beslist.

‘Joepi!’ brulde ik. ‘Nog maar één berg!’

Ik danste de volgende helling af, waarbij ik tegen bomen viel en botste, over wortels struikelde en in mierennesten belandde. Het deed er niet toe, want even de top over en weer naar de rivier beneden en we zouden ons in de vriendelijke dalen van de noordelijke Asmat bevinden en de prauwen van Kenyan praktisch hebben bereikt. Ik denderde het pad aan de andere kant op en hield Yunus bij, louter uit vreugde dat ik nooit meer door een bergoerwoud zou hoeven te klimmen. Veertig hijgende minuten later bereikte ik de top. Er stonden daar geen bomen en we konden goed om ons heen kijken. Ver bij welke rivier ook vandaan strekten de bergen van het plateau zich eindeloos en blauw voor ons uit, even uitnodigend als spijkers die uit een kapotte plank staken.

‘We zijn verdwaald,’ zei Yunus.

We liepen die avond verder om te proberen of we een pad konden vinden dat terugvoerde naar de rivier, maar er was er geen een. Er waren slechts steile ravijnen die uitkwamen op steile bergen waar nog meer bergen achter lagen en daarachter nog meer. Yunus volgde de zon, maar ik zag hem neerslachtig worden toen hij het pad dat hij volgde niet meer vertrouwde en hij liet zijn hoofd steeds meer zakken onder de zware rugzak. De jungle was ongerept. Klimplanten kropen over gevallen rotsblokken, wortels hingen over de hollen in de bergwanden en van boven af sloot het oerwoud ons zomend en gonzend van insecten in. Het begon te miezeren en bloedzuigers kwamen overal vandaan te voorschijn, van die dikke die door onze sokken heen drongen en tussen de tenen opzwellen. Gandano was er als de dood voor en sprong schreeuwend op en neer wanneer één zich op zijn blote voet vastzette en was nergens toe in staat, tot Yunus terugkwam om hem te kalmeren en de bloedzuiger met zijn kapmes weg te schrapen. Dan waren andere bloedzuigers Gandano inmiddels op het spoor gekomen en wemelde de achterkant van zijn blote benen ervan en sprong hij weer rond terwijl hij

van afschuw slechts zijn lippen kon bewegen zonder een woord uit te brengen. Steekvliegen hadden ook lucht van ons gekregen en voerden een rechtstreekse bomaanval uit in ons haar, waar ze onmiddellijk staken.

We kwamen eindelijk bij een kapotte schuilplaats op de top van een heuvel. Stekelige pandanpalmen groeiden er overal omheen en iemand had de hut kennelijk gebouwd als een plaats om slaapmatten te maken. De hut was nu al lang niet meer gebruikt en ingestort, maar een onduidelijk pad leidde ervandaan naar beneden. De anderen wilden bij de hut halt houden en er de nacht doorbrengen, maar geprikkeld door de zwakke hoop die het pad had gebracht wilde ik doorgaan. Yunus schudde zijn hoofd alsof hij wilde zeggen: 'Daar krijg je spijt van', maar hij nam de last weer op zijn schouders en ging verder naar beneden. De regenwolken hadden zich samengepakt en lagen nu zwaar op de toppen van de bomen en verduisterden onze glibberige weg. Adrian gleed hulpeloos in zijn brandende sandalen en schreeuwde van de pijn wanneer de riempjes zich dieper inbeten. Neushoornvogels klapwiekten weg om boven de bomen op stok te gaan en ik daverde hals over kop tegen een boomstam en viel als een doorgezakte bundel in de planten eronder. We kwamen bij een open plek en Yunus keek me aan om te zeggen dat het stomme gedoe lang genoeg had geduurd. Ik moest het wel met hem eens zijn.

De drie mannen renden weg om materiaal te zoeken voor een schuilplaats. We gingen op onze rugzakken zitten. 'God, wat zie je er ellendig uit,' zei Adrian en hij hield zijn camera omhoog om een foto te maken van hoe ik daar zat. Toen hij op de lichtmeter drukte zakte die meteen twee streepjes. Hij hield zijn camera omhoog om het nog eens te proberen, drukte en hij zakte er nog twee. De duisternis was als een deken op de hemel neergedaald. De vogels zongen niet meer. Het was een paar seconden stil en toen viel de bodem uit de hemel. Er klonk een geraas als van de branding. Ik kon niet horen wat Adrian zei, ik zat doodstil, aan de grond genageld door de regen. De mannen waren de open plek weer komen oprennen en werkten als bezetenen om palen in de aarde te slaan en er balken met stukken klimplant aan vast te snoeren. Wij konden niets anders doen dan toekijken en, in mijn geval, me klein voelen omdat het

mijn schuld was. De regen raasde, Gandano sprong en krijste door de bloedzuigers en Tekir rende rond met bundels palmbladeren die hij aan het bouwwerk vastmaakte terwijl het werd samengebonden. Wij zaten te druipen.

Binnen twintig minuten hadden de gidsen een stevig skelet gebouwd met een dak van bladeren en Gandano rookte de bloedzuigers met een vuur uit. Het regende nog steeds en de andere twee bonden nog meer groen aan de voorkant van de schuilplaats vast om een overhangend gedeelte te maken. Yunus legde bladeren neer om op te zitten en we dromden allemaal naar binnen en zaten rond het vuur te rillen. Adrian en ik lieten met grote voldoening opgezwollen bloedzuigers in het vuur vallen en keken hoe ze knapten. Toen het donker werd kwamen allerlei dieren uit de bladeren gewriemeld: reuzenmieren, nog meer bloedzuigers, een bijtende spin en een hagedis die rechtstreeks langs mijn nek naar beneden viel en er weer uit was voor ik hem te pakken kon krijgen. We vielen zittend en tegen elkaar leunend in slaap, vijf ellendige zielen die in de bergen waren verdwaald.

Het vage pad dat vanaf de open plek naar beneden leidde, kronkelde spiraalsgewijs en onlogisch door de heuvels, liep stukken terug en kruiste en herkruiste kloven en kleine stroompjes. Bomen en gordijnen van klimplanten waren eroverheen gevallen. Yunus was druk in de weer met zijn kapmes. Het was traag en glibberig werk. Als Yunus voor mij uit het zicht verdween raakte ik heel vaak het pad kwijt en moest terugroepen naar Tekir om te zien waar ik was. Het was net helenonderzoek met de claustrofobische wanhoop van een vergaande, verkennende kruiptocht en ik wilde er dolgraag uitkomen. Adrian verloor zijn geduld met de gidsen. Hij schreeuwde tegen Yunus: 'Waar zijn we verdomme? Waar denk je dat we naar toe gaan?' en de arme Yunus stond er geschokt bij tot Adrian zich beheerste en in plaats daarvan ging wanhopen. Eindelijk kwamen we bij een klein stroompje helder water. Ik waadde erin en ging in het midden zitten terwijl ik water in mijn mond schepte. Ik wilde niet in beweging komen. Yunus kwam naar me toe en trachtte me op te vrolijken. 'Nog maar één berg,' probeerde hij.

We ploeterden verder, langs rotsachtige ravijnen omhoog, via velden bezaaid met zwerfkeien en wortels naar beneden en over

doolhoven van gevallen stammen veenmoerassen in. Soms klom het pad naar boven, aarzelde en verdween en dan moesten we terug om het nog eens te proberen. Beekjes stroomden alle kanten uit waardoor we het pad niet durfden te verlaten om er eentje te volgen. Gandano kwam met Adrian een flink stuk achteraan, nog steeds opgewekt hoewel hij duidelijk onder zijn last leed. Adrian zei dat de arme Gandano vol afschuw achteruit sprong toen een grote gele landkrab hun pad overrende, en zich achter Adrian verstopte terwijl hij jammerde en dreigementen schreeuwde naar de krab en geruststellend tegen zichzelf mompelde. Toen Adrian hem overhaalde om verder te gaan, sprong hij over de plek die de krab had gekruist en rende een heel eind over het pad weg voor het geval het dier achter hem aan zat. Later viel Adrian voor de honderdste keer en bleef gewoon half lachend en half huilend met zijn hoofd in zijn handen op de grond zitten. Hij hoorde een snel, zacht gefluister achter zich en toen hij zich omdraaide zag hij Gandano die met zijn ogen ten hemel geslagen en zijn handen tegen zijn borst geklemd voor hem bad.

We ploeterden naar de top van een scherpe piek, drijfnat van het zweet en het water uit de bomen en onder de beten en schrammen. Yunus keek vanaf de top om zich heen. Ik volgde zijn blik niet.

'Nog één berg?' vroeg ik met de scherpe boosaardigheid van de jungle.

Hij grijnsde wanhopig naar me. 'Ja, misschien wel.'

Hij of ik hadden toen van de bergtop af moeten glijden en de gemakkelijkste weg naar beneden moeten gaan, maar ik kon niet besluiten of ik zou duwen of springen. Yunus had echter gelijk, want een uur later keken we met onze laatste bevende kracht over een top en zagen de rivier de Keneyan onder ons kolken. Ik was zelfs te moe om te glimlachen.

Toen we beneden kwamen moesten we een terrein van anderhalve kilometer vol glibberige zwerfkeien oversteken voor de steile rotsen ophielden. Adrian viel van de top van een ervan op de scherpe stenen eronder en ik dacht dat hij dood was, maar dat was niet zo en dus gingen we verder. Yunus schatte dat we ons nog steeds stroomopwaarts bevonden van de brug die we moesten oversteken om weer op de Keneyan-oever te komen. Als we verder naar beneden trokken zou het niet lang duren voor we een nederzetting zouden

vinden en aanwijzingen zouden krijgen. Hij had weer gelijk en na een uur strompelden we een gebied binnen van omgehakte bomen en komkommerranken, waar een enkele bananeboom uit de wirwar omhoogstak en opossums en wolfsspinnen rondrenden. Yunus hielp me verder. 'Het duurt nu niet lang meer,' zei hij.

De zon scheen en ik lag onder een baldakijn van palmladeren. Een varken kwam met twee kleine biggetjes wat rondwroeten. Uit een van de huizen hoorde ik vrouwenstemmen. Ik kon me niet verrocen. Ik sloot mijn ogen en bevond me in een grote tuin in Engeland, de vrouwen waren thee aan het zetten, het was een luie middag, er waren eenden die vriendelijk in de tuinvijver kwaakten. Ik viel in slaap en dommelde een uur.

Toen ik wakker werd zag ik dat de huizen om me heen anders waren dan de Dani-hutten. Ze stonden iets boven de grond op palen, hadden hoge houten muren en vrijwel platte palmladdaken. Op iedere plank zat een handafdruk van witte kalk. Van de keurige varkenshokken en tuinen uit het hoogland was niets te bekennen en ik wist alleen door daar te liggen dat de mensen geen serieuze landbouwers waren. We waren in de Asmat.

Een slank, volkomen naakt, donker meisje met rode kralen rond haar hals en Egyptische ogen bracht me wat suikerriet en glipte weer op stille voeten weg. Later kwam een vrouw en gaf me een slaapmat van palmladeren, die ik van haar mocht houden. Ik lag in de ruwe schuilplaats, te uitgeput om naar beneden te gaan en me bij de anderen te voegen, te luisteren naar de geluiden van het oerwoud overal om me heen, het klaterende gelach uit de hutten en het geknor van een moedervarken. Adrian was weggestrompeld om in een hut te gaan slapen – hij zei dat hij zich nog beroerder voelde dan ik –, maar ik lag me daar op de kapotte planken te verbeelden dat ik op zee was en heen en weer werd geslingerd, en alles vervaagde terwijl de dag ten einde liep en ik viel in slaap toen het nacht werd.

We vertrokken 's morgens met drie jagers uit het dorp. Ze waren klein van stuk, maar bleker en tengerder gebouwd dan de Dani's. Ze droegen elk een boog van ijzerhout en giftige pijlen met rechte punten en om hun voeten zwierven lenige jachthonden. We waren een vrolijk stelletje, de dorpelingen opgewonden voor een jacht van enkele dagen en wij een bectje op krachten gekomen door de weten-

schap dat er inderdaad geen bergen meer waren. We bevonden ons nog steeds op het plateau, maar het was gedaald tot zes- à negenhonderd meter. Er was een goed pad en na een uur of twee namen we een zijpad en de man voorop zei dat we bij de brug waren gekomen. We liepen allemaal met grote passen naar voren en botsten tegen hem op toen hij stokstijf bleef staan. De rotan leuningen bungelden slap in het water. De brug was door een vloed volledig weggeslagen.

De jagers zeiden dat ongeveer een uur stroomafwaarts langs de oever een rotan glijbaan was, een klimplant die over het water was gespannen en waarlangs je je hand voor hand naar de overkant kon slingeren. Ik keek enigszins bezorgd naar de kolkende rivier, maar volgde hen terug naar het pad en de rivieroever langs. Halverwege hielden de jagers plotseling stil en bleven de honden onbeweeglijk en verstijfd staan. Er werd scherp naar ons gebaard dat we onze mond moesten houden en stil moesten zijn. De mannen staarden omhoog naar het bladerdak en stonden te fluisteren en te wijzen. Ik kon niets zien en dacht dat er een boom met een speciale betekenis was, misschien iets wat met een voorouder te maken had. Een van de mannen spande zijn boog tot voorbij zijn oor met een één meter twintig lange trillende pijl. Hij liet de pijl los, er klonk een zachte plof en een grote zwarte vogel kwam fladderend van hoog boven ons naar beneden vallen en klapwiekte krijsend het struikgewas in. Iedereen sprong op en zette de achtervolging in, Yunus en Tekir met onze rugzakken op hun rug, Gandano met de zak eten op zijn hoofd, de jagers en de honden en ze lieten ons verbijsterd op het pad achter. Tien minuten later kwamen ze allemaal terug met een enorme zwarte, magere en kalkoenachtige grootpoothoender, die dood was en triomfantelijk omhoog werd gehouden. De jagers propten het dier in een van onze zakken en we keken er begerig naar en vroegen ons af of het werkelijk voor het avondeten bestemd was.

De rotan oversteekmogelijkheid was—zoals ik al had vermoed—verdwenen en we gingen op de oever zitten en staarden voor ons uit.

‘We kunnen altijd de oever langs lopen...’ bracht Yunus te berde. Hij boog zijn hoofd naar de jagers en sprak een tijdje met hen. ‘Als we twee dagen stroomafwaarts lopen kunnen we de rivier daar mis-

schien doorwaden of met een vlot oversteken, daarna hoeven we langs de andere oever slechts twee extra dagen stroomopwaarts te lopen om het pad weer te vinden. Naar het zuiden is het een moeras en daar zijn geen paden, maar we vinden vast wel een weg.'

Hij glimlachte timide naar me, maar zijn gezicht betrok toen hij de uitdrukking zag die hij ervoor terugkreeg. Adrian en ik keken hoe de schijnbaar gladde rivier een witte en bruine kleur kreeg als hij tussen de steile rotsen door kolkte. Ongeveer vijfenveertig meter verder stroomafwaarts schoot de rivier weg en stortte in woeste stroomversnellingen neer, maar op onze hoogte leek de rivier dieper. We wendden ons tot elkaar. 'Laten we naar de overkant zwemmen,' zei Adrian.

De gidsen probeerden ons ervan te weerhouden. Yunus bleef maar naar het water wijzen. Hij kende de woorden niet, maar het was hem volstrekt duidelijk dat we zouden sterven als we erin gingen. Ze zaten om ons heen en zagen er bedroefd uit. Wij hadden het plan om met een dunne klimplant de rivier over te zwemmen en die te gebruiken om de dikkere naar de overkant te trekken, zodat de mannen en onze bagage ons konden volgen. De rivier was ongeveer achttien meter breed en er waren aan de overkant vooruitspringende rotsen die zo'n tien tot twaalf meter langs de oever doorliepen en dan ophielden en plaats maakten voor een gladde kale rivierklip zonder enig houvast. Als we de rotsen misten, waren we er geweest. In de stroomversnellingen hoorde ik grote rotsblokken bonkend omrollen.

'Vooruit,' schreeuwde ik, 'ga die rotrotan halen. Schiet op!' De dragers renden verschrikt weg en Adrian en ik zaten op de oever naar het water te staren.

'Loten?' vroeg ik. Ik stak twee twijgjes uit. Adrian trok en verloor. We overlegden nog even, maar hij leek volkomen zeker van zijn zaak.

Hij trok zijn schoenen en zijn broek uit. We wachtten. Een uur later keerden de gidsen terug met de rotan, klimplanten van zestig meter en even sterk als touw. Ze ontschorsten een dunnetje dat Adrian in lussen om zijn borst en schouder legde. Het was taai genoeg om de dikkere ranken naar de overkant te trekken, maar niet

om hem te houden als hij werd weggespoeld. Door een iets dikkere zou hij de rivier af zijn gesleurd.

Hij liep langs de oever tot hij zich zo'n meter of achttien stroomopwaarts van de rotsen aan de overkant bevond. Ik stond stroomafwaarts met het geringe kansje dat ik hem kon grijpen als hij zou falen. Hij klom een stukje en dook. Hij beukte het bruine water, een knoop schuim in de drabbige zuigende stroom. Toen, halverwege, stopte hij gewoon. Het gespetter ging door, maar hij kwam niet vooruit en behield slechts zijn positie in de rivier. Toen, langzaam, heel langzaam werkte hij zich vooruit en bereikte bijna de rotsen aan de overkant. Hij haalde ernaar uit en stuitte terug. Hij probeerde het weer, graaide naar een houvast, maar miste op slechts een halve meter. Hij werd de rivier afgesleurd. 'Zet hem op Adrian! Doe het verdomme!' Ik rende heen en weer op mijn kleine stukje oever. Hij passeerde de laatste rots. Hij haalde nog één keer uit, greep het bemoste uiterste puntje en hield dat vast tot hij de kracht vond om zijn andere arm bij te trekken en de rots hoger beet te pakken. Hij trok zichzelf eruit en lag op de rotsen als een zeeman die schipbreuk heeft geleden. Tien minuten lang bewoog Adrian zich niet, toen kwam hij moeizaam overeind en begon zwakjes aan het rotan te sjorren. Het lukte hem niet, de stroom was te sterk.

Ik had mijn laarzen uitgedaan en stond boven op de oever, achttien meter stroomopwaarts. Adrian had op school alle zwemmedailles gewonnen, ik was een flop. Ik dook erin en voelde de snelle trek van het water. Stuwkracht droeg me verder en ik beukte en schopte mijn benen ver omhoog. Toen kwam ik in de hoofdstroom terecht. De stroom pakte me op en bracht me volkomen tot stilstand. Adrian schreeuwde boven het gebrul van de watervallen uit: 'Je benen niet laten zakken, je benen niet laten zakken.' De oevers gleden voorbij, golven van de stroom snelden langs mijn hoofd, ik raakte bijna in paniek, ik zonk. Ik sloeg woest tegen het water, brak uit de stroom en bereikte bijna de rotsen. Ik sprong ernaar toe. De buffer van water schoof me terug. Ik sprong en miste nogmaals en het waren al de laatste stenen. Ik deed nog een uitval, miste en werd erlangs gespoeld. Ik zou sterven. Toen raakte mijn arm het rotan dat in het water uitboog. Ik greep het, het was niet sterk genoeg om me te houden, maar ik kon erlangs omdraaien en snel in het water

rondtollen. Het rotan kraakte. Ik was vlak voor de rotsen. Adrian leunde voorover en ik greep zijn arm. Hij had de kracht niet om me eruit te trekken, maar hield me vast tot ik naar de kant was gedraaid en een rots kon grijpen. Ik trok me eruit en zakte in elkaar.

Het duurde heel lang voor we een sterke rotanrank over konden trekken. We konden hem niet aan de boom binden, maar wikkelden hem eromheen en hielden hem vast terwijl een van de jagers, die de rank met één hand omklemde, naar de overkant spetterde. Hij trok de rotan strak en bond hem zeer nauwkeurig vast en toen de gidsen aan de andere kant een kabelwagen hadden gemaakt van een lus van de dikke stengel sjorden ze zich hand voor hand naar de overkant, waarna de lege lus met een dunnere streng werd teruggetrokken. Op die manier droegen ze de rugzakken naar de overkant terwijl het kolkende water tegen hun hielen beukte. Gandano zag er meer dan ooit uit als een babyslingeraap, zoals hij zich met zijn ene hand stevig om de lus geklemd en met dichtgeknepen ogen naar de overkant trok.

Het duurde ongeveer een uur voor we allemaal op de andere oever waren aangekomen en klaar waren voor vertrek. Tegen de tijd dat we de top van de rivierklip bereikten, stortregende het en Adrian en ik waren koud en uitgeput. We kwamen na een tijdje bij een hut die boven op een kleine heuvel was gebouwd. Hoewel er niemand was, klommen we langs de ingekerfde paal omhoog en gingen in het huis zitten luisteren naar de regen die over het dak van palmbladeren gutste. Het was een jagershut. De kaken van wilde varkens en buideldieren hingen aan touwen aan de lage balken en er was ook een kasuarishuid, als een afzichtelijke pruik voor een kindermusical, waarin het krioelde van het ongedierte. Yunus pakte een bot van de dakspanten en mat het langs mijn eigen scheenbeen. Het was wat langer, maar teerder en licht.

‘Wat denk je dat het is?’ vroeg hij.

Ik kon niets bedenken. Ik kende geen enkel zoogdier dat zo groot was.

Yunus maakte met zijn hand een snavel: ‘Van een kasuaris natuurlijk.’ Het was een vogel.

We wachtten een halfuur, toen hoorden we een man tussen zijn tanden fluitend langs de paal omhoog klimmen. Ik voelde me plotse-

ling schuldig en een beetje bang. Zijn hoofd kwam boven de rand uit, hij zag ons, witte geesten in zijn woonkamer, en schrok, maar viel niet van de paal af en kwam een ogenblik later met een brede grijns op zijn gezicht binnen. Hij was lang en broodmager, met een kleine peniskoker, een boog en pijlen en zijn jachtbuit, een kleine rat. Hij werd weldra gevolgd door vier of vijf anderen, die zich allemaal naar binnen propten in die hut op tweecëenhalve meter boven de grond en opgewonden kletsten na een dag jagen. De rat scheen de enige trofee te zijn, niet bepaald indrukwekkend voor al die grote mannen en ze keken ons met veel ontzag aan toen we de grootpoothoender te voorschijn haalden. Iemand pakte maïs en batatebladeren en een gedeukte metalen pan en we kookten een stoofpot van gevogelte en groenten die erg lekker was. De rat werd afzonderlijk in zijn geheel geroosterd, nadat de huid eraf was gebrand, en smaakte naar wild en houtskool, nogal vies. Ik kreeg de rond een stokje gewikkelde ingewanden aangeboden, maar ik vond het voor één dag welletjes. Buiten plensde nog steeds de regen. Yunus zei dat het uitzonderlijk noodweer was en dat het de volgende dag over zou zijn. Er vielen de hele nacht dieren uit de jachttrofeeën aan het plafond, wat het slapen bemoeilijkte.

's Morgens kwam de regen nog steeds met bakken uit de hemel. We wachtten een hele tijd – tot negen uur – maar het bleef stromen, dus sjokten we neerslachtig naar buiten voor de laatste lange etappe. Drie van de mannen uit de hut kwamen met ons mee en gleden rond op de modderige paden die rood zagen van de bloedzuigers. Die zaten overal: in ons overhemd, in onze broek en zelfs eentje in mijn nek. De gaten die ze achterlieten bloedden indrukwekkend en we zagen eruit of we zo van de set van een gruwelijke film waren gestapt. We kwamen bij een rivier die de vorige dag een beekje was geweest, maar in een schuimende woeste stroom was veranderd die sterk genoeg was om ons allemaal gorgelend weg te zuigen. We duwden een boom omver om haar over te steken. Dat was angstig genoeg, maar toen we de derde geëxplodeerde rivier bereikten, zagen we dat die, zo'n vijftig tot vijfenveertig meter breed, volstrekt niet over te steken was.

Yunus liep wat op en neer en begon toen voor ons allemaal stevige stokken te snijden van de ondergelopen oevers. De rivier raasde

en grote stenen waren herkenbaar aan wolken water die meters omhoog werden gespoten. Yunus en twee van de jagers gingen als eersten naar de overkant, waarbij ze iedere stap uitprobeerden, hun stokken hard onder de rotsen stootten, een ogenblik zwaaiden en vervolgens stevig gingen staan om hem voor een volgende stap uit te steken. Toen gingen wij erin. Op sommige plaatsen golfde het water tot aan mijn borst en greep mijn voeten die het probeerde weg te trekken. Ik zorgde dat ik stroomopwaarts van de grote rotsen bleef en dreef mijn stok ertussenin. Twee keer struikelde ik en ging ik bijna kopje onder. Gandano redde het gewoon niet met een last op zijn rug. Halverwege bleef hij verstijfd van angst staan om met zijn stok in de grond en zijn ogen gesloten zijn gebeden af te raffelen terwijl het wilde water aan zijn lichaam rukte. Twee jagers stortten zich er weer in, bevrijdden hem van zijn last en sleurden hem naar de overkant. Hij stond met zijn hand op zijn hart op de oever en zag eruit als iemand die verbaasd is dat hij leeft.

Verderop voerde het pad naar de rivier de Keneyan. Van de ene op de andere dag was zij uitgegroeid tot een dodelijk woeste stroom die schuim en grind rondspuwde en kussens water opstuwde. Grote keien klikten tegen elkaar aan als biljartballen. Het pad zou langs het rivierstrand moeten leiden, maar dat was verdwenen en iedere vorm van oever eveneens. We moesten ons weer een weg banen naar het oerwoud en de kapmessen werden al snel te voorschijn gehaald en druk gebruikt. Er waren enorme gebieden vol pandanpalmen met kronkelige scherpe bladeren die terugschoten en de huid openhaalden als je er niet op bedacht was. De grond veranderde al snel in een rietmoeras en een wirwar van struiken. Er zaten giftige naalden in onze kleren en insecten gonsden en fladderden om ons heen, vaak gevangen in de spinnewebben die als slingers aan onze hoofden hingen. De regen stortte nog steeds neer en de bloedzuigers kronkelden zich langs onze benen omhoog. We moesten telkens bijna een kilometer door ondergelopen glooiingen waden. We staken nog twee razende rivieren over en in de ene, die ondieper was, gleed ik uit en viel om en ik greep onder water een rots en hield mijn adem in tot ik mijn hoofd boven water kon steken en mijn voeten kon terugvinden. We werden gebeten door gonzende dieren en in ons gezicht gestoken, maar uiteindelijk hakten de jagers ons een

weg naar een oud, hoger gelegen pad, dat we een half uur lang vol vreugde volgden. Toen verlieten de mannen het om onverklaarbare redenen en leidden ons terug naar de moerassen waar we heen en weer slingerden door schermen van kreupelhout. Ik was ervan overtuigd dat we verdwaald waren, maar het deed er niet meer toe, het kon me niets meer schelen. Ik zou gewoon rond- en rondsjoeken in zinloze cirkels tot ik zo verstrikt was in het moeras dat ik er nooit meer uit zou hoeven te komen. Adrian raakte gefrustreerd en foeterde boos over de gidsen, de regen en de vegetatie.

Kruipend ongedierte dat door de overstroming van de grond was verdreven, hing aan planten. Toen ik een keer uit een overstroomde laagte waadde, keek Adrian op me neer en zei: 'Er zit een spin in je haar.'

'Nou en? Die rotspinnen zitten overal.'

'Je bekijkt het maar.'

Ik streek met mijn hand over mijn hoofd. Een dier ter grootte van een rat sprong weg, hief op de grond zijn voorpoten verdedigend op en liet zijn giftanden zien. We waren allebei als de dood voor spinnen, maar we waren geen van tweeën onder de indruk.

De waanzinnige mars ging nog twee uur verder en ik zei doorlopend tegen mezelf: 'Het kan niet goed zijn, we moeten zijn verdwaald.' Toen zetten Yunus en Tekir hun last neer en de dorpelingen leidden hen het moeras in en zeiden ons dat we een tijdje moesten wachten. Eindelijk keerde Yunus beladen met grote rode vruchten terug. '*Bua merab*,' zei hij zakelijk. 'Jullie kunnen er een nemen als je wilt.' Ik had zelfs geen energie om boos te zijn, maar toen wist ik welke boom de Eva van de Dani's uit háár paradijs had verdreven. Toen we de *bua merabs* eenmaal hadden mochten we terug naar het pad dat mooi en stevig was zodra we er terugkwamen. Het duurde niet lang voor op de gekapte oerwoudbomen de sporen van metalen zagen zichtbaar waren. We kwamen in de buurt van de bovenloop van de rivier, waar het water diep genoeg was om voor de verkoop bestemde stammen naar Agats te laten drijven. We kwamen bij Asmat-huizen op palen naast een klein stroompje. Het was opgehouden te regenen en ik begon vergevensgezind tegenover de dag te staan. Er kwamen mannen naar de deuren van hun huizen die ons zeer nieuwsgierig aanstaarden.

We lieten de laatste bomen achter ons en stapten in het licht van de avondzon over een weggetje boven de rivierklip. Het pad bestond uit droog wit zand en we volgden het naar stukjes grond waarop steeds meer gras groeide en vervolgens naar een landingsstrip van ruw gras naast een rij hutjes met zinken daken. Er kwam een troep snaterende mensen naar buiten rennen die zich schreeuwend en juichend om ons verdrongen en de gidsen vroegen waar we vandaan kwamen. Iemand duwde Adrian door de menigte een papaja in zijn armen. We werden langs nog meer huizen geleid, een tuinhok door en de treden van een moderne zendingspost op. We waren in Kenyan.

De gidsen werden naar een ander huis gebracht waar ze de nacht zouden doorbrengen en wij gingen uiterst opgelucht zitten om op de lekkere papaja aan te vallen. De dorpelingen waren ons naar binnen gevolgd. Ze stonden tegen de muren aan de binnenkant van het huis en verdrongen zich bij de deur terwijl ze ons zonder een geluid vol verwachting aanstaarden. Er kwam echter niemand om ons te begroeten. In tegenstelling tot het huis van de onderwijzers in Mbua, zag het huis van de zendingspost er netjes en goed georganiseerd uit, met planken voor bijbels en schoolboeken en petroleumlampen die erop wachtten te worden gevuld. Er ging een heldere geest achter schuil en ook achter de rijen huizen waaruit het dorp bestond. Ik vroeg de dorpelingen of er politie of soldaten in Kenyan waren, maar ze stonden daar slechts te staren en hun ogen flitsten opzij als ik hen aankeek. Het was zeer verontrustend.

We zaten te wachten en het werd buiten geleidelijk aan donker. Ik werd onrustig omdat ik niet wist wat ik moest verwachten. De menigte stond nog steeds te staren. Plotseling trokken de mensen bij de deur zich terug en schuifelde iedereen de kamer in. Door de deur kwam een zeer bijzondere verschijning. De man droeg een opvallend witte broek en een schoon t-shirt. Hij had een enorm zwart gezicht, een vierkante kaak die zijn nek aan het oog onttrok, een vierkant hoofd en schrikaanjagende ogen die diep onder zijn wenkbrauwen lagen. Hij was zeer gespierd, niet de vereefte alledaagse spieren van de dorpelingen, maar de harmonieuze snelle gestalte van een sportman.

Hij liep met grote passen op ons af en pakte zelfverzekerd onze

hand. 'Monché.' Ik voelde me naast hem slonzig en onplezierig. 'Jullie kunnen hier blijven, ik zal voor kamers zorgen.' Hij ging naar de aangrenzende gang en schreeuwde naar een stel dorpelingen. Ze kwamen uit het kookvertrek en hij sprak hen beslist toe. Ze stoven naar hun kamers en haalden er hun bezittingen uit.

'Dat is niet nodig, we kunnen...'

'Het is allemaal geregeld.'

Hij ging kordaat naast ons zitten en vroeg waar we vandaan waren gekomen, hoewel hij dat duidelijk al wist. Hij nam alles via zijn in schaduwen gehulde ogen in zich op en de manier waarop hij het allemaal opsloeg bracht mij van mijn stuk. Hij zei dat hij de zending en bestuurder van Keneyan was en alles wat we wilden kon regelen. Ik voelde me slecht op mijn gemak. Hij keek op. 'Doorgaan!' De haveloze dorpelingen verspreidden zich en begaven zich gekleed in peniskokers, vieze rokken en korte broeken naar hun huizen. Monché liet ons onze kamers zien en zei dat we iets aan de zending konden geven. We zouden later die avond met elkaar eten. Hij ging zijn eigen kamer in en ik hoorde een radio met zend- en ontvanginstallatie kraken, waardoor mijn onbehagen en wantrouwen tegenover de zending nog verder toenamen.

Ik dwaalde uitgeput en neerslachtig naar buiten. Er hing een man rond bij het hek en ik vroeg hem naar prauwen. Er waren er een stuk of vier, vijf in het dorp, zei hij en ja, we zouden er zeer waarschijnlijk de volgende dag een kunnen krijgen die ons naar Sawa-Erma, halverwege naar Agats, kon brengen. Hij liep weg toen er een andere man aankwam en knikte hem kort toe. Ik herkende hem als de man die ons de papaja had doorgegeven. Hij was dun en had iets van een wezel, met een hoofd in de vorm van een wespekop. Hij was veel kleiner dan ik, maar legde een hand op mijn schouder. Ik bedankte hem voor de papaja, dat was precies wat we nodig hadden gehad.

'Hij kost duizend roepia,' antwoordde hij.

'Ik dacht dat het een geschenk was.' Hij schudde zijn hoofd en grijnsde verlegen. Duizend roepia was erg duur voor een papaja, maar ik pakte mijn geld en gaf hem een biljet.

'Nee, nee,' zei hij heel vriendelijk, 'tweeduizend.'

Ik staaarde hem aan en hij glimlachte heel onschuldig terug. Toen

keek hij over mijn schouder omhoog. Monché stond boven aan het trapje. Hij neigde zijn hoofd scherp en de gluisperige wezel sloop er-
vandoor, waarbij hij zich omdraaide om een angstaanjagend char-
mante en begerige blik op me te werpen.

Toen het avondeten was opgediend, zat Monché ons zonder een
woord aan te staren. Ik stond net op het punt met mijn lepel een uit-
val te doen—het waren bataten met tomaten en pompoenen—toen
hij zijn enorme hoofd liet vallen en een gebed begon uit te smakken.
Hij sprak op galmende toon en was beslist in het dorp te horen.
Naarmate de lange maaltijd voortduurde, begon ik echter het ge-
voel te krijgen dat ik hem verkeerd beoordeelde. Hij zei dat hij een
prauw voor ons zou vinden zodat we heel snel zouden kunnen ver-
trekken en betrouwbare gidsen die ons zouden leiden. We hadden
natuurlijk de juiste pasjes? Ik draaide eromheen en hij scheen onze
problemen te begrijpen en alles achter die duistere ogen in zich op
te nemen. Tegen het eind van de maaltijd had ik het gevoel dat hij
een bondgenoot en geen bedreiging was. Die avond vond ik bij de
petroleumlamp een stukje spiegel in mijn kamer en choqueeerde me-
zelf met een glimp van mijn gezicht. Er groeide een afschuwelijk
sprieterig baardje op. Ik schoor het af en geneerde me dat ik me zo
aan Monché had vertoond.

Kort na zonsopgang wandelde ik door het dorp op zoek naar
prauwen. Ik kwam twee mannen tegen die ze hadden. Ze vroegen
allebei enigszins hoge prijzen—ongeveer zeventigduizend roepia—
om ons naar Sawa-Erma te brengen, halverwege Keneyan en onze
bestemming, Agats. Ze konden de volgende morgen vertrekken.
Het leek me dat ik hen nog wel wat tegen elkaar kon uitspelen en
wat van de prijs kon afpingelen. Aan het ontbijt, een halfuur later,
zei Monché: 'Ik hoor dat je naar prauwen hebt geïnformeerd.' Ik
was een beetje in verlegenheid gebracht. 'Ik heb je gezegd,' zei hij,
'dat ik alles zal regelen.'

Ik was even gepikeerd, maar toen bedacht ik hoe prettig het was
als iemand anders alles organiseerde. Bovendien kreeg ik het scher-
pe gevoel dat Monché het niet prettig vond als zijn gezag werd ge-
tart. Daarna nam ik een kijkje in het dorp. Er waren geen inheemse
huizen. Ze waren allemaal hetzelfde: planken, daken van golfplaat
en in rijen. Het merkwaardige was dat er in ieder huis één gezin

woonde, een eenheid die niet bekend was bij de Asmatters of de Dani's, die in dorpsverband leefden. Niet alleen de huizen waren anders dan die stroomopwaarts. Een klein groepje mensen volgde me op ongeveer vijftig meter afstand en bleef koppig staren wanneer ik me omdraaide. Als ik iemand aansprak die op de rand van zijn huis zat, gaf hij geen antwoord, maar woelde verlegen met zijn tenen door het stof. De dorpingen in Keneyan hadden zowel iets gedwongens als iets schijnheiligs, wat ik nergens anders op Irian had gezien. In hun vodden was het ook een armzalig stelletje. Verscheidenen die ik zag hadden huidziekten die we verder naar het noorden niet hadden gezien. Een aantal jongens was zo scrofuleus dat ze zich pijnlijk rondbewogen en de vellen erbij hingen aan hun huid vol regelmatige ronde bulten, als een krokodillehuid.

's Middags vroeg Monché of hij onze politiepaspjes kon zien. We gaven ze met tegenzin en de lege plekken waar onze stempels hadden moeten zitten, zagen er vreselijk opvallend uit. Hij staaarde er een tijdje naar en begon de details in een notitieboekje over te schrijven. Ik was weer niet zeker van hem en zijn dorp stond me niet aan. Monché haalde een kalender te voorschijn die hij ons wilde laten zien. Hij was uitgegeven door dominee Bill, de blanke fundamentalistische zendeling die aan het hoofd stond van de kerkpost in Mapinduma, op twee dagen lopen naar het westen. De kalender was gedrukt in de felle kleuren van de jaren zestig, maar was gemaakt voor 1985. Aan de ene kant stonden foto's van dominee Bill en zijn gezin, de lange magere zendeling met een sterke kaak en een zelfverzekerde glimlach, een dochter in een bedrukt katoentje en drie zonen met een scheiding in het midden, een das en de grijns van een tandpastareclame. Aan de andere kant stonden nep-sepiakiekjes van hoe het gezin werd verwelkomd op het vliegveld van het dorp, met armen om de hoofden van de Papoea's. Er liep een kop over de foto's: 'Geprezen zij de Heer, we zijn terug in Mapinduma'. Dominee Bill was een Amerikaan en hij was het die Monché het geld en het gezag voor zijn bouwprojecten gaf.

Monché had de herhuisvesting van het dorp georganiseerd en iedereen ondergebracht in wat de zendingen omschreven als 'morele huizen', dat wil zeggen familie-eenheden. Hij had de ruwe landingsstrip uitgebreid en was verantwoordelijk voor het stuk rechte

weg waar we op gestuit waren en dat naar hij hoopte op een dag van Mbua naar Keneyan zou leiden. Hij was geboren in Keneyan, ontdekt door dominee Bill en voor scholing naar Jayapura, de hoofdstad van Irian, gestuurd. Voor hij vertrok had hij geen enkele positie in het dorp gehad, maar hij keerde terug met de zegen van God op zijn schouders, de steun van het fantastisch rijke zendingsgenootschap en het schokeffect van een aardbeving. De zachtaardige dorpsleiders bezaten de kracht niet om hem te weerstaan. In drie jaar tijd had hij Keneyan een gedaanteverwisseling laten ondergaan en niemand waagde het zijn gezag te tarten.

Het kleine mannetje dat een stalletje had waar hij zeep en ingeblikte sardines verkocht, was ook de gezondheidswerker en hij deelde de medicijnen uit die de zending verschaftte. We waren nieuwsgierig geworden om meer produkten van het rijke zendingsgenootschap te zien, dus vroegen we of we zijn behandelkamer binnen mochten. 'Hier voer ik de operaties uit.' Hij leidde ons verder naar een tafel van ruwe planken waar een houten kast naast stond. Hij trok een la open en toonde ons zijn chirurgische uitrusting. 'Een scalpel.' Hij hield een mes omhoog waaraan het blad vastzat en dat bot was, vol putjes zat en vele malen was geslepen langs de stenen uit de rivier. Hij had er zeven operaties mee uitgevoerd, waaronder twee diepe inwendige die iets te doen hadden met magen en kanalen. 'Een tang,' kondigde hij aan, om baby's naar buiten te trekken, onbewerkt rood verroest metaal. Er was ook een bloeddrukmeter die half was opgegeten door een opossum. Er waren twee injectiespuiten, maar de ene was gebarsten en er zaten bij geen van beide naalden. Hij had zes soorten medicijnen: een voor leverwormen, een voor hoofdpijn en vier andere soorten waarvan de etiketten waren afgesleten. Hij moest alle zieken in Keneyan en de stuk of twaalf omringende dorpen behandelen. In de behandelkamer bevond zich een fractie van het geld dat het kostte om een kalender te laten drukken.

Monché had een prauw voor ons gevonden. Hij kwam mijn kamer in en kondigde het met krachtige geestdrift aan. Hij zou de eigenaar naar me toe sturen. Later klonk er een timide klopje op de deur en kwam er een dunne hand om de hoek. Het was de Gluiperd. Beneden lag op het strand langs de rivier een zeer lange en

spiksplinternieuwe boomstamkano, die nog maar net droog was nadat hij uit de stam van een ijzerboom was gehakt. Hij zag er indrukwekkend uit zoals hij daar ondersteund door glijders boven de stenen lag. Het had twee maanden gekost om hem uit te hakken en hij was groot genoeg voor vijf mensen: drie staande roeiers en wijzelf, die met onze uitrusting op de bodem zaten. Hij zou uitstekend voldoen. Hoeveel? 'Honderd zestigduizend,' glimlachte de Gluiperd. 'Honderd zestigduizend?!' lachte ik sarcastisch. 'Denk je dat we gek zijn?' De Gluiperd glimlachte slechts en keek uit over de rivier. Ik rende terug naar het dorp en ging rechtstreeks naar het huis van een van de mannen die me een dag eerder een prauw hadden aangeboden. Ik wilde dat het afgehandeld was, dus bood ik hem meteen de zeventigduizend roepia om de volgende dag te vertrekken. Hij keek naar de grond en trok figuurtjes met zijn teen.

'Nou?'

'We kunnen niet gaan, *tuun*, het is niet mogelijk.'

'Waarom niet, verdomme?'

Hij bleef daar maar met neergebogen hoofd cirkels en vierkantjes in het zand zitten krassen. De tweede man zei hetzelfde. Ik drong aan op een antwoord. Hij wist het niet, zei hij, daarna zei hij niets meer.

Ik bood een jongen in het dorp vijfduizend roepia—een groot bedrag op Irian—om vóór de avond een andere prauw voor me te vinden. Hij rende er blij vandoor, maar kwam nooit terug om de beloning op te eisen. Het was geen vrolijke gedachte om ons vier dagen lang met onze fascinerende rugzakken op een moerasrivier toe te vertrouwen aan een ongeneerde bedrieger. We zaten ook krap in contant geld en als we de Gluiperd betaalden wat hij vroeg, zouden we klem kunnen komen te zitten met het verdere vervoer. Ik vroeg Monché naar de vreemde toestand met de prauwen. Hij zei dat we dat zelf maar moesten regelen, de dorpingen moesten zelf weten of ze ons meenamen of niet. Als we zijn advies om met de man te gaan die hij had uitgekozen negeerden, was dat ons probleem. Dat was het inderdaad en ik zag er de evidente waarheid van in. We waren te onafhankelijk voor dat kleine plaatsje en we zouden het moeten volhouden tot we wisten wie de baas was.

Dat ontdekten we heel snel. Uit verveling gingen we die middag

naar een lokaal naast de kapel waar Monché een kerkdienst aan het oefenen was. Volgens onze berekeningen was het slechts nuttig om de schijn van vroom protestantisme, die we in zijn aanwezigheid hadden aangenomen, te versterken. Dorpelingen kwamen binnenwippen terwijl ze hun bezittingen, een half opgegeten bataat en een paar zakken groente, buiten lieten staan. Binnen zaten de mannen keurig aan een kant van de zaal en hingen de vrouwen en kinderen onderuitgezakt aan de andere kant. De mannen waren onder Monché's leiding aan het zingen, diepe stemmen met strijdige melodieën, een plezierig geluid dat niet al te veel verschilde van de klanken van de Kinyums die ik onder de Trikora had gehoord. De vrouwen hadden er niets mee te maken. Ze spraken met elkaar of stootten elkaar aan en de kinderen zaten te draaien. Eén kind gooide hardnekkig een steen door de zaal en rende kraaiend tussen de mannen door om de steen op te rapen en opnieuw op de holle planken te gooien.

De oefening scheen over te gaan in een dienst, eerst in het Indonesisch en vervolgens in de plaatselijke taal. Ze drongen geen van beide door en de mannen zaten er passief bij. Er werden een aantal gebeden uitgesproken en een geletterde dorpeling stuntele door een gedeelte uit het Nieuwe Testament. Monché legde het vervolgens op overweldigende toon uit, maar slaagde er niet in de rijen glazige gezichten te beroeren. Hij begon opgewonden en onverschrokken te preken en zijn diepe stem sneed door de loomheid van de saaie middag en verspreidde de vliegen die lui om hem heen zoemden. Hij sloeg met zijn vuist in de lucht en hield de bijbel met schitterende ogen juichend omhoog, terwijl zijn tanden in zijn pikzwarte gezicht glansden. De mensen zaten er verdoofd bij.

Monché had die avond een gebedsbijeenkomst. Toen hij weg was, kwam de Gluiperd naar de zendingspost met een andere man, Daniel, die hij voor zich uit dreef. Daniel legde uit dat het Indonesisch van de Gluiperd niet erg goed was (het moest plotseling achteruit zijn gegaan) en dat hij hem had meegevraagd om te vertalen. Daniel was een sterk kereltje. De prijs die de Gluiperd had genoemd was verkeerd, zei hij. Hij was te laag en we moesten veertigduizend roepia meer betalen als we in Sawa-Erma wilden komen. Ik werd kwaad. Ze konden oprotten en de boel ergens anders gaan

bedonderen. Ze bleven en de Gluiperd meesmuilde beleefd naar me. Hij wist dat ik geen keus had. Daarom ging ik akkoord en besloot met Adrian om ze te betalen wat ze waard waren als we in Sawa-Erma aankwamen. De twee mannen slopen stilletjes de nacht in. Ik hoorde de Gluiperd giechelen toen hij het tuinhokje sloot.

Om middernacht kwam Monché terug. Het succes straalde van hem af en de openbaring golfde door zijn lichaam. De vorige week waren drie mannen aan een ziekte overleden en er waren nog meer mensen ziek in het dorp. Monché had de gemeente bewezen dat de doden en de zieken geen werkelijke christenen waren en dat God hen eraan had herinnerd dat ze gedwaald hadden. Hij had de zieken opgeroepen hun zondige leven te verwerpen en terug te keren tot het christendom. Vijf waren volgens hem onmiddellijk genezen en de anderen zouden weldra herstellen. De doden was ook alles gegeven. 'Zien jullie wel, George, Adrian, God is een glorierijke God en zijn liefde is onbeperkt voor wie hem volgen.'

Monché weigerde nog twee dagen lang om ons te laten gaan, omdat de gidsen volgens hem moesten bidden. We werden steeds gespannener en gingen ons steeds meer vervelen. Adrian hobbelde rond op zijn kapotte voeten en we kuierden allebei naar de rivier om met een stel dorpelingen te wassen, volkomen leeg door de doodse, afwachende sfeer van het dorp. De mensen staarden ons aan alsof wij of zij schuldig waren, maar ze niet konden besluiten wie. De derde dag brak aan en we pakte onze rugzakken en zetten ze opvallend in de voorkamer neer. Konden we nu gaan? Het speet Monché, maar hij kon ons niet de zegen geven die we nodig hadden om sloop te gaan, we zouden tot de volgende morgen moeten wachten. We pakte weer onsystematisch uit en gingen op onze bedden zitten. De lijn waarmee Monché ons vasthield was strak getrokken. De Gluiperd liep langs mijn raam met een engelachtige glimlach op zijn kegelvormig gezicht.

Eindelijk, op de vierde dag, kondigde Monché aan dat hij voor ons had gebeden en dat God had gezegd dat we veilig konden gaan. De Gluiperd had ons gezegd dat fruit en bataten bij zijn nieuwe prijs waren inbegrepen, dus deden we geen moeite om iets te kopen. Monché leidde een expeditie langs de rivierklip naar beneden en vervolgens een uur lang door oerwoud vol struikgewas tot we bij

een breed steenachtig strand naast de rivier kwamen. Daar zouden we wachten tot de prauw de rivier af kwam van een hogergelegen punt waar het te ondiep was om te laden. De rivier stroomde daar nog steeds snel en zat vol rotsen en ik vond het moeilijk om me voor te stellen hoe een onstabiele boomstamkano vol blanken en rugzakken haar zou afvaren. Tijdens het wachten stoven kleine kinderen die zich aan boomstammen vastklampten de rivier af. Ze woonden in een dorpje een stukje stroomafwaarts en waren naar Keneyan gelopen om groente te verkopen. Als ze zich op deze manier met een draagnet vol bezittingen op hun hoofd geknoopt op de voortsnellende stroom lieten meedrijven, duurde de terugtocht tien minuten.

Toen kwam de prauw eraan die tussen de ondiepe stroomversnellingen door kronkelde terwijl de drie mannen, allemaal in rafeelige korte broeken en met oranje veiligheidshelmen op, rechtop stonden te sturen met bladvormige peddels met lange stelen. Ze zagen er prachtig uit tegen het glinsterende grijze water, ondanks het feit dat een van hen de Gluiperd was. We belaadden de prauw behoedzaam en de boot zank bijna tot aan de dolboorden. De Gluiperd hield haar stil in de gniffelende stroom. De drie mannen stonden met de roeiriemen in de hand en lieten hun hoofd op hun borst zakken. Iedereen op het strand sloot de ogen en legde de handen in de schoot. Monché, zeer groot te midden van zijn volgelingen, zat met gekruiste benen aan de rand van het water, sloot zijn ogen en hief zijn handen omhoog, een gnostische apostel in een wildernis van bomen. Hij verhief zijn diepe stem boven het geruis van het water en zegende ons, de boot en de gidsen. Toen wendden we snel de steven en sneden door het water de moerassen tegemoet.

Wat ik verder ook van de Gluiperd mocht denken, hij kon uitstekend met boten omgaan. Hij loodste de wankel boomstamkano vanaf de achtersteven door het water en brabbelde met zijn hoge kauwestem bevelen naar de twee mannen voorop. De hele trage middag lang bestond de rivier uit een reeks ondiepe stroomversnellingen die zich hadden gesplitst en zich om kiezelige eilandjes heen hadden gevlochten, waardoor de mannen meer tijd in dan uit het water doorbrachten terwijl ze ons tussen rotsen en schuim door trokken. Wanneer we een dieper stuk bereikten, lieten ze de boot door een geul van voortsnellend water schieten, dat om de dolboorden kolkte en soms in vreselijke golven over de kant sloeg. Af en toe schuurde de boot over rotsen en de staande mannen wiebelden heen en weer maar bleven in evenwicht hoewel het vaartuig onder hen scheen te draaien en te buigen. De boot zwenkte onder een hoek de stroomversnellingen in, zwaaide rond en schoot tussen de deinende rotsspletten door, waarbij de prauw vooruitsprong als de stroom de romp te pakken kreeg en ons als een wild paard probeerde af te werpen. De mannen staken gewoon hun riemen in het water, brachten de boot in evenwicht, draaiden haar om en voerden ons eruit in het bredere water aan de andere kant.

De boomstamkano was enorm overbeladen doordat de Gluiperd, of Stefanus zoals zijn vrienden hem noemden, hem had opgevuld met groente die hij voor een lage prijs van de dorpingen had gekocht en die hij in Sawa-Erma wilde verkopen. Uiteindelijk moest hij de boot aan de grond zetten en een aantal zakken onder het struikgewas wegstoppen. Hij vond het vreselijk dat hij ze daar moest achterlaten en probeerde ons zijn verloren winst te laten vergoeden. Van de twee andere mannen was eentje een handlanger van de Gluiperd, die wat had meegeholpen bij het bouwen van de boot. Hij was openlijk vijandig, want hoewel hij Indonesisch sprak wilde hij dat voor ons niet doen. De derde man, Abeyo, was erbij

aangenomen en hij was veel vrolijker en warmer en legde ons onderweg dingen uit. Hij stond echter helemaal voorop bij de boeg en door het rumoerige water konden we niets van wat hij zei verstaan.

We lieten Keneyan en het enige dorpje verderop al snel achter ons en voeren door oerwoud zonder enig teken van bewoning. Er waren geen paden, geen gewassen en geen kasporen. De eigenlijke Asmatters, de koppensnellers en houtsnijders met hun veren hoofdtoeien en oorlogsprouwen, moesten nog een flink stuk zuidelijker van ons zijn en dus moesten we wachten voor we een flauw idee konden krijgen van wat daar aan de hand was, waarom de regering dat gebied tot ontwikkeling wilde brengen en wat de effecten zouden kunnen zijn. Neushoornvogels zoefden alleen of met zijn tweeën de rivier over; af en toe kwam er een zwarte kaketoef of een brahmaanse wouw langs; witte reigers, roerdampen en aalscholvers vlogen van de oevers op en er zaten zwermen parkieten in de bomen. Krokodillen kwamen volgens Abeyo niet zo ver stroomopwaarts voor. Het oerwoud bestond uit laag kreupelhout dat abrupt ophield bij de kale stranden en een complex van klimplanten en uitlopers vormde als het in het licht van de open rivier kwam. Het was prettig om er zonder inspanning door te trekken en het benaderde de gesloten draagstoel zo ver als in de moderne tijd maar mogelijk was.

We gleden de rivier af tot het bijna donker was, waarbij we door een wirwar van ondiepten en stroomversnellingen sneden of uitlaadden om over de scherpe stenen van de stranden te zwoegen en weer in de prauw te gaan wanneer het water diep genoeg was. We hielden ten slotte halt op een zanderige landtong naast een zijkreek en de drie mannen begonnen onze rugzakken en hun bundels groente uit te laden. Op de landtong bevonden zich de resten van een kapotte bladerhut die omver was geduwd door de klimplanten van de jungle en waarschijnlijk was achtergelaten door handelaren die een jaar geleden de rivier waren afgezakt. Stefanus vond het prima om het oude geraamte te gebruiken en hij en de anderen begonnen er vers groen op te stapelen om een nieuw dak te maken, terwijl wij op het strand een vuur maakten. Abeyo kwam zeggen dat de hut klaar was, dus droegen we er de brandende stukken hout naar toe. Toen we aankwamen stortte de hut boven op Stefanus in. Hij

kwam er vloekend onder vandaan en grauwde tegen de andere twee dat ze een stel goede palen moesten gaan zoeken, vervolgens grijsde hij heel lief naar ons en begon zinloos op een stel lianen in te hakken. Aan de overkant van de rivier verzamelden meer dan honderd neushoornvogels zich boven de bomen om op stok te gaan, terwijl hun vleugels zoefden en hun zware stemmen knorden en trompetterden. Ik herinnerde me dat de Asmatters geloofden dat mensenzielen na de dood een korte tijd veranderden in neushoornvogels en in een vagevuur rond de boomtoppen zwierven, voor ze terugkeerden naar hun oude huizen.

Er werd een nieuwe schuilhut gebouwd, een armzalige versie van het huis dat Yunus had gemaakt. De fragiele nieuwe palen waren schots en scheef in de grond ingegraven en door de dakbedekking van verwarde bladeren waren stukken van de donker wordende lucht te zien. Noodweer kwam over de bomen op ons af gerold. Adrian en ik sneden nog meer bladeren en stapelden ze op de hut, maar zonder al te veel vertrouwen. De regen barstte los, reet dwars door de dakbedekking heen en doofde het vuur met een tevreden gesis. Onze slaapzakken en broeken die boven het vuur hingen te drogen waren in één klap doorweekt en we zaten bibberend en hongerig bij elkaar terwijl het water over onze schouders en langs onze blote benen klaterde en plensde. Stefanus zag er ook diep ongelukkig uit en dat vrolijkte me een beetje op.

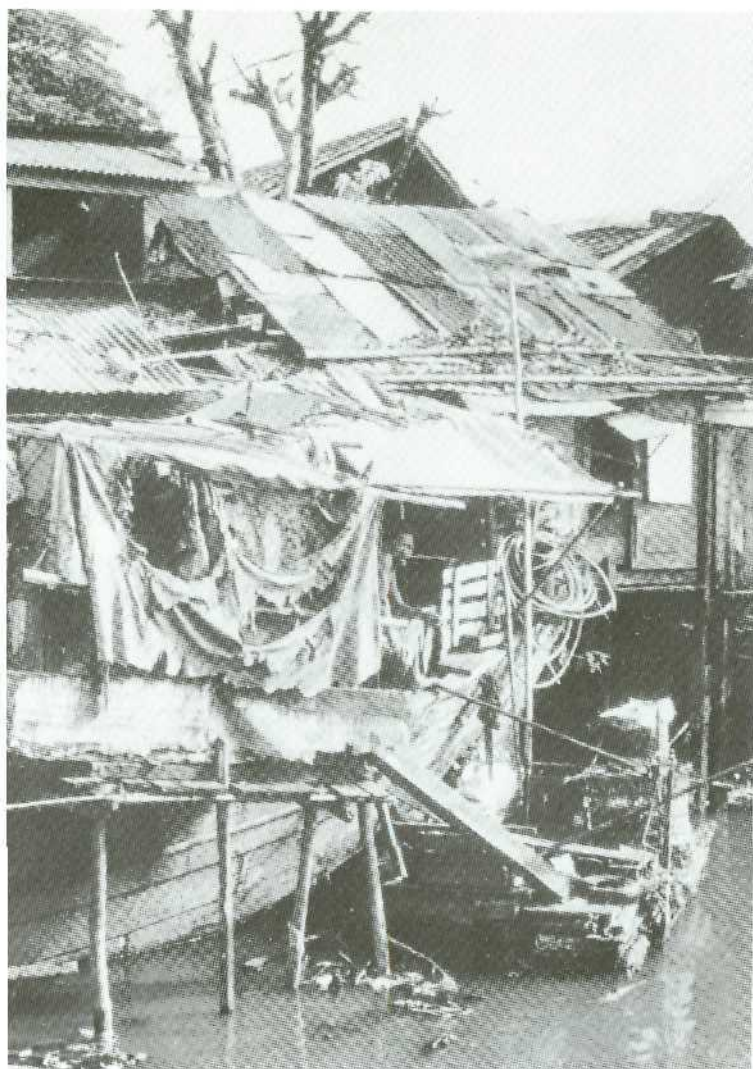
Toen de regen was opgehouden repareerden we het dak weer en trokken al onze kleren uit om ze rond het nieuwe vuur te drogen. De jungle knisperde van de insecten en toen onder de bomen het licht van de vlammen feller werd, begonnen ze ons huis binnen te trekken. Onze lichamen waren bedolven onder vreemde vormen: kevers met horens en slag tanden, krekels met voelsprietten die vier keer zo lang waren als hun lichaam, bidsprinkhanen met pootjes vol ruches, nachtvinders ter grootte van vleermuizen en andere even licht als eendedons. Ik weerstond de aanval lang niet slecht toen iets op mijn blote rug landde met poten die dertig centimeter uit elkaar stonden. Ik kon niets uitbrengen. Ik greep slechts Abeyo's arm en wees ernaar. Hij wierp een blik over mijn schouder, greep het ding beet en rukte de klauwen van mijn trillende huid. Er spartelde iets groens en duivelachtigs in zijn hand, waarbij poten en andere delen

aan weerszijden van zijn vuist om zich heen sloegen. Hij gooide het in het vuur en rolde het een paar keer door de vlammen. Het was een stekelige reuzen-wandelende-tak, obsceen en vet en bedekt met doornen. Het lijf was alleen al meer dan vijftig centimeter lang. Abeyo trok hem eruit en liet hem voor me neervallen. 'Ma-kan,' zei hij, 'eet maar op.' We braken hem doormidden en kauwden behoedzaam op het verkoolde pantser. Uit de afgebroken uiteinden lekte een groene vloeistof naar buiten. Abeyo negeerde ons de rest van de avond omdat we niet hadden gebeden.

Toen Stefanus de Gluiperd wat bataten en groente had gekookt en een van zijn beroemde papaja's te voorschijn haalde, vielen de drie mannen er hongerig op aan. Ik vroeg de Gluiperd of wij ook wat konden krijgen. Natuurlijk, zei hij met een gevoelvolle glimlach: een bataat kost vijfhonderd roepia en een papaja tweeduizend. Het had geen zin om erover te gaan bekvechten dat het eten bij de prijs was inbegrepen. We hadden een ellendige nacht, te koud en te hongerig om te slapen en bestormd door muskieten.

De dag begon zoals de nacht was geëindigd: nat en onaanlokkelijk. Toen ik me eenmaal had neergelegd bij de hulpeloosheid van een passagier, begon ik de kleine kwaaltjes te voelen die ik tijdens het lopen had genegeerd. De bloedzuigerbeten op mijn benen waren ontstoken geraakt en rood en geel opgezwollen met uitgroeisels. Geknusede gewrichten waren opgezet en deden pijn en ik liep rond als een oude man. De gidsen overstelpten ons met gebeden. Er waren gebeden voor we in de prauw gingen, gebeden voor we vertrokken en gebeden voor de eerste stroomversnellingen. Bij iedere nieuwe activiteit hoorden we: '*kami berdoa*' – 'laat ons bidden' – en dan volgde er een pauze van vijf minuten voor we verder konden naar de volgende etappe. De geest van Monché zweefde boven ons als de neushoornvogels boven de bomen.

We kwamen weldra bij een gevaarlijke stroomversnelling waar de rivier over een rotsrichel in een diep gedeelte beneden ons stroomde. Het was te veel voor de boomstamkano, dus moesten we hem in de oever roeien en achter elkaar het water in. Het kwam tot onze nek en we hielden onze armen omhoog en haalden snuivend adem boven de vreselijke kou. We konden daar niet op de oever klimmen, want de dichte vegetatie hing af naar het water beneden,

Een huis in de sloppenwijk in Jakarta.

Boven: enkele bewoners uit de sloppenwijk; het gezin waarbij we logeerden. Onder: geslaagde transmigranten op Sumatra; het geërfde T-shirt vertelt het verhaal.

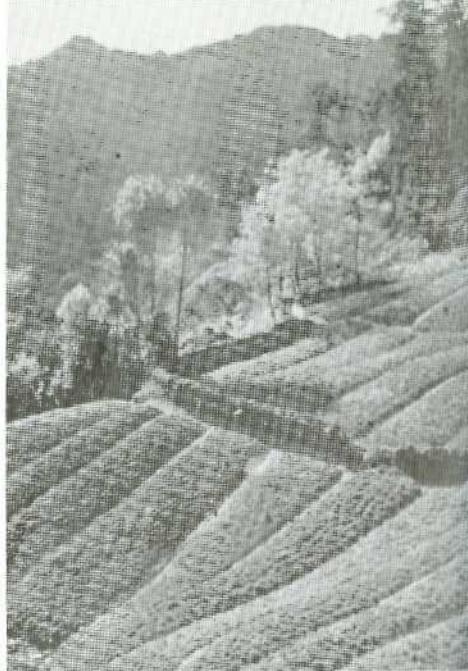
Boven: de weg die de regering had beloofd, Adrian op weg naar Salor. Onder: isolatie en onvruchtbaarheid in Salor.

Boven: de laatste vis en rijst in Erom. Onder: met Yopi op het pad naar Klassaman.

Boven: ontspanning in het oerwoud. Onder: de markt in Wamena, de Dani's beneden en de Indonesiërs boven.

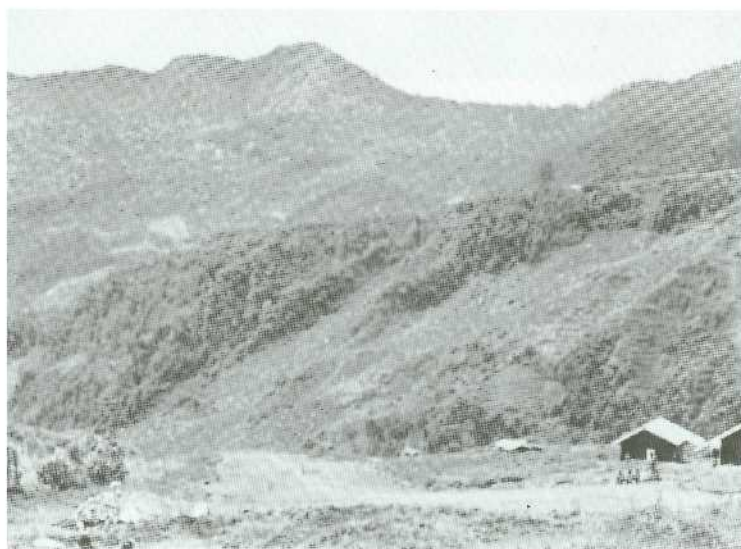
Linksboven: op jacht naar bergvogels. Rechtsboven: batatenteelt in de Baliemvallei. Onder: met de Kyniums in de rotsachtige doorgang.

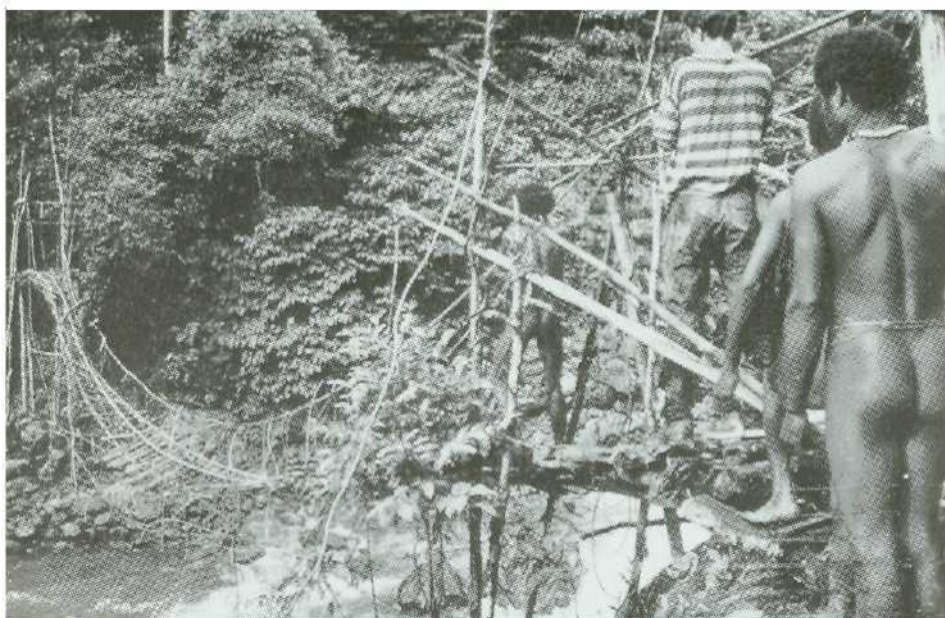
Boven: de Kyniums in de Samara-grot. Onder: de hut in het mosbos. Van links naar rechts: Adrian, George, de batatenvrouwen, Arkilaus, Suleman en Yusup.

Arkilaus onderhandelt over bataten.

Boven: mannen uit Mbua. Onder: de landingsstrip in Mbua.

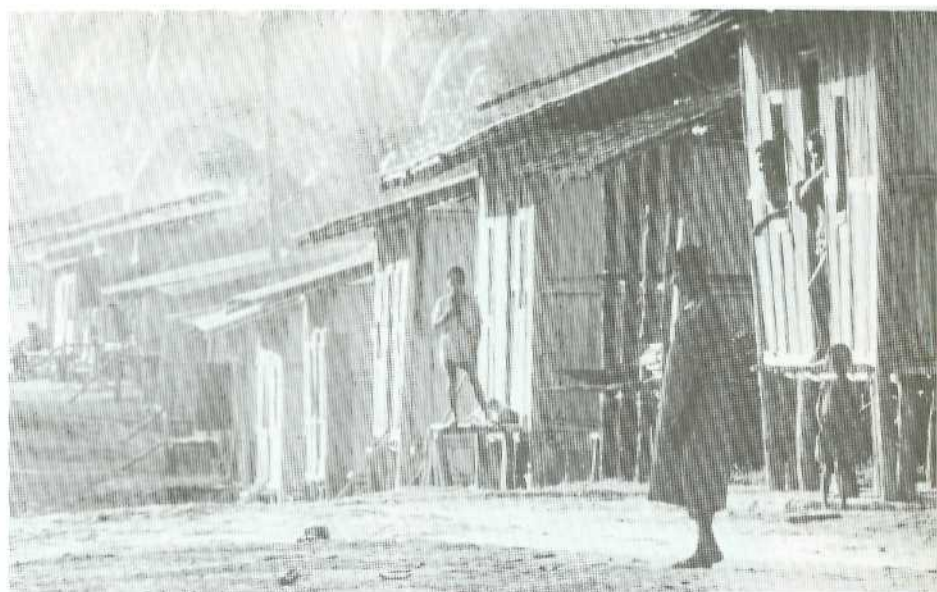
Boven: de meester-bruggenbouwer aan het werk. Onder: drie verdwaalde gidsen in het oerwoud: Tekir, Gandano en Yunus in hun schuilplaats.

Boven: Abeyo op de voorplecht. Linksonder: een grootpoothoender getroffen door een giftige pijl. Rechtsonder: de Gluiperd en zijn troef; twee pythons van de rivieroever.

Boven: het houtschip in Ats. Linksonder: een bivak in de Asmat.
Rechtsonder: in Agats (links Adrian, rechts George), maar noch
gezond noch wel.

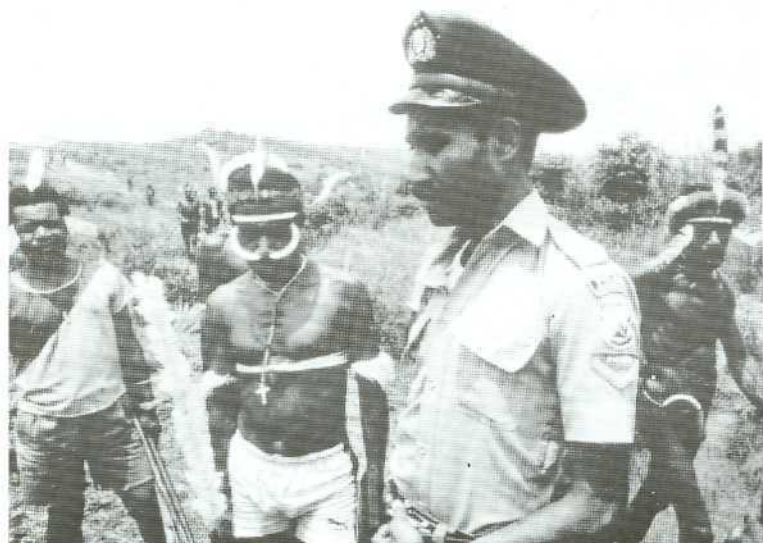
Boven: geplande isolatie in Senggo. Onder: in een van de verlaten dorpen, Mindip Tanah.

Linksboven: Jayapura. Rechtsboven: 'Ja hij gaat.' Met broeder Kees en het gerepareerde vliegtuig in Mindip Tanah. Onder: de man die de oPM heeft dwarsgezet: geen oren, slechts enkele vingers.

Boven: krijgsraad van de Dani's. Onder: na het bloedbad; de foto is vanaf de heup genomen in het ziekenhuis van Jayapura.

Boven: opwarmen voor de strijd. Onder: de strijd is gestreden.

waardoor we de boot verder moesten trekken, tak voor tak, terwijl onze voeten toen we verder stroomafwaarts kwamen de bodem vaak niet raakten. Er regenden spinnen en krekels uit de bomen en vreemde gouden motten fladderden om onze ontlichaamde hoofden. Het duurde twee uur voor we de stroomversnellingen hadden gehad en toen we aan het einde kwamen, laadde Abeyo een berg stenen in de boot om te kunnen koken. Er was geen enkele steen in de Asmat, legde hij uit, niets anders dan modder en water tussen ons en Australië. De verandering kwam even plotseling als alle overgangen in Irian. Toen we een bocht in de rivier om kwamen zagen we dat er geen rotsen meer waren en de stromen losten zich op in een enkele bruine geul. We hadden het plateau achter ons gelaten en bevonden ons nu in het echte moerasgebied.

Doordat we niet meer steeds in en uit de boot hoefden te springen kon ik me ontspannen en een beetje nadenken. De oevers gleden voorbij zonder een spoor van mensen, hogere bomen welfden zich nu over ons heen en schudden van tijd tot tijd zwermen vogels van zich af die waren opgeschrikt door de oranje helmen van de drie figuren die op het water stonden. Ik had tijd om me zorgen te maken over de datum. Ik wist niet hoeveel dagen we hadden voor we onze visums zouden overschrijden en Indonesië niet meer in zouden mogen. Ik probeerde een brief naar huis te schrijven, maar dat scheen niet veel zin te hebben als een brievenbus zo ver weg was. Ik viel in slaap bij het geruis van de roeispanten.

Ik werd wakker doordat Adrian mijn arm greep. Op de oever stonden huizen. Ik was ogenblikkelijk opgewonden, want we zouden onze eerste echte Asmatters te zien krijgen. Toen we er echter langskwamen, zag ik dat ze vervallen waren en overwoekerd door het oerwoud. De lichte bladeren waren van de kapotte geraamten gegleden. We passeerden drie van dergelijke nederzettingen, die stil waren op het gekabbel van het water en het geschreeuw van de vogels in het oerwoud na. Toen was er een paar uur lang niets, slechts reigers en papegaaien en een apenarend die ons van bovenaf, met zijn gele ogen strak op de mijne gericht, de rivier af volgde. Waar waren de mensen naar toe gegaan? Vissen kwamen op sommige plekken even boven water en een keer schoot een heel grote vis over het oppervlak en verstoof een school kleinere visjes uit het wa-

ter. Zaagvissen en zoetwaterhaaien kwamen zulke rivieren op zwemmen en misschien reusachtige vissen die wetenschapsmensen nog nooit hadden gezien. Ik hoorde kroonduiven in de bomen, als oude pompen die op gang kwamen.

Vroeg in de avond kwamen we bij een rij nieuwere hutten en Stefanus trok zijn prauw op de oever eronder. Hij schreeuwde, maar er was niemand. We laadden uit en hakten ons met kapmessen een weg door het riet. De hutten stonden op palen, ongeveer twee meter boven de grond, waren licht gebouwd en hadden daken van gevlochten sagobladeren. In een ervan zagen we dat de vloer bedekt was met gedroogde bladeren waar door wolfsspinnen wegsnelen om zich te verschuilen. Er slingerden kasuarisveren en een van een bot gemaakt mes rond. Stefanus zei dat we daar de nacht zouden doorbrengen omdat we geen schuilhutten meer zouden vinden voor het donker werd. Hij begon te koken.

Abeyo, de enige die met ons wilde praten, wierp enig licht op de lege streek. Er waren wel zeker mensen om ons heen, zei hij, maar die leefden meer in het binnenland bij de rivier vandaan en hielden zich ver weg in het oerwoud schuil. Terwijl de Asmatters uit die streek aanvallen uitvoerden op nederzettingen verder naar het noorden—Abeyo herinnerde zich overvallen van kannibalen op Keneyan twintig jaar geleden—voerden zij van oudsher op hun beurt oorlog met hun zuiderburen en hielden zich in het oerwoud schuil voor het geval er jachtexpedities waren. Nu waren er ook andere moeilijkheden, maar daar bleef Abeyo vaag over. De hutten die we hadden gezien, waren een bivak, tijdelijke huizen waar de mensen verbleven tijdens vis- en jachtexpedities. De Asmatters leken niet op de mensen in Keneyan, zei hij, hoewel de mensen in Keneyan zich Asmatters noemden. Zij hadden geen tuinen omdat landbouw daar onmogelijk was, doordat het oerwoud bij hevige regenval onder water kwam te staan en de grond arm was. Daarom bleven ze maar een korte tijd op dezelfde plaats en trokken rond in een groot gebied waar ze sago verzamelden en op krokodillen en kasuarissen jaagden. Als ze op dezelfde plaats bleven zouden ze sterven doordat ze het oerwoud om zich heen snel zouden uitputten.

Stefanus opende zijn tas en haalde er een troef uit. Bij een van de stroomversnellingen waar we de prauw hadden moeten verlaten,

had hij twee pythons gedood. De mannen wikkelden ze in bananebladeren en bakten ze boven het vuur. Dat voedsel was gratis en het smaakte naar schaaldieren. We aten ook de huid, de kop en de botten op, aangezien we enorme honger hadden.

Twee uur verder stroomafwaarts was er nog steeds geen teken van menselijk leven. Het oerwoud, dat plaats had gemaakt voor modderbanken langs de rivieroever, sloot zich er nu weer overheen en het was nog steeds, afgezien van een sporadische vogel en enorme pages, blauw of groen. Er dreven gele bloemen op het water. Toen hoorden we om de bocht van de rivier een schreeuw. Het was een mannenstem en toen de roeiers trager gingen, kwam een grote zwarte prauw ons om de bocht tegemoet, waarin op de achtersteven een enkele man stond die energiek tegen de stroom op werkte. Hij was lang en donkerbruin—niet zwart—van kleur en droeg een gehavende korte broek. Hij ging langzamer, gleed langszij en greep de rand van onze boot. Hij sprak snel met de roeiers en sommige woorden die hij gebruikte waren Indonesisch. Op de bodem van zijn boot lag een dood rivierzwijn, een jong met roodachtigbruine strepen over zijn zwarte vacht, en daarbij lagen de pijlen waarmee hij was gedood, de eerste pijlen met ijzeren punten die ik had gezien. De Asmatters leefden duidelijk niet zo geïsoleerd als ik had gedacht. Zijn metgezel op de jacht was nog in het oerwoud, zei hij. Ze verbleven in een bivak in een van de kreken en waren uit het dorp Momoko vertrokken om een paar dagen rond te zwerven. We konden het in twee à drie uur bereiken. We voeren verder de rivier af. De gidsen zongen in hun eigen taal een merkwaardig lied waarin plaatsnamen voorkwamen, iets als: 'Keneyan zijn we voorbij, we hebben afscheid genomen van Keneyan. Momoko, we komen eraan, wees klaar voor ons Momoko.' De schrille stem van de Gluiperd bracht het goed ten gehore, een oerwoudachtig, uit de boomtoppen afkomstig geluid, heel hoog en krakend.

Toen we verder kwamen zagen we dat er meer sagobomen op de oevers stonden en vervolgens een stuk of twee bananen. Daarna, toen we een kromming in de rivier naderden, klonk er het geluid van trommels, dat diep en regelmatig door de jungle beukte alsof er op boomstammen werd geslagen. Toen we de bocht omgingen en

in het zicht kwamen, zagen we gigantische prauwen die onder de lange mannenhuizen aan de waterkant waren getrokken. Kinderen die bij het water speelden renden het dorp in toen ze ons aan zagen komen. Het getrommel werd harder toen we dichterbij kwamen. Ik zag dat de prauwen wit en oranje-kalk en klei-waren geschilderd en dat op de voorstevens de koppen van krokodillen en neushoornvogels waren uitgesneden. We roeiden langs de modderige oever onder de huizen. Ik zag benen tussen de palen van de huizen, naakte vrouwen die rennend dekking zochten, en toen we op een opening tussen de prauwen afgingen, zag ik achter de traditionele hutten de glinstering van zinken daken. De streek was minder wild dan ik me had voorgesteld.

Tegen de tijd dat we de modder op waren geklauterd, waren we omringd door een grote menigte dorpingen. De mannen waren allemaal gekleed in korte broeken en goedkope shirtjes en de vrouwen trokken verschoten jurken over hun naaktheid toen ze ons naderden. We werden omhoog geholpen op een stammenpad en marcheerden verder te midden van een kwebbelende optocht. Naast een van de hutten met zinken daken stonden dertig tot veertig schoolkinderen in de houding. Toen wij eraan kwamen zeiden ze allemaal in koor: '*Slamat puggi bapak bapak*' - 'Goedemorgen, heren' - goed gerepeteerd en plezierig in het gehoor liggend, alleen was het middag. 'Stomme zendelingen,' mompelde ik terwijl we werden voortgestuwd naar de hutten. Ik had echter ongelijk. Het was de hand van de regering, niet van God. Aan de muur van het schoollokaal hing dat officiële portret van president Suharto, dat we bijna vier weken lang niet hadden gezien, als een Mona Lisa over zijn jungledomein te glimlachen.

We moesten gaan zitten en een onderwijzer rende weg om thee voor ons te gaan zetten. Het hele dorp was het lokaal binnengedrongen en zat in kleermakerszit op de grond om ons heen en rijen zeer grote zwarte ogen volgden onze bewegingen als een tenniswedstrijd. De mensen zagen er heel anders uit dan die op het plateau. Ze hadden een kastanjekleurige huid en smalle, atletische lichamen, veel magerder en gespannener dan de gedrongen Dani's van de toppen. Hun hoofden waren klein en compact, de oren lagen vlak tegen de schedel aan en ze hadden allemaal grote pijlpuntvor-

mige neuzen, die soms nog verder waren uitgetrokken door gaten in het neustussenschot, en gewelfde Egyptische ogen. De vrouwen waren even lang als de mannen, hadden kaalgeschoren hoofden, wat betekende dat ze in de rouw waren, en waren gezond en op een kundige en heftige manier sexy. Zoals ze daar in kleermakerszit op de grond in het schoollokaal zaten, zagen ze er een beetje ontheemd uit.

Op dat moment waren grote borden sago die de onderwijzer binnenbracht echter aanlokkelijker. We waren uitgehongerd en vielen erop aan als rivierkrokodillen. De sago was tot pannekoeken geslagen en door sagobloem gerold en smaakte als bruin brood dat niet volledig doorbakken was en waarop je goed moest kauwen. Ik grijnsde triomfantelijk naar de Gluiperd, want we zouden uiteindelijk toch niet verhongeren. Het dorps hoofd werd binnengeleid om ons te ontmoeten. Hij was totaal verschrompeld en tandeloos en had kennelijk even weinig controle over het dorp als zijn eigen hoofd over zijn lichaam. Hij schudde ons opgewekt de hand, terwijl zijn wazige ogen mijlen ver weg waren, en ging gelukkig naast Adrian zitten knikken en kwijlen. Adrian liet wat Dani-tabak rondgaan die gretig werd aanvaard en waardoor iedereen in een mum van tijd zat te hoesten.

De onderwijzers gaven ons een kleine rondleiding voor we weer in de boot stapten. Er waren drie hutten met zinken daken, maar de andere waren zoals ze altijd waren geweest, een of twee stonden een beetje scheef in de modder, lange en korte huizen, de grote voor mannen en de kleine voor vrouwen. Vanuit de grootste van allemaal, die naast het water, kwam het getrommel dat me stroomopwaarts had wakker gemaakt. We werden door de ingang naar binnen geleid en zagen de spelers. Ik was een beetje teleurgesteld dat ze niet helemaal vol veren zaten en naar het bloed van buitenstaanders dorstten, maar ik was ook gefascineerd. De mannen grijnsden toen ze ons zagen en gingen verder, bleven met onverminderde kracht doorroffelen. Drie van hen sloegen op houten trommels, ingewikkeld besneden uitgeholde boomstammen in de vorm van een zandloper met handvatten. De werkzame gedeelten bestonden uit varanehuiden die er aan één kant overheen waren gespannen. Ze zongen met hoge, geknepen krasstemmen een ingewikkeld lied dat

veel kleurrijker was dan de primitieve rommelende geluiden van de Kinyums. De vierde man blies op een trompet die van een stuk bamboe was gemaakt en waaruit een lage hoornachtige toon kwam die telkens en telkens weer werd gespeeld om de melodie een aardachtige weerklank te geven. Het was geweldige muziek.

Aan de waterkant werden we belaagd voor medicijnen en deelden we wat ongevaarlijke geneesmiddelen uit. Toen werden we met geschreeuw en gezwaai afgeduwd en opgeruimd weggestuurd van dat merkwaardige kleine groepje hutten. Verder stroomafwaarts kwam ons een woest voortgedreven prauw tegemoet waarin drie krijgers hard tegen de stroom op werkten. Het waren echter geen krijgers, het waren vrouwen die trots op het water stonden, slechts gekleed in lendendoeken van boomschors: twee magere meisjes, hard en gespierd als tijgers, en een grijze oude dame, die er boven de pezige wortel van haar lichaam zo woest uitzag dat ik dacht dat we zouden worden geramd. De gidsen zongen weer. We passeerden kort daarna de monding van een andere rivier, groter dan de onze, die traag in onze loop stroomde en de breedte verdubbelde. De oevers waren nu onder water weggeglippt en de bomen staken uit een drijvend moeras omhoog. Ik doezelde weg.

Voor er in de Asmat mensen waren, liep Fumeripitch—of de Windman—met grote passen door het moerasbos en zag hoe talrijk de dieren waren en hoe vruchtbaar de sago was. Hij merkte dat alles klaar was voor het menselijk leven. Hij bouwde een lang huis naast de rivier en daarin zette hij de figuren van mensen die hij uit hout had uitgesneden. Vervolgens maakte hij een trommel en zong en danste een hele tijd en langzaam kwamen de houten figuren tot leven. Toen ze eraan gewend waren om te leven namen ze in aantal toe, waarop hij nieuwe lange huizen voor hen bouwde. Maar een reuzenkrokodil kwam de rivier op gezwommen en begon de lange huizen met zijn staart te verwoesten in een poging de mensen binnenin te pakken te krijgen. Fumeripitch ving hem, scheurde hem in stukken en smeet het walgelijke vlees van het beest zo ver hij kon over zee weg en bij de Asmat vandaan. Daar groeide het op en veranderde in mensen van vreemde landen.

Vanaf dat moment hebben de Asmatters op de rivieroevers gewoond en op de woeste krokodil en zijn nakomelingen gejaagd.

Wanneer in het dorp iemand sterft, vliegt zijn ziel weg om zich bij de neushoornvogels of de zwarte reuzenkalongs te voegen. Daarna keert hij terug naar het dorp waar hij verward rondzwerft en ellende teweegbrengt. Hij mist een lichaam en dus wordt er op de manier van de Windman eentje voor hem uit hout gesneden dat hij kan betrekken. Zijn mededoden en hij worden dan opgeborgen in een geheime kamer achter het lange mannenhuis waar ze door de mannen van het dorp worden verzorgd en worden uitgenodigd hen bij hun besluiten te adviseren. Het dorp is evenzeer een plaats voor de doden als voor de levenden en als de doden niet goed genoeg worden verzorgd, zullen zij moeilijkheden veroorzaken.

Om de zoveel tijd wordt de last van de doden te groot en moeten ze worden overgehaald om te vertrekken. Er wordt een geweldig feestmaal voorbereid en de meesterhoutsnijder trekt het oerwoud in om een voorouderpaal te maken. Er wordt een grote boom met steunwortels gekapt, die in een aantal weken wordt besneden tot een totempaal van zes meter. Hij bestaat uit de verstrengelde figuren van allen die de laatste jaren zijn overleden, de minst belangrijke onderaan en de grote krijgshoofden bovenin. Om hun lichamen heen worden de wraakmotieven uitgesneden, want er bestaat geen natuurlijke dood en iedereen moet worden gewroken. De bovenste figuur pronkt met een enorme en ingewikkeld besneden fallus en de onderkant staat op een kleine prauw. Het besnijden van de paal stemt de geesten van de doden gunstig en geeft hun het gevoel dat ze op gepaste wijze zijn geëerd. Wanneer de paal af is, wordt er een groots feestmaal gehouden. Er wordt op kasuarissen gejaagd, op wilde varkens en op sagolarven, de dikke engerlingen van grote boktorren. Er vindt een grote zwelgpertij plaats, er wordt gedanst en dan wordt er, traditiegetrouw in ieder geval, een koppensnellers-overval op een naburig dorp uitgevoerd. De overval dient ertoe de voorouders te laten zien hoe heldhaftig en onafhankelijk de levenden zijn en hoezeer ze het zonder hun hulp kunnen stellen. Daarna wordt de op de paal afgebeelde doden gevraagd de kleine prauw onderaan te gebruiken om weg te drijven naar het land van de voorouders, de plaats aan de andere kant van de zee waar de zon ondergaat. Daar is al het leven tegengesteld aan het leven in de Asmat. De doden zijn wit, wonen in een koud land zonder oerwouden en kunnen even lui zijn als ze willen.

De schilden, trommels en peddels worden net als de palen en de voorouderfiguren abstract en symbolisch besneden door aan het leven ontleende fragmenten een plaats en een betekenis te geven. Navels vormen het centrum van alles en daaromheen zijn tekeningen die gebaseerd zijn op de ingewanden van kevers, de vagina's van krokodillen, roofsprinkhanen in mensengedaante, koeskoesstaarten en de koppen van neushoornvogels. De meestersnijder gebruikt stenen bijlen die ver stroomopwaarts zijn verhandeld met mensen die ze geruild hebben met de Dani's en ook de vreemde harde pinnen die ze in planken hebben gevonden die heel mysterieus met het tij de rivieren op kwamen drijven. Vijfhonderd jaar lang hadden de Asmatters spijkers gebruikt van schepen die ver weg waren vergaan en waarvan de zeelui niet eens wisten dat hun land bestond. De Asmatters denken dat de schilden zo angstaanjagend zijn dat ze opgewekt alleen daarmee en zonder speren ten strijde trekken.

Misschien zijn de zielen van de Asmatters door hun affiniteit met de bomen waar Fumeripitch hen uit heeft gesneden, nooit gemakkelijk onder controle te houden, zelfs niet wanneer ze onder de levenden verkeren. Wanneer een Asmatter droomt, dwaalt zijn geest naar de plaats in de droom en is er groot gevaar dat hij niet terug wil komen. Daarom gebruiken de mannen de schedels van hun voorouders als kussen om de ziel gerust te stellen en over te halen te blijven waar ze is. Er bestaat dan ook geen natuurlijke dood. Als een man in zijn slaap sterft, komt dat doordat een vijand zijn ziel ervan heeft weerhouden in zijn lichaam terug te keren. Als hij sterft wanneer hij wakker is, is zijn geest door de tovenarij van de vijand weggevoerd. Dus moet de dood van belangrijke mensen worden gewroken, wat één reden is voor de woestheid van de Asmatters en hun kannibalisme en koppensnellerij. Er is echter nog een ander doel, dat dieper ligt.

Wanneer een jongen wordt geboren erft hij de geest van iemand die voor hem is gestorven. Een ziener in het dorp bepaalt wiens ziel hij heeft overgenomen en geeft hem een naam waarin dat op een bepaalde manier tot uiting komt. Die eerste identiteit gaat echter geen leven lang mee en om een man te worden en om te trouwen moet hij de identiteit van iemand anders aannemen, in het ideale geval van een levende man in een vijandelijk dorp. Dus wordt het dorp over-

vallen en een kop gesneld en neemt de jongen de geest van de vermoorde man over. Het is opvallend dat hij ook de familiebanden van het lijk erft. De moeder van de man wordt zijn eigen moeder en hetzelfde geldt voor zijn vader en broers en zussen. Wanneer hij het vijandelijke dorp bezoekt wordt hij verwelkomd als de lang verloren zoon, symbolisch gezoogd door de moeder en onthaald en wordt er veel werk van hem gemaakt. Op die manier worden de vijandelijkheden tussen twee dorpen, die meestal waren ontstaan door ruzies over land of gestolen vrouwen, bijgelegd wanneer er genoeg koppen zijn gesneld en er voldoende surrogaatzonen zijn. Dat systeem—van oorlog die naar onvermijdelijke vrede leidt—is wreed, maar reguleert zichzelf, in tegenstelling tot onze eigen excessen. In afgelegen delen van de Asmat werden nog aardig wat koppen gesneld, wat werd gevolgd door kannibalisme. Kort voor we er aankwamen hadden we gehoord dat een paar mannen waren gestraft omdat ze drie meisjes hadden opgegeten. Ze moesten het gras maaien op de landingsstrip van Agats.

Er kwam rook door het dak van een bivak naast de rivier en dus roeiden we naar de overkant om wat vis te kopen. Het was een nogal bouwvallige hut. De vloer was bedekt met rieten matten en buiten slingerden duizenden lege mosselschelpen rond. Binnen bevonden zich een oude man met een enorme doorboorde neus en een oude vrouw die in een lendendoek van boomschors op de matten lag te slapen. Hij stuurde een van zijn zonen weg en bleef toen maar wijsgerig naar ons zitten kijken met zijn oude gerimpelde gezicht, zonder te knikken of te glimlachen of hoe dan ook te reageren toen we aanvankelijk met hem probeerden te praten en vervolgens rondkijken in zijn tijdelijke hut. Tegen een muur hing een koker met pijlen van anderhalve meter, even lang als speren, waar ijzeren punten aan zaten. Er waren vislijnen, geknoopt en gebarsten oud nylon, en netten van bastvezels. We vertrokken met een grote zilveren meerval en zagen hoe de oude man nog steeds zonder enig teken in onze richting naar buiten staarde.

Het regende en het duurde niet lang voor we een ander bivak zagen, bruine palmblassdaken tegen de donkere muur van het oerwoud. Toen we dichtbij kwamen renden twee blote vrouwen naar

binnen om kleren aan te trekken. Of het zendelingen of plunderende soldaten waren geweest waardoor ze zo preuts waren geworden, wist ik niet. Er was daar ook een aantal mannen en zij hielpen ons uit de prauw en brachten ons naar een van de broze hutten. Ik stapte naar binnen en zakte dwars door de vloer doordat de palen uit elkaar waren gerold en er slechts bladeren lagen. Aangezien er niemand in het hutje woonde, namen we het over en begonnen te doen of we thuis waren. We kochten wat sago, maakten een vuur en kookten de meerval in een metalen pot die ik had meegebracht. Hoewel Adrian de vis had betaald moesten we driftig met Stefanus bekvechten om ook wat te krijgen, want hij had hem gekookt en dus at hij hem op. Daarna zat hij te mokken en ons vanuit een hoekje in gedachten te vervloeken. Even later fleurde hij wat op en stelde voor dat hij die nacht op onze rugzakken zou passen omdat de Asmatters allemaal dieven waren. Dus lag ik boven op alles en hield hem als een uil in de gaten tot hij in slaap viel.

We bleven er echter niet lang, want de gidsen hadden haast. Om twee uur schudde Stefanus me heftig door elkaar en siste in mijn oor: 'We zijn laat, we moeten gaan.' Ik dacht een ogenblik dat hij het op de bagage had gemunt, waardoor ik me er afwerend overheen krulde, maar toen zag ik dat de anderen op waren en dus propte ik alles wat ik kon vinden in mijn rugzak en waggelde naar buiten. Er glinsterden een paar sterren achter de riviermist. Ik had geen idee wat er gebeurde. Ik viel vanaf de aanlegpaal in de boot en voor ik het wist was er gebeden en gleden we door het zachte, onzichtbare water, waarin we het geplons van vissen hoorden. De oevers die we passeerden waren verbazingwekkend rustig, er kwaakte een enkele kikker, een insect liet zich met een zacht stemmetje horen en één keer klonk het diepe zere-keel-gekras van een uil, maar verder was alles stil. Af en toe kwamen we langs een boom die helemaal gehuld was in het heldere schijnsel van feestelijke lichtjes doordat er duizenden lichtgevende vonken aan de takken hingen. Het waren vuurvliegjes die hun partner zochten. De ochtend begon te gloren in gele tinten en blauwe waterverf en heel snel daarna sneden zwarte prauwen door de riviermist tussen ons en de nevelige oevers.

In een dorpje waar we halt hielden haalden een paar mannen twee dansmaskers te voorschijn die ze ons lieten zien. Ze bestonden

uit gevlochten boomschors en waren lang genoeg om het hele hoofd en de romp te bedekken. Een was een onrustig zuiver inheems geval, met enorme gaten voor de ogen, franje en kwasten en helderrode en witte verf. Het andere was veel gruwelijker. Het was een eenvoudige kegel die over het lichaam paste, met gaten voor de armen. Er was slechts een piepkleine genopte snavel, geen ogen, geen mond. Het was het duisterste, angstaanjagendste door mensen gemaakte ding dat ik ooit had gezien. Mensen die een dansmasker droegen, namen het karakter over van de voorouder die ze voorstelden, werden die mensen een hele nacht lang en herleefden de levens van de doden.

We bleven maar kort in het dorp. Het was slecht onderhouden, oude boomstamkano's lagen te rotten in de modder achter de huizen, er hing een gescheurd visnet aan palen en twee mannen misten hun linkeroog. Voor we vertrokken pakte Stefanus een fles aspirine uit zijn tas, begon het aan te prijzen als een geneesmiddel tegen malaria en ruilde ze per stuk voor een cilinder sago. Hij vertelde me later dat hij die in een dorp verder stroomafwaarts zou verkopen. We zakten verder de rivier af en raakten steeds meer geïsoleerd in een breder wordende waterloop. Af en toe zag ik boomstamvloten die aan de rivieroeveren waren afgemeerd. Het was ijzerhout dat erop wachtte om naar de kooplui verder stroomafwaarts te worden gebracht.

Abeyo hield plotseling op met peddelen en wees ergens naar. 'Buaya!' Halverwege de brede rivier, eerder een donkere olievlek op het water dan een levend iets, kwam een krokodil op ons af. Met een klap van zijn staart verdween hij en liet slechts een draaikolk achter op de plaats waar hij was geweest. Abeyo bleef de plek in de gaten houden en was een beetje gespannen tot we er een flink eind vandaan waren. De krokodillen die in de grote rivieren voorkwamen waren zoutwaterkrokodillen, die wel negen meter lang werden, de grootste reptielen ter wereld. In 1970 was een zoutwaterkrokodil met een voorkeur voor mensenvlees gevangen. Hij had het kunstje geleerd om prauwen om te meppen en zo de mensen die erin zaten te pakken te krijgen. Hij had er vijftig opgegeten voor hij was gedood en alle handel tussen twee dorpen lamgelegd. Ten tijde van onze reis zou zo'n dertig kilometer ten zuiden van de plek waar

Abeyo nerveus omkeek, een andere krokodil, even groot als de eerste, langs de oevers van een getijderivier zwerven. Hij had al twaalf mensen gedood en door zijn enorme grootte wist niemand hoe hij kon worden gevangen.

Het tij was nu gekeerd en voerde ons twee keer zo snel de rivier af. We bevonden ons al de hele morgen in getijdewater, hoewel we nog zo'n negentig kilometer van de kust waren. Er waren veel prauwen op het water doordat de mensen te voorschijn waren gekomen om gebruik te maken van de gratis tocht naar de sagotuinen. Er waren boomstamkano's van twaalf meter, sommige voorzien van houtsnijwerk en in tiggerstrepen beschilderd. Een prauw die ons inhaalde was bemand door zes mensen, drie mannen en drie vrouwen, die even lang en lenig waren en volmaakt synchroon langsgleden. De vrouwen hadden alle drie kaalgeschoren hoofden en centje droeg een kind in een draagdoek op haar rug. Er waren kleine prauwen waarin een of twee mensen zaten en piepkleine waarin kinderen zaten die opgewekt voortpeddelden om te gaan vissen. Sommige prauwen hadden brandende vuren op hun achtersteven, aangezien de eigenaars geen lucifers bezaten en het vuur met zich mee moesten nemen. Hierdoor kregen de boten rokende staarten, als gestreepte draken die achterstevoren langsoefden. Sommige waren op weg naar de markt en hoog beladen met sagobloem en matten en in een prauw zat onder een tent van palmladeren een klein varkentje dat door een meisje werd geaaid toen het zijn snuit naar buiten stak. We werden dwars over het water aangeropen en hielden stil waardoor een prauw naar ons toe kon snellen en langs zij kon komen. Ze gingen terug naar hun dorp een klein stukje verderop, waarom kwamen we niet even langs? Ze gaven ons wat sago merg, rauw roze schuimend spul dat in het laagland als suikerriet diende.

Hun dorp was met slechts twee huizen, een lang en een kort huis, een traditionelere nederzetting dan de andere dorpjes waarin we halt hadden gehouden. Het lange mannenhuis was een heldenvertrek, een zestig meter lange feestzaal, gebouwd van de dikke stammen van oerwoudbomen en afgedekt met sagobladeren. Er waren enorme balken over de lengte van het huis vastgesjord, waardoor een zolder ontstond waar cilinders sago waren opgeslagen. Er hingen trommels en bogen aan de dakspanten. Om de tien meter was

er een vierkant van steunpilaren met daartussen een stookplaats. Rond een aantal van die stookplaatsen waren vrouwen aan het koken. Mannen en vrouwen zaten in groepjes in de deuropeningen sigaretten te roken. De dunne rook werd gevangen door het waterige licht van de rivier en erdoor vergroot. Er waren misschien dertig mensen in het lange mannenhuis, maar er hadden er gemakkelijk honderd kunnen zitten en dan zou het er nog koel, schaduwrijk en ontspannend zijn.

Sommige vrouwen hadden blote borsten en schaamden zich er niet voor. Ze hadden hun voorhoofd wit geverfd met kalk van verbrande schelpen, waardoor ze er koel en waardig uitzagen. Ze negeerden ons. Een man riep naar hen of ze wat sagodeeg voor ons wilden maken. Het dorp moest nogal laks zijn, want vrouwen werden in principe slechts bij speciale gelegenheden in de lange mannenhuizen toegelaten. Net als de Dani-vrouwen zouden ze ondergeschikt zijn aan hun man, maar niet onderworpen en soms hebben zij naar alles wat je hoort zeer duidelijk de leiding. Als een man zijn vrouw slaat, wordt hij flink teruggeslagen of, als de vrouw kleiner is dan hij, afgeranseld door de andere vrouwen. Het slaan van mannen kan ernstige vormen aannemen en soms sterven mannen aan hun verwondingen. Vrouwen bepalen wanneer ze seksueel contact willen hebben door de mannen een speciaal geschenk van sago te brengen en ze gooien de mannen uit hun huizen als ze hen niet in de buurt willen hebben.

Over het algemeen zijn een man en een vrouw elkaar trouw, maar twee echtparen kunnen besluiten tot een *papitch*-regeling. Dat is een permanente partnerruil, wat inhoudt dat de twee stellen onderling kunnen veranderen wanneer ze willen. De regeling kan zijn ontstaan tussen twee jongens, lang voor hun huwelijk, die zelf een homoseksuele relatie kunnen hebben gehad. Door hun vrouwen te ruilen worden de banden nog versterkt en de twee mannen zullen elkaar altijd steunen, wellicht tot de dood in de strijd. Er bestaat ook gemeenschaps-*papitch*, waarbij iedereen om de beurt met iedereen naar bed gaat. Het brengt het dorp dichter bij elkaar als de mensen bang zijn door een verandering, zoals de komst van een missionaris. De eerste missionarissen die arriveerden waren natuurlijk blank en kwamen uit een koud land zonder oerwouden waar maar

weinig handenarbeid was vereist. Om hun angst voor de teruggekeerde voorouders te overwinnen, ruilden de mensen prompt hun partners en stortten zich in een orgie van *papitch*. De missionaris probeerde hen dan vol afschuw te straffen of zijn aanwezigheid des te meer op te dringen en zo ging het door.

De geschiedenis van de eerste pogingen om de Asmatters te bekeeren is zeer bijzonder en staat bol van de misverstanden en de vooroordelen. Tot slechts enkele jaren geleden probeerden mensen nog steeds met nieuwe stammen in contact te komen. Een Nederlander vertelde me wat voor stalen zenuwen er nodig waren om zo'n contact te leggen. De blanken voeren in een boot de rivier op en keken uit naar sporen van een nederzetting. Wanneer ze er eentje vonden, verlieten ze de boot en gingen op de grond tussen de huizen zitten wachten. De dorpelingen hadden de boot al in de verte horen aankomen en waren het oerwoud ingevlucht. Terwijl de missionarissen daar zaten, wisten ze dat ze werden bekeken door honderden ogen die ze niet konden zien. Eindelijk vertoonde de dapperste krijger zich en naderde behoedzaam met zijn speer gereed voor de aanval. Als een missionaris een snelle beweging maakte of iets deed waardoor hij zijn vrees toonde zou hij waarschijnlijk louter uit angst door de krijger aan de speer worden gespietst. Langzaam kwamen andere mannen te voorschijn en vormden doodsbang en klaar om zich te verdedigen een kring om die uitzonderlijke lijkleurige wezens. Dan schoven de missionarissen geschenken naar voren en wachtten tot ze lang genoeg waren aangestaard om iets vertrouwds te hebben gekregen, waarna ze voorzichtig gingen staan en zich behoedzaam naar de boot begaven. Ze keerden na steeds kortere tussenpozen terug, waarbij ze telkens geschenken achterlieten die werden opgepakt als ze waren vertrokken, tot ze niet langer angstaanjagend waren. Dan konden ze beginnen om de mensen in de richting te duwen van de veranderingen die ze teweeg wilden brengen.

De reden waarom ze de Asmatters wilden veranderen, had veel te maken met wat zij zagen als het werk van de Satan, die een volk ontwrichtte dat anders de vreugde kon ervaren om net als zij te zijn. Later herontdekten sommigen met enige rationaliteit de waarheid waardoor iedereen die lang reist wordt overweldigd, namelijk dat de overeenkomsten tussen ons en andere mensen oppervlakkig zijn.

Onder de gedeelde beleefdheid, een gemeenschappelijk grapje en dezelfde irritaties liggen de morele opvattingen, voorkeuren en ideeën over de wereld zo ver uit elkaar dat er geen enkel punt van overeenkomst is.

Als er iets van een Asmatter wordt gestolen voelt hij zich zeer opgelaten over het verlies en beschouwt het als een belediging van zijn heldhaftigheid. Als de identiteit van de dief wordt vastgesteld, moet deze de verliezer in natura schadeloosstellen en hem iets van even grote waarde geven. Om te zorgen dat de dief zich nog opgelatener voelt dan hijzelf, geeft de verliezer de dief vervolgens iets van grotere waarde terug. Er is maar een ding vernederender dan diefstal en dat is als er een familielid wordt vermoord. Het principe is hetzelfde. In plaats dat de getroffene op zijn beurt een familielid van de moordenaar doodt, vermoordt hij een familielid van zichzelf met wie hij nauwer verwant is. Naarmate het familielid hem nader staat en de daad dus stoutmoediger is, kan hij zijn schaamte beter overdragen en overwinnen.

De erecode van de Mappiërs, die ten zuidoosten van de Asmat wonen, is in het Westen ook onvoorstelbaar. Als je in de Mappi le-gendarisch wil worden, moet je tot het grootst mogelijke bedrog in staat zijn. De identiteit van een vijand wordt vastgesteld, iemand uit een ander dorp die misschien een *papitch*-broeder heeft gedood of je vrouw heeft gestolen. In plaats dat je hem onmiddellijk de genadeslag geeft, moet je hem om eer en heldhaftigheid te verwerven binnen een verward netwerk van verraad lokken. In de loop van vele jaren raak je met hem bevriend en probeer je met geschenken en feestmalen zijn welwillendheid te winnen tot hij, misschien na tien jaar, je beste vriend is geworden. Dan dood je hem op de meest gruwelijke wijze. Naarmate hij verbaasder is dat hij wordt gedood, is de moord cervoller, waardoor de mythische figuren van de Mappi mensen zijn die de onafscheidlijkste vrienden zijn geworden van hun uiteindelijke slachtoffers.

Dit alles werd door de eerste missionarissen en zendelingen gebruikt als rechtvaardiging om in te grijpen en het leven van de mensen te veranderen. De protestant Don Richardson maakte het goede werk van de zendelingen beroemd door zijn dramatisering van de afschuwelijke manier waarop de mensen moeten hebben geleefd

voor ze door God werden gered. Als hij geprobeerd had om het vanuit het standpunt van de Papoea's te bekijken, was hem wellicht opgevallen dat zij veel van onze gewoonten even wecrzinwakkend vonden. Het wegstoppen van oude mensen in tehuizen als ze bij hun familie niet langer gewent zijn, wordt als volstrekt barbaars beschouwd door de Papoea's, die hun oude mensen enorm waarderen, zelfs als ze kierewiet zijn. In tegenstelling tot vrijwel overal ter wereld worden lichamelijk en geestelijk gehandicapten door de andere dorpingen onderhouden en leven ze zo normaal mogelijk. Een van de grootste krijgshoofden van de Dani's was vanaf zijn geboorte kreupel. Kinderwagens, waardoor moeder en kind ruim een meter gescheiden worden, tuinmuren en gesloten voordeuren zouden stuk voor stuk uitstekend materiaal vormen om in heilige woe-de door een groep evangelische Asmatters te worden kapotgeslagen als ze ervan hielden om bekeerlingen te maken en de kans hadden om te reizen. Koppensnellerij en stammenoorlogen zijn wreed, maar worden onder controle gehouden en blijven tot op kleine schaal beperkt. Tot de Europeanen en later de Indonesiërs arriveerden om goed te doen, kenden de Papoea's geen oorlogen, bloedbaden, plagen en wijdverspreide hongersnoden.

In 1987 beweerden de voornaamste katholieke missieposten op Irian Jaya dat er met alle dorpen contact was gelegd. Ik heb echter een oude man gesproken die zei dat dat niet helemaal waar was. Er was nog steeds één plek, het eiland Wagin, waar stammen voorkwamen die niet waren bezocht. Het was het verlengde van het modderige land bij de rivieren dat zich tot in de Arafurazee uitstreckte, een ondoordringbaar netwerk van moeraskreken en drijvende vegetatie. Te midden van dat alles hadden missionarissen in vliegtuigen rook zien opstijgen van open plekken in het oerwoud. Ze hadden heel vaak geprobeerd daar door te dringen om contact te maken, maar zij waren tussen de kreken verdwaald of de dorpingen waren verdwenen voor de missionarissen hen bereikten.

Het was tijd om in het lange mannenhuis de belangrijke vragen te gaan stellen en we begonnen met een groep mannen te kletsen. Ze zeiden dat ze grotendeels nog van het oerwoud leefden, van sago en van de jacht, maar dat ze steeds meer tijd moesten besteden aan het

kappen van hout. Ze kregen er nauwelijks geld voor en wilden het niet doen, maar toen ik hun vroeg waarom ze het dan deden, werden ze allemaal verlegen en wilden ze het niet zeggen. Met het geld dat ze kregen konden ze een enkel kledingstuk kopen, soms medicijnen. Dat was ook een probleem, aangezien er volgens hen in geen honderden kilometers een dokter te bekennen was. In het dorp leed een aantal mensen aan geneesbare ziekten, maar ze konden niet worden behandeld. Een man zei dat er twee jaar geleden een dokter langs het dorp was gekomen, maar hij had het niet geweten en had zijn zere hoofd dus niet kunnen laten opknappen en dat had hij sindsdien steeds betreurd. Transmigratie hing volgens hen in de lucht, maar niemand wist iets zeker. Ze dachten allemaal dat de Javanen snel zouden arriveren en vertelden me dat ze bang waren voor dat vooruitzicht, omdat ze dachten dat de immigranten hun land zouden opstokken en het wild zouden verjagen. De mensen die ze hadden ontmoet – politieagenten en zakenlui –, mochten ze niet, maar ze wilden niet in bijzonderheden treden. De mannen werden een beetje bedeesd en het gesprek stokte.

De vrouwen brachten ons sago. Dit was de rauwe bloem die in ballen was geslagen en ruw door het vuur was gerold. Het was ronduit walgelijk: een kleverig zwart bundeltje waarin wit deeg zat. Als afscheidscadeau gaf iemand ons een enorme komkommer, want we zouden tijdens de volgende etappe dorst krijgen, zei hij, en we konden het water in de rivier niet drinken. Terwijl we buiten stonden te kijken hoe een stel mannen een boomstamkano uit de stam van een ijzerboom aan het hakken was, bood een andere groep aan onze gidsen een handje te helpen om ons snel naar Sawa-Erma te brengen. Dus lieten we onze boomstamkano bij het lange mannenhuis achter en laadden alles over in een grotere die heel breed was en een platte kiel had. Vier extra roeiers voegden zich bij ons waardoor we zeven bemanningsleden hadden. Onze gidsen, die snel waren op de bergrivier dicht bij Keneyan, werden volledig overtroffen door de uitzonderlijke roeikunst van de Asmatters uit het moerasgebied. De nicuwe mannen staken slanke besneden bladen in opbeurend synchronisme met een strakke, plonsloze boog in het water.

Dit was het rijk van de roeier. Er werd hier maar weinig gewan-

deld, want het land was permanent ondergelopen en de bomen staken grimmig uit het water. Het was heet doordat de koperkleurige rivier het licht weerkaatste en versterkte en de moerasstruiken op de oever geen schaduw boden. De stroming was afgezwakt en mannen en vrouwen zaten het dode tij uit op kleine stammenvloten in de schaduw van tenten van sagobladeren, terwijl hun prauwen langs zij lagen afgemeerd. We zagen een tijdje lange en korte huizen paarsgewijs langs de grote rivier en soms kwam er nog blauwe rook door het bladerdak. Vervolgens, toen de stroom nog breder werd, zodat er alleen maar water was, hadden we langdurig uitzicht op hutten met zinken daken: Sawa-Erma en de eerste aanblik van thuis.

Sawa-Erma was de plaats waar Saati, het grote krijgshoofd, tot een paar jaar geleden had gewoond. Hij had vierentwintig koppen gesneld, waar hij tot aan zijn dood prat op ging, ondanks zijn bekeering tot het christendom en zijn hechte vriendschap met de bisschop van Agats. Voor ons waren er directere redenen waardoor het dorp ons deed rillen. We hadden stroomopwaarts gehoord dat er een politiepost in de nederzetting was en dus keerden we terug in Indonesië. We hadden geen toestemming voor een bezoek aan het probleemgebied dat we binnenkwamen en dat voor buitenstaanders volkomen was afgesloten. Ik dacht er een ogenblik over na en toen kon het me, moe en bevangen door de hitte als ik was, niets meer schelen. Kleine jongetjes klommen in een kromme kokospalm en lieten zich in het water vallen. Door de paalwoningen met zinken daken leek het op dat kleine stukje Melanesische kust dat we zeven weken geleden op Biak hadden gezien. We bleven liggen bij een aanlegsteiger. Het hele dorp was boven de modder verheven en lag op anderhalve meter hoogte langs houten paden. We gingen vermoeid op weg om de vijand onder ogen te komen en begaven ons naar het politiepostje waar een slappe rood-witte vlag voor hing.

Eerst leek het of er niemand was, want de gordijnen waren voor de glazen ramen dichtgetrokken en er liep een draad van een zonnepaneel door een spleet in de gesloten voordeur. Toen hoorde ik iemand kreunen en uit bed komen. We zouden bij onze moeilijkheden nog met een humeurige politieagent te maken krijgen ook. Een Ambonees in spijkerbroek, het hoofd van de politie, deed de deur

open en staarde ons slaperig aan terwijl hij op zijn buik krabde. We volgden hem zijn kantoor in, waar hij ons vroeg te gaan zitten.

‘Waar komen jullie vandaan?’

‘Wamena.’

‘Dus als jullie graag... Wat?!’

Ik vertelde hem van de ellendige route die we hadden genomen. Hij zat daar maar met zijn hoofd te schudden en ik dacht dat we er werkelijk waren geweest. Ik had geen zin meer om te liegen en toen hij vroeg waarom we geen toestemming hadden, vertelde ik hem de waarheid, dat we gewoon uit Wamena waren weggeglip en ons heimelijk in de bergen uit de voeten hadden gemaakt.

De politieman staarde ons een ogenblik aan, joelde toen, sprong op en sloeg ons op de schouders. ‘Ha, jullie zijn gek, prachtig!’ Hij haalde zijn rubber stempels te voorschijn en versierde onze pasjes fraai met rode inkt terwijl hij de hele tijd zat te gniffelen dat we de politie van Wamena een hak hadden gezet. ‘Ze zijn vast nog steeds naar jullie op zoek,’ zei hij vergenoegd. Ik keek naar onze pasjes. Er stond niet alleen een stempel voor Sawa-Erma in, maar ook eentje dat ons toestemming verleende om Agats te bezoeken. Het was een wonder. Frankie, de politiechef, pakte onze rugzakken op en leidde ons naar zijn huis waar we de nacht konden doorbrengen. Daar waren zijn vrouw en de andere politieagenten en ze fêteerden ons op koffie en bier en wilden alles over de tocht weten en hoe de mensen in de bergen waren. Ik had het idee dat ze zich op hun buitenpost verveelden en dat niets amuserender kon zijn dan de komst van twee geschifte blanken. Frankie maakte een goed bed voor ons op en al onze zorgen waren voorbij.

Op één na. We moesten de Gluiperd en zijn roeiers nog betalen. Ik zou hem het onredelijk hoge bedrag betalen dat hij het eerste had gevraagd, maar niet de toeslag. Ik had erg tegen de confrontatie opgezien en me dagenlang een razende bende Asmatters voorgesteld die als één man achter een van hun eigen mensen stond. Toen Stefanus de tijd rijp achtte voor betaling schoof hij naar mijn elleboog toe—ik zat op Frankie’s veranda—en raakte die met een puntige vinger aan. ‘Eh, *tuan*...’ Zijn gezicht was een toonbeeld van onschuldige hoop.

‘Ja. Het geld.’ Ik had al uitgeteld wat ik hem wilde geven, dus leg-

de ik het op tafel. Hij greep het en telde het na. Hij telde het nog eens met dramatische ontsteltenis. Ik zei hem dat hij het in drieën moest delen, omdat ze allemaal evenveel betaald moesten krijgen. Hij deelde het in twee stapeltjes en staarde van het geld naar mij en weer naar het geld. Waar, zei hij, was het geld voor de derde man? Hij glimlachte zijn wecrzinwekkendste glimlach en al mijn angsten kwamen boven. De andere bemanningsleden waren de veranda op gekomen.

Frankie wipte zijn deur uit. 'Wat is het probleem?'

Ik legde het uit: de eerste prijs en de tweede prijs.

Toen ik de eerste noemde zei hij: 'Wat?!' en toen ik hem van de tweede vertelde zei hij: 'Wat?!' Vervolgens keerde hij zich tot de Gluiperd en zei: 'Wat is er aan de hand, kun je niet door drie delen?' en maakte van de biljetten handig drie stapeltjes.

Stefanus begon tegen de twee anderen in het Keneyaans te mompelen.

'Kun je ook geen Indonesisch spreken?' vroeg Frankie een beetje wreed. Het was de enige keer dat ik Stefanus zijn zelfbeheersing zag verliezen. Hij hikkelde en werd doordat hij bloosde nog donkerder, griste vervolgens het geld weg, schreeuwde tegen de andere twee dat ze hem moesten volgen en stapte over het plankenpad weg, waarbij hij tegen een Javaanse handelaar opbotste die hem tegemoetkwam en hem achteruitschoof. Pure meedogenloze wraak smaak je slechts zelden, maar als het je gebeurt, is ze even zoet als wordt verondersteld. Ik had een beetje medelijden met Abeyo die op de terugweg ongetwijfeld gekoeioneerd en beroofd zou worden. De Gluiperd had, zoals ik later ontdekte, mijn horloge, mijn mes en mijn kookpot gegapt, maar dat was een kleine prijs voor zo'n pracht-overwinning die ik handenwrijvend aanzag.

Het nieuws had zich al door het dorp verspreid dat de gekken er waren en toen we als de man in de woestijn naar een van de kleine winkeltjes langs de plankenpaden wankelden, ontdekten we tot onze grote vreugde dat iedereen zich enorm voor ons wilde uitsloven. Toen we in het eerste winkeltje een biertje en cake probeerden te kopen mochten we niet betalen en hoefden we als tegenprestatie de winkeleigenaar slechts over onze avonturen te vertellen en – wat een

veel grotere opgave was—een klein Papoeaas leraartje te verdragen dat maar bleef proberen, en daar niet in slaagde, om ons Indonesische gesprek ten behoeve van ons in het Engels te vertalen. We aten gebakken banaan, sardines uit blik, warme gecondenseerde melk, droge biscuitjes en chocola en het leek wel een banket in een beroemd restaurant.

De volgende morgen was het zondag en de politiemannen bundelden hun krachten om voor ons een snelle boot naar Agats te vinden. Terwijl iedereen naar de kerk was, praatten wij met de koeskoes van een van hen, een bijzonder, zeer stom reuzenbuideldier dat in de bomen leefde. Het was een nachtdier met een spitse kop zonder hersenpan en geschokte vooruitkijkende ogen en hij had een lange roze grijpstaart die zich om een tak kon wikkelen en zijn hele gewicht kon houden. Mensen maakten op horizontale takken vallen voor koeskoezen van een lus touw en een gewicht dat hen tegen de tak drukte tot iemand langskwam. Deze dwaalde nonchalant over het plafond van zijn kooi en at vervolgens ondankbaar in een hoekje een banaan. Toen de kerkdienst voorbij was (alle politiemensen waren christen), regelde Frankie een boot voor ons die niet meer kostte dan de prijs van de brandstof waarmee we 's middags Agats konden bereiken. Het was een boomstamkano met een rechte achtersteven waar een grote buitenboordmotor aan hing. Een vriend van de politiemannen zat aan het roer. Toen we naar de vriendelijke leeuwen zwaaiden in wier hol we hadden verbleven, schoot hij met zo'n kracht weg dat ik van de rugzak tuimelde waarop ik zat. We waren werkelijk weer terug in het land van de materiële goederen.

9

In Agats zou er een eind aan onze problemen komen. Er waren er genoeg die we moesten bezweren. We waren samen ongeveer negentien kilo afgevallen en voelden ons niet goed. We hadden nog steeds last van ontstoken bloedzuigerbeten en mijn benen deden pijn. De huid was over mijn hele schenen tot onder de enkels opgezwollen en de geringste schok veroorzaakte een vreselijk pijnlijke reflex. Adrians voeten waren nog steeds open en er liep vocht uit, zowel in zijn hielen als tussen zijn tenen zaten diepe groeven en hij zag eruit als de zeemeermin die haar leven lang op messen moest lopen. Bovendien gaven onze visums ons nog een week voor we het land werden uitgegooid. Onze contanten begonnen op te raken; nu konden we bij een bank een paar cheques inwisselen. Onze ouders hadden zes weken niets van ons gehoord, dus konden we hen bellen om hen gerust te stellen. En we wilden vrijwel in de eerste plaats voor Kerstmis in Singapore zijn omdat we smachtten naar een totale verandering en feestjes en een gemakkelijk leventje. In Agats, een van de negen steden van Irian Jaya, zouden we medicijnen vinden, een telefoon, een bank, goed eten en een vliegtuig. Deze verwachtingen werden stuk voor stuk de grond in geboord.

De aanblik van Agats was alleen al onheilspellend. Het was absoluut niet de bedrijvige havenstad die ik had verwacht, maar scheen te bestaan uit een paar dozijn hutten op stokken naast een modderige rivier. Terwijl Sawa-Erma zich anderhalve meter boven de modder bevond, lag Agats er drie meter boven en kapotte plankenpadden lieten schroothopen en scherpe staken zien onder de bijna twee meter grote gaten die waren ontstaan. Niemand scheen zich er erg druk om te maken. Er kuierde een stel soldaten rond met M-16's onder hun arm, de stuk of zes, zeven winkels waren allemaal dicht en het hele plaatsje scheen in de loomheid te zijn verzonken die de moeraslucht met zich meebracht. Een gehuchtje van ijzer en hout, van alles verlaten en zonder toekomst. Er was een pensionnetje dat

een exorbitante prijs vroeg en er waren schrikbarende aantallen politieagenten, verder was er vrijwel niets: geen bank, geen telefooncentrale, een gesloten ziekenhuis. Twee dingen verschaften ons hart echter een beperkte vreugde: een landingsstrip en een eethuis. Eerst het belangrijkste: we vielen er binnen en bestelden een reusachtige maaltijd van rijst, vis, bonen, komkommer, banaan en sago-cake. De vriendelijke Javaanse vrouw die er kookte zei dat we het op de pof konden krijgen en 's avonds konden betalen. We vielen er net op aan toen een Papoea, de arrogantste die ik had gezien, met een zonnebril op zijn neus en een sigaret die uit zijn mond kwijlde, naar binnen sjokte.

'Waar kom je vandaan?' vroeg hij uiterst onbeschoft. We negeerden hem en hij kwam even later terug in een uniformjasje van de politie.

'Jullie met mij komen,' zei hij in arrogant politie-engels en beende er over de plankenpaden vandoor, waardoor we hem moesten volgen en onze nauwelijks aangerode eerste avondmaaltijd in het eethuis moesten achterlaten voor de vliegen.

Dank zij Frankie's pasje kwamen we ongehavend door een bruusk verhoor heen, aangezien het arrogante korporaaltje geen gezag had om het hoofd van de politie van Sawa-Erma terzijde te schuiven.

'Zo,' vroeg hij in het Engels, hoewel we Indonesisch hadden gesproken, 'waar jullie komen?'

'Wat?'

'Waar jullie komen!' eiste hij boos.

'O, we gaan van hier naar Jayapura en dan naar Jakarta.'

Hij sprong triomfantelijk op. 'Ha ha, niet zullen kunnen! Ha!'

Dat prettige vooruitzicht werd in het pension bevestigd. Het districtshoofd had de vliegtuigbrandstof gestolen waardoor de staatsluchtvaartmaatschappij weigerde om verder op Agats te vliegen. Het zag ernaar uit dat we vastzaten. Ik dwaalde met groeiende afschuw buiten rond over de gebroken planken. De aardige Javaanse dame van het eethuis kwam naar me toe.

'Kun je me nu misschien betalen?'

'Ja, natuurlijk.' Ik haalde de vaste tweeduizend roepia te voorschijn.

‘Nee, nee. Het is tienduizend roepia. Per persoon.’

Daar waren we dan. Geen eten, geen telefoon, geen bank, geen vliegtuig, geen medicijnen, geen Kerstmis en geen vrienden; we zaten vast in het stinkendste gat dat ooit op een onmogelijk, van krokodillen vergeven moeras aan de andere kant van de wereld was neergezet. Ik lag op mijn bed. Dat deed de deur dicht en ik was bijna in tranen bij de gedachte dat we voor altijd in Agats zouden vastzitten. Ik verlangde naar mijn moeder, ik verlangde naar mijn vriendin. Ik zou al mijn radicale pretenties over comfort en het burgerlijke ideaal laten varen en ik probeerde te dromen dat ik in een of ander keurig klein tuintje in Kent was, met een patio en goudvissen in de vijver. Het werkte niet, hoewel dat misschien de verschrompelde kleine geest van het pension heeft opgeroepen, die zijn hoofd om de deur stak en suggereerde dat we eens met de missionarissen moesten gaan praten.

De missiepost in Agats vormde er zo ongeveer het enige fatsoenlijk uitziende gebouw. Het bestond uit lange lage houten gangen, ruime zalen en een klooster en was ondanks de andere ellende van Agats bewoonbaar. In de radiokamer troffen we twee merkwaardige kleine Amerikanen aan, die allebei rond en erg vrolijk waren. Ze amuseerden zich kostelijk om ons, wat ons niet bepaald opmonterde, en ze amuseerden zich kennelijk nog meer om onze hoop er weg te komen, wat de zaak er vanzelfsprekend niet beter op maakte. Het waren mannen die in die afgelegen streek van Indonesië gewend waren niet te krijgen wat ze wilden. Er was inderdaad een missievliegtuig dat de landingsstrip van Agats gebruikte, maar dat was al voor de komende vier weken volgeboekt, waardoor er voor ons geen hoop was om zo weg te komen. Het scheen de laatste mogelijkheid te zijn geweest. We strompelden er diep ongelukkig vandaan en ik voelde me ziek. Doordat ik mijn ogen op de verraderlijke plankenpaden gericht hield zag ik pater Ton pas toen hij bijna voor ons stond. Hij vormde een volmaakte tegenstelling met de twee mannen in de missiepost, een zeer lange en pezige Nederlander, met een kalme laconieke kijk op de dingen en een droog gevoel voor humor. Ik was bereid ter plekke al mijn problemen aan de aardige priester op te biechten en hij zei dat we 's avonds maar moesten terugkomen want er was misschien een uitweg.

Die dag dwaalden we tussen de ontheemde Asmatters door die aan de waterkant rondhingen en verzamelden we brokstukken informatie. Ze waren geen van allen erg gelukkig en alle mannen die bereid waren met ons te praten, waren zeer ontstemd over de Indonesiërs. Ze hadden het erover dat de politie mensen had geslagen en gedood, soms om de meest willekeurige redenen, en mompelden vaag dat ze er iets aan gingen doen. Ze hadden allemaal van plannen gehoord om transmigranten naar het gebied te brengen, maar hoewel het onderwerp veel angst oproep, had niemand enig idee wanneer ze zouden komen of hoeveel er zouden arriveren. De houtkap vormde een directer probleem. De mannen klaagden erover dat ze door de grote ondernemingen rond Agats gedwongen werden om te kappen en geslagen of zelfs neergeschoten werden als ze weigerden te gehoorzamen. Zelfs als ze werden betaald was het nooit genoeg om op te wegen tegen de ziekten, de honger van hun kinderen en het vervallen van hun huizen, wat ze allemaal kregen te verduren als ze vier tot vijf maanden achter elkaar in het oerwoud moesten hout hakken. Als hun verhalen klopten, was het een geval van onvervalste slavenarbeid dat moest worden uitgezocht.

De plankenpaden waren overdag verraderlijk, maar 's nachts levensgevaarlijk en op weg naar pater Ton viel ik door een gat en bleef aan mijn ellebogen bungelen, op het nippertje gered van de diepe val in de modder en het versplinterde hout. Daarna werden we verder geholpen door een charmante Ambonees met een zaklantaarn. Waarom, vroeg ik hem, werden de verhoogde wegen niet gerepareerd? Er was geen hout, zei hij. Ik kreeg het gevoel dat de planning in Irian niet helemaal je dát was, als er midden in het grootste moerasbos ter wereld geen hout was. Pater Ton had in onze duistere harten geschouwd en gezien wat onze onontwikkelde zielen nodig hadden. Daarom stonden er in de ijskast die op de generator werkte twee koude biertjes op ons te wachten. Er was ten minste één missionaris die wist hoe hij de menselijke nood kon lenigen. Ton vertelde ons ook dat er hoop was dat we konden weggelopen. In Senggo, bijna tweehonderd kilometer terug het oerwoud in, ten oosten van Agats, moest over zes dagen een vliegtuig landen. Als we in Agats een motorboot konden huren, hadden we goede kans er te komen en ook een plaats in het vliegtuig te bemachtigen. Bij die gedachte

monterden we al op en ik voelde dat ik me ontspande, want er zou tenminste iets te doen zijn.

Het was moeilijk te geloven dat pater Ton en Monché in Kenyan dezelfde god dienden. Ton praatte er alleen maar over dat er voor de mensen moest worden gezorgd, dat ze moesten worden beschermd tegen de heftigste gevolgen van de verandering en dat geprobeerd moest worden de plagen en bloedbaden af te wenden die hen af en toe hadden geteisterd sinds ze aan de buitenwereld waren blootgesteld. Hij erkende dat er veel schade was toegebracht en dat de zending en de missie daar het nodige toe hadden bijgedragen, maar het was nu tijd dat verstandige mensen het probeerden goed te maken. Hij zei geen woord over God of de noodzaak om iedereen te dopen. Hij wekte de indruk, hoewel hij dat niet zei, dat het hem niet kon schelen welke godsdienst de mensen aanhingen, zolang ze over het algemeen fatsoenlijk en gelukkig waren.

Ton gaf een korte beschrijving van de geschiedenis van de missie en de zending op Irian. De Nederlanders hadden West-Nieuw-Guinea in hun tijd verdeeld tussen de protestanten en de katholieken, waarbij de protestanten het grootste deel in het noorden kregen en de katholieken de moerassen en met struikgewas begroeide gebieden in het zuiden. Het was eigenlijk een deling tussen fundamentalisten en liberalen, tussen de behoudende Nederlandse protestanten en de pragmatische Nederlandse katholieke kerk, een van de liberaalste kerken die er waren. In mindere en nu in meerdere mate was het altijd de taak van de katholieken in het zuiden geweest om allereerst voor het aardse welzijn van hun kudde te zorgen en dan, als er tijd was, aandacht te besteden aan het welzijn van hun ziel. Ze zagen in dat de cultuur van de Asmatters meer was dan slechts een leuke verzameling gebruiken om buitenlanders te vermaken en essentieel was voor de onderlinge samenhang en de stabiliteit van de bevolking en dat ze zonder die cultuur zouden veranderen in de wezenloze mensen die we in Kenyan hadden gezien. De katholieken zetten zich er ongetwijfeld voor in dat er bepaalde scherpe kantjes afgingen—de partnerruil stond hun niet erg aan—, maar over het geheel genomen probeerden ze te werken aan wat er al was, in plaats dat ze het vernietigden en alles opbouwden naar het beeld van de blanke God.

Ton zei het niet, maar de vergelijking was duidelijk genoeg. De zendingen bleven absolutistisch en vreselijk star. De Papoea's moesten modellen van henzelf worden en werden bedreigd met het hellevuur als ze niet alles lieten varen waardoor ze anders bleven, wat inhield dat ze hun oude huizen moesten verbranden, hun kunstvoorwerpen vernietigen en de kleding en de manieren overnemen van de blanken die ze geacht werden te imiteren. Terwijl een dergelijke vorm van egocentrisme en vernietiging in de meeste andere landen in de wereld werd beteugeld, gaven de Indonesiërs de protestanten op Irian de vrije hand en in dat land, een van hun laatste bolwerken, konden ze vasthouden aan de totale onderdrukken-de aanval van de negentiende-eeuwse evangelisten. Ik had van een andere katholiek gehoord over een tocht die hij dat jaar – 1987 – naar een protestantse buitenpost in de bergen had gemaakt. Een van de eerste mensen die hij tegenkwam was een man wiens hand er aan zijn pols bijbongelde door een ernstige wond van een kapmes. Hoe kon hij die man in zo'n toestand laten rondlopen, vroeg hij de Amerikaanse zending. 'We zijn hier om zielen te redden,' was het botte antwoord. Voor pater Ton behoorde het medische werk tot de voornaamste taken van de missie, want hij scheen meer geïnteresseerd te zijn in het redden van levens dan van zielen.

Luisterend naar Ton besepte ik wat een stumper ik toch was. Een beetje gehavend door het lopen en ik was er meteen van overtuigd dat ik op de rand van de dood zweefde en de gedachte aan een paar weken gevangenschap in Agats boorde me helemaal de grond in. Ton, die niet verblikte of verbloosde van het vooruitzicht de rest van zijn leven in dat gat door te brengen, was de meest onopvallend taaie man die ik ooit had ontmoet. Hij was opgeleid aan een seminarie in Londen en had een volledig theoretische studie gevolgd waarvoor perfect Latijn was vereist. Na afloop van zijn studie, in 1950, was hij ongeveer van onze leeftijd en werd hem, net als alle andere Mill-Hillbroeders toen, gezegd waar hij voor de rest van zijn leven naar toe werd gestuurd. Hij werd uitgezonden naar het noorden van Borneo, het huidige Sabah, waar hij in een piepklein dorpje in de bergen zat tot 1972, toen de Maleisiërs plotseling abnormaal wantrouwend tegenover missionarissen stonden. Hij werd opgepakt en twee weken in de gevangenis gezet voor hij werd uitgewe-

zen. Hij ging niet terug naar huis, maar rechtstreeks naar Irian om hetzelfde werk te gaan doen in de Asmat, waar hij weer van voren af aan een buitenlander was.

Het leek volstrekt duidelijk dat de missionarissen in hun pogingen om het leven voor de Papoea's zo aangenaam mogelijk te maken, in conflict waren gekomen met de Indonesische regering. Pas later kwam ik erachter op welke manier, en het werd me niet door missionarissen verteld. Ton en de anderen liepen het gevaar te worden uitgewezen, waardoor alle goede dingen die ze begonnen waren of de slechte dingen die ze hadden afgezwakt, met hen zouden verdwijnen. Dus staken Ton en een aantal andere katholieken zich in het wespennest. Ze gaven hun staatsburgerschap op en werden Indonesiërs. Met hun nationaliteit verdween iedere hoop om uit de penarie te worden geholpen als ze gevangen werden gezet of met de dood werden bedreigd, wat, zoals ik later ontdekte, niet ongebruikelijk was. Tot zijn nationaliteitsverandering had Ton ongeveer iedere vijf jaar terug gekund om zijn familie te zien. Nu zou hij misschien wel of niet een paspoort krijgen. Als hij er een kreeg mocht hij weg als een Indonesische toerist en zou zijn pas slechts drie maanden geldig zijn, waarvan minstens één gespendeerd zou worden aan de reis en de bureaucratie. Vervolgens zou hij als Indonesiër moeten terugkeren naar zijn thuisland, dat moddergat in het zuiden van Irian waar hij onvermijdelijk zou sterven. Het is een vrijheid om dit allemaal op te kunnen schrijven, aangezien hij er net als de andere katholieken geen idee van had dat we journalisten waren. We waren slechts bijzonder onverantwoordelijke toeristen en konden ons verlaten op dezelfde vriendelijkheid die ze iedereen zouden hebben betoond. Niemand anders zal het echter te boek stellen en toen we hen in 1987 bereikten, hadden ze gehoord dat als de oude missionarissen stierven er geen buitenlanders zouden worden toegelaten om hen te vervangen.

De enige die in radiocontact stond met de staatsluchtvaartmaatschappij was de politie, dus gingen we met enig angst en beven terug naar de plaats van onze onderbroken lunch, de kleine kamer waar we waren ondervraagd. In plaats van de zwetsende nozem die ons had meegesleurd, zat daar de commandant, een kordate en charmante Javaan die ons vroeg te gaan zitten, thee voor ons haalde

en alles over de tocht vroeg, maar op een aardige manier. Hij zou de verbinding met Senggo regelen en de pensionhouder laten weten of er in het vliegtuig plaats was. We gingen terug naar de waterkant om een motorboot te zoeken. We werden naar een Javaan verwezen die Sugiyono heette en voor een groot bedrag en een kleine toeslag wanneer speciale overredingskracht nodig was, een boot en een motor van het leger kon huren. Hij was bereid ons over twee dagen naar Senggo te brengen, dan hadden we daar drie dagen om op het vliegtuig te wachten. Toen we terugkwamen in het pension had de eigenaar een boodschap voor ons: er waren nog precies twee plaatsen vrij in het vliegtuig en de politie had ze op onze naam geboekt. We hadden onze uitweg.

Toen dacht ik pas aan geld. We haalden alles te voorschijn wat we hadden en telden het op. We trokken er de kosten van de boot, de vlucht en nog twee nachten in het pension van af en ontdekten dat we zelfs zonder te eten of voor onze logies in Senggo te betalen dertigduizend roepia te kort kwamen, slechts vijfendertig gulden, maar het had even goed een vermogen kunnen zijn. Hoewel de Gluiperd een van mijn horloges had gestolen, had ik nog ergens een reserve verstopt dat ik voor twintigduizend roepia aan een winkelier verkocht. Verder bestonden onze enige liquide middelen uit een twaalftal verfrommelde dollarbiljetten. Zonder een bank waar je ze kon wisselen, hadden we ze net zo goed aan de krokodillen kunnen voeren, maar de priesters kwamen ons opnieuw te hulp en in de kerk werd ons geld tegen een gunstige koers gewisseld. We waren eruit en hadden de kans om eens goed rond te neuzen. Als eerste gingen we de stad in om eens ontspannen met nog wat meer uitgeschudde Asmatters te kletsen, en toen hadden we geluk.

Aan de waterkant ontmoetten we een man die op een regeringskantoor werkte. Hoewel we slechts aardig wilden zijn, ontdekten we al snel dat hij kwaad was over een aantal dingen die hij in de Asmat had gezien en dat hij persoonlijk, op een nogal duistere manier, iets met de problemen te maken had. Ik kan om voor de hand liggende redenen niet duidelijker zijn. We praatten hem langzaam een rustig theehuis aan de rand van de nederzetting binnen en schoorvoetend begon hij ons te vertellen wat hij had gezien en gehoord sinds hij in de moerassen was gestationeerd. Hij wilde ons helpen

meer te weten te komen en zo ontmoetten we die avond twee vrienden van hem die onafhankelijk veel van wat hij zei bevestigden. Sindsdien heb ik de verhalen in een groter historisch kader kunnen plaatsen en ze met gegevens uit meer betrouwbare Indonesische bronnen kunnen staven.

In 1964, het jaar nadat Indonesië Irian Jaya—of West-Nieuw-Guinea, zoals het vroeger heette—had overgenomen, verliet de eerste president, Sukarno, de Verenigde Naties en gooide hij de VN-vertegenwoordigers het land uit. Sommige mensen zagen dat als een manier om te zorgen dat er in zulke streken als Irian zonder enige inmenging gebeurde wat hij wilde. De Nederlanders, de vorige bestuurders van Irian Jaya, hadden aanzienlijke rijkdommen in het land achtergelaten, aangezien zij het hadden voorbereid op de onafhankelijkheid en een uiteindelijke eenwording met Papoea Nieuw-Guinea, de andere helft van het eiland. Zij hadden in 1950 de koloniale schuld erkend en maakten zoveel mogelijk aan de mensen op het eiland goed door ziekenhuizen, fabrieken en scholen te bouwen. Dat schijnt een van de redenen te zijn geweest waarom de president het gebied wilde hebben. Zodra de VN waren verdwenen, trokken Indonesische troepen er binnen en begonnen de goederen te verwijderen. De ziekenhuizen werden leeggemaakt, de fabrieken ontmanteld en alles wat te vervoeren was werd naar Java verscheept, in een poging de groeiende ontevredenheid die daar was ontstaan door het ondoordachte economische beleid van de president voorlopig te sussen.

Sukarno was ook van plan zijn nieuwe land zo snel mogelijk te integreren. De Papoea's stonden tussen hem en de winning van de immense natuurlijke rijkdommen van Irian: hout, olie, koper en goud. Zijn regering en hij beschouwden hen als goddeloze wilden die hoog nodig veranderd moesten worden, en ook als een bedreiging voor het mandaat over het eiland, en ze vonden dat ze zowel moreel als politiek gezien de plicht hadden die verandering zo snel mogelijk teweeg te brengen. Er werd bevolen dat alle lange mannenhuizen in de Asmat moesten worden vernietigd. Soldaten trokken door de dorpen om de huizen te verbranden en het houtsnijwerk te vernietigen. Iedereen die zich ertegen verzette werd neergeschoten. Er werd tegen de Asmatters gezegd dat ze hun huizen

volgens Javaanse normen moesten herbouwen. Ze vluchtten naar schuilplaatsen in het oerwoud, ontzet over het verbranden van dingen die de Indonesiërs als niet meer dan hout en bladeren hadden beschouwd, maar die voor de Asmatters de essentie van het leven hadden gevormd. Sommigen probeerden terug te vechten, maar werden in elkaar geslagen en vervolgens doodgeschoten. De missionarissen probeerden hen te verdedigen, maar werden zelf met de dood bedreigd en één pater werd door een districtshoofd door zijn hoofd geschoten. Toen de waarnemers van de Verenigde Naties in 1966 mochten terugkeren, ontdekten ze dat er een kleine holocaust aan de gang was en troffen ze een verstrooide en doodsbange bevolking aan die op sommige plaatsen zo verspreid was dat de mensen omkwamen van de honger.

Er was weinig dat door de VN of iemand anders kon worden gedaan om een eind te maken aan wat er aan de gang was en de overdracht van het presidentschap aan Suharto veranderde niets aan deze aspecten van het Indonesische beleid op Irian. Resterende lange mannenhuizen werden nog steeds omvergehaald en het leiderschap in de dorpen werd overgedragen aan jonge Indonesische loyalisten uit andere delen van het eiland. Soldaten haalden uit de Asmat wat eruit te halen viel en gebruikten daartoe alle middelen. Dat betekende al snel hout. De grootste ondernemingen die in de streek opereerden waren militaire holdings, waarvan de winsten werden gebruikt om wapens te kopen. Particuliere maatschappijen huurden ook soldaten om hun omzet op te voeren. Asmatters, zowel mannen als vrouwen, werden bijeengedreven en weggestuurd om hout te kappen. Soms kregen ze een voorschot in de vorm van een bijl of wat sigaretten, soms niets, maar ze moesten in alle gevallen voldoen aan een bepaald maandelijks quotum. De Asmatters wilden niet houthakken. Het betekende dat er geen tijd was om te jagen, sago te verzamelen, hun kinderen op te voeden of hun huizen te onderhouden. Ze wisten ook dat ze slechts dank zij de bomen in leven bleven. Als het ijzerhout werd verwijderd, vertrok het wild en als er meer bomen verdwenen, verdroogde en stierf de sago, die daaronder in de vochtige schaduw stond, waardoor hun enige middel om te overleven werd vernietigd op de plaatsen waar ze hadden gekapt.

In het begin werden de pogingen van de Asmatters om niet te

werken gebroken door bedreigingen en afstraffingen van de handelaren en de gehuurde soldaten. Daarna ging de regering zich ermee bemoeien. In 1974 liet het districtshoofd van Agats, nadat hij zwaar was omgekocht door de mensen van de houtkapfirma's, de recalcitrante Papoea's door plaatselijke soldaten met hun geweer in de aanslag op een rij zetten, terwijl hij hen met een stok afranselde omdat ze niet aan hun quotum hadden voldaan. Dit had tot gevolg dat verscheidene gemeenschappen het oerwoud in vluchtten. Er werden soldaten achter hen aan gestuurd en ze werden teruggebracht naar het districtshoofd. Hij ranselde hen eerst af met de staart van een pijlstaartrog, waarmee hij ernstige wonden toebracht, en vervolgens met een geweer, dat hij uiteindelijk brak op de rug van een oude man. Vanaf dat moment hield de politiemacht van het districtshoofd toezicht op de onbetaalde houtkapoperaties en vonden er iedere maand afstraffingen plaats.

Twee jaar later brak er cholera uit onder de mensen die gedwongen werden te kappen. Ze gaven de regering de schuld—wat misschien gedeeltelijk waar was, aangezien ze tot op dat moment geen cholera hadden gekend—en vluchtten het oerwoud in. Deze keer vluchtten ze goed en hielden zich verborgen in een ontoegankelijke schuilplaats. Anderen voegden zich bij hen toen ze bij de verkiezingen in 1977 werden gedwongen op de regeringspartij te stemmen. De vluchtelingen bewapenden zich met pijlen en hielden zich schuil voor een belegering. Er was een aantal mislukte onderhandelingspogingen, de rebellen groeiden in aantal en het zag er naar uit dat er een bloedige slag zou worden geleverd tussen de Asmatters en de Indonesiërs en niemand twijfelde aan de afloop. De bisschop van Agats, een Amerikaan, kwam tussenbeide en overreedde de politie om hem de vluchtelingen te laten bezoeken. Die waren inmiddels bereid iedere naderende vreemdeling te doden, dus nam hij een risico. Hij praatte zich naar binnen en kreeg hen zover dat ze hun wapens neerlegden, waarbij hij beloofde ervoor te zorgen dat ze voor het gedwongen houthakken zouden worden betaald. In Agats arriveerde een ambtenaar uit Merauke die het van het rechte pad afgeweken districtshoofd ontsloeg en hem onder bedreiging met een vuurwapen dwong wat van het geld te overhandigen dat aan de Asmatters had moeten worden uitbetaald.

De Asmatters dachten dat daarmee een einde was gekomen aan het gedwongen kappen, maar dat was niet zo. Het volgende districtshoofd gedroeg zich op precies dezelfde manier. Hij steunde de houtkapmaatschappijen en gaf de dorpingen een afstraffing als ze weigerden hun slaaf te zijn. Het gebeurde telkens en telkens weer, doordat ieder volgend districtshoofd de Asmatters op precies dezelfde manier behandelde als de eerste had gedaan. Hoewel de situatie eind 1987 in bepaalde opzichten was verbeterd, werden toen in de Asmat nog steeds dorpingen afgeranseld en zeer af en toe gedood wegens het weigeren van arbeid waartoe ze werden gedwongen en waarvoor ze belachelijk weinig kregen als ze er al voor werden betaald. In Agats stuitte we op de argwaan dat er meer dan toeval schuilging achter het consequente gedrag van de achterenvolgende districtshoofden. Hoewel ze niets konden bewijzen, waren de mensen gaan geloven dat er hogere autoriteiten waren die zorgden dat die slavenarbeid plaatsvond. Er waren twee mogelijkheden. Aangezien veel van de kapconcessies in de Asmat in handen waren van militaire holdings, die over het algemeen werden geleid door Javaanse generaals, was het zeer goed mogelijk dat de legerleiders druk uitoefenden op de districtshoofden om hun winsten hoog te houden. Onder het militaire gezag in Indonesië zou iets dergelijks niet erg verrassend zijn. Aan de andere kant bestond er een nog duisterder vermoeden dat de druk uit nog hogere regionen kwam. Twee jaar voor we in de Asmat kwamen had de *Sydney Morning Herald* de zakenbelangen van president Suharto's familie aan het licht gebracht. Die liepen op tot twee à drie miljard dollar en waren grotendeels onrechtmatig verkregen. Een daarvan was hout.

Zonder geschreven documenten die je kon raadplegen, was het moeilijk de vele geruchten te bevestigen over dorpingen die vermoord waren door soldaten of de houtkapondernemingen. Een verhaal waar we zeker van konden zijn, was de moord op een jonge man in Sawa-Erma. Op een bijeenkomst van dorpingen was hij opgestaan om te proberen of hij hen kon overhalen niet langer aan de eisen van de houtkapmaatschappijen te voldoen. Hij was ter plekke neergeschoten door een politieman (niet Frankie). Er waren nooit disciplinaire maatregelen tegen de politieman genomen en hij bleef in het dorp. Dat de situatie met betrekking tot de houtkap in

1987 iets was verbeterd ten opzichte van vroeger—hoewel er nog steeds dorpelingen werden afgeranseld en, zoals dat verhaal suggereert, gedood—, was voornamelijk te danken aan de inspanningen van de missionarissen. In 1984 verloren ze eindelijk hun geduld met de herhaalde beloften van de regering om de moeilijkheden op te lossen en speelden ze het verhaal door aan een Indonesische krant. Het groeide tijdelijk uit tot een belangrijke kwestie en de missionarissen werden bijna uitgewezen, maar men vermoedde dat dat nog meer stof zou doen opwaaien dan het kappen. De publiciteit resulteerde uiteindelijk in een belofte dat de Asmatters voor hun werk zouden worden betaald. Toen die belofte in klinkende munt werd omgezet bleek dat het geld niet opwoog tegen de economische verliezen die de Asmatters door het kappen leden en nog veel minder een schadeloosstelling vormde voor de sociale problemen. Doordat ze beperkt waren tot een enkel stukje oerwoud en verwijderd waren van hun eigen sagogronden, hadden de mensen vitaminetekorten gekregen die ze nooit eerder hadden gehad. Doordat ze werden weggehouden van hun gezonde leven in de prauwen en de lange mannenhuizen, hadden ze draadwormziekten, cholera en framboesia, de ziekte die je gezicht wegvreet, opgelopen en ze konden de medicijnen waarmee de ziekten moesten worden behandeld niet betalen. Aangezien de volwassenen geen voedsel konden verzamelen, moesten de kinderen het in hun plaats doen, waardoor ze niet langer naar school konden.

Dit gebeurde allemaal terwijl wij daar waren. Stroomopwaarts en stroomafwaarts van Sawa-Erma hadden we boomstammen gezien die afgemeerd lagen te wachten om door het maandelijks passerende schip te worden geladen. Ik had gehoord dat de mensen die ze hadden gekapt daartoe waren gedwongen. Het districtshoofd stuurde nog steeds met behulp van de politie en het leger, misschien ook van Frankie, Asmatse mannen en vrouwen onder bedreiging met een vuurwapen weg en ranselde hen af wanneer ze niet voldeden aan hun quota. Het meest winstgevende hout, ijzerhout, kwam toen niet meer voor in de zuidelijke Asmat. Hoewel het oerwoud er nog steeds stond, was het uitgedund en kapotgemaakt en was de sago op veel plaatsen opgedroogd en doodgegaan. Het kappen had zich verder stroomopwaarts uitgebreid.

Halverwege de jaren tachtig hadden de Asmatters enkele van hun lange mannenhuizen mogen herbouwen langs de grote rivieren waar ze duidelijk zichtbaar waren. In andere delen werden ze nog steeds neergehaald en werden de kunstvoorwerpen van de stam vernietigd. Na vijftig jaar bestuur over Irian was de Indonesische houding ten opzichte van de mensen niet gewijzigd en ministers beschreven hen nog steeds als vies, dom en niet in staat een fatsoenlijk leven te leiden zonder instructies van buitenaf. Sommige mensen waren erin geslaagd zich te verstoppen en ik hoorde dat veel mensen die we op de grote rivieren in de korte broeken en voetbalshirtjes van Indonesische burgers hadden gezien, ze uit zouden trekken en tot hun naaktheid zouden terugkeren zodra ze buiten bereik waren. In 1971 had het districtshoofd van Agats per abuis toegestaan dat de stamfeesten, die samen met de lange mannenhuizen waren verboden, weer konden worden hervat. Hij wilde dat de mensen een aantal voorouderpalen maakten die hij aan de toeristen kon verkopen, maar doordat hij niets van de Asmatters af wist besefte hij niet dat een paal niet kon worden afgemaakt zonder een feest. Hij probeerde de feestelijkheden te onderdrukken, maar hij kreeg geen palen en dus mochten ze op een paar plaatsen met toestemming plaatsvinden. Clandestiene feesten werden in 1987 nog steeds uitgeroeid.

Het was opmerkelijk dat er ondanks de enorme toename van het aantal ziekten die was gevolgd op het vernietigen van de lange mannenhuizen, het dragen van kleren en de gedwongen houtkap, geen enkele dokter in de Asmat was. Het gebied was even groot als België, er woonden zeventigduizend mensen en toch waren er maar vier of vijf ondeskundige gezondheidswerkers met een medische hulppost zoals die in Keneyan. Het ziekenhuis in Agats was een van de ziekenhuizen die Sukarno in 1964 had ontmanteld en het was nooit meer opgeknapt. De dokter die er gestationeerd was geweest, was een paar maanden voor we in Agats aankwamen teruggeroepen en nooit vervangen, misschien omdat de stationering te duur werd gevonden. Het dichtstbijzijnde open ziekenhuis bevond zich in Merauke, bijna tweehonderdvijftig kilometer verderop en volkomen onbereikbaar voor de zieken in de Asmat. Alleen de missionarissen verstrekten medicijnen en zij zaten krap bij kas. De regering

had hun verzoek om buitenlandse artsen naar het gebied te brengen afgewezen. Voor de Indonesische dokter was teruggeroepen, waren er in de Asmat drie grote cholera-epidemieën geweest. In alle drie de gevallen had de dokter wanhopig naar Jayapura geseind om medicijnen en helpers en slechts een beleefd verzoek om bijgewerkte statistieken ontvangen.

Dat alles verklaarde waarom de Asmat, een afgelegen, onvruchtbaar, volledig bevolkt moeras, voorbestemd was tot transmigratielocatie. Niemand die ik in Agats ontmoette kon me er meer over vertellen dan ik al wist, namelijk dat de Asmat op de lijst stond, maar dat de bomen in de aangewezen gebieden nog niet waren gekapt. Het plan lag samen met veel andere in de ijskast te wachten tot de olieprijzen zouden stijgen. Hoeveel beter het met de economie moest gaan voor de regering er de Javaanse kolonisten naar toe ging brengen, wist ik niet. Maar ik had al één aanwijzing waarom de streek misschien op de nominatie stond.

De informatie kwam uit een uitgelekt document dat ik had ontvangen en dat betrouwbaar was en ik dus niet had mogen zien. Het was opgesteld voor het ministerie van transmigratie door drie adviesbureaus, twee uit Indonesië en een uit Europa. Het handelde over de regeringsplannen om kolonisten niet naar de Asmat, maar naar het ernaast gelegen gebied, de Mappi, te brengen. De omgeving van de Mappi en de Asmat was vrijwel hetzelfde: moerassig, zilt, onontwikkeld en bewoond door onafhankelijke stammen. De regering was van plan geweest er zestigduizend kolonisten naar toe te brengen en hen rijst en boomgewassen te laten verbouwen. Het rapport had wezenlijke bedenkingen tegen die plannen vanwege de grote problemen waarvoor de transmigranten waarschijnlijk zouden worden gesteld, maar het advies luidde dat het project desalniettemin geschikt was voor het door de regering beoogde doel. Daarom werd voorgesteld het transmigratiegebied zelfs uit te breiden en het eiland Wagin eraan toe te voegen: Het eiland Wagin was de enige plaats waar, zoals de oude Nederlander me had verteld, nog stammen voorkwamen waarmee geen contact was geweest. Het rapport citeerde als een doel van het programma en als een van de vereisten de 'acculturatie' van de Mappiërs. Ik wist niet precies

wat het woord betekende, maar ik voelde dat ik dichterbij de buurt kwam van een aantal antwoorden die we zochten.

Op de avond voor onze boot moest arriveren, kwam Ton langs om ons voor het avondeten op de missiepost uit te nodigen. Hij was ons type beschermengel. We begonnen ons net weer te vervelen en de afwezigheid te voelen van die lange lijst dingen waarnaar we verlangden toen hij verscheen om in onze onuitgesproken behoefte te voorzien. Het was een uitstekende maaltijd: zelfgebakken brood, gebakken vis, vlees uit blik en kersencake met koffie en biscuitjes toe. Daarna zaten we met alle missionarissen buiten bier en Australische wijn te drinken. Ik hield van hun pragmatisme, ze schenen vrij te zijn van alles wat andere mensen karakteriseerde: leeftijd, stand, leer, nationaliteit. Iemand vertelde ons over een bisschop op Irian die een van zijn nieuwe rekruten, kersvers van een Amerikaans seminarie, ontmoette. 'Rook je?' vroeg de bisschop bezorgd. 'Nee, monseigneur,' antwoordde de broeder dankbaar.

'Drink je?'

'Eh, nee, monseigneur.'

'Dan zou ik daar maar snel mee beginnen, want dat is verdomme alles wat je hier kunt doen.'

We praatten veel over de landen waar ze vandaan kwamen en over wat ze ontbeerden. Ton miste het comfort dat wij zo direct be-treuren helemaal niet en was laconiek over de problemen die de missiepost omringden, over de parvenuachtige politieagentjes en de onmogelijke afwezigheid van benodigdheden. 'Het enige waar je op Irian op kunt rekenen,' glimlachte hij, 'is dat de zon 's morgens opkomt. Als je zo ver bent gekomen, heb je je geluk voor die dag waarschijnlijk verbruikt.' Toen we op het punt stonden te vertrekken, gaf hij ons onopvallend een groot pakket. 'Voor de priester in Senggo. Wat Zwitserse biscuits waar hij van houdt en een fles wijn-water. Laat het niet vallen, het is kostbaar.' Toen we de lichten van de missie achter ons hadden gelaten en een stuk verder waren gelopen over het verhoogde pad, keek ik stiekem in het pakket. Het was een fles J&B.

Om vier uur 's morgens tikte Sugiyono tegen ons raam. De boot was klaar en de motor liep warm. Hij moest een kortere weg door het oerwoud bereiken voor het tij keerde. We spoten ervandoor terwijl een oude Papoea het roer hield, Sugiyono olie pompte en zijn broer op de voorplecht zat om uit te kijken naar krokodillen. De veertig pk tilde de voorkant van de motorboot volledig uit het water en we raasden al snel een blauwe en rode ochtendschemering tegemoet. Langs de rivier waren kleine nederzettingen te herkennen aan spoortjes rook. Papegaaien vlogen naar hun voedselgebieden. Toen de zon boven het water was opgekomen, kwamen we bij een gemeenschappelijk stammendepot. Gezinnen van Asmatters die voor de houtkapfirma's werkten, hadden hun stammenvlotten de rivier af gepunterd naar een baai waar op de oever werd in- en uitgeladen. Ze hadden ze in een grote statische massa neergelegd en de eigenaar van ieder vlot kampeerde erbovenop, soms wel vier of vijf mensen onder een tent van sagobladeren. Een klein schip zou de stammen weldra komen ophalen en de handelaren aan boord zouden controleren of iedereen aan zijn quotum had voldaan. Er kwam rook uit de sagotenten, doordat de houthakkers hun ontbijt klaarmaakten.

Later stopten we in het dorpje Ats. Daar lag het schip afgemeerd, vol Javaanse soldaten, en werden stammen omhoog en in het ruim gehesen. Op de oever was een man de stammen met een kettingzaag op de juiste lengte voor de stuwage aan het zagen. Naast hem werkte een andere met een stenen bijl aan zijn boomstamkano. Ats lag langs het water uitgestrekt in een rechte rij huizen. Er was me in Agats verteld dat het een paar jaar geleden rondachtig en compact was, net als de andere grote nederzettingen in de Asmat. De overheid in Agats had instructies ontvangen dat echte Indonesische dorpen langs wegen moesten worden gebouwd. Het leger werd erop afgestuurd. Ze verbrandden de huizen, hielden toezicht bij de aanleg van een weg en lieten de dorpelingen vervolgens hun huizen, met zinken daken, daarlangs herbouwen. De weg was anderhalve kilometer lang en eindigde aan weerszijden van Ats.

Omdat Ats op een klein stukje droog land lag, konden de mensen van het dorp er bananebomen laten groeien. Bananen boden hun een voordeel ten opzichte van sommigen van hun burens, want zij

stelden hen in staat het grootste deel van het jaar op dezelfde plaats te blijven, aangezien zij veel van de suikers en mineralen compenseerden die anders slechts al zwervend konden worden bemachtigd. Maar de bananebomen, er waren er achtduizend, groeiden op de verkeerde plaats. Ze stonden tussen de huizen en de waterkant waardoor het dorp niet vanaf de rivier in de gaten kon worden gehouden. Op een dag arriveerden er soldaten met kettingzagen en zij kaptten alle bomen.

Voorbij Ats vervolgden we kronkelend onze weg en begonnen in het oerwoud door te dringen. Het hing koperkleurig boven de oevers, omheind door sagobomen die even donker waren als taxusbomen. Ik werd twee keer door diarree overvallen en de mannen moesten de boot in een open ruimte tussen de bomen sturen waarna ik het kreupelhout invluchtte op zoek naar een plaats waar ik mijn achtersteven kon laten zakken. We gingen volle kracht toen we een boomstamkano zagen die ons tegemoetkwam. Ik weet niet wat de man op onze voorsteven herkende, maar hij liet ons naar de overkant varen en de andere boot kwam langszij. Sugiyono leende duizend roepia—ruim een gulden—van me en er werd iets overgebracht in onze boot, twee kleine handenvol, als bolletjes gekleurde wol. We startten en kwamen weer uit het water en de boomstamkano punterde weg. De uitkijk had de bundeltjes onder een oude jas gestopt. Ik nam een kijkje en zag dat het een paar jonge papegaaien waren, met nog een paar donzige grijze veren, maar grotendeels uitgedost in fel groen en rood en lila, wat erg dwaas stond bij hun gierachtige nekvel. Toen ik wat beter keek zag ik dat het zwartkoplori's waren, die door natuurbeschermers als kwetsbaar worden aangeduid. In Jakarta zouden die vogels voor honderdvijfzeventig gulden per stuk worden verkocht en het speet me dat ik het geld had geleend.

Halverwege de middag was het water van de dikke kleiachtige oplossing van de getijdemoerassen veranderd in het heldere humusachtige bruin van het diepe oerwoud. De oevers bestonden uit drijvende rietmatten en toen we verder gingen zagen we mensen die eraan vastzaten. Prauwen waren vastgebonden aan een staak in de modder en vrouwen zaten erin te vissen. We voeren al snel een zijrivier af en daar stonden verschillende mensen op de oever naar ons

te zwaaien en te schreeuwen. We meerden af aan een houten steiger waar een gehavende metalen boot, opgelapt en geschilderd en afgedekt met canvas, in het water lag te deinen. Senggo, onze kansen om weg te komen werden steeds groter.

Pater Joe was een Oostenrijker met heldere ogen, brede schouders en een nethemd. Hij stond ons sceptisch op te nemen. Alle missionarissen vonden ons kennelijk een beetje vreemd. Hij had over de radio van ons gehoord en was blootsvoets en met opgerolde brockspijpen uit zijn houten huis gekomen, één blanke, tweehonderd kilometer een rivier op in het oerwoud. Hij nam de Zwitserse biscuits en het wijwater zonder commentaar in ontvangst en stuurde ons naar een grote kerkzaal waar we op de tafels konden slapen. Als het donker was geworden konden we terugkomen voor het avondeten.

Senggo was een vreemd dorp dat moeilijk was thuis te brengen. De meeste mensen woonden in hoge smalle huizen met zinken daken en uit latten bestaande muren, die in twee rijen langs een kaal zandpad stonden. Toen we erlangs liepen zagen we gezichten in de venstergaten die ons bleven aanstaren. In een deuropening stond een dreumes met rimpelige beentjes en een gezwollen buikje te brullen. Joe had ons gezegd dat we onze pasjes moesten laten stampelen op het politiebureau dat aan het eind stond van een rij bakstenen administratiegebouwen, die allemaal hun vlag tegen de achtergrond van de zonsondergang hadden hangen. Een kleine Sulawesiër in spijkerbroek lummelde buiten rond. Hij hield ons tegen toen we het bureau binnen wilden gaan. 'Waar komt u vandaan?' We probeerden langs hem heen te komen, maar hij onthulde dat hij het hoofd van de politie was, dus werden we naar binnen gebracht en moesten we gaan zitten terwijl hij onze formulieren overpeinsde. Hij keek op en vroeg iets op gedempte toon, wat we niet verstonden. Hij vroeg het nog eens, maar we begrepen het nog steeds niet. Plotseling sprak hij perfect Engels en het bleek de enige zin te zijn die hij kende. 'Ik verzoek u de administratiekosten te betalen die dit bureau heeft gemaakt door uw pasjes in behandeling te nemen.' Hij moet er jaren op hebben geoefend.

Aan de andere kant van het dorp bevond zich de man die de luchtvaartmaatschappij vertegenwoordigde. Hij woonde in een

krotje achter zijn stalletje en had een boek vol ezelsoren waarin hij de boekingen bijhield. Hij keek in zijn boek en mompelde afkeurend, want de politie van Senggo had hem er niets van gezegd dat er blanken mee wilden, aangezien zij nooit berichten doorgaven. Nu was het vliegtuig volgeboekt en hij liet ons de volle lijst zien. Uit zijn toon bleek echter dat er geen problemen waren en hij legde uit dat als we hem wat geld gaven om vier *urips* voor de piloot te kopen, hij wel een paar canvas stoelen achter in het toestel wilde zetten. Ik had geen flauw idee wat 'urips' waren en het had van alles, van exotisch fruit tot Asmatse slaven kunnen zijn, maar ik dacht niet dat ik veel schade zou berokkenen als ik twee gulden afgaf bij dit ondubbelzinnige illegale gokkantoor.

We deden ons best pater Joe te leren kennen. Hij had een kalme, laconieke manier van doen die me intrigeerde, maar hij sprak niet graag over zichzelf. Hij leunde achterover aan tafel, een sigaret tussen zijn gele vingers, een droge glimlach, een mooi knap gezicht, een jaar of zestig en met de schouders van een beer. Hij had iets sluis en onafhankelijk en deed alles snel en rustig, of hij nu bad voor het eten of een sigaret aanstak. Net als Ton was hij van het seminarie in Londen naar de jungle van Noord-Borneo getrokken, waar hij kennelijk evenveel van de Dajaks had geleerd als zij van hem. Hij pikte de taal op door iedere morgen met de dorpsbewoners rijstwijf te drinken en bijna al het andere door hun voorbeeld te volgen. Hij kon in het oerwoud op varkensjacht gaan en pas terugkomen, vaak na verscheidene dagen, als hij er eentje had. Hij kende alle geneeskrachtige planten en wist wat je kon eten en drinken en wat je zou vergiftigen als je het probeerde. Toen hij in '72 hoorde dat de Maleisiërs achter hem aan zaten, glipte hij het oerwoud in en verdween. Er trok een heel peloton de jungle in om hem te achtervolgen. Twee weken later ging Joe de grens met Kalimantan over. Het peloton is er nooit uit gekomen.

Hij werkte tot 1982 op Kalimantan, toen werd hij naar Senggo gestuurd. Hij had alles zo goed mogelijk geregeld en op alles wat hij had aangeraakt, stond het duidelijke stempel van Joe Haas. Hij had het brood op tafel gemaakt, de tafel, de ingelegde komkommers, de gezouten vis, de citroenkwas, de kamer waarin we zaten en de rest van het houten huis, inclusief een afvoersysteem dat hij in elkaar

had geflanst met bijeengescharrelde rommel en had verbonden met een ingewikkeld netwerk van regentonnen. Hij had de miniatuur-*African-Queen* aan de steiger opgeknapt en de motor opgekalefaterd met vishaken, spijkers en platgeslagen blikjes. In dat ding was hij de wilde rivieren naar het noorden opgevaren en hij meerde af om verder te lopen als ze te ondiep werden. Hij had in boomhuizen aan de Dairan Hitam gewoond en in dorpen boven de Eilandenrivier, waar nog steeds de Nederlandse vlag wapperde, omdat ze niet wisten dat er een bestuurswisseling was geweest. In sommige dorpen stroomopwaarts werd hij eerst met een bevende buiging begroet, terwijl er gedurende de hele bijeenkomst een niboengpijl op hem was gericht en wist hij pas na enkele bezoeken enig vertrouwen te bewerkstelligen. Het was hem verschillende keren overkomen dat zijn motor het ver stroomopwaarts had begeven en niet kon worden gerepareerd met een vishaak of een stuk schors. Dan liet hij zich de rivier afdrijven tot hij bij een dorpje kwam, huurde een prauw en peddelde dagenlang naar Agats om het benodigde onderdeel te halen en roeide vervolgens weer helemaal terug, waarbij het drie weken kon duren voor hij zijn boot weer bereikte.

Hij was absoluut niet trots op zijn prestaties, zo trok je nu eenmaal rond. Hij wist dat de mensen niet met rust zouden worden gelaten en dacht dat het maar het beste was als hij hen het eerste bereikte en ze voorbereidde op de krachtige invloed van de ontwikkeling, waarbij hij hen aanmoedigde om dingen te doen waarmee ze op een dag wat geld konden verdienen, of hen beschermde tegen de schok van een nieuwe levensstijl. In Senggo probeerde hij mensen uit te rusten met iets wat ze aan de Indonesiërs konden verkopen, zodat het niet helemaal eenrichtingsverkeer zou zijn. Hij had een tegelmachine gemaakt en een grootscheepse handel georganiseerd in pijlen en bogen die verscheept konden worden naar Jakarta, vierduizend kilometer verderop, waar ze als decoratie konden worden verkocht.

In Agats had ik een stuk of wat verhalen over Senggo opgediept en tijdens de paar dagen die we er waren kon ik de dingen enigszins op een rijtje zetten door rond te kuieren en met mensen te praten. De merkwaardige rechte rijen huizen met zinken daken waren gebouwd

als onderdeel van een informeel onderwijsproject van de politie. De lessen begonnen met vragen en antwoorden, waarna de mensen hun pas ontdekte kennis in de praktijk moesten brengen. Er was me gezegd dat het kenmerkend voor de lessen was om op de volgende manier te beginnen: v: Wie leven er in het oerwoud? a: Dieren. v: Zijn jullie Indonesische burgers of dieren? a: Indonesische burgers. v: Wie wonen er in bomen? enzovoort. De Asmatters waren nooit werkelijk gehersenspoeld door het onderricht, maar ze ontdekten dat de politie veel aardiger tegen hen was als ze de juiste antwoorden gaven. Er werd hun gezegd dat ze hun huizen moesten afbreken en nieuwe moesten bouwen volgens het goedgekeurde model. Aanvankelijk werden ze er niet toe gedwongen, ze kregen de opdracht, maar mensen die wat traag waren met de herbouw, werden vreselijk afgeranseld.

Het semi-nomadische bestaan dat de mensen van Senggo hadden geleid, was ook verboden. Het hoofd van de politie, de kleine Sulawesiër die om smeergeld had gevraagd, geloofde dat de mensen niet meer in toom te houden zouden zijn als ze mochten rondtrekken. Ze moesten echter enige tijd in het oerwoud doorbrengen om sago te verzamelen. Daarom liet hij geselecteerde groepen telkens voor een week gaan, wat niet genoeg was om hen gelukkig te maken, maar wel om hen in leven te houden. De Asmatters hebben echter geen horloges—ze hebben vrijwel geen begrip van onze tijdseenheden—en de eerste groep kwam twee of drie dagen te laat terug. Het hoofd van de politie, Jon Babts, liet hen een uur lang als krokodillen met hun buik op de grond rondkruipen. Daarna moesten ze over het pad rollen. Ze rolden twee uur lang terwijl de politie hen bleef trappen. Het duurde niet lang voor ze allemaal braakten en tegen het einde waren er verscheidenen die bloed opgaven en ernstige inwendige verwondingen hadden opgelopen.

We bezochten een aantal mensen in de huizen met zinken daken. Ze waren heel anders dan de traditionele mannenhuizen die we onderweg naar Sawa-Erma hadden gezien. In ieder huis zat één gezin, een man en zijn vrouw woonden bij elkaar. Het huis was door lage afscheidingen verdeeld in vier piepkleine kamertjes, waarin zoveel ruimte was dat één persoon er languit kon liggen. De dorpsbewoners werden erop gecontroleerd dat mensen van hetzelfde geslacht

gescheiden slapen. Een man vertelde me dat hij zijn huis 's nachts koud vond doordat de houten vloer kaal was en er niemand was bij wie hij kon slapen. Hij haatte het isolement en het ongemak. De mensen konden alleen in de huizen bij elkaar komen om te praten als ze bereid waren om te staan, waardoor de nieuwe gebouwen de intimiteit en de spontaniteit van het leven in de lange huizen hadden vernietigd. Die fysieke beperking was vrijwel zeker een aspect van het ontwerp, net als het feit dat ze gemakkelijk in de gaten waren te houden. De kiem van een mogelijke opstand was blootgelegd en daarmee waren kennelijk het plezier en de gemeenschapszin van de Asmatters verdwenen. De mensen hingen in de deuropeningen naar hun burens aan de overkant van het pad te kijken. In tegenstelling tot de traditionele dorpen die we hadden gezien, werden we in Senggo niet binnengevraagd, werd er geen voedsel aangeboden en heerste er een rottige, ontheemde en chagrijnige stemming die bepaald niet werd verdreven door hun erbarmelijke lichamelijke toestand en de slungelige botten en gezwollen buikjes van de kinderen.

Verder stroomopwaarts waren boomhuizen geweest, de opmerkelijke schuilhutten die de Asmatters bouwden op plaatsen waar het op de grond niet te harden was van de muskieten. Ze werden tot zeventwintig meter boven de grond gebouwd op de toppen van geknotte boomstammen, maar waren even stevig als huizen op de grond. Een ingekerfde paal leidde helemaal naar boven en hielp meteen om vijanden buiten te houden. De boomhuizen waren afgebrand. In de dorpen waar ze werden gebruikt, liggen de mensen nu 's nachts om rokerige vuren en proberen zich de muskieten van het lijf te houden. Er was me gezegd dat de insecten zo talrijk waren dat je tot zonsopgang onmogelijk kon slapen en dat het geboortecijfer was gedaald tot vrijwel nul. Er waren nog steeds enkele boomhuizen in de streken waar de regering nog moest doordringen.

Voor de politie arriveerde, zo hoorden we, waren er geen problemen geweest die niet door de traditionele wetten konden worden behandeld. De politie bracht de misdaad naar Senggo. De agenten waren verantwoordelijk voor het stropen van krokodillen in de streek, want ze trokken er 's nachts met geweren op uit om ze binnen te halen voor de huidenfabriek van het hoofd van de natuurbescherming. Verscheidene vrouwen uit Senggo waren door hen ver-

kracht en eentje was er doodgeschoten. Dorpelingen waren gedwongen om bezittingen te overhandigen die de agenten wilden verkopen. Terwijl wij er waren verkeerden de dorpelingen in een staat van grote opluchting omdat alle wapens van de politie door de commandant in Agats waren geconfisqueerd, nadat ze geprobeerd hadden het districtshoofd van Senggo te doden. Er had kennelijk een meningsverschil tussen hem en het hoofd van de politie bestaan, wat het hoofd van de politie had doen besluiten hem te doden. Het districtshoofd had zich met een revolver in zijn huis schuilgehouden en was daar gebleven tot loyale politicagenten uit Agats in het dorp arriveerden om Jon Babts en zijn trawanten te ontwapenen.

De politie was slechts een lokale verschrikking. De regering had grote belangstelling voor de mineralen in de Asmat en zoals ik wist uit rapporten die ik in Jakarta had gelezen, had zij verscheidene buitenlandse bedrijven exploratievergunningen gegeven. In 1988 zou het Amerikaanse bedrijf Conoco naar olie gaan zoeken. Exploratie was niet erg schadelijk, maar het gevaar dat er olie zou wegstromen als die in winbare hoeveelheden werd gevonden, was werkelijk angstaanjagend. Doordat het tij bijna honderd kilometer het land in drong, kon weggelekte olie het leven in de meeste moerassen van de Asmat vernietigen en daarmee zouden alle bestaansmiddelen van de plaatselijke bevolking verdwijnen. Te oordelen naar wat we hadden gehoord was het moeilijk te geloven dat de regering er veel aan zou doen als het zou gebeuren. Goud vreesden de Asmatters echter nog meer dan olie. Een Australische firma had een contract bemachtigd om in de moerassen rond Senggo naar afgezet goud te zoeken. Als er iets werd gevonden zou de hele boel overhoop worden gehaald: het oerwoud, de rivierbeddingen en de dorpen. Om dergelijke dagbouw lonend te maken zou wellicht honderdduizend hectare van het oerwoud in de Asmat totaal worden weggekapd en de plaatselijke bevolking zou er niets tegen kunnen beginnen. Net als bij de goudconcessies in heel Indonesië zou een staking worden gevolgd door een toevloed van duizenden onofficiële migranten die ongereguleerd zouden binnenstromen om eens te zien wat ze van graven terechtbrachten. Iets zei me dat de enige groep mensen die in dat gebied geen fortuin zouden maken, de mensen waren die het bezaten.

Het was prachtig om Joe Haas in het dorp aan het werk te zien. 's Morgens deelde hij bij zijn achterdeur medicijnen uit, waarbij hij de patiënten vriendelijk plaagde zodat ze zich niet langer slecht op hun gemak voelden en ertoe werden verleid hem ook te plagen. Ik zag een man naar zijn deur komen met een mand citroenen, die hij voor duizend roepia aanbood. Joe zei hem dat die prijs veel te laag was en dat hij het nooit te midden van de nieuwe handelaren zou redden als hij zijn eigen waarde niet kende. Hij begon de prijs omhoog te dingen tot grote verwarring van de handelaar, die zijn prijs laag probeerde te houden. Pater Joe kon van rampen de grappige kant inzien en scheen in staat te zijn om de dorpelingen die ook te laten zien, terwijl hij op een oude motorfiets door het dorp rondloeiende en probeerde echtelijke ruzies bij te leggen of iemands zieke varken te behandelen of een pijlwond op te lappen. Hij wist in hoeverre hij het voor de dorpelingen kon opnemen. Hij had een keer Jon Babts revolver, waarvan de haan was gespannen, tegen zijn hoofd gehad, terwijl het kleine kereltje langzaam vanaf tien terugtelde. Het is kenmerkend voor Joe Haas' nederigheid dat hij zich eruit praatte, in plaats van boos te reageren op de onbeschaamdheid.

In de loop van die drie dagen ontdekte ik dat door het kijken naar hem mijn opvattingen over mezelf veranderden. Wat ik deed scheen plotseling niet zo belangrijk en ik begon me af te vragen of de journalistiek wel werkelijk zo noodzakelijk en nuttig was als ik had gedacht. Ik had nooit eerder het gevoel gehad dat wat ik deed misschien oppervlakkig en gewoon een vorm van zelfverheerlijking was. Ik was nog nooit minder aanmatigend geweest. Misschien was ik onderweg naar de Asmat al wat veranderd, maar had ik het niet geweten. Daar had ik ontdekt dat er bepaald geen goede grond was voor mijn heldhaftige kijk op mezelf en wellicht was iets daarvan doorgedrongen en kwam het aan het licht toen ik Joe Haas leerde kennen. Misschien kwam het doordat ik nooit eerder een man had ontmoet die geen behoefte aan erkenning scheen te hebben.

Onze bloedzuigerbeten stonden Joe niet aan, dus liet hij ons een uur in dampend zout water staan, met onze voeten in twee emmers, en verbond ze vervolgens keurig tot het leek of we geamputeerd waren. Het hielp niet veel doordat wij ze weer vuil lieten worden, maar het was een goede methode. Ik keek naar hem. Vlug en rustig.

Hij maakte geen vrienden door wat hij deed. Hij had zijn Oostenrijkse staatsburgerschap opgegeven om in Indonesië te blijven en het oude land zou hem waarschijnlijk niet meer terug laten komen. Omdat hij de Asmatters verdedigde verdachten de Indonesiërs hem ervan dat hij tegen hen was. Hoewel zijn dorpelingen enorm op hem gesteld waren, was hij blank en dat vormde op belangrijke punten een onoverbrugbare kloof. Hij was onafhankelijk uit noodzaak.

Het vliegtuig arriveerde volgens schema in Senggo en zoemde als een meikever over de huizen naar beneden. Iedereen liep uit om het te zien en het hele dorp verdrong zich op de landingsstrip. Ik had gehoord dat de landingsstrip een keer te nat was geweest, waardoor het vliegtuig bij de landing in het gras was gedoken en op een propeller was gekanteld. De propeller was aan gruzelementen gegaan en een stuk ter grootte van een boemerang was door het glas van de cockpit gevlogen en had een stuk huid van de kin van de piloot geschaafd. Een fractie dichterbij en hij zou erdoor zijn onthoofd. Er was een grote verwarring van bagage die erin en eruit ging, een stel kapotte zwarte paraplu's die rondzwaaiden, kleurige kleding, alle mogelijke huidkleuren en soldaten die zich erdoorheen schoven met halfautomatische geweren. Terwijl ik stond te kijken dook de vertegenwoordiger van de luchtvaartmaatschappij naast me op met een kartonnen doos.

'Ik heb de *urips*,' fluisterde hij samenzweerderig.

'Mooi zo,' zei ik, nog steeds zonder enig idee wat *urips* waren, 'mag ik ze zien?'

Hij deed de doos open. Op de bodem zaten vier kleine ineengedoken bolletjes gekleurde dons: zwartkoplari's. De grote blanke natuurbeschermer had nu zes exemplaren van een van de zeldzaamste papegaaiesoorten vernietigd. Desondanks moet ik bekennen dat ik hem niet terugstuurde.

Uiteindelijk was alles erin gestouwd en vochten de passagiers zich naar binnen. Toen we op het punt stonden het toestel in te stappen hoorde ik een motorfiets naderen. Joe zwaaide over de mensenmenigte heen. Hij groette, schreeuwde iets boven het geluid van het vliegtuig uit, grijnsde vervolgens en loeide over het met

gras begroeide pad weg om verder te gaan met zijn dag in Senggo. Veel later las ik dat de kerk in dat dorp al lang geleden was gewijd aan Sint Jozef de Werker.

Op het vliegveld van Merauke liet een politieagent me mijn rugzak binnenstebuiten keren. Hij schoof een stapel notitieboekjes waarin de informatie lag te smeulen terzijde, evenals een zak kleren waartussen een cassetterecorder zat weggestopt en twee enorme roodverroeste kapmessen vol putjes. Hij haalde de slaapmat van palmladeren te voorschijn die ik had gekregen in het dorpje dat Yunus de Tweede aan de voet van de bergen had gevonden, voor we bij de laatste brug kwamen die niet bestond en we de kolkende rivier moesten overzwemmen. Hij rook eraan en keek me streng aan. 'Ik denk dat ik die maar houd als u het niet erg vindt.'

Singapore was een schok. Het was of je werd losgelaten in een speelgoedwinkel en de stad scheen te bestaan uit eten. In een dag of vier, vijf kwamen we weer evenveel aan als we waren afgevallen, terwijl we rondliepen door de winkelgalerijen en ons volstouwden. We verbleven in een van die ontruimde flats waarin tachtig mensen woonden, van onze leeftijd, van onze huidkleur en met onze voormalige, en zoals ik plotseling zag niet huidige, interesses. Er was een feest ter gelegenheid van Kerstmis waar we allemaal rondfladderden en vreselijk dronken werden en onze kleren uittrokken om ons te verkleeden als piraten. Vervolgens was er een nieuwjaarsfeest waar we allemaal rondfladderden en vreselijk dronken werden en ons verkleedden als vrouwen. Het was enig en het had nooit lang kunnen duren.

We werkten zelfs in Singapore, als het al werken was. Adrian, die alles behalve zijn kleine pocketcamera was kwijtgeraakt aan de regen, de schimmel en de kakkerlakken, ging aan de slag om zijn uitrusting te vervangen. Hij besteedde de drieduizend pond die hij niet had aan de aanschaf van nieuwe spullen en raakte hyperopgewonden terwijl hij door de stad rende om alles uit te proberen. Ik liep een winkel met curiosa binnen en een slinkse winkelbediende wilde me een tijgervel verkopen. Ik ging de volgende dag terug als een zogenaamde importeur van wild en werd naar een magazijn achter de winkel gebracht dat uitpilde van de dode tijgers, nevelpanters, paradijsvogels, de bekende zwartkoplori's, apenarenden, schildpadden en bijna alle bedreigde Aziatische dieren die ik kende. Ik was bij toeval gestuit op een smokkelnetwerk dat in heel Zuidoost-Azië opereerde en klemmen zette voor de grote katachtigen om ze naar Singapore te verschepen. De man was zo ingenomen met de omvang van de orders die ik noemde, dat hij Adrian de volgende dag liet meekomen om foto's te maken voor ons importbedrijf in Engeland. Het was een gelegenheid om iets van de schade te ver-

goeden die we aan het wild op Irian hadden toegebracht en terwijl ik dit schrijf worden de handelaren in staat van beschuldiging gesteld.

Ik wilde niet terug naar Irian Jaya. Tien dagen in Singapore waren lang genoeg om ermee op te houden en al te diep na te denken over de expeditie en haar verdiensten. Toen ik bijna vier maanden geleden uit Engeland was vertrokken, had ik me laten meeslepen door ideeën die me nu vals leken. Ik was opgewonden geweest door de bekoring om een boek te schrijven en door de intriges en geheimzinnigheid omdat het in een gevaarlijk gebied zou gebeuren. Ik scheen weinig te kunnen verliezen als ik ten strijde trok, aangezien ik mijn werk niet prettig vond en mijn vrienden en mijn vriendin te veel zag om me te realiseren dat ik hen zou missen. De bekoring en de zorgeloosheid waren weggefallen en nu was ik onzeker. Ik maakte me ook zorgen, zorgen dat ik als ik terug zou gaan, gepakt zou worden, ziek zou worden, geldgebrek zou krijgen. Mijn vriendin was een gek makende, ongrijpbare droom. Ze kon me niet schrijven omdat ik geen adres had en ik vond het moeilijk me voor te stellen dat ze er nog was. Als Adrian niet bij me was geweest, had ik het in Singapore misschien laten afweten. Hij had in zeker opzicht meer veerkracht dan ik, was minder ijdel en tijdens de tocht was zijn belangstelling voor het verhaal gestaag gegroeid. Wanneer we niet allebei gespannen waren door onze omgeving, konden we goed met elkaar opschieten en hielden we elkaar overeind. Hij bracht me weer op gang.

We hadden op die eerste tocht een aantal fragmentarische feiten en enkele verhelderende verhalen opgedoken. In Singapore vond ik het moeilijk te zeggen of we dichterbij de buurt kwamen van enkele antwoorden op de vragen die we hadden gesteld—zoals waarom Irian Jaya een transmigratiegebied was—, hoewel ik was gaan vermoeden dat we op het goede spoor zaten. Het was tijd om naar het gebied te gaan waar de werkelijke strijd plaatsvond. Langs de grens met Papoea Nieuw-Guinea, vrijwel helemaal van het noorden tot het zuiden, vochten rebellen tegen het Indonesische leger. Als de verhalen die we in Engeland hadden gehoord klopten, vochten ze met speren en giftige pijlen en werd er tegen hen gevochten vanuit pantserwagens en straalvliegtuigen. Het was ook een transmigra-

tiegebied en er gingen verhalen over uitzonderlijke wreedheden, die moesten worden nagerokken. Ergens in die chaos waren waarschijnlijk aanwijzingen te vinden. Hoe we daarbij moesten komen, was niet zo duidelijk. Wat we tot dat moment hadden gedaan, was kinderspel vergeleken met de moeilijkheden waarmee we aan de grens te maken zouden kunnen krijgen. Daar was het leger geconcentreerd en de efficiënte geheime dienst. We waren waarschijnlijk al verdacht en ik had het sterke gevoel dat we overal in de gaten zouden worden gehouden. Als we zonder pasjes—en het was onvermijdelijk dat we geen pasjes zouden hebben—werden betrapt tijdens het rondneuzen in de verboden zones langs de grens, zouden we kortstondig in enorme en fatale moeilijkheden kunnen raken.

Het was me niet erg duidelijk wat we moesten doen. De hele zone was door troepen afgesloten en er waren geen officiële manieren om er binnen te komen. Als we het gebied binnenliepen, zelfs als Adrians voeten dat zouden kunnen hebben, zou ons een onaangename ontvangst wachten. Toen we naar Jakarta vlogen, raakte ik ervan overtuigd dat ons werk op Irian hoe dan ook al was afgelopen. We waren echter pas een dag of twee in Jakarta toen we zo maar ineens geluk hadden.

We waren met een ellendig gevoel naar het hoofdbureau van politie vertrokken om ons toeristenpasje voor Irian te halen, weer voor ons zinloze quotum vriendelijke plaatsen, en het was een opluchting voor me dat niemand waakzaam genoeg was geweest om ons op de zwarte lijst te zetten. Toen we ons hadden aangesloten bij de rij Javaanse migranten en stonden te wachten om ons pasje te laten stempelen, dwaalde ik de gang door om wat water te drinken. Ik kon in dat trapportaal niets vinden, dus ging ik een paar trappen af en een andere gang door. Toen ik terugliep naar de pasjeskamer zag ik de naam die op een open deur stond. Het was het hoofd van de immigratie, een van de machtigste mannen binnen de politie. Ik wierp een blik naar binnen en zag niemand. Ik stak mijn hoofd wat verder naar binnen, het vertrek was leeg. Met een blik naar allebei de kanten van de gang glipte ik het kantoor in. Ik had geen idee wat ik zocht, maar ik zag het meteen: een schrijfblok op het bureau van de chef. Bovenaan stond een opzichtig logo en onderaan was zijn naam gedrukt. Ik keek nog eens om me heen en schoof het toen in

het tijdschrift dat ik bij me had. Ik zou de kamer net verlaten toen ik militaire voetstappen door de gang hoorde naderen. Het hoofd van de immigratie keerde terug naar zijn kantoor, ik zat in de val. Maar de voetstappen marcheerden verder de gang door en de hoek om en ik glipte weg en probeerde er nonchalant uit te zien terwijl ik terugslenterde om me bij de rij aan te sluiten.

Het was geen oplossing voor al onze moeilijkheden, maar het was iets. We schakelden een Indonesische vriend in om een grammaticale vertaling voor ons te maken en ik typte een fraaie introductiebrief voor onszelf uit. De lezer werd gevraagd zich er rekenschap van te geven dat wij amateurnatuurkenners waren die een vogelwaarnemingsreis door heel Irian maakten en dat we toestemming hadden overal naar toe te gaan en zo lang te blijven als we wilden. Een ieder die ons een strobreed in de weg legde, zou met de grote macht van het hoofd van de immigratie in botsing komen als met een boevenwagen. Om het helemaal af te maken voegde de surrogaatpolitiechef eraan toe dat hij met mijn vader golfde en er persoonlijk voor verantwoordelijk was dat wij een fijne tocht hadden. Ik tekende in de opzichtige stijl van een schizoïde maniak. Nu hadden we een kans om uit of juist in zeer grote moeilijkheden te raken.

Arso verkeerde ongetwijfeld in moeilijkheden. Het plaatsje was er zelfs letterlijk op gebouwd. Ooit waren er twee dorpjes, diep in de jungle, op drie dagen lopen van Jayapura en op veertig kilometer van de grens met Papoea Nieuw-Guinea. In de Nederlandse tijd en tijdens de eerste tien jaar van het Indonesische bewind waren het over het algemeen vredige nederzettingen die door de buitenwereld met rust werden gelaten, gewoon twee paal-en-palmblad-dorpjes weggestopt in het oerwoud. In 1973, toen de Australiërs veertig kilometer verderop voorbereidingen troffen om het bestuur over te dragen aan een onafhankelijke Papoease regering, was het gebied rond de twee dorpjes een punt waar dissidente Irianers, die tussen Papoea Nieuw-Guinea en Irian Jaya heen en weer trokken, hun reis onderbraken om te zoeken naar punten waar ze hun rebellie tegen konden richten. Net als groepen op heel Irian probeerden deze rebellen in die tijd te krijgen wat het buurland snel zou verwerven:

onafhankelijkheid, die zoals de Nederlanders hadden beloofd, zou samenvallen met de Papoease autonomie.

Er werden pijlen afgevuurd op politieposten en gewapende patrouilles. Niemand werd gewond en de rebellen glipten weer de oerwouden in waar ze uit waren gekomen. Toen het leger niet in staat was hen te vinden, koos het voor een massale afstraffing. Nederzettingen ten zuiden van de twee dorpen werden gebombardeerd en mensen uit de streek werden ingerekend en gemarteld. Veel mensen vluchtten naar gebieden in het land aan de andere kant van de arbitraire grens, waar ze vrienden en familie hadden. Troepen trokken de twee dorpjes binnen. Enkele dissidenten werden gepakt en gemarteld en er gingen verhalen dat mannen naar zee waren gebracht en in zakken over boord waren gegooid. In 1977, toen Indonesische verkiezingen een nieuwe golf van separatisme veroorzaakte, vielen rebellen de legerposten aan en doodden verscheidene soldaten met nieuwe pijlen waaraan metalen punten zaten. Volgens de mensen die zijn ontkomen, reageerde het leger met een massale executie. Ik kan geen cijfers vinden voor het aantal mannen dat is gedood, maar het schijnt dat uit de twee dorpjes minstens twaalf vrouwen en vijf kinderen door een vuurpeloton in het oerwoud zijn doodgeschoten. De rest van de bevolking vluchtte.

Toen verscheidene maanden later sommige vluchtelingen geleidelijk aan begonnen terug te komen, ontdekten ze dat hun twee dorpjes waren neergehaald en waren veranderd in één dorp dat Arso heette en rond een legerpost was gebouwd. Ze werden geïnstrueerd alles volgens de goedgekeurde methode op aangewezen plaatsen te herbouwen. Desondanks konden de teruggekeerde dorpingen niet altijd in de gaten worden gehouden, aangezien ze in het oerwoud moesten jagen en sago moesten verzamelen. Daarom werd een nieuw plan uitgedacht om te zorgen dat zij in het dorp konden blijven zonder te verhongeren en de overheid het oerwoud kon weggappen waarin de rebellen zich hadden schuilgehouden. Het paste ook goed bij de ontwikkelingsplannen van de overheid voor Irian.

In een gebied dicht bij Arso begonnen transmigranten uit Java te arriveren die waren gekomen om rijst te verbouwen. Er werd de Papoea's daar gevraagd zich bij het transmigratieprogramma aan te

sluiten, maar niet als rijstverbouwers. Zij konden oliepalmen planten waarvan de vruchten ter plaatse door een grote fabriek konden worden bewerkt en de olie later kon worden verkocht op de wereldmarkt. Behalve op de twee hectare palmen die ieder gezin zou krijgen, zouden de mannen ook op een grote plantage van oliepalmen werken die van de fabriek was. Het hele project zou vijftigduizend hectare oerwoud beslaan, dat wil zeggen, het hele gebied waarin opstandelingen zich schuilhielden. In 1981 waren de eerste oliepalmlantages van start gegaan. Om te zien hoe ze het in 1988 deden namen we de transmigrantenbus van Abepura aan de noordkust naar Arso.

Zodra we arriveerden wist ik dat we een fout hadden gemaakt. Overal waren soldaten. Enkelen hadden een volledig uniform aan, maar de meesten droegen voetbalshirtjes op hun camouflagebroek of een burgerbroek onder hun uniformjasje. Ze hadden allemaal, hoe informeel ze ook waren gekleed, een M-16 bij zich. Ik wilde de bus niet uit, maar we stroomden ongelukkig met een troep snaterende transmigranten naar buiten. Twee Javanen in volledig uniform stapten naar voren, pakte onze armen beet en voerden ons af langs een rij hutten met zinken daken. Er was daar een groot vertoon van vlaggen en daaronder een klein betonnen gebouwtje. We moesten van de strak kijkende soldaten in de wachtkamer gaan zitten. Ik kon hen niet aan de praat krijgen en ik begon erg bang te worden.

Luitenant Subandi kwam in zijn hemd langs. Hij was erg dik en gewichtig. In plaats van een M-16 had hij als een cowboy twee revolvers over zijn ingesnoerde heupen gespt. Hij glimlachte—gouden tanden—en wenkte ons kortaf zijn kantoor in. President Suharto glimlachte ons vanaf de muur geheimzinnig toe. In de lijst eronder hing zijn gluisperige vice-president met de wallen onder zijn ogen. Een dikke hand gebaarde dat we moesten gaan zitten. Subandi leunde naar achteren, keek naar ons en zei niets. Ik graaide in mijn tas en haalde een envelop te voorschijn. Die had er een week geleden in Jakarta nieuw en officieel uitgezien. Nu was het een be-zweet en overduidelijk amateuristisch ding. Ik probeerde een kordate indruk te maken. Subandi las de brief en toen nog eens, terwijl

zijn voorhoofd zich fronste in vette rimpels. 'Er zijn hier geen vogels,' zei hij.

'Ik... ik had van mijn zeer goede vriend het hoofd van de natuurbescherming gehoord dat dit een goed gebied was voor vogelwaarnemingen.'

Subandi gromde en las de brief nog eens. Ik keek naar zijn ogen. Ik kon de handtekening zien, die nu zo duidelijk gekunsteld was, en de letters van een goedkope schrijfmachine. De Javaanse soldaten waren aan de andere kant van de deur druk in de weer. Als Subandi zijn telefoon pakte en de radiokamer vroeg contact op te nemen met Jakarta, kon het maar op één manier aflopen. Hij las de brief voor de vierde keer, enigszins hoofdschuddend en met ingehouden adem. Zijn vingers kropen als vette maden over het bureau in de richting van de telefoon. Ze hielden stil en tikten met hun nagels tegen het hout. Subandi keek op. 'Het ziet ernaar uit dat ik jullie één nacht in Arso laat blijven,' zei hij en glimlachte dat smalle en gevaarlijke spleetje gouden tanden bloot in de gele massa van zijn gezicht.

We smeerden hem naar een afgelegen groepje hutten, ons zeer bewust van de harde blikken van soldaten op onze rug en het harde metaal van geweren op die van hen. De huizen, met daken van golfplaat, leken enigszins op die in Senggo, maar ze waren ruimer. Voor de hutten zaten een of twee oude vrouwen in het zand te praten, terwijl een man met een kapmes hout klein hakte. Een paar boeren uit Arso liepen naar huis en we sloten ons bij hen aan. Toen we zeiden dat we er de nacht wilden doorbrengen, rende iemand weg om de onderwijzer te zoeken, die kennelijk een autoriteit op dat gebied was. Hij kwam al snel naar ons toe, een lokale man die, net als iedereen, tien jaar geleden over de grens was gevlucht. Felix stelde geen vragen, maar bracht ons rechtstreeks naar zijn schoollokaal en stuurde de boeren weg om beddegoed voor ons te vinden. Iemand kwam terug met een enorme klamboe waar 'Departemen Transmigrasi' op stond. Ik begon me te ontspannen.

Oliepalmen beenden over alle kaal gemaakte heuvels rond Arso, kleintjes als harige spinnen die uit hun holletjes te voorschijn kwamen en grote volwassen bomen als plumeaus. Tussen de bomen in bevond zich, afhankelijk van hun leeftijd, modder of een dichte be-

groeiing van klimplanten. Een enkele afgebrande stronk herinnerde eraan dat er vóór de oliepalmen oerwoud was geweest. We dwaalden verder, terwijl Adrian maar schietgraag bleef kiekeken vanwege zijn nieuwe uitrusting, die zo'n gewicht aan zijn schouder vormde dat hij er scheef van liep. Midden tussen een aanplant van volwassen bomen troffen we een stel boeren aan die op de grond gehurkt met elkaar zaten te praten. Er waren er vijf, allemaal klein maar zwaar gebouwd, met spierbundels op hun armen en kuiten. Ze sprongen op toen we verschenen, maar schenen daarna blij ons te zien en leidden ons door de doolhof van bomen, door de ruim dertig centimeter dikke laag natte modder. Toen we hun zeiden waar we op uit waren, raakten twee of drie mannen erg opgewonden en begon hun verhaal er als een stortvloed uit te komen. De ruige palm-bomen hadden al vruchten voortgebracht, kleine zwartjes die onder de bladnerven nestelden. De bomen deden het prima, zeiden de boeren, zoals we konden zien was het goede donkere grond en er was voldoende water. Ze vertelden ons hoeveel kilo je van iedere boom kon oogsten, als je dat wilde.

Dat wilden de boeren niet. Er was geen fabriek. Hoewel het hele project afhing van een fabriek waarin de palmvruchten konden worden verwerkt, was die nooit gebouwd. De regering had beloofd dat de fabriek zou worden gebouwd voor de oliepalmen werden geplant en was blijven beloven dat ze er ieder moment zou komen, maar dat was nooit gebeurd. Doordat er geen markt was voor de vruchten en er geen manier was om ze zelf te verwerken, hadden de boeren ze zien weggroten aan de bomen. Het probleem was, zoals ik later uit rapporten te weten kwam, dat het voor de overheid te duur zou zijn om de fabriek te bouwen. Tijdens de planning van het plantageproject was de prijs van palmolie gekelderd en verder laag gebleven. Aangezien het project echter als een belangrijk onderdeel van het overheidsbeleid werd gezien, ging het wel door en werden de sagobossen weggekapt en de oliepalmen ervoor in de plaats geplant. Als de plantage dichter in de buurt van de wereldmarkt had gelegen of groter was geweest, had een fabriek er quitte kunnen spelen, maar op Irian, met slechts vijfduizend hectare palmen die nog volwassen moesten worden, zou het verre van economisch zijn om palmolie te produceren. Hoewel het oerwoud nog steeds voor

het project werd weggekapt, was het planten gestopt omdat er geen geld meer was.

De boeren klaagden dat ze aan hun laatste reserves bezig waren. Hun bestaansbronnen—sago en wild—waren niet alleen sterk gereduceerd doordat er veel van hun oerwoud was weggekapt, maar nu moesten ze de afgenomen hoeveelheid ook nog delen met immigranten. Om het door de regering geplande grote terrein met oliepalmen te bewerken, waren uit andere delen nog eens vijftienhonderd Papoea's naar Arso gebracht om zich bij de vijfhonderd te voegen die er al woonden. Aangezien niemand van hen een inkomen had, hoewel enkelen een groentetuintje onder hun huis hadden aangelegd, moesten zij ook meedingen naar de sagoreserves. Daar kwam nog bij dat de Javaanse transmigranten, zesduizend waren er, vrijblijvend jaagden en het wild verdreven. Om een vrijwel volledig verlies aan eiwitten te compenseren gingen sommige mensen een aantal dagen op de andere oever van de rivier de Arso jagen, maar als het regende en de rivier buiten haar oevers trad konden ze niet terugkomen—wat soms wel een week of twee duurde—en zij jaagden in het gebied van een andere stam, waardoor ze het gevaar liepen te worden gedood. Er was geen schadevergoeding geboden voor het verlies aan land, aangezien deelname aan het nieuwe programma als voldoende compensatie werd beschouwd. De mensen uit Arso, wier rechtmatige grondbezit was teruggelopen van vijftienzeventigduizend tot tweehonderd hectare, voelden zich zeer te kort gedaan. Ze hadden nooit aan het project willen deelnemen, maar vreesden dat ze allemaal zouden worden gedood als ze zich er niet bij neerlegden.

De boeren zeiden ook dat de transmigranten uit Java nieuwe ziekten hadden meegebracht waaraan enkele Papoea's waren overleden. Er zat cholera in het drinkwater en ook iets wat diarree veroorzaakte en was ontstaan toen het water nadat de oliepalmen waren geplant rood was geworden en gebleven. Ze zeiden dat de Javanen hen verachtten en weigerden met hen te praten, zelfs wanneer zij vriendelijk probeerden te zijn. Zij vonden van hun kant dat de nieuwe kolonisten achterbaks en vrekkelig waren. Er schenen daar volop misverstanden te bestaan tussen de twee volken, de rondbors-tige en open Papoea's en de fijnbesnaarde, emotionele transmi-

granten. De nieuwe kolonisten wisten heel weinig van de Melanesische inwoners af en hadden de Javaanse algemene wijsheid meegebracht dat ze dom, onhygiënisch en ruw waren. Beide groepen hadden ook onder hun angsten te lijden, de angsten van de wilde uit het oerwoud die streden met de angsten van de mystieke hindoe. De boeren zeiden dat de spanningen steeds meer toenamen. Een afstand van bijna vijfduizend kilometer had de explosieve ingrediënten gescheiden gehouden, maar de transmigratie had ze vermengd. Sulawesiërs waren nog erger, zeiden de boeren. Ze waren naar enkele onbewoonde stukken grond in het rijstbouwgebied getrokken doordat ze het land hadden opgekocht of het overschot hadden gekregen van de overheid, die zoveel mogelijk mensen probeerde aan te moedigen tot het project toe te treden. Ze zouden woekerhandel drijven. De mensen uit Arso beweerden dat ze werden afgezet door de Sulawesiërs, die, nadat ze het land van de stam voor niets hadden gekregen, de bevoorrading hadden gemonopoliseerd en exorbitante prijzen vroegen voor voedsel dat nodig was ter compensatie van wat de plaatselijke bevolking uit het oerwoud was kwijtgeraakt. Er werden wat bedreigingen gemompeld over een bloedige oplossing, maar wij gingen ervan uit dat het holle kreten waren.

Er bestond een kansje dat op een dag een kleine fabriek zou worden gebouwd die de vruchten kon kopen die op vijfduizend hectare werden geoogst. Ik hoorde later dat als dat al ooit zou gebeuren, de olie die er werd geproduceerd helaas slechts op de binnenlandse markt van Irian kon worden verkocht, aangezien export van zo'n kleine hoeveelheid niet haalbaar was. Doordat de olie op fabrieksschaal werd geproduceerd, zou de markt van kokosolie erdoor worden ondermijnd, die de voornaamste bron van inkomsten was voor veel Papoeagezinnen. Zij verdienden het geld om het benodigde voedsel te kopen door iedere week een paar flesjes te verkopen. Er bestond een evenwicht op het eiland dat door gesubsidieerde projecten waarschijnlijk verloren zou gaan. Ondertussen klaagden echter de boeren uit Arso, die beroofd waren van zowel hun oude bestaansmiddelen als een vervangende vorm om in hun levensonderhoud te voorzien, dat de regering gewoon niets om hen gaf. Het enige dat ertoe deed, zeiden ze, was dat het overheidsbeleid doorging en de veiligheidsplannen werden uitgevoerd en als mensen daar-

door met de hongerdood werden bedreigd, hadden ze gewoon pech gehad.

We waren aangekomen bij de huizen van de mensen die vanuit andere delen van Irian hier naar toe waren gebracht. Een lange rij, net als in alle transmigratiedorpen. Er zwermde een roezemoezende menigte om ons heen en we werden in een van de hutjes getrokken, waarin ongeveer twintig mensen stonden, opeengepakt als op een studentenfeestje. De planken kraakten onder ons. De man van wie het huis was vertelde me dat hij uit Waris was gekomen, zestig kilometer verderop. De overheid had hem beloofd dat alles klaar zou zijn voor hij arriveerde: een fabriek die werd bevoorraad door volwassen oliepalmen en een bestaan zoals hij nog nooit had gezien. Alleen dat laatste was waar, aangezien hij het net kon uitzingen op wat miezerige groente en de sago die hij stiekem en nu van steeds verder weg uit het gebied van anderen wist te halen. Hij zei dat hij de hongerdood nabij was. Er waren ook betonnen fundamenten voor de huizen beloofd, maar hij beweerde dat het zachte hout waarop ze waren gebouwd aan het weggrotten was, waardoor ze op instorten stonden en toen we naar buiten waren gestapt zagen we dat het waar was. We gingen terug naar het schoollokaal. Toen we de laatste huizen passeerden begon iemand uit Arso, een grote man met een baard, in het Engels tegen ons te schreeuwen. Het was het eerste Engels dat we daar hoorden, de grammatica was niet geweldig, maar het was duidelijk genoeg om bedreigend te zijn. Hij was stomdronken.

Hij strompelde al schreeuwend en met zijn fles zwaaiend het huis uit en kwam ons over de moerassige grond tegemoet. Adrian probeerde een foto te maken: actie, dronken man komt dreigend op ons af. De fles floot over hem heen en miste zijn hoofd op een haar. We liepen weg. 'Jij hier komen. Jij mijn broer, ik jou doden.' Hij wankelde door de diepe modder in een trainingsbroek die te lang voor hem was, waardoor hij op de onderkant van de pijpen trapt. 'Jij hier komen, ik kung-fu doen.' We overwogen de gevolgen als we hem in aanwezigheid van zijn vrienden tegen de grond sloegen en besloten hem te vermijden, dus stapten we er door de modder en het struikgewas stevig vandoor in de richting van een brug over een diepe groene rivier. Zijn dronken gehijg en geplas kwam dichtbij.

De brug bestond uit twee dunne palen die ik als eerste overstak. Adrian volgde en was net halverwege toen de dronken vent hem inhaalde. De man nam een sprong om hem te pakken en kwam precies in het midden van de palen terecht. Zij braken en de dronken kerel, Adrian en de camera-uitrusting ter waarde van drieduizend pond stortten in de donkere rivier. Ik trok Adrian eruit en we lieten de man, die plotseling nuchter was, in de koude groene rivier staan. Adrian deed zijn cameratas open en er stroomde water uit op het pad. Zijn reis was voorbij.

Adrian nam twee allergiepillen—die als een bedwelmingsmiddel werkten—en ging naar bed. In het schoollokaal waren de fotospullen uitgestald als ontlede organen: tere spiegels, prachtige lenzen en geavanceerde elektronica waren opengewrikt en werden aan de vochtige lucht blootgesteld. Felix de onderwijzer en twee van de boeren waren naar ons toe gekomen. Toen ze hoorden wat er was gebeurd, namen ze het op als een verlies van henzelf. Ze warmden wat gecondenseerde melk en zaten bij de uitrusting te tobben alsof ze alles louter door hun wil weer in orde konden krijgen. Ik ging naar bed zonder te beseffen dat de drie mannen de hele nacht zouden opblijven om de spullen te bewaken. Ik werd plotseling wakker in de overtuiging dat het huis werd afgebroken, maar het waren verdwaalde koeien die een broodboom aan stukken scheurden die naast het schoollokaal was omgevallen. Regen striemde tegen het houten gebouw en dreef verder en er kwam een heldere maan te voorschijn die de spleetjes afzocht. Adrian ronkte verder in zijn door pillen veroorzaakte slaap. Ik lag de hele nacht te woelen.

Ik zag hoe Adrian 's morgens wezenloos de onderdelen terugstopte in zijn cameratas en zonder een woord te spreken wegsjokte. Hij nam de bus terug naar de hoofdstad, Jayapura, en wachtte in een hotel. Ik bleef tot twaalf uur in Arso. Luitenant Subandi greep me in mijn kraag. Hij scheen ervan overtuigd te zijn dat Adrian erdoor was om zich bij de rebellen te voegen en ik dacht dat hij me als gijzelaar zou vasthouden. Maar het kon me niets schelen en hij liet me gaan. Ik ging terug naar Jayapura en keek een tijdje toe hoe Adrian probeerde wijs te worden uit de gemangelde onderdelen met schimmel in de lenzen. Ik moest zelf ook het een en ander op

een rijtje zetten. Door Arso was ik anders gaan denken en ik begon Irians recente geschiedenis wat nader te onderzoeken. In iedere stad waar we tot dan toe waren gebleven, had ik ervoor gezorgd wat oudere informatie te verzamelen, boeken, rapporten (officiële die ik niet onder ogen hoorde te krijgen) die ik leende van vriendelijke ballingen en verhalen die me door naïeve ambtenaren werden verteld. In Jayapura begon alles als een kloppend verhaal in elkaar te passen en het werd aangevuld door wat ik hoorde van mensen die ik in de stad tegenkwam.

Nederland was net zo'n slechte koloniale mogendheid als alle andere. Tot de tweede wereldoorlog hield het zijn koloniën in Zuidoost-Azië, die waren samengevoegd tot Nederlands Oost-Indië, genadeloos in zijn greep. Irian Jaya of West-Nieuw-Guinea was van alle in het Oosten verworven bezittingen het moeilijkst te exploiteren, waardoor het aan de scherpe kanten van de koloniale onderdrukking was ontkomen. De Nederlanders gingen zich er pas serieus vestigen na 1948, toen ze de rest van hun rijk, dat op het punt stond de onafhankelijke republiek Indonesië te worden, kwijtraakten. Ze besloten, en slaagden daarin, om West-Nieuw-Guinea vast te houden. Het had geen betrekkingen met de rest van het oude rijk, omdat het op een andere continentale schol lag en werd bevolkt door een ander ras met een andere cultuur en een andere staat van ontwikkeling en de enige banden met de andere eilanden bestonden uit het feit dat ze door dezelfde Europese mogendheid waren overheerst. Ze realiseerden zich dat ze het niet onbeperkt konden vasthouden en maakten plannen voor de onafhankelijkheid, die moest samenvallen met die van het door Australië bestuurde deel van Nieuw-Guinea aan de andere kant van de grens. Dan kon het eiland één Melanesische natie worden, wat heel zinnig was, aangezien de autochtone bevolking van geen van beide staten de grens erkende die door hun land was gelegd.

De tweede wereldoorlog dwong de koloniale mogendheden tot een andere visie en Nederland begon samen met de rest enkele problemen van een voortdurende overheersing te erkennen. Een paar jaar na de oorlog begonnen de Nederlanders een klein deel van de ellende die ze hadden achtergelaten goed te maken door hun enig

overgebleven provincie op te bouwen met de bedoeling haar net zo'n efficiënt onderdeel van de nieuwe natie te maken als Australisch (Papoea) Nieuw-Guinea zou zijn. Het was een van de weinige gevallen waarin een koloniale mogendheid meer in een gebied stopte dan ze eruit haalde, aangezien de Nederlanders wegen, scholen en ziekenhuizen bouwden en aan de kust bouwprojecten opzetten. Ze voelden de toenemende druk van andere naties om te zorgen dat de oude koloniale hun rijken kwijtraakten, dus versnelden ze het proces en leidden de inwoners van West-Nieuw-Guinea vlug op tot ambtenaren, zakenmensen en parlementariërs. In 1961 was het bestuur van het land voor eenenvijftig procent in handen van autochtonen en konden de Nederlanders het idee gaan krijgen dat ze de strijd wonnen. In 1962 werden ze gedwongen het eiland op termijn over te dragen aan Indonesië.

De druk kwam voornamelijk van de Verenigde Staten, die de Indonesische president graag wilden plezieren om hem er zo van te weerhouden af te dwalen naar het communisme. De eerste president, Sukarno, had al een tijdje een begerig oogje op de kolonie. Het eiland kon hem op verschillende manieren van dienst zijn. Het kon het vertrouwen in zijn kwijnende regering op Java herstellen, omdat het gezien zou worden als een overwinning op de reactionaire koloniale krachten; Irian Jaya vormde een steunpunt in de Zuid-Pacific en het was zo een kans om een van de rijkste reserves aan mineralen ter wereld in handen te krijgen. Hij maakte duidelijk dat de aanwezigheid van een miljoen zwarte mensen die in peniskokers door dat rijke en veelbelovende land renden, voor hem geen probleem vormde.

President Kennedy deed hetzelfde. Toen hem in die tijd eens werd gevraagd waarom Indonesië Irian Jaya mocht overnemen maar Oost-Duitsland West-Berlijn niet mocht isoleren, antwoordde hij: 'Dat is een totaal ander geval, daar wonen twee en een kwart miljoen mensen... van die Papoea's van u zijn er maar zo'n zeventienhonderdduizend en ze leven in de steentijd.'

In 1962, toen de Verenigde Naties geleidelijk aan betrokken waren geraakt bij de twist rond een overdracht, werd president Sukarno ongeduldig en stuurde hij de jonge generaal-majoor Suharto erop af om het gebied met geweld te veroveren. Suharto liet vijftien-

honderd paratroepers droppen om de kolonie te bevrijden, maar de Nieuwguineeërs, die niet bevrijd wilden worden of in ieder geval niet door de Indonesiërs, namen de meesten van hen gevangen en leverden hen uit aan de Nederlanders. Het was een fiasco, maar daardoor werd de vastberadenheid van zowel de president als de man die hem een paar jaar later met geweld zou opvolgen des te groter. Doordat ze steeds meer wrijvingen met de Verenigde Staten moesten verduren, gaven de Nederlanders hun pogingen om de bevolking van Nieuw-Guinea te beschermen op en droegen de kolonie over aan de Verenigde Naties, die er zes maanden de leiding over hadden waarna in 1963 de Indonesiërs het gebied.

Sukarno haalde West-Nieuw-Guinea leeg. Winkels werden geplunderd, ziekenhuizen leeggehaald, bouwprojecten verlaten en ontmanteld en de goede delen afgevoerd naar Java waar het verarmde electoraat zich bevond. Vervolgens begon hij de exploitatieprojecten uit de grond te stampen, zoals de exploitatie van de Ertsberg, drieëndertighonderd meter bijna massief kopererts. Hij merkte, en generaal-majoor Suharto die hem opvolgde nog duidelijker, dat de mensen die ze bij het land hadden gekregen, niet erg gelukkig waren met hun lotswisseling. Vooral de goed opgeleide bestuursambtenaren die de Nederlanders hadden geschoold om hun eigen land te regeren, waren moeilijk te hanteren. Hoewel geen van hen erg blij was met hun verstoorde plannen, waren er heel wat bereid met de Indonesiërs mee te spelen in de hoop zo hun overheidsfuncties te behouden. De Indonesiërs waren er echter niet in geïnteresseerd zaken te doen met die 'stomme Papoea's', zoals ze in de pers werden genoemd, en verkozen de verbolgenheid van de Papoea's te onderdrukken met gevangenisstraffen of, toen ze onzeker waren na de staatsgreep en het vreselijke tumult dat uiteindelijk leidde tot de val van Sukarno, met het directere hulpmiddel.

Mensen hadden zelfs al voor de Indonesiërs binnentrokken actie gevoerd voor onafhankelijkheid. Toen ze ontdekten dat zelfontplooiing door het nieuwe bewind niet werd bevorderd (in 1963 werden alle Iriaanse politieke partijen verboden), verenigden andersdenkenden zich in rommelige en ongecoördineerde gewapende verzetsgroepen. Ze werden aangespoord door enkele ontstellende wreedheden die meteen in de eerste maand na de overdracht begon-

nen, toen bij voorbeeld een groep ontwikkelde Papoea's op Biak werd doodgetrapt door soldaten, omdat ze niet voldoende respect hadden getoond. De rebellen vielen politieposten en legerkampen aan, zielige pogingen met kapmessen en pijl en boog. De reactie was afgrijselijk en bracht zowel op Irian als daarbuiten een schok teweeg. Omdat weinig rebellen konden worden geïdentificeerd en de soldaten begrijpelijkerwijs bang waren om hen in het onbekende oerwoud te volgen, besloot het leger daarvoor in de plaats tot massale afstraffingen. Dorpjes werden vanuit de lucht beschoten, in 1966 met napalm gebombardeerd of door troepen met machinegeweren weggevaagd. Op deze manier zouden in 1967 drieduizend dorpelingen zijn omgekomen.

Ondertussen probeerden de Verenigde Naties de presidenten eraan te herinneren dat aan de overdracht drie voorwaarden waren verbonden: vrijheid van meningsuiting voor de Nieuwguineeërs, vrijheid van beweging en zelfbeschikkingsrecht. Het zelfbeschikkingsrecht zou binnen vijf jaar tot uitdrukking komen via een referendum, waarbij iedere volwassene in het land kon beslissen of West-Nieuw-Guinea deel bleef uitmaken van Indonesië of zich ervan losmaakte en onafhankelijk werd. De VN gaven de eerste twee voorwaarden op, maar drongen er sterk op aan dat de 'wet van de vrije beschikking' doorgang zou vinden. In 1965 had Sukarno, de eerste president, echter al gezegd dat een referendum onnodig was, aangezien alle Papoea's duidelijk bij Indonesië wilden blijven. Maar president Suharto voelde de druk die op hem werd uitgeoefend en stemde erin toe het referendum in 1969 te houden. In 1968 voerde hij Sarwo-Edhie ten tonele. Sarwo-Edhie was de militair die drie jaar daarvoor de Javaanse communisten in toom had gehouden. De communisten, die steeds meer invloed hadden gekregen op president Sukarno, waren verantwoordelijk gesteld voor een poging tot een staatsgreep op Java, hoewel die verdacht gunstig was voor generaal Suharto. Generaal Suharto had de represailles georganiseerd en Sarwo-Edhie erop afgestuurd om ze uit te voeren. Op Java waren ongeveer een half miljoen mensen gedood, sommigen door het leger, anderen door dorpelingen die door de soldaten waren opgehitst om wraak te nemen of, zoals later bleek, oude rekeningen met niet-politieke vijanden te vereffenen. Er waren zes maanden van

door de staat geleide anarchie geweest, waaruit Suharto als overwinnaar te voorschijn was gekomen, doordat zijn persoonlijke vijanden dood of verbannen waren en Sukarno gebroken was.

Sarwo-Edhie paste zijn principes toe op de mensen uit het centrale gebergte van Irian. Een vriend van mij had in 1969 met hem gedineerd op de dag na het bloedbad van Paniai, waarbij vijfhonderd mensen in het westelijk deel van de bergen waren afgeslacht. Sarwo-Edhie, die in 1988 aan het hoofd stond van de afdeling die de principes van het bestuur onderwijst, verhaalde met welbehagen uitvoerig de manier, de smerige manier, waarop hij de laatsten van hen met zijn eigen mes had afgemaakt. Hij wist wat er met een pacificatieprogramma werd bedoeld.

Vóór de wet van de vrije beschikking had president Suharto de kranten verteld dat iedereen die tegen de regering stemde schuldig was aan hoogverraad. Om de mensen voor een dergelijke aanklacht te behoeden, beperkte hij vervolgens het aantal kiezers van zeshonderdduizend tot duizendvijfentwintig geselecteerde stamleden en zij werden volgepompt met bedreigingen. De VN, die op het referendum moesten toezien, werden doorlopend bedrogen. Ze werden door de Indonesiërs gedwongen de meeste vertegenwoordigers naar huis te sturen. Wie overbleef werd de toegang tot transportmiddelen ontzegd, waardoor ze de punten waar de verkiezingen plaatsvonden niet konden bereiken. Bij de zes gevallen waar ze werkelijk getuige waren van het uitbrengen van een aantal stemmen, konden de VN-waarnemers niets doen om een einde te maken aan de schaamteloze dwang die ze zagen. De geselecteerde stamleiders werden gerangschikt in besluitgroepen en er werd hun gevraagd en bloc te stemmen terwijl soldaten achter hen stonden. Het is weinig verbazingwekkend dat er geen tegenstemmers waren en dat werd vastgelegd dat de negenhonderdduizend mensen van Irian unaniem besloten bij Indonesië te blijven. Er had nooit enige twijfel over bestaan—en dat wisten de Indonesiërs—dat het referendum door de Verenigde Naties zou worden aanvaard, hoe het ook was uitgevoerd, want het was politiek opportuun voor alle grootmachten om Indonesië te paaien en steun aan een volk van stammen zou geen politieke winst opleveren. De Verenigde Naties hadden de principes die zij volgens hun doelstellingen moesten hooghouden,

naast zich neer gelegd en de Indonesische overname was een annexatie geworden.

Het verzet begon nu serieuze vormen aan te nemen en mensen vluchtten over de grens naar Papoea Nieuw-Guinea. Daar stuurden de koloniale Australische bestuursambtenaren, die er niet bij betrokken wilden raken, hen terug en ze werden gedood. Er begonnen massale afstraffingen in de vorm van bombardementen op dorpen in gebieden waar rebellen politieposten met pijl en boog hadden aangevallen. Buitenstaanders hoorden ook verhalen over martelingen, met elektriciteit, ontberingen en sigarettepeuken, en over pacificatiemethoden in dorpen, zoals de zwangere vrouw die door soldaten werd opengesneden terwijl haar baby in bijzijn van een menigte in stukken werd gehakt. Vurige islamitische officieren zagen hun kans schoon de Papoea's van hun areligieuze leefwijze te zuiveren en trokken door de bergdorpen om varkens dood te schieten.

Toen het verzet groeide probeerde Suharto een andere tactiek. Aan het eind van 1969 eiste hij dat alle tweehonderdduizend kinderen op Irian Jaya werden weggehaald om naar tehuizen op Java te worden gebracht. Daar konden ze worden heropgevoed om goede Indonesiërs te worden. Dit werd hem uiteindelijk door zijn kabinet ontraden en in plaats daarvan lanceerde hij een programma, dat in 1973 van start ging, om de mensen op Irian door middel van scholing over te halen tot het Indonesische standpunt. Hij noemde het Operatie Koteka. *Koteka* is Indonesisch voor staart, maar ook een denigrerende term voor peniskoker. De achterliggende bedoeling was onder woorden gebracht door de minister van buitenlandse zaken, dr. Subandrio: om 'ze uit de bomen te krijgen, al moeten we ze eruit trekken'. Het programma was echter niet met boze bedoelingen ontworpen, want de regering dacht dat het werkelijk de voordelen van de beschaving zou brengen aan primitieve mensen, maar het had zwaar te lijden van onwetendheid en ongevoeligheid. Teams van studenten, ambtenaren en soldaten werden voor zes maanden naar een gebied gestuurd om de inboorlingen te leren hoe ze zich moesten kleden, hoe ze met potten en pannen moesten koken, Indonesische huizen moesten bouwen en moesten lezen, schrijven en wassen als Indonesiërs. Afgezien van de ellende die

werd veroorzaakt door volstrekt ongeschikte veranderingen in de levensstijl, had de operatie enkele honderden doden tot gevolg. Doordat ze niet wisten dat ze hun nieuwe kleren moesten uittrekken als ze nat waren, hadden de mensen in de Operatie-Kotekagebieden te lijden van griepepidemieën.

De moeilijkheden van Operatie Koteka en de hoop op de wonderbaarlijke vliegtuigladingen die missie en zending hadden bevorderd, leidden in 1977 samen met de plunderingen, verkrachtingen en gedwongen beperkingen van traditionele ceremoniën door soldaten tot een kleine opstand van de Dani's. In de Baliemvallei werden politie- en legerposten aangevallen, al had dit meestal geen resultaat, en werden palen in de landingsstrips gestoken om te voorkomen dat commando's konden landen. In antwoord daarop werden dorpen in de buurt gebombardeerd en in antwoord daarop kwamen vijftienduizend mensen in de Baliemvallei in opstand tegen de Indonesiërs. Doordat dit praktisch samenviel met de verkiezingen in de republiek, raakte de opstand gevoelige zenuwen en werden er troepen op afgestuurd om hem snel neer te slaan. Er vonden zware luchtbombardementen en raketaanvallen plaats en er zijn berichten dat er napalm werd gebruikt. Op de grond gebruikten onervaren soldaten overredingstactieken die door buitenstaanders goed zijn gedocumenteerd. De keel van de oude leider van een kriegsverbond werd boven een emmer doorgesneden en de dorpeelingen werden onder bedreiging met vuurwapens gedwongen het bloed te drinken. Mannen en varkens werden gebruikt voor bajonet oefeningen en vrouwen werden door hun vagina met bajonetten doorstoken en opengereten. Dorpshoofden werden met helikopters opgepikt, over hun land gevlogen en er vervolgens vanaf een hoogte van een paar honderd meter uitgeduwd. Iedere Dani die de Japanse invasie in 1942 had meegemaakt, moet het gevoel hebben gehad dat hij leed aan terugkerende angstdromen.

Daarna versterkte het leger zijn greep op de probleemgebieden en kon ontevredenheid sneller worden aangepakt. Het volgende jaar zouden honderdtwintig mensen in zakken in de Arafurazee zijn gegooid en werden als massale afstraffingen dorpjes in de buurt van de grens gebombardeerd. In 1981, nadat een Nederlandse camera-ploeg - waarvan de regisseur een echte brief van een minister bezat -

toestemming had gekregen om op Irian te filmen en een groep rebellen had gevonden die aan het trainen waren, volgde er een militaire operatie om ze te pakken te krijgen. Volgens rapporten, die waarschijnlijk overdrijven, vonden vijfduizend lokale mensen de dood. Gezinnen zouden met bajonetten zijn doorstoken en vervolgens voor hun huizen zijn achtergelaten om te sterven. Toen dat voorbij was, werd het heel wat rustiger en verschillende potentiële verzetsleiders konden niets beginnen doordat ze in preventieve verzekerde bewaring werden gehouden. Irian Jaya veroorzaakte in 1984 opschudding in het buitenland toen Arnold Ap, een beroemde Iriaanse antropoloog en kunstenaar, werd doodgeschoten bij zijn ontsnapping uit de gevangenis. Of doorstoken met een bajonet. Of doodgeschoten bij zijn ontsnapping van een strand of doorstoken met een bajonet, allemaal versies die de autoriteiten van zijn dood hebben gegeven. Zijn lichaam droeg er in ieder geval de sporen van dat hij was neergeschoten, met een bajonet was doorstoken en op verschillende manieren genoeg was gemarteld om één persoon meerdere keren te doden. In 1986 doodden rebellen twee werknemers van Shell, die de bodem aan de noordkust exploreerde, omdat de maatschappij volgens de lokale bevolking hun rechten op het land zou hebben genegeerd. De Indonesische reactie bracht een kleine opstand teweeg en niemand wist of dié of een écht ongeluk de oorzaak was van de gemelde vernietiging van verschillende dorpen door bommen die werden afgevuurd tijdens een militaire oefening. Er waren bevestigde berichten over martelingen in Jayapura, dat bij teruggekeerde vluchtelingen, die ervan werden beschuldigd rebellen te zijn, spijkers door de tenen waren geslagen en hun voeten onder tafelpoten waren gezet terwijl soldaten op de tafels sprongen (een marteltechniek die in Indonesië veel schijnt voor te komen). Ondanks dat alles scheen het eerlijk te zijn, te zeggen dat het geweld op Irian Jaya over het algemeen was afgenomen naarmate het eiland langer door Indonesië werd bestuurd. Dat kwam gedeeltelijk door betere plaatselijke commandanten. Tijdens de eerste paar jaar onder de Indonesiërs was Irian Jaya een strafgebied geweest en soldaten die erheen werden gezonden waren van het allerlaagste allooi; ze waren vol wrok vertrokken, wat ze graag botvierden op de stammen. In de jaren tachtig arriveerden er mensen met een betere op-

leiding en met meer ervaring en waren de zuiver militaire problemen afgenomen.

Daarvoor in de plaats, dat hadden althans veel Papoea's die ik had ontmoet beweerd, was de transmigratie gekomen. De moeilijkheden die ze in voorgaande jaren onder de meedogenloze legercommandanten hadden gehad, werden volkomen geëvenaard door de ellende die het transmigratieprogramma hun in de jaren tachtig bracht. Het project berustte op wat voor de stammen het essentieelste was, namelijk het land dat zij bezaten. Ze konden niets doen om er een eind aan te maken dat hun land werd overgedragen en velen waren door soldaten neergeschoten toen ze het probeerden. Aangezien de overheid beweerde dat de stamgebieden van haarzelf waren, weigerde zij schadevergoeding te betalen, zelfs wanneer duidelijk was dat de mensen volledig werden afgesneden van hun bestaansmiddelen. De rebellenbewegingen die maar hardnekkig op Irian Jaya bleven bestaan, vochten in de allereerste plaats tegen het transmigratieprogramma.

Het afnemen van hun land was nog maar het begin van de ellende die het transmigratieprogramma met zich meebracht. Het project was opgezet—dat was een officieel beleidspunt—om spontane migranten van andere eilanden aan te trekken, die zouden komen om zich bij de Javaanse kolonisten te voegen. Op alle Indonesische eilanden was het leven voor ten minste een paar mensen zwaar en verhalen over in goud gewortelde oerwouden en zeeën vol vissen met zelfmoordneigingen hadden altijd al enkele berooide figuren naar Irian getrokken. De transmigratie had het hun veel gemakkelijker gemaakt om binnen te komen. Dank zij de transmigratie liepen er wegen door het ondoordringbare land en waren er mede-Aziaten komen wonen en daardoor was Irian Jaya toegankelijk geworden. Het begon eruit te zien als een pioniersland en het trok vluchtelingen aan. De meesten waren Sulawesiërs—Buginezen en Makassaren—verstokte nomadische zeelui, van wie sommige voorouders op de piratenschepen met de zwarte zeilen voeren, waarvoor de Europeanen zo bang waren dat ze er nog altijd enge verhalen over vertellen. Die ondernemersgeest was gebleven en Irian was voor zulke buitenstaanders het land waar je snel fortuin maakte. Ze hadden ontdekt dat verwarde dorpelingen zonder het te weten met een

handtekening afstand deden van hun vis- en jachtrechten, dat zij niets van de markt af wisten en de waarde niet kenden van de dingen die ze probeerden te verkopen.

Het ministerie van transmigratie probeerde zoveel mogelijk spontane migranten naar Irian Jaya te krijgen en maakte zich er niet druk om waar ze vandaan kwamen. Iedereen die op eigen gelegenheid aankwam kon land krijgen in een transmigratiedorp, want het doel scheen te zijn eenvoudig zoveel mogelijk buitenstaanders in het land te halen. Van die mogelijkheid werd in de onvruchtbare gebieden in het zuiden en westen geen gebruik gemaakt, maar deze kans werd in de dorpen met zwarte aarde rond Arso energiek benut door Sulawesische migranten. Er was een goedkope door de staat geleide veerdienst opgezet tussen Sulawesi en Irian Jaya en overal waar het schip aanlegde ging een volgende lading ondernemers van boord, die uit waren op een vluggertje. Tot 1988 waren 180.000 spontane migranten gearriveerd—boven op de 100.000 door de overheid gesubsidieerde migranten—en ze kwamen nog steeds.

De Papoea's klaagden erover dat sommige officiële transmigranten helemaal niet geïnteresseerd waren in het boeren en slechts uit streken met een hoge werkloosheid op Java waren gekomen om een nieuwe baan te vinden. Nadat ze waren overgevlogen, wat de overheid veel geld had gekost, verlieten ze het dorp na een paar maanden om een baan aan te nemen in het dichtstbijzijnde stadje. Anderen hadden het systeem perfect uitgewerkt. Ik hoorde van een transmigratiegezin dat zes keer was verhuisd. Telkens wanneer ze arriveerden verkochten ze het land en het huis dat ze hadden gekregen, trokken terug naar Java en schreven zich opnieuw in voor transmigratie en zo maakten ze een behoorlijke winst. Dat vormde geen ernstig probleem voor de Papoea's, maar banen wel. Papoea's in de steden, van wie velen onder de Nederlanders goed waren opgeleid, hadden vaak betere papieren dan de nieuwe kolonisten, die, meestal de armsten en minst kundigen, slechts de tekortkomingen van thuis ontvluchtten. Toch ruilden de Indonesische bedrijven en overheidskantoren die naar het eiland waren verhuisd, hun Papoease personeel in voor Indonesiërs zodra ze hen konden krijgen, omdat ze er een hekel aan hadden met buitenlanders te werken. Uit andere betrekkingen waren de Papoea's louter door numeriek

overwicht verdrongen, zoals in Merauke, waar ze gewoon niet op konden concurreren tegen de dringende, vaak wanhopige migranten, die, aangezien ze van Java kwamen, alles wisten wat er te weten viel over het overleven op een overvolle markt.

Wat de Papoea's echter in de allereerste plaats pijn scheen te doen was het gevoel dat ze werden overspoeld door mensen die de waarde van hen of hun cultuur niet inzagen. In alle transmigratiegebieden waren de Papoea's gedwongen, vaak door soldaten, de maatstaven van de kolonisten aan te nemen. Ze waren geherhuisvest in modeldorpen langs de transmigratiecentra en door hevige sociale en bestuurlijke druk hadden ze ontdekt dat ze zich moesten voegen naar de cultuur van mensen die vierduizend kilometer verderop woonden. We waren op de terugweg van dat transmigratiedorp in Salor gestopt bij een nederzetting waar de mensen opnieuw waren gevestigd en de inwoners verkeerden in dezelfde staat als de dorpeelingen van Senggo of Keneyan; ze waren ontheemd, vol wrok, ongezond en arm. Al hun land was weg en ze probeerden te leven als de Indonesiërs naast hen. De Papoea's die ik sprak waren van mening dat de botte pogingen om hen te veranderen—zoals Operatie Koteka of wreedheden van het leger—waaronder ze in de jaren zestig en zeventig te lijden hadden gehad, keurig waren vervangen door het transmigratieprogramma.

Er bestond grote wrevel over de inheemse transmigratiedorpen, zoals Arso, hoewel we hadden gehoord dat sommige waarschijnlijk beter zouden functioneren dan het ene dorp dat wij hadden gezien. Het ministerie van transmigratie had aangekondigd dat plantages zoals de oliepalmplantage een groot deel zouden uitmaken van het toekomstige beleid voor Irian en het wilde dat er naast de Javaanse migranten zoveel mogelijk Papoea's op zouden werken. De Papoea's klaagden dat ze misschien naast de Javanen zouden werken, maar dat de buitenstaanders telkens weer het beste land, de beste gewassen en de overheidssteun zouden krijgen. Van wat we hadden gezien kon ik er vrij zeker van zijn dat toekomstige deelnemers niet beleefd zou worden gevraagd om mee te doen.

Ik scheen het door te krijgen. De transmigratie op Irian was te herleiden tot een patroon en langzaam begon het materiaal dat we eerder waren tegengekomen erin te passen. Ik twijfelde er in dat

stadium niet meer aan dat transmigratie niet alles was wat de regering had gezegd. Het was duidelijk dat iets van wat de mensenrechtengroepen hadden beweerd—de onplezierige culturele en politieke motieven die volgens hen achter het programma schuilgingen—, ontegenzeggelijk waar was. Maar in hoeverre ze gelijk hadden en hoe de transmigratie precies aansloot op andere beleidspunten van de overheid op Irian, moesten we nog uitzoeken. Er was nog een heel hoofdstuk uit het verhaal over Irian Jaya—en, naar we aannamen, over de transmigratie—waar we zelfs nog niet naar hadden gekeken.

Adrian had zijn gevoelige instrumenten op zijn bed uitgespreid en vier of vijf fans geleend die hij erop had gericht. Hij had de schimmel weggekrabd met luchtpenselen en lensdoekjes en zijn best gedaan de dingen weer met kracht in elkaar te duwen. Het scheen hem te lukken. Eén lens was geruïneerd en één fototoestel, maar hij had genoeg gered om mee verder te kunnen. Na twee dagen amateuristisch kalmeren in Jayapura kon hij een flauw glimlachje tevoorschijn roepen. 'Laten we naar Mindip Tanah gaan,' zei hij.

I I

De Papoea's hadden niet alle ellende over hun kant laten gaan. Op het moment dat de Verenigde Naties op Irian Jaya de macht in handen kregen, vóór de overdracht aan Indonesië, werden er al rebelengroepen gevormd en ontdeden oude bestuursambtenaren zich van hun kostuums en stropdassen en namen de wijk naar de rimboe. Zij wilden de beloofde onafhankelijkheid en wensten geen zaken te doen met wie die van hen afnam. Toen de Indonesiërs binnentrokken en de Papoea's begonnen te zien wat ze konden verwachten als ze voor onbepaalde tijd vanuit Jakarta werden bestuurd, nam de weifelende bevolking snel een besluit en vertrokken veel mannen naar de strijders. Ze hadden giftige pijlen en bogen, kapmessen en een paar oude geweren die in achterkamertjes hadden liggen vergaan. Ze vormden nooit een veelbelovende strijdmacht voor de herovering van Irian Jaya. Ze noemden zich de OPM, of de Beweging voor een Vrij West-Papoea, waarbij West-Papoea de gekozen naam is voor wat de Indonesiërs Irian Jaya noemen. Het kon echter zelfs in het begin al niet als één enkele beweging worden beschouwd. Net als ieder rebellenleger was het verdeeld en versplinterd, maar dit leger had daarbij nog het probleem van een onmogelijke verbinding over bergen en moerasbossen, waardoor de coördinatie beperkt werd tot een enkel woord over een warrige radio en een antwoord op geruchten over oorlogen over honderden kilometers oerwoud.

Desalniettemin bestond er, als ze het maar hadden geweten, aanzienlijke eensgezindheid over de doelstelling. Het was en bleef waar dat bijna alle jonge mannen de OPM in naam steunden, ook al trokken er weinig werkelijk de rimboe in om te vechten. De doelstellingen, in de eerste plaats onafhankelijkheid en vervolgens beëindiging van de wreedheden, de transmigratie en het culturele kolonialisme, genoten grote steun, hoewel kwesties als hoe, wanneer en door wie ze werden verwezenlijkt, werden overgelaten aan

de spelingen van het lot, roestige wapens en plaatselijke leiders. Het was waar dat er heel weinig Indonesiërs waren gedood en dat alle conflicten waren uitgelopen op de dood van veel meer Papoea's, maar het aantal strijders in de rimboe was, hoewel beperkt, nauwelijks veranderd en hield nog steeds de aandacht in beslag van vierduizend Indonesische militairen.

Ondanks zijn onbeduidende kracht en zijn hopeloze zaak fascineerde het rebellenleger me. Het was de oude droom van de nobele wilde: junglekrijgers die alle foefjes en paadjes kenden, hun goed bewapende onderdrukkers bevochten met pijl en boog en met elkaar communiceerden door middel van vogelgeluiden en vreemde tekens naast het pad die alleen medestrijders herkenden. Bovendien kon ik er inmiddels zeker van zijn dat de transmigratie en het vechten op een bepaalde manier met elkaar in verband stonden. Transmigratie was in ieder geval de oorzaak van enkele gevechten geweest en ik vermoedde dat gevechten in bepaalde gebieden de oorzaak van de transmigratie waren. Als we de rebellen konden bereiken en hen misschien in actie konden zien, zouden we een kans hebben nog wat aanwijzingen op te pikken.

Het is geen eenvoudige taak rebellen te ontmoeten binnen een militaire staat, en ondanks de brief van onze vriend de politiechef waren er goede redenen om ons zorgen te maken over het rondtrekken in de gevechtszones. Van alle onheilszwangere plaatsen was Mindip Tanah de gewelddadigste, die de grootste kans bood om met de OPM in contact te komen. Sinds de moeilijkheden daar vijf jaar geleden waren begonnen, was geen enkele toerist het gebied binnengekomen en er was heel weinig bekend van wat daar aan de gang was. Volgens alle informatie die we bijeen wisten te sprokkelen, bevond Mindip Tanah zich echter, vlak tegen de grens en ingeklemd tussen de bergen en de zuidelijke moerassen, midden in de rebellenoorlog.

Er vloog slechts eens per week een vliegtuig naar Mindip Tanah en dat nam hoofdzakelijk soldaten mee en een enkele handelaar of missiewerker. Dat was echter onze enige manier om binnen te komen, aangezien we het niet over de rivier konden bereiken en we niet in staat of geneigd waren om te lopen. De brief moest ons erdoorheen helpen en ik begon het beklemmende gevoel te krijgen dat

het met zijn geluk gedaan begon te raken. Dat gevoel bekwam me sterk terwijl we op het vliegveld van Merauke op ons toestel zaten te wachten. Maar de magere Sulawesische politieman liet niet met zich spotten en hij werd des te argwanender door mijn onwilligheid. Toch kwamen we er doorheen en gingen wantrouwend aan boord van de trillende Twin Otter, bepaald niet gelukkig met de zorgeloze blik van de corpulente piloot of de kapotte riemen op onze plaatsen. Ik was nog minder gelukkig met de ontdekking dat vijf van onze medepassagiers soldaten waren en één een gewapende politieagent, die allemaal wapens—vier M-16's, een Chinees geweer en een automatische karabijn—boven onze hoofden meezeulden terwijl ze zich op hun plaatsen manoeuvreerden. Het was echter een vrolijk stelletje en ik raakte aan de praat met de kapitein van het leger, die naast me zat. Hij was een beleefde en welbespraakte man. Niemand stelde ons gênante vragen en toen het vliegtuig opsteeg vroeg ik me af of ik de kwestie niet overdreven had gedramatiseerd. Zeer waarschijnlijk had geen enkele toerist Mindip Tanah bezocht omdat geen enkele toerist dat wilde.

We vlogen tweehonderdveertig kilometer lang over moerassen, over water dat boosaardig glinsterde vanonder de lage bomen en sommige gebieden die waren verzwoegen door drijvende matten van gras en vijvermos, verraderlijk voor alles wat groter was dan een vlieg. Toch we dichter bij Mindip Tanah kwamen, wriemelden lage heuvels zich uit de moerassen omhoog en het water viel uiteen in brede rivieren tussen de oerwoudebomen. Toen we de landingsstrip laag naderden, zag ik een leeg en verbrand dorp zonder daken en ik wist dat we de moeilijkheden binnenvlogen.

Bij de landingsstrip waren geen soldaten, maar een stelletje snaterende kleurige vrouwen die helemaal opgewonden waren dat ze de nieuwaangekomenen zagen, van wie wij de sterren waren. Ze drongen zich naar voren in t-shirts en bedrukte katoentjes en met vrolijke paraplu's om de zon tegen te houden, terwijl ze lachten, elkaar sloegen en aan onze kleren probeerden te trekken toen we langsliepen. Ze waren allemaal klein en stevig gebouwd, maar op een robuuste manier aantrekkelijk. Ze gristen onze rugzakken van onze rug en droegen ze voor ons, terwijl we werden voortgestuwd in de vloed van goedkope kleuren, weg uit de felle zon en door een

schaduwrijke rubberaanplant naar een wankel bruggetje over een helder groen riviertje. Het was gloeiend heet. De vrouwen veronderstelden dat we iets met de missie te maken hadden en wij vonden het prima dat de mensen dat geloofden; dus werden we naar de pastorie geduwd, een ruim huis van hout en met een zinken dak op de hoge oever van de rivier de Kao. Binnen waren twee Nederlandse pastoors, pater Cor en broeder Kees, en hoewel ze niet blij waren ons te zien vroegen ze ons te gaan zitten en maakten ze koffie voor ons. Cor was groot en zwaar en had zijn witte haar naar achter geduwd, terwijl Kees helemaal uit pezen en oude huid bestond, kaal was en er wat zenuwachtig uitzag. Ze spraken maar een klein beetje Engels, dus reddden we ons met Indonesisch, wat me een onbehaaglijk gevoel gaf. Pater Cor zei dat we ons bij de politie moesten melden en dat hij ons daarbij zou helpen. Dat was het laatste wat ik wilde.

Het was mijn plan geweest in Mindip Tanah poolshoogte te nemen, een paar gidsen te zoeken en diezelfde dag naar de grens te vertrekken, voor iemand wist dat we waren gekomen. Ik dacht dat we de rebellen voorbij de laatste dorpen konden vinden, diep in het oerwoud dat iedereen schuwde en dat we, als we de goede plek bereikten en daar lang genoeg bleven staan, uiteindelijk wel door hen zouden worden opgepikt. Door een plaatselijke mythe over de vriendelijke bedoelingen van blanken wisten we dat we bij de rebellen veilig zouden zijn. Het plan was al in gevaar gebracht door de soldaten in het vliegtuig die hun collega's in Mindip beslist zouden vertellen dat we met hen waren meegekomen en ik veronderstelde dat iemand zonder meer zou worden afgeranseld tot hij hun vertelde waar de gidsen ons naar toe brachten. Door de meisjes bij de landingsstrip, die ongetwijfeld zouden praten, was het nog moeilijker geworden en nu realiseerde ik me dat de stop bij de missiepost een snelle vlucht onmogelijk had gemaakt. Als we nu vluchtten zouden we niet alleen onszelf maar ook de missionarissen grote moeilijkheden bezorgen, want er zou volkomen onterecht worden aangenomen dat ze onder één hoedje speelden met hun medeblanken.

Toen pater Cor klaar was volgden we hem gedwee over het zandpad naar het gebouw van de politie. Het dorpje scheen voor iedereen behalve voor dorpelingen te zijn gebouwd. We passeerden twee

enorme scholen, een voor jongens en een voor meisjes, het hoofdkwartier van het leger—waarop een gewelddadige muurschildering stond van een Indonesische soldaat die onder vuur triomfeerde—en het complex van het districtshoofd, waar de typemachines ratelden. Er waren huizen voor overheidsfunctionarissen, een voetbalveld, een winkel van een Sulawesiër en zo ver ik kon zien geen enkele Papoeahut. In dat dorpje zouden we waarschijnlijk alleen maar te weten komen welke kleur de gevangenis muren hadden en ik naderde het politiebureau met een groeiende angst terwijl de pater ons als een schoolhoofd meevoerde voor een flink pak slaag in zijn studeerkamer.

Aan het hoofd van de post stond een kleine Javaan wiens tanden alle kanten op staken. Hij liet ons een ogenblik staan, wees toen naar een bank en liet zijn kromme hoektanden even flikkeren zonder zijn ogen te bewegen. Ik had Cor verteld dat we algemene toestemming hadden om door Irian te reizen, maar hij had het verkeerd begrepen, misschien ten behoeve van ons, en zei de commandant dat we speciale toestemming hadden om in Mindip Tanah te zijn. Ik haalde de brief met weinig overtuiging te voorschijn en staarde strak naar de grond terwijl de politiemann hem las en nog eens en nog eens en nog eens. Toen keek hij op, ik keek ook op en hij vouwde de brief op en stopte hem in zijn la. 'Ik zal dit per radio in Merauke moeten natrekken,' zei hij. 'Jullie blijven op de missiepost tot ik antwoord heb.' Hij knikte ons kortaf toe en liet zijn tanden flikkeren naar pater Cor, die ons in stilte naar de missie terugleidde. 'Word eens wat vrolijker,' zei hij, zich niet bewust van onze hachelijke situatie. 'Wat kan er nu misgaan met zulke vrienden?'

We zaten de hele middag op de missiepost zonder te eten, hoewel er uitstekend voedsel was klaargemaakt. Al ons geluk was in één klap verdwenen, het had ons verder gelokt tot we tot aan onze nek in de narigheid zaten en nu hing de bui boven ons hoofd in een legerdorp, ruim driehonderd kilometer van alles vandaan, van huis, vrienden, speciale eenheden en ambassadeurs. We zouden boffen met een rustpauze in de gevangenis. Ik stelde Adrian voor hem te smeren naar de grens en de OPM ons te laten helpen om die over te komen en in Papoea Nieuw-Guinea asiel te krijgen, maar hij zei dat ik me maar ergens anders moest laten opsluiten. We zouden onmid-

dellijk worden gepakt of zonder gidsen in het oerwoud verdwalen en in ieder geval sterven.

's Avonds zagen we een spectaculaire zonsondergang met bruine onweerswolken die rommelden tegen een achtergrond van transparante blauwe kleuren en oranje papegaaieveren die de eerste zwakke sterren raakten. Duizenden kalongs zwermden ervoor langs terwijl het laatste zonlicht de onderkant van hun vleugels beschilderde. Het hielp echter weinig om de angst te verdrijven. Ik sliep in het bed van een tot zwijgen gebrachte pastoor of probeerde dat, want de gedachten gierden bijtend in mijn hoofd rond, als de insecten die de kamer waren binnengekomen. Door de nacht werd de angst versterkt en ik voelde me alleen.

's Morgens wandelden Adrian en ik als veroordeelden naar het politiebureau, de een voor de ander, alsof we in boeien liepen. Het hoofd van de politie zei ons te gaan zitten en twee andere agenten bewogen zich in de schaduwen achter hem. 'We brengen net het radiocontact tot stand,' zei hij en liep wat te ijsberen. Ik hoorde Merauke kraken. Er vond een niet te ontraadselen uitwisseling plaats. Er was storing en de telefonist fluisterde, waardoor hij alles wat hij zei moest herhalen, maar hij weigerde harder te praten. Toen legde hij de telefoonhoorn neer en riep zijn chef. Ze fluisterden even met elkaar, toen kwam de chef terug naar zijn bureau. 'Nou, we hebben het nagetrokken bij Merauke en zij bevestigen dat jullie toestemming geldig is.' Hij haalde de brief te voorschijn en gaf hem aan ons. 'Jullie mogen in Mindip Tanah blijven tot het vliegtuig komt, maar jullie mogen het dorp niet verlaten.' Ik prees God voor de laksheid van de politie in Merauke, die de moeite niet had genomen om het na te trekken en we stoven het pad af naar de missiepost.

Ondanks de opluchting van onze invrijheidstelling bevonden we ons niet dichterbij ons doel dan daarvoor en waren er eigenlijk zelfs verder vandaan, doordat we beperkt waren tot Mindip Tanah. Ik verkoos echter te geloven dat de beperking alleen onze slaappleaats gold en dat we zo ver weg moesten gaan als we durfden en ruw van leer moesten trekken over invloedrijke vrienden als we dwars werden gezeten. We wisten dat de guerrillastrijders aan de Indonesische kant van de grens een strook oerwoud van tien kilometer breed hadden bezet, ongeveer dertig kilometer van Mindip Tanah, en dat

was de zone die we uiteindelijk hoopten te bereiken. De bezetting was op zich geen grote prestatie, aangezien niemand anders het land wilde hebben. Er was daar zelfs niemand om het te willen hebben. Van de elfduizend mensen uit de omgeving van Mindip Tanah was op drieduizend mensen na iedereen drie jaar geleden naar Papoea Nieuw-Guinea gevlucht en ze hadden een woestijnen achtergelaten. De oorzaak ging, zoals we het toen begrepen, terug tot het ontstaan van de wereld.

De leden van de Muyu-stam, die in Mindip Tanah en aan weerszijden van de grens woonden, waren volgens eigen zeggen de allereerste mensen op aarde. Hun volk was gesticht door twee broers die gelukkig bij elkaar woonden tot de oudste besloot weg te gaan om wat water te zoeken. Hij voerde wat gedroogd voedsel aan zijn hond en volgde het dier tot het hem naar een ondergrondse rivier leidde. Hij ging de rivier in, ervan overtuigd dat die hem naar de geheimen van de rest van de wereld zou voeren en naar de sleutel van de welvaart. Zijn jongere broer wachtte in het stamgebied van de Muyu's op zijn terugkeer, wanneer hij wit gebleekt doordat hij zo lang onder water was geweest uit het niets zou opduiken en de wijsheid zou meebrengen die hij moeizaam in andere landen had vergaard.

Toen de eerste blanke missionarissen verschenen, werd hun komst nuchter begroet. Toen ze iets van de taal af wisten, beseften ze dat de mensen om 'de sleutel' vroegen. Wanneer ze een of andere christelijke gemeenplaats ten antwoord gaven, werd die zonder dank geaccepteerd, want de Muyu's gingen ervan uit dat het de plicht van hun oudere broer was hen te onderrichten. De Muyu's, die koppig en onafhankelijk van aard waren, pasten zich goed bij de Nederlanders aan, grotendeels door het verhaal van hun oorsprong. De kolonials waren hun aardig van dienst doordat ze een rubberverwerkingsfabriek bouwden en zo de ambities van een van de zakelijkste stammen van Irian bevredigden. In hun ontstaansgeschiedenis was echter geen plaats voor gele mensen. Toen de Nederlanders waren vertrokken en de eerste Indonesiërs arriveerden, werden ze voor duivels gehouden. Dat werd door iets in de manier waarop ze de Muyu's behandelden bevestigd. In Mindip Tanah was een zeer slechte troep soldaten zonder training of scholing ge-

stationeerd. Ze vermoordden enkele mannen en verkrachtten veel vrouwen. Rebellen in de streek schoten drie gewapende duivels neer en er volgden gewelddadige represailles, hoewel er geen betrouwbare cijfers over het aantal doden zijn. De regering begon het gebied te inspecteren voor transmigratie. Dat alles veroorzaakte, naar we hadden gehoord, in 1984 een massale vlucht over de grens en het volgende jaar weer en het jaar daarop ook, tot er op de achttienhonderd vierkante kilometer tussen de rivier de Kao en Papoea Nieuw-Guinea minder dan drieduizend mensen woonden.

We wilden in Mindip Tanah drie dingen doen. We wilden de rebellen ontmoeten, meer te weten komen over de vlucht en een bloedbad onderzoeken dat volgens de geruchten een paar maanden daarvoor zou hebben plaatsgevonden. Dissidenten in Merauke hadden ons verteld dat driehonderd mensen waren gedood door soldaten die in het onderbevolkte gebied een dorp hadden aangevalen. Ik voelde me als een geit die aan een touw zat, vastgekluiserd als we waren aan Mindip Tanah, maar we zouden de riem zo ver mogelijk uitrekken.

We hadden een week in Mindip Tanah gekregen en dat was waarschijnlijk alles wat we nodig hadden als we het plaatsje niet uit konden. Er hadden ideeën door mijn hoofd gegonsd, bij voorbeeld om onze bedden op te vullen en te doen of we ziek waren en naar de grens te vluchten of, in wildere momenten, de legerpost in brand te steken en een snelle uitbraakpoging te wagen, maar afgezien van al het andere waren we de pastoors iets beters verschuldigd. Hoewel ze niets van ons wisten en het niet zouden hebben gewild als ze het wel hadden geweten, hadden ze ons comfortabel gehuisvest en gaven ze ons reusachtig goed te eten, wat naar alle schijn een van de weinige voordelen was die Mindip Tanah te bieden had. Het waren allebei oude ervaren mannen die dagen liepen om hun parochianen op te zoeken en ongetwijfeld alle roddelverhalen uit de streek kenden, als we vrijpostig genoeg waren geweest om ze uit te horen. Dat waren we niet, dus besloten we onze antwoorden ergens anders te gaan zoeken.

Het pad was onverdraaglijk heet. Na slechts een halfuur lopen stonk mijn zakdoek naar de ammoniaksporen die in zweet zitten.

Vochtige plekken op het pad leverden bloedzuigers op, die door de gaten in onze laarzen naar binnen glipten. Lucas, de gids die we hadden gevonden, zei dat het pad, dat nu vol zegge stond en overwoekerd was, ooit een drukke weg was geweest voor dorpingen die van en naar Mindip gingen om voedsel te verkopen. Het droeg nog de sporen van betere tijden. Op sommige stukken liep het pad door rubberplantages, grijze bomen overwoekerd door klimplanten, de wonden van het mes in de schors volkomen genezen. Een wirwar van struikgewas was ooit een begraafplaats geweest. Een uur lang zagen we niemand en raakten we slechts dorstig en gefrustreerd van het ploeteren door de hitte, nu eens in, dan weer uit de schaduw. Toen kwamen we een bocht om en zagen een gezin op een boomstam zitten.

Het kind dat aan haar vaders borst bungelde, was bijna dood. Haar huid was even geel geworden als dood gras en haar lichaam was verschrompeld alsof het van binnenuit door iets was leeggezogen. Ze had een kaal hoofdje met gele korsten en uitpuilende ogen. Haar ouders zeiden dat ze niet kon eten of drinken. Het andere kind, dat nog de borst kreeg, had bijna dezelfde vage kleur en was mager en lummelde zwak rond omdat hij de pap miste. Het gezin kwam uit het dorp waar wij naar toe liepen en was sago aan het zoeken, wat ze nu in de hitte een uurtje hadden opgegeven.

Toen we verder liepen hoorden we op het pad voor ons uit het geluid van kappen en we haalden weldra een andere familie in, een oma, moeder en dochter, allemaal zwaar beladen met sago of de oerwoudplanten die ze hadden geplukt. De oude vrouw, slechts gekleed in een verwarde grasrok, was voor we hen bereikten blijven staan en zat op het gras te hoesten. Telkens wanneer ze hoestte vormden de rimpelige huid en spieren op haar buik een knoop en schoot haar tong uit haar mond. Ze had tuberculose en zou ook spoedig sterven. Adrian pakte haar net met planten, om het naar het dorp te dragen. Het was licht, maar ze was eronder gebukt gegaan of het steen was.

Een uur later zagen we de eerste tekenen van Amuan, het dorp. Er stond een onttakeld rubberfabriekje boven een riviertje. Lucas zei dat daar voor de vlucht de rubber van Amuan was bewerkt, maar nu het eenmaal tot stilstand was gekomen wilde het niet meer

werken. Verderop waren de resten van huizen, voor het merendeel stukjes grond waar het struikgewas wat minder dicht was, andere waren te herkennen aan zwarte palen. Ze waren verbrand, maar Lucas wist niet wie het had gedaan of waarom. Alleen het rood verzengde en droge pad stak af. De rest bestond uit zegge en doornstruiken waaruit een enkele koekoek riep.

Sinds de vlucht waren in Amuan twee gebouwen overgebleven, de kerk met een zinken dak en het schoollokaal, waarin de terugkerende vluchtelingen hadden gewoond terwijl ze hun eigen huizen herbouwden. Honderddertig waren er uit Papoea Nieuw-Guinea teruggekomen en nu waren er een dozijn bouwvallige paal-en-palmblad-woningen. We werden in eentje binnengenodigd voor sago en water en rustten er uit terwijl de dorpelingen zich steeds dichtter om ons heen verdrongen. Vliegen stoven door de hut en zoemden er aan de andere kant uit. Ik had het gevoel dat mijn hoofd los op mijn schouders stond en ik ging zitten, want ik voelde me raar en suf. Na een tijdje voelde ik me beter en liet mijn blik rondwalen over de kring rustige gezichten die ons aankeken. De mensen waren klein, zelfs nog kleiner dan de Dani's, maar tenger en goed gebouwd, met plat liggende oren en brede neuzen. Niemand was gezond. Onder hen bevonden zich kinderen met dikke buikjes en huidziekten: schilferende dauwworm of regelmatige spikkels als ontstoken schubben. De meesten hadden rode punten aan hun haar, wat op eiwittekorten wees, en ze hadden allemaal de klassieke snotneus, hoewel ik niet wist of dat op iets anders wees dan op zakdoektekorten. Een moeder die haar kind de borst gaf en ons lusteloos aanstaarde, had een lichaam als een lege zak en haar baby worstelde zwakjes met haar borst. Niemand zei iets tot ik tegen hen sprak.

Het leven in de vluchtelingenkampen was afschuwelijk geweest. De eerste een à twee weken hadden ze helemaal niets te eten gehad en pas toen ze zich over het oerwoud in Papoea Nieuw-Guinea begonnen te verspreiden, vonden ze sago en drie maanden leefden ze alleen daarop. De meeste Papoea's aan de andere kant van de grens waren van dezelfde stam als zij—Muyu's—, waardoor ze hen eerst verwelkomden en hen toestonden zich dicht bij de bestaande dorpjes te vestigen. Er bestonden bepaalde overeenkomsten in hun

stamtaal, hoewel niemand uit Irian Pidgin kon spreken. De Indonesische regering had beweerd dat er niets schandelijks gebeurde, gewoon mensen die hun verwanten aan de andere kant van de grens bezochten, maar de Verenigde Naties kregen lucht van de uittocht en stuurden voedsel en medicijnen naar de kampen van de illegale kolonisten. Desondanks werd het leven slechter en slechter. Uitbarstingen van achtereenvolgens malaria, cholera en tuberculose raasden door de kampen en ten gevolge van het slechte eten stierven er veel mensen (driehonderd alleen al in de eerste vier weken na de vlucht). Ze begonnen zich volledig te verlaten op de verstrekkingen van de VN—die onregelmatig kwamen en vaak onvoldoende waren—, aangezien de naburige Papoea's zich eraan begonnen te storen dat ze hun bestaansmiddelen met een twee keer zo grote bevolking moesten delen. Toch wilden de dorpingen nog steeds niet terugkeren, omdat ze geloofden dat de Indonesische soldaten hen zouden doden als ze de grens overkwamen. Ze verkozen een geleidelijke dood boven een plotselinge.

Er was geen vorm van onderwijs en drie jaar lang gleden de kinderen die niet waren gestorven terug in het analfabetisme. De volwassenen mochten niet werken, waardoor ze zich ook gingen vervelen en even arm bleven als ze vlak na de vlucht waren geweest. De exodus was plotseling op gang gekomen, een reeks uitbarstingen van paniek nadat enkele soldaten door de OPM waren gedood en vervolgens een enorme opschudding, onderdrukking, het verbranden van huizen en bedreigingen. In groepjes van vijf of zes gezinnen hadden ze alles laten vallen en waren vertrokken, met niets anders dan de kleren aan hun lijf. Hun geld had in Papoea Nieuw-Guinea geen waarde en zonder werk konden ze slechts op liefdadigheid terugvallen.

Tien maanden voor wij hen ontmoetten waren de eerste dorpingen ondanks hun voortdurende angsten teruggekeerd naar Amuan. Daar troffen ze slechts de kerk en de lege school aan. Hun levende have was gevlucht en de tuinen waren overwoekerd met het dikke rietgras dat je meerdere keren moet verbranden en ontwortelen om het kwijt te raken. Van hun huizen was slechts struikgewas over en ze hadden niets anders dan sago te eten, wat de eiwittekorten verklaarde waaraan de kinderen leden. Ze ontdekten dat het

verlies van hun vastberadenheid het ergste was. Na drie jaar van leedig nietsdoen hadden ze de drang om greep op zichzelf te krijgen verloren. Niemand was met een tuintje begonnen of had geprobeerd een wild varken te temmen. De missie had hen geholpen met gereedschap en kleren, maar kon hun motivatie niet herstellen en als ze dachten aan het weer opbouwen van hun oude leven, dachten ze aan de verliezen. Toen wij in Amuan kwamen bevonden tweehonderd dorpelingen zich nog samen met achtduizend anderen uit de streek rond Mindip Tanah aan de andere kant van de grens. De mensen uit Amuan hadden boodschappen de grens over gestuurd om te zeggen dat ze veilig konden terugkomen, aangezien het leger hen niet had vermoord. De overgebleven vluchtelingen vertrouwden hen niet en bleven in de kampen met hun boze burens en afnemende voedselvoorraden.

Op de terugweg hoorde Lucas een fluitje uit de struiken en we bleven staan terwijl zijn schoolvriend Pius op het pad verscheen en zich bij ons voegde. Net als Lucas was hij een jaar of negentien, mager en wat verlegen. Hij schudde ons een beetje opgelaten de hand en liep een stap achter ons in de pas mee. Onder het lopen vertelde Lucas ons echter niet erg subtiel dat zijn vriend bij de OPM was geweest. Pius gaf het bedeesd toe en begon ons iets te vertellen van wat er was gebeurd.

Aan het eind van 1984 was hij er net als het grootste deel van zijn stam van overtuigd dat er een revolutie zou uitbreken. De wreedheid van soldaten langs de rivier de Kao was een grote stimulans geweest voor de onafhankelijkheidsbeweging in de streek en er was niemand die er niet tussenuit wilde knippen. Net als vele anderen, van wie sommigen pas veertien waren, ging Pius van school af en nam de wijk naar de rimboe. De OPM had dicht bij de grens een doelend kamp dat werd geleid door Gerhardus Tomi, een kleine, taaie, energieke man die de commandant van alle zuidelijke troepen was. Tomi-Pius had hem een keer of twee, drie ontmoet-trok van kamp tot kamp om de grote slag voor te bereiden. Er heerste in die tijd enorme opwinding onder de Muyu's. Er stond iets heel groots te gebeuren, misschien wel met steun van de voorouders, dat zou beginnen met een gewapende revolutie, maar niet alleen van wapens zou afhangen.

In het OPM-kamp waren slechts een of twee oude geweren—verder had iedereen pijl en boog—maar de training was intensief en de mannen leerden op een minimum hoeveelheid voedsel te overleven. Het kamp werd voor een paar weken opgezet onder een dak van sagobladeren, zonder dat er bomen werden gekapt of iets op verhogingen werd gebouwd, wat de positie zou kunnen verraden, en de mensen konden slechts eten wat ze vonden of vingen. Eén keer kwam een helikopter over en hadden ze het idee dat ze waren ontdekt, dus verspreidde het hele kamp zich in het oerwoud en verzamelde zich een paar dagen later ergens anders. Pius was na een paar maanden vertrokken, ziek van het slapen op de natte grond en geseduceerd over de vooruitzichten op een succesvolle revolutie. Hij was in Mindip Tanah stilletjes teruggegaan naar school en had Gerhardus Tomi achtergelaten om zijn troepen aan te zetten tot het onmogelijke.

We hadden een klein stukje gelopen, toen Lucas merkte dat we werden gevolgd. We gingen een bocht om en verstopten ons in de struiken langs het pad. Er kwamen al snel twee mannen langssluispen, die hun benen hoog optrokken om geen enkel geluid te maken en steeds om zich heen keken als belachelijke komische speurneuzen. Ik stapte uit de struiken en een van hen sprong de ander bijna in zijn armen.

‘Wat doen jullie?’ vroeg ik, niet helemaal ten onrechte.

‘Bapak, tuan, vriend. We gaan terug naar Mindip Tanah.’

‘Ja, ja, Mindip Tanah. We maakten een wandeling door de jungle.’

Ze grijnsden wild en knikten met hun hoofd. We lieten hen gaan en ze haastten zich voor ons uit het pad af terwijl wij verbijsterd volgden.

Terug op de missiepost hadden twee mannen zo juist hun gesprek met de pastoors beëindigd en zaten in de hal aan hun tas te fricmelen in afwachting van de koffie die ze voor hun fatsoen hadden moeten accepteren. Ze waren allebei mager en hadden een grote neus die uit hun rimpelige gezicht stak. De langste had een ruige baard die een beetje van zijn gezicht scheen af te staan en uitstekende oren. Ze gingen verlegen bij ons zitten en de pastoors verlieten de kamer om verder te gaan met hun werk.

De mannen waren allebei hoofd van een dorp dat niet langer bestond en ze probeerden hun mensen over te halen zich te verzamelen en terug te keren naar hun vernietigde huizen. Ze waren een paar weken geleden van over de grens gekomen en hoopten op wat hulp van de missionarissen. Het ene dorps hoofd had in de kampen twee dochters verloren en de andere twee groeiden verwaarloosd op als analfabeten. Bijna al hun mensen bevonden zich nog aan de andere kant van de grens en sommigen waren de hongerdood nabij. Door de missiepost waren ze van hun stuk gebracht, maar ik drong aan op de details.

‘Waarom,’ vroeg ik, ‘waarom bent u eigenlijk precies weggegaan?’

‘Ze zouden ons hebben gedood als we niet waren vertrokken.’

‘De soldaten?’

‘Nee, nee, de OPM.’

Toen begon pas iets van het echte verhaal te voorschijn te komen. Ik flaste het de volgende paar dagen, met behulp van verslagen van andere dorpelingen, in elkaar.

In het begin, toen er voor het eerst Indonesische soldaten naar Mindip Tanah waren gekomen, was het een onverschillig en ongedisciplineerd zootje. Enkele Muyu-vrouwen werden verkracht, huizen en tuinen geplunderd en andersdenkende dorpelingen vaak puur voor de lol wreed gestraft. Er is een aantal gedetailleerde verhalen over extreme wreedheden, zoals de jongen die door soldaten werd betrapd bij het jagen en van wie werd aangenomen dat hij lid was van de OPM. Hij werd in zijn dij geschoten om hem kreupel te maken en vervolgens in de jungle achtergelaten om te sterven. Rond 1982 en '83 was de ontevredenheid toegenomen tot iedereen erdoor was overspoeld en Mindip Tanah een centrum van de OPM was geworden. In 1984 begonnen adviseurs van de overheid het land even ten zuiden van Mindip Tanah te inspecteren voor transmigratie. Voor de mensen in Mindip Tanah en de OPM was dat de druppel die de emmer deed overlopen. Gerhardus Tomi, de rebel-leider, viel een legerpost aan in Woropko, ongeveer twintig kilometer ten noorden van Mindip Tanah. Er werd niemand gedood, maar de mensen daar vreesden enorme represailles van de soldaten. Woropko stroomde leeg en de hele bevolking vluchtte de grens

over. In Mindip Tanah vielen een maand of twee later twee jongens van vijftien, die zich op het pad naar de landingsstrip hadden verstopt, een groep soldaten vanuit een hinderlaag aan. Zij schoten er drie dood met pijlen waaraan metalen punten zaten en de mensen dachten dat de revolutie was begonnen. Dat was niet zo, maar veronderstelde rebellen werden opgepakt en door het leger gedood. De mensen begonnen ook uit Mindip Tanah te vluchten, maar druppelsgewijs, niet in stromen.

De OPM zag haar kans schoon. Tepenal, de gewapende vleugel, zorgde voor opgeklopte verhalen over een komende gewelddadige revolutie en begon de mensen over te halen naar Papoea Nieuw-Guinea te vluchten. Aanvankelijk was het een vrijwillige protestbeweging die mensen in staat stelde hun ontevredenheid over de soldaten tot uitdrukking te brengen en tegelijkertijd aan de gevolgen te ontsnappen. Toen de strijders echter zagen dat de mensen deden wat ze zeiden, begonnen ze meer druk uit te oefenen en de Muyu's voortdurend lastig te vallen dat ze moesten vertrekken en het is mogelijk dat ze hen met de dood bedreigden. Toen verhalen over een op handen zijnde catastrofale oorlog zich verspreidden, raakten de mensen in paniek en vluchtten ze met achterlating van alles de grens over. Het leger begon uit angst voor een opstand subversieve activiteiten met harde hand te onderdrukken, wat de paniek versterkte en het aantal leden van de OPM deed toenemen. Terwijl velen uit angst vluchtten, geloofden anderen net als de OPM dat een vlucht naar Papoea Nieuw-Guinea ervoor zou zorgen dat andere landen zouden inzien wat er aan de hand was en dat de onafhankelijkheidsbeweging daardoor meer steun zou krijgen. Weer anderen dachten dat hun land toch zo goed als verloren was aan toekomstige transmigranten en dat het geen zin had om te blijven.

De Muyu's, die de OPM, het leger, de oorlog en de transmigranten ontvluchtten, lieten een lege streek achter, de zone van tien kilometer langs de grens, ongeveer dertig kilometer van Mindip Tanah. Daar hield de OPM zich schuil, zich ervan bewust dat zij de jungle kenden en het leger niet. De soldaten vonden het prima om dat zo te laten en hielden zich over het algemeen liever bij de overgebleven dorpjes dan bij het gevaarlijke terrein dat zij niet begrepen en dat hun niets kon schelen. Terwijl sommige mensen in 1986 en '87 te-

rugkeerden naar hun oude dorpjes, vluchtten anderen nog steeds, deels omdat zij bang waren voor de OPM en deels omdat zij verhalen hadden gehoord dat terugkerende vluchtelingen waren gemarteld. Het was waar dat soldaten geselecteerde mensen onder handen hadden genomen, zelfs terugkerende vluchtelingen die niets met de OPM te maken hadden. Tepenal voerde af en toe een vergeefse overval uit, maar rende voor het grootste deel langs de grens op en neer om leden te rekruteren uit de vluchtelingenkampen en de verhalen over moordpartijen door het leger levend te houden en de mensen er zo van te weerhouden terug te keren. Het was óf de OPM geweest die de huizen had afgebrand om de mensen weg te houden, óf de soldaten, om te zorgen dat de OPM geen vast punt kreeg, óf de terugkerende dorpelingen, die ze vernietigden omdat ze een risico voor de gezondheid vormden. Zo gaat dat met verhalen uit veel bronnen.

Tegen 1988 was de steun voor de OPM langs het zuidelijk deel van de grens verdwenen. Gerhardus Tomi was geïdentificeerd en naar Papoea Nieuw-Guinea gevlucht, waarna hij politiek asiel had gekregen in Ghana. Hoewel ze er nauwelijks idee van hadden wat er aan de hand was en niet in staat waren aan de Iriaanse kant van de grens te komen, begonnen de Verenigde Naties er bij de vluchtelingen op aan te dringen naar huis terug te keren. De meerderheid wantrouwde echter nog steeds de OPM of het leger en bleef waar ze was. Toen wij arriveerden was hun net een ultimatum gesteld: ze moesten honderdzestig kilometer verder Papoea Nieuw-Guinea in trekken naar een aangewezen vluchtelingenkamp buiten het probleemgebied, of teruggaan naar huis. De mensen schenen het prima te vinden geen van tweeën te doen. Als ze dieper Papoea Nieuw-Guinea in trokken, werden hun kansen om ooit terug te keren verkleind en ondanks de moeilijkheden die de rebellen hadden veroorzaakt, had de OPM in de kampen nog steeds aanzienlijke steun en die kon dicht bij de grens het best in daden worden omgezet. *Eén ding snapte ik niet.* De VN hadden twee miljoen dollar per jaar in de vluchtelingenkampen gestopt en tachtigduizend in repatriëring naar Irian. Verdeeld over elfduizend vluchtelingen (er waren er ook drieduizend in het noorden) waren dat royale bepalingen, maar toch waren de mensen aan weerszijden van de grens de

honger dood nabij. Iemand had ergens besloten dat zijn nood groter was dan die van hen.

De avond nadat we de twee dorpshoofden hadden ontmoet, begonnen de twee oude honden van de pastoors te janken en te blaffen terwijl ik in mijn kamer zat te lezen. Ik stond op en hoorde iemand uit de bosjes bij het raam achter mijn stoel wegglijpen. Ik deed het raam stevig dicht en de deur op slot.

Nu we in Mindip Tanah buiten gevaar waren en duidelijk niet zouden worden opgesloten, werden we wat brutaler en ik stapte nogmaals vastberaden naar het hoofd van de politie. Ik zei hem dat de golfpartner van mijn vader, het hoofd van de immigratie, erg boos zou zijn als hij wist dat we werden gedwongen in Mindip Tanah te slapen. We moesten vrij zijn om te gaan en te staan waar we wilden. Het hoofd van de politie zei dat er gevaarlijke mensen in het oerwoud waren—als we die nu eens tegenkwamen?—en vond dat ik maar moest gaan praten met het districtshoofd, die ons misschien toestemming zou kunnen geven. Het districtshoofd was een dikke kleine Papoea die zijn positie, een zeldzaamheid voor een Papoea, niet had gekregen omdat hij zo rechtdoorzee was. Hij hield een slag om de arm en draaide cromheen terwijl zijn kleine handjes over zijn broek wreven en hij vettig grijsde. Hij zei dat ik het maar aan het hoofd van de politie moest vragen. En als we weer het dorp uit gingen, moesten we ons eerst bij hem, het districtshoofd, melden. Daar wilde ik niets van horen en die dag liepen we het pad naar het noorden op om dorpjes te zien die waren leeggelopen en nooit meer waren bevolkt.

Op het pad kwamen we een groep schooljongens tegen die zeiden dat ze ons erheen zouden brengen en ze renden voor ons uit door de rubberplantages, waarbij ze harde knappende geluiden maakten door een blad in een holle vuist te laten exploderen. We kwamen vanuit het bos tussen de staken van vergane huizen, die er in het gefilterde licht van het oerwoud nogal mooi uitzagen en waren overwoekerd door klimplanten. Verscholen achter de dichte lagere begroeiing stonden nog drie gebouwen overeind. Het eerste was de kerk, een grote zaal van planken en golfplaat. Er waren slechts een paar panelen van de muren afgevallen, verder was het gebouw nog

volledig intact. Binnen leek het of een slordige gemeente juist was vertrokken en de kleinere verplaatsbare dingen met zich had meege-nomen. Afgezien van het feit dat er voor het altaar een vuurtje was gestookt en er de resten van iemands lunch lagen, zag alles eruit zo-als het er waarschijnlijk altijd had uitgezien: de ruwe banken op hun plaats, een kruis aan de muur, het altaar solide en onveranderd. We gingen allemaal even in de banken zitten en keken naar voren.

Het volgende gebouw was de oude politiepост en die was het minder goed vergaan. De voordeur was wild ingetrapt en het slot door het vertrek geslingerd. Iemand had er een zeker plezier in ge-had een vuurtje te stoken van de meubelen en er was met houtskool op de muren gekrabbeld, al waren het onschuldige opmerkingen. Het meeste wat kon breken was kapot en zelfs in mij welde rancu-neuze wraak op. Aan de andere kant van het oude politiebureau stond de school in een eigen, met struiken begroeide kom. Er was een opening tussen de muur en het dak, dus trokken we ons erdoor-heen en sprongen naar beneden in de lokalen. Alles wekte de vreemde indruk dat de school halverwege de les voor altijd was af-gelopen. De tafeltjes stonden met hun inktpotjes en stoeltjes in keu-rige rijen. Er was een kastdeur opengegaan en de boeken en het krijt waren op de grond gezakt, waar ze lagen te verrotten tot geleerde humus. Op alle schoolborden stonden nog steeds de lessen en een-tje had heel ironisch drie onveranderlijke jaren lang de principes van het staatsbestuur onderwezen aan een rij lege banken. Het zag eruit alsof er plotseling alarm was geweest en iedereen was gevlucht en slechts de deuren achter zich op slot had gedaan of alsof ze alle-maal hadden verwacht dat ze weer spoedig zouden terugkomen en verder zouden gaan waar ze waren gebleven. De school was uit, zo al niet voor altijd dan toch voor zeer lange tijd.

Adrian was eerder teruggegaan dan ik en toen ik alleen in Mindip Tanah terugkeerde, kwam iemand uit het gebouw van het districts-hoofd en vroeg me binnen te komen. Het kleine dikke kereltje stond achter zijn bureau en had zich opgeblazen tot hij eruitzag als een egelvis. Ik keek het vertrek rond en zag de twee voormalige spion-nen bij hun typemachines zitten. Ze doken achter stapels papieren om mijn dreigende blik te ontwijken.

‘Ik heb je gezegd,’ zei het districtshoofd, ‘dat je je bij mij moest

melden voor je het dorp verliet. Waar ben je dus geweest? Had ik je toestemming gegeven?’

Ik telde tot vijf, leunde toen over zijn bureau naar hem toe, opende mijn mond en barstte zogenaamd razend woest los. Als hij ons niet met rust liet, brulde ik, zou hij op het politiebureau van Jakarta aan zijn enkels worden opgehangen terwijl mijn peetvader, de kolonel, hem met een geweerkolf tegen zijn hoofd sloeg. Wie dacht hij eigenlijk dat we waren? Doodgewone toeristen? We waren meestbegunstigde bezoekers van dat rotlandje van hem en hij gaf een fraai voorbeeld. Hij kon tegen zijn amateurdetectives—ik wees naar de twee mannen die ons vanachter de bergen papier gefascineerd aanstarden—zeggen dat ik ze levend zou laten koken als ze nog eens bij ons in de buurt kwamen.

Het districtshoofd ging abrupt in zijn stoel zitten, terwijl hij me met uitpuilende ogen aankeek, als een pad voor een laars. ‘Ja, *tuan*,’ probeerde hij, ‘het spijt me, *tuan*, *tuan*, ik wist het niet.’

‘En je kunt je spionnen ook uit de bloembedden weg houden. Als er ’s nachts weer iemand daar buiten zit, hak ik hem in mootjes.’

Het districtshoofd opende zijn mond om het te ontkennen, maar veegde daarvoor in de plaats langs zijn rubberachtige wangen en draaide zijn vingers in knopen om elkaar heen. Ik stormde naar buiten en handhaafde mijn verbolgenheid tot ik uit het gezicht was. We waren naar ik hoopte een paar dagen van hem af en we konden ons veroorloven ons een beetje vrijer te bewegen en vragen te stellen.

Ik moest nog steeds het verhaal over het bloedbad natrekken en ik had een idee waar ik naar toe moest. De slachting waarover we in Merauke hadden gehoord, zou dicht bij de grens in een burgerkamp van de OPM hebben plaatsgevonden. Soldaten waren door ontgoochelde volgelingen van de rebellen door het oerwoud geleid en het kamp binnengedrongen en hadden driehonderd mannen, vrouwen en kinderen doodgeschoten. Pius, de man die we op het pad hadden ontmoet, had ons verteld dat vrienden van hem kortgeleden uit de rebellenkampen waren teruggekeerd. Toen ik hem terugvond zei hij dat ze misschien mensen kenden die in die tijd in het kamp waren geweest, maar dat ze er niet graag over praatten. Ik gaf hem wat geld en vroeg hem wat meer te weten te komen. Pius kwam een dag

later terug en had iemand gevonden die in het kamp was geweest. Hij wilde met me praten als het volstrekt geheim was en hij er zeker van kon zijn dat niemand me naar zijn huis zou volgen. Daardoor kon slechts één van ons gaan. Een vriend van Pius zou me 's avonds naar het huis brengen.

Er scheen geen maan. De laatste kalongs waren een uur geleden de Kao overgestoken en het oerwoud was weer stil. Pius' vriend en ik wandelden door de rubberaanplanten, waarbij zelfs de schaduw van de sterren ontbrak. Ik kon geen hand voor ogen zien en botste telkens tegen de man op, waardoor hij schrok. We kwamen—de man wees ze aan—bij een rij palmladhuysjes, in elkaar gedoken vormen die ik slechts kon onderscheiden waar ze het licht van de sterren tegenhielden. Hij bewoog zich langzaam naar voren. Ik stapte voort alsof ik door zwarte watten liep, want het leek of de duisternis al mijn zintuigen had gedempt. Plotseling ging naast het pad een man rechtop staan. Hij had een lang kapmes vast. Pius' vriend en hij fluisterden even, waarna de wacht wegliep over een paadje door het struikgewas achter de hutjes. We wachtten en luisterden naar de insecten. De wacht kwam terug en Pius' vriend volgde hem, met mij erachteraan, nog meer duisternis in, tot we bij de achtertrap van een van de hutjes uit de rij kwamen. De man met het kapmes fluisterde naar een onzichtbare opening en er werd schor teruggefluisterd.

De man die ik zou ontmoeten zat achter een lantaarn van een oud margarineblikje. Hij was zenuwachtig en liet zijn knokkels knappen terwijl hij naar de nerven in de tafel keek. Ik probeerde wat over koetjes en kalfjes te praten, maar dat hielp niet veel. Hij barstte plotseling los en begon over het bloedbad te ratelen, op een manier die ik moeilijk kon volgen en ik moest hem voortdurend vragen te stoppen en opnieuw te beginnen. Hij was niet alleen op dat moment in het kamp geweest, maar kende ook een van de ex-OPM'ers goed die de soldaten hadden gebruikt om hen er naar toe te brengen. Hij koesterde geen wrok tegen hem, want hij was nu ook gedesillusionneerd over de OPM en wilde slechts uit de problemen blijven. De gids en de drie anderen waren ingeschakeld om de soldaten te helpen in ruil voor een schoon strafblad. Ze hadden een klein peloton een week door het oerwoud geleid, terug naar het kamp waar

ze kort geleden vandaan waren gevlucht. De soldaten hadden hun gezegd dat ze alleen maar contact wilden maken en misschien wilden onderhandelen over een wapenstilstand. De verkenners wisten wel beter, maar waren te bang om te protesteren.

De OPM was verdeeld in acht bataljons van honderdvierenveertig man. Het kamp waar de verkenners de soldaten naar toe brachten, bestond uit drie bataljons, die daar met hun vrouwen en kinderen huisden op de moerassige oevers van de rivier de Fly. Er was een paar maanden geen actie geweest en de mannen hadden een bivak op palen gebouwd, vol vertrouwen dat ze lang geleden waren vergeten. Het leek een beetje op de vluchtelingenkampen aan de andere kant van de grens, behalve dat dit in een onbewoond gebied lag waardoor er volop sago en wild was. Er waren geen geweren, maar alle mannen hadden pijl en boog. De soldaten bereikten het kamp in de middag en verschuilden zich bij de ingang. Op een teken renden ze naar binnen terwijl ze tegen de mensen schreeuwden dat ze zich moesten overgeven. In het kamp brak paniek uit en de mensen begonnen alle kanten op te vluchten en renden blindelings het oerwoud in. De soldaten openden het vuur.

'En,' zei ik, ervan overtuigd dat ik het grote bloedbad op het spoor was, 'hoeveel doden?'

De man aarzelde even en keek toen openhartig op. 'Vier, en een paar gewonden. Verder is het hele kamp gevlucht.'

'Vier?! En vrouwen en kinderen?'

'Geen een, die vier waren allemaal mannen.'

Het kamp was een paar dagen later op een andere plaats weer bij elkaar gekomen en toen de mensen gekalmceerd waren, ging het leven weer praktisch zijn zelfde gangetje, alleen zonder een bivak op palen. Het was een normale militaire overrompeling zonder burgerslachtoffers geweest en een waarschuwing om op je hoede te zijn voor sterke verhalen.

Toen we iets van wat we te weten wilden komen, hadden ontdekt, maar zagen dat er geen kijk op was om de rebellen te bereiken zonder iedereen, onszelf niet in de laatste plaats, in grote moeilijkheden te brengen, begonnen we dingen te zoeken waarmee we onze tijd zoet konden brengen voor het vliegtuig kwam. Beneden bij de oever van de Kao was een boomstamkano op een modderig strand

getrokken. Niemand scheen het ding te gebruiken en het leek me prachtig om 's nachts stiekem naar de rivier te sluipen, de prauw vol te laden met onze spullen en naar zee te verdwijnen, vooral omdat ik net *Huckleberry Finn* had gelezen, wat de desastreuze uitwerking op me had die Adrian had voorspeld. Het plan was dat we in een paar nachten tot Getentiri zouden kunnen drijven, waar twee grote rivieren samenkwamen. Dan konden we misschien een grotere prauw krijgen of mee liften op een stoomboot en de rivier afvaren naar Bade, waar we een schip konden nemen dat stammen afvoerde. Adrian, altijd de stem van de zelfbeheersing, praatte het me uit mijn hoofd.

Daarvoor in de plaats gingen we in de rivier zwemmen, wat heerlijk was. We zwoegden tegen de sterke stroom op, lieten ons vervolgens gaan en gleden langs de modderige oever de rivier af tot we een tak grepen voor we te ver werden meegevoerd. Aan de andere kant van de rivier lag het land van de Mandobo's, dat we op een morgen gingen bekijken. In tegenstelling tot het gebied van de Muyu's was het volledig bewoond, want bijna niemand was naar Papoea Nieuw-Guinea gevlucht. Hun standvastigheid was te danken aan het werk van één vrouw, die haar hele stam van de vreselijke exodus had gered. De OPM had onder de Mandobo's het gerucht verspreid dat ze een enorme geheime wapenvoorraad in het oerwoud had waarmee ze de soldaten ging verslaan in de bloedige revolutie die weldra zou uitbreken. Aangezien de OPM daar niet de populaire steun genoot waarvan ze bij de Muyu's gebruik had kunnen maken, moest ze het van overredingskracht in plaats van bedreigingen hebben. De Mandobo's vonden het prachtig, want het zou voor hen ook alleen maar een groot genoegen zijn om de soldaten koud te maken als de Muyu's en zij eenmaal aan de andere kant van de grens een leger hadden gevormd. Die ene vrouw stond er echter op dat ze werd meegenomen om die grote wapenvoorraad te zien, de Kao over, door het oerwoud en de rivier de Muyu over, naar de plek waar de OPM alles had verborgen. Het was een gevaarlijke reis voor een vrouw alleen, in een land waar vrouwen waarschijnlijk nog steeds worden gestolen en te midden van een stam waarvan ze de taal niet sprak. Maar ze kreeg haar zin en toen ze de hut bereikte waarin de vermaarde wapens waren, trof ze twee vooroorlogse ge-

weren aan en een paar honderd boeken waarvan de opm had aangenomen dat ze, aangezien ze allemaal over het algemeen pro-revolutionair waren, op bevel in geweren zouden veranderen. Door haar verslag aan de stamoudsten van de Mandobo's bleven dezen waar ze waren.

Ladingculten en zwarte magie lagen niet op het terrein van de opm. Eén ding waar we de pastoors voor ons gevoel wél naar konden vragen, was godsdienst en zij waren net als de andere katholieken die we hadden ontmoet heel openhartig. Bijna iedereen in die streek was in naam christen, hoewel dat niet veel inhield. Zoals broeder Kees zei was het bij het bekeren van Muyu-zielen net of je ze een buitenboordmotor leende: in het begin was het christendom enig, maar de opwinding nam al snel af, vooral als er iets tegenzat. Iedereen, christen of niet, moest gewoon nog wel in de oude geesten geloven, zelfs als dat geloof niet tot uitdrukking kwam. Ik kreeg de indruk dat ze in tijden van nood hun toevlucht zochten bij de oude gebruiken in plaats van de christelijke God van wie ze minder zeker waren. Zwarte magie had bij hen beslist nog macht. Een paar jaar voor wij arriveerden had een oude man in het dorp ineens een oogje gehad op de jonge vrouw van iemand anders. Toen dat duidelijk werd stuurde die ander zijn vrouw naar Merauke om haar uit de buurt te houden van die geile bok. Na vijf of zes jaar dacht men dat de oude man zijn vlam wel was vergeten en de vrouw werd heimelijk naar de Muyu's teruggebracht om weer bij haar man te zijn. De oude man was haar echter niet vergeten en de dag waarop ze arriveerde sprak hij een speciale vloek over haar uit, waarbij hij oude woorden van de stam gebruikte die een grote betekenis hadden. Een vriendelijke ziel hoorde de woorden en herhaalde ze tegen de jonge vrouw die op datzelfde moment ziek werd en haar toestand verslechterde snel tot een coma en vervolgens tot de dood.

Adrian vroeg de pastoors hoe ze het toch zo lang hadden kunnen volhouden terwijl ze tegen zulke opvattingen moesten strijden en voor de rest van hun leven zo ver van huis waren en dan nog alle vreselijke problemen van het gebied. Het antwoord zou onoprecht zijn geweest als iemand anders het had gezegd, maar uit de mond van deze droge, nogal strenge figuren kon het alleen maar waar zijn; 'Dat is heel eenvoudig,' zei broeder Kees. 'Ik houd van die mensen.'

Volleybal was nog beter dan zwemmen en dat werd 's middags voor de meisjesschool gespeeld. Ik huppelde opgewekt naar de rivier om te gaan zwemmen toen ik plotseling bij mijn lurven werd gegrepen door een in een hinderlaag gelegen groep schoolmeisjes uit de bovenbouw. Ze sleurden me wild giechelend naar het volleybalterrein, waar ze een speler te kort kwamen. Daar duwden ze me naar het midden van het veld terwijl iedereen, een publiek van schoolmeisjes en leraressen, me vanaf de kant toejoelde en aanmoedigde. Ik was volstrekt hopeloos. Zelfs als ik de bal raakte verknolde ik ieder schot of sloeg hem zo afdoende naar opzij dat niemand hem meer kon redden. Een bazige en moederlijke vrouw van een jaar of zestien had me onder haar hoede genomen en bleef me op mijn hand slaan als ik het verkeerd deed en me aanmanen om me te beheersen en in actie te komen, tot grote hilariteit van iedereen. Bij één volley, toen ik niet wist dat het was begonnen, schreeuwde iedereen tegen me zonder dat ik begreep waarom, tot de bal overvloog en boven op mijn hoofd belandde. De schoolmeisjes lagen op de grond te kronkelen of ze dodelijk gewond waren en gilden hun longen uit hun lijf van het lachen. Net als de cavalerie kwam Adrian op het nippertje langs. Eén arm was achter zijn rug omgedraaid en hij werd voortgestuwd door een andere horde krijsende vrouwen. Hij werd het veld op geschoven en gedwongen te spelen. Het deed me deugd te zien dat de meisjes het net zo grappig vonden als hij het goed deed als wanneer hij het verkeerd deed, hoewel hij beter was dan ik. Ze gingen er fel tegenaan en ik werd voor de honderdste keer op mijn hand geslagen door de bazige captain van ons team en naar de positie gedreven waar ik me tijdens de vorige volley had moeten bevinden, toen de Javaanse postbode, die op de grenslijn stond, mijn aandacht trok. 'U speelt heel goed,' zei hij, 'werkelijk heel goed,' en riep zijn charmantste glimlach te voorschijn. Ik bleef plotseling staan, getroffen door de kloof die deze verschillende mensen, ieder met hun eigen charmes, scheidde: de Muyu's extrovert, openhartig en uitgelaten en de Javanen die met een goed bedoeld, onoprecht compliment probeerden te behagen. Deze mensen waren even verschillend als vossen en honden. Ze zouden nooit hetzelfde land met elkaar kunnen delen zonder te vechten.

Na het volleyballen werden we omgeven door joelende vrouwen

die allemaal aan onze bezwete shirtjes rukten. Een hand, een anonieme hand, drong door de menigte en kneep me hard en iedereen giechelde. Ik werd nogmaals geknepen en nog een keer en ik had weldra het gevoel dat ik uit elkaar werd getrokken. We wisten allebei wat het betekende en het was meer dan we aankonden, dus vluchtten we, achtervolgd door een plaag van maagden. Die avond zat ik rustig te schrijven, met het raam achter me stevig dicht, toen er zachtjes op de deur werd geklopt. Ik nam aan dat het een van de paters was, dus deed ik achteloos open en voor ik wist wat er gebeurde waren er twintig vrouwen in mijn kamer. Ze stonden allemaal om mijn bureau heen te giechelen en ik wist niet waar ik het zoeken moest. Ik ging staan, ging weer zitten en zei: 'Wat leuk dat jullie langskomen,' of zo iets. De menigte heldere ogen drong zich dichterbij om me heen. 'Eh, kan ik jullie wat Engels leren?' Ze giechelden en ik zette mijn radio aan en probeerde de World Service, een stem van de rede, te vinden. Een van de meisjes haalde bedeesd een zelfgemaakt draagnet te voorschijn en schoof het op mijn bureau, waarna ze zich achter de anderen verschuilde. Het was heel mooi en ik bedankte haar ervoor en toen werden alle andere draagnetten voor de dag gehaald. Iedereen had er een meegebracht en in een oogwenk zag mijn bureau eruit of het van een scheepshandelaar was. Ik knikte hen toe met een verstarde grijns. Toen begon het knijpen. Grijpende en trekkende handen daalden overal op me neer en de toestand begon kritiek te worden. Plotseling slaakte een van de meisjes een kreetje en herinnerde eraan dat ze allemaal onder de wol hoorden te liggen en dat de directrice zo langs zou komen. In een flits waren ze vertrokken en bleef er slechts een berg draagnetten achter. Adrian kreeg de volgende avond dezelfde behandeling, maar ontsnapte op dramatische wijze toen er een pastoor binnenkwam.

Een vrouw die ik aardig vond nam ons mee uit vissen. Dat was het definitieve geneesmiddel tegen verveling terwijl we op het vliegtuig wachtten en wellicht het beste, want we gingen naar de rivier met een stel handlijnen en een blikje kleine rivierkreeftjes die als aas dienden. Het was een prachtige stralende middag, er woei een licht briesje vanaf de rivier en de vrouw die ons meenam was lang en zag er sterk uit en had een droog gevoel voor humor en een

laconieke manier van doen. Ze had mijn kapmes geleend, waarmee ze met keurige slagen een weg naar de rivier hakte en ze vertelde waar we onze voeten moesten zetten terwijl we de oever af struikelden. Beneden moesten we gaan zitten, zij regelde onze vislijnen en ging toen met opgetrokken knieën naast Adrian zitten. We ving een paar afschuwelijke, spookachtig bleke rivierkreeften van ruim dertig centimeter die onze kleine rivierkreeftjes hadden opgegeten en Adrian ving een vreemde uitgerekte vis die naar ik durfde te wedden vast nieuw was voor de wetenschap. Aan de overkant van de rivier spetterden kleine kinderen rond in prauwen of renden van een modderige oever zo het water in te midden van spiralen opspattend water waar het avondlicht op viel. Het was ondanks alle moeilijkheden van de volwassenen een geweldige plek om op te groeien.

We werden er nog een keer aan herinnerd dat de OPM niet uit de nobele strijders bestond die ik zo graag in hen had willen zien. Lucas kwam ons op een dag opzoeken en vroeg of we soms een Muyu wilden ontmoeten die hun vijand was geworden. We volgden hem over een droog pad naar een van de afgelegen uitbreidingen van het dorp, waar een aantal huizen was herbouwd. De man wist dat we kwamen en kwam ons op het pad tegemoet. Pas toen ik zijn hand schudde merkte ik dat hij een paar vingers miste en ook zijn oren. We gingen zijn huis in, waar zijn vrouw en kind en een paar vrienden op ons zaten te wachten. Hij was ervan beschuldigd dat hij informatie over de rebellen had doorgegeven aan de politie, hoewel iedereen in huis het erover eens was dat hij nooit een informant was geweest, maar eerder de laatste schakel vormde in een oude familie-vete met een van de rebellenleiders.

Op een dag in 1984, vlak voor de grote migraties, zat hij met zijn gezin in zijn hut. Hij wist niet dat een bende van vijftig of meer rebellen al de huizen was binnengestormd van vijf andere mannen, die er allemaal van werden beschuldigd dat ze informanten waren, en hen al had afgetuigd. Toen de OPM zwaaiend met stokken en kapmessen binnendrong bestierf hij het bijna van angst. Hij werd in bedwang gehouden, terwijl zijn vingers met een kapmes werden afgehakt en iemand anders allebei zijn oren met een mes afsneed. Een baby die zijn vrouw aan de borst had werd met stokken doodgeslagen, terwijl de gewrichten van de vrouw werden gebroken en

haar zoon bewusteloos werd geslagen. Ze werden weggesleept en voor een aantal dagen zonder enige medische verzorging in een kooi in de jungle gegoooid. Toen werd het gezin vrijgelaten en vluchtten ze de grens over, waarvandaan ze slechts drie maanden voor wij hen ontmoetten waren teruggekeerd. De man bleef problemen houden, want het was moeilijk om met een paar vingers te werken en hij kon het beeld van wat de rebellen hadden gedaan niet kwijtraken.

We hadden niets meer te doen en het vliegtuig was te laat. We hadden over de missieradio gehoord dat bij het vertrek ergens ver weg de motor kapot was gegaan en dat het tijdelijk onder dak was, in afwachting van een mecanicien die moest overkomen om het te redden. Pastoor Cor zei dat we niets moesten verwachten tot het vliegtuig op de landingsbaan stond en dat zou misschien weken duren. Ik begon me vreselijk te vervelen. We waren al te lang op Irian en er was nog veel meer te doen. Ik bleef maar aan thuis en aan mijn vriendin denken en 's nachts raakte ik in paniek en baadde ik, plotseling wanhopig, in het zweet doordat ik er vast van overtuigd was dat we er nooit weg zouden komen. Na twee dagen hoorden we dat het vliegtuig eraan kwam en gingen we met het hele dorp in optocht naar de landingsstrip, langs de fatale plek waar de drie soldaten door de vijftienjarige jongens waren doodgeschoten. Ik verwachtte nog steeds niet het vliegtuig te zien, maar daar was het, nog slechts een kleine muskiet tegen de wolken, de vreemde gedaante van onze redder. Het zoemde laag boven het oerwoud naar beneden, kwam mooi op het gras van de strip aan de grond, maakte een scherpe bocht en verloor daarbij zijn voorband. We zaten vast.

Broeder Kees, die met ons naar de landing had gekeken, staaarde even naar het wiel en schudde zijn magere hoofd. 'Nee, het gaat niet.' Hij beende droevig weg naar de missiepost om zijn motorreparatieset te halen. Iemand slenterde naar ons toe en zei dat zelfs als ze het vliegtuig konden repareren, het geen passagiers zou meeneemen en dat we zouden moeten wachten tot er ooit een ander zou besluiten te verschijnen, wat maanden zou kunnen duren. Het hoofd van de politie was er ook en ik weet zeker dat ik zijn scheve tanden boosaardig zag glinsteren. Op de landingsstrip zaten de piloot en de boordwerktuigkundige bij het waardeloze wiel te kibbelen. Een

paar soldaten en een politieman richtten hun geweren erop en rond het getroffen toestel slonk en groeide een menigte dorpelingen. Uiteindelijk kwam iemand in actie en liet een aantal dorpelingen aan de staart hangen om de neus omhoog te trekken en krikte die vervolgens op met een stuk hout. De werktuigkundige haalde zijn gereedschapset te voorschijn en zat erboven te piekeren wat hij zou gebruiken. Hij had een moersleutel en een schroevendraaier. Broeder Kees kwam terug met een stel lepels en ze begonnen de band er weer op te wrikken. De brandweer—een oude man met een gehavende brandblusser—stond klaar en alle kartonnen dozen, plastic tassen, levende vogels en bundels groente die moesten worden geladen, lagen te smoren op het gras van de strip. Op de een of andere manier scheen het allemaal in elkaar te passen en er werd geschreeuwd dat we toch naar Merauke konden gaan. We gooiden onze bagage naar binnen en propten ons erachteraan. De propellers draaiden, de brandweer hield zich gereed en beverig, met gesteun en gerammel, verhieven we ons in de gezwollen lucht.

We hadden de rebellen niet ontmoet, dus was onze tocht naar Mindip Tanah grotendeels een mislukking geweest. Nu was alleen nog het beroerde alternatief over dat gedurende de vijf maanden van onze reis steeds boven mijn hoofd had gehangen. Veilig opgeborgen onder het schutblad van een reisgids zat een brief van een rebel in ballingschap die ik in Amsterdam had ontmoet, kort voor we naar Indonesië vertrokken. Het was een aanbeveling voor een van de zes voornaamste OPM-coördinatoren op Irian, die zou kunnen zorgen dat we in een rebellenkamp kwamen en de strijders het oerwoud in konden volgen. Ik maakte me zorgen over zo'n directe benadering, aangezien het de volmaakte kans was om onszelf of de coördinator te verraden, maar op het moment meer in het bijzonder omdat het enige adres dat ik van hem had, het regeringskantoor was waar hij werkte. We stapten vol angstige voorgevoelens in een vliegtuig naar een stad die ik Kopko zal noemen.

We namen onze intrek in een pensionnetje en ik ging met de reisgids waar de brief in zat geplakt onder mijn arm de stad in; om te zien of ik het kantoor kon vinden. Ik zag het nergens en toen ik een ander kantoor binnenging om er bij de receptie naar te vragen werd me gezegd dat het aan de andere kant van de stad lag, dus moest ik door al die straten terugsjokken, terwijl ik het gevoel had dat iedereen me aanstaarde en de reisgids in mijn hand brandde. Ik had geen idee wat ik zou doen. Ik kon niet gewoon naar Celsius Nipsan vragen, want de man wist niet dat ik kwam en als ik het één keer verknoelde kon ik niet teruggaan om het nog eens te proberen zonder dat de mensen me zeer nieuwsgierig zouden aanstaren.

Een peloton exercerende soldaten marcheerde trots met het geweer op de schouder langs de voorkant van het gebouw. Ik begon me klein te voelen. Binnen waren talloze mensen die typten, in papieren rommelden en vaag en onproductief bureaucratisch zaten te wezen. Iemand veegde de vloer aan en een andere man bracht wat

fruit rond. Het waren merendeels Javanen of Sulawesiërs, hoewel er vier of vijf Papoea's waren, die zich bescheiden gedroegen. Ik kon hen er niet zo maar uitpikken en vragen: 'Wie van jullie is Celsius Nipsan?' Er kwam een Javaanse vrouw naar me toe, die vroeg wat ik kwam doen.

'Ahh, ja, ik ben een beetje in de war en—kan ik even gaan zitten? dank u—ik vroeg me af of iemand me hier wat kon vertellen over het huren van een vrachtwagen.'

'Wat voor vrachtwagen?'

'Iedere vrachtwagen. Niet echt iedere vrachtwagen, maar een hele goeie—kent iemand misschien iemand met een hele goeie vrachtwagen? U weet wel, met vier wielen, een echte bedoel ik, waar je dingen in kunt doen?'

Tegen die tijd starde iedereen me aan.

'Waarom komt u hier naar een vrachtwagen informeren?' vroeg de Javaanse vrouw nijdig. De rest van het personeel knikte instemmend bij deze zinnige vraag.

'Ik, ik kwam gewoon voorbij en ik had hulp nodig omdat het zo moeilijk is om te weten waar je moet beginnen. Is er misschien iemand—eh, mijn Indonesisch is niet erg goed—is er iemand die Engels spreekt?'

Mijn oog viel op een Papoea, een beambte met een dunne baard die er gewiekst uitzag. Hij zou het kunnen zijn—hij leek er het type voor—, hij scheen zelfs te knipogen, alsof hij wist...

'U kunt maar beter daar naar binnen gaan,' zei de vrouw en wees naar de deur van het kantoor van haar baas. Wat ik nu net niet wilde, was het kantoor van de baas binnengaan. Ik was ervan overtuigd dat de beambte, die me net als de rest strak aanstarde, de man was die ik moest hebben, maar hoe zou ik hem te spreken kunnen krijgen? Met al die nieuwsgierige blikken had ik echter geen keus, dus klopte ik nerveus op de glazen deur en liep naar binnen. De vier belangrijke mannen binnen waren in vergadering. Ze leken geen van allen erg blij met de onderbreking. Boven de tafel hing een enorm portret van de president dat me spottend aankeek. Waar was ik mee bezig?

Hallo, hallo, grijnsde ik, in een poging de nieuwsgierigheid die mijn plotselinge verschijning had opgeroepen af te leiden. Het zou

een heel domme indruk maken als ik naar een vrachtwagen vroeg. Het waren allemaal machtige mannen die zeer waarschijnlijk de stad bestuurden. Ik greep de hand van de man het dichtst bij me, een streng uitzienende Sulawesiër met achterovergekamd haar.

‘Ik ben George, George Monbiot, hoe maakt u het?’

‘Akmal,’ antwoordde hij kortaf.

De volgende man was een Javaan, klein, met een bril, ontspannen. ‘Sundardi.’

Naast hem zat een lokale man, langer dan de meesten, pezig en mager, met dikke grijze bakkebaarden. Hij keek me onbewogen aan. ‘Celsius,’ zei hij terwijl hij me de hand schudde.

Ik glimlachte snel en ging naar de volgende en voelde me een beetje dwaas toen ik me weer voorstelde. ‘Het gaat om een vrachtwagen; ik ben gekomen vanwege een vrachtwagen. Kan iemand van u me helpen? Ik...’

‘Spreekt u Engels?’ vroeg Celsius en ik zag dat ik enorm had geboft en was gered. Ik vertelde hem alles over het type vrachtwagen dat ik in mijn hoofd had en probeerde, hoewel de anderen duidelijk ongeduldig werden en verder wilden gaan met hun vergadering, te laten zien hoe dankbaar ik was dat hij me met zo iets onbenulligs hielp. Celsius, die de idiote Engelsman ter wille wilde zijn, gaf me waardeloze adviezen zoals dat ik een sterke vrachtwagen moest nemen in verband met de hobbelige weg en dat ik misschien iemand die ik in zo’n ding zag rijden moest vragen of ik die van hem kon huren. Hij wilde me klaarblijkelijk graag kwijt om verder te gaan met zijn vergadering.

‘Het is bijzonder, bijzonder vriendelijk van u om me dat allemaal te vertellen,’ zei ik. ‘Maar heel weinig mensen zouden die moeite hebben genomen, we... we moeten contact houden. Zou ik misschien uw adres mogen hebben?’

Celsius keek me aan alsof ik niet goed bij mijn hoofd was, haalde toen gelaten een schrijfblok te voorschijn en schreef iets op. Ik pakte het velletje aan. Het was inderdaad Celsius Nipsan en het was onwaarschijnlijk dat er twee waren.

‘Hier, laat ik u mijn adres geven,’ zei ik. De anderen zaten ongeduldig op hun stoel te draaien nu deze onderbreking onzinnig begon te worden. Ik greep het blok, hield het dicht voor me en keek alsof ik

me het adres probeerde te herinneren. Toen schreef ik: 'Ik ben een vriend van Vinzen Araré. Tref me om zeven uur in restaurant Het Gouden Paard.' Celsius pakte het vel aan en wierp er een blik op terwijl hij het wilde opvouwen om in zijn zak te steken. Hij keek nog eens. Zijn vastberaden trekken vertrokken iets en herstelden zich weer. 'Ja, ja, dank u wel,' zei hij en ik spoedde me naar de glazen deur voor de blikken van de mannen achter me zich in mijn rug boorden.

Om zeven uur zat ik in restaurant Het Gouden Paard op een plastic stoeltje te pogen in de reisgids te lezen. De Papoease vrouw die er bediende was me twee keer komen vragen wat ik wilde eten en ik had haar weggestuurd zonder een besluit te nemen. Er was verder niemand in het restaurant, hoewel ik niet wist of dat goed of slecht was. Ik was er zeker van dat hij niet zou komen of dat ik in een gecompliceerde val was gelopen, die was opgezet door een sluwe agent van de Indonesiërs die zich in Amsterdam voor iemand van de OPM had uitgegeven en eropuit was journalisten naar compromitterende ontmoetingen te lokken. De deur ging open en ik probeerde niet te kijken. Ik ving vanuit mijn ooghoek een glimp op van grijze bakkebaarden. Ik was van plan geweest te gaan staan en te zeggen: 'Deze plaatsen zijn vrij,' maar in een leeg restaurant maakte dat een enigszins dwaze indruk. Celsius kwam naast me zitten en twee enorme mannen, die hij voorstelde als zijn broeders, namen plaats aan de uiteinden van de tafel. Hij zweette een beetje en had iets van het gezag verloren dat hij in het kantoor had gehad. Hij gaf de vrouw een teken, waarop ze naar voren ging om de deur aan de binnenkant op slot te doen. Ik had duidelijk de juiste plaats uitgezocht en ik verbaasde me erover hoe zijn rol door het dienstertje werd erkend. Celsius bestelde een paar biertjes en zei iets over toerisme—was ik al in het oerwoud geweest? Er was veel wild. Maar hij voelde zich net zo slecht op zijn gemak als ik.

Ik haalde een mes te voorschijn, sneed het schutblad van de reisgids open en gaf hem de brief die daaronder was geplakt. Celsius maakte hem open en begon te lezen. Er werd op de deur geklopt en hij schoof de brief onder de tafel. Ik draaide me om en keek achtere-loos naar een kalender. Ik bracht niet veel terecht van mijn imitatie van de spionerende journalist. Er kwamen ogen en zwart donzig

haar boven de halve gordijnen voor de ramen uit. Celsius zwaaide naar de dienstster en ze ontgrendelde de deur om nog een van zijn broeders binnen te laten.

Hij las de brief uit, gromde, sloeg zijn biertje in één keer achterover en bestelde er nog vijf. Ik zat falend tegen mijn biertje aan te sputteren. Het had het fluorescerende tintje van methylooranje en smaakte naar gezoete polymeren. Bierschuim en zweet vermengden zich op mijn kin. 'Ik denk dat ik je misschien kan helpen,' zei Celsius en sloeg zijn tweede biertje achterover.

Adrian zat nog op me te wachten, toen ik die avond heel laat terugkwam. 'En wat zei hij?' vroeg hij benieuwd.

'Ik ben er niet helemaal zeker van,' zei ik, 'maar ik geloof dat het doorgaat.' Toen sloeg ik mijn hand voor mijn mond en gaf in de kamer ernaast over.

Celsius had me de naam gegeven van een man in Jayapura, de leider van een guerrilla-eenheid die langs de grens in de buurt van Arso opereerde. Ik had de naam van een hotel genoemd waar we zouden kunnen verblijven en hij had gezegd dat er over vier dagen iemand zou worden gestuurd om ons op te halen en naar het huis van de leider te brengen. We begaven ons naar Jayapura. De stad bezat al het klatergoud en de valse opsmuk van een plaats die snel zonder een bepaald doel is bevolkt. Gelegen boven het schaars bevolkte oerwoudgebied en zonder enige verbindingen behalve een landingsstrip en een aantal onbetrouwbare wegen naar stadjes in de buurt, vormde ze een zwakke echo van overbevolking en vervuiling. Over die wegen zwermden voortdurend minibustaxi's rond, terwijl iedere Indonesische chauffeur de opzichtigste probeerde te zijn door middel van Rambo-stickers, plastic poppetjes, nepcontrolelampjes en het voortdurende gedreun van illegaal gekopieerde popsongs. Het was een Indonesische stad zonder de verfijning van Indonesië en het beleid werd tegenover het barbaarse achterland hooggehouden als een heilige relikwie.

Toen we in Jayapura arriveerden stapten we de roerloze hitte van een vroege middag binnen en de straten waren verlaten. We liepen langs de grote moskee en een protestantse kerk naar een plein van verschroeid gras. Daar stond, in de hyperexpressionistische stijl

van iedere postrevolutionaire periode waar-dan-ook, een standbeeld van een van de bevrijders van het eiland: commodore Jos Sudarso, gesneuveld bij de mislukte poging Irian Jaya met geweld te veroveren voor de overdracht door de Verenigde Naties. Onder hem was op een fries te zien hoe de met veel verf en veren uitgedoste Papoeastammen van hun koloniale onderdrukkers werden bevrijd. Zelfs op de fries leken ze er niet erg blij mee te zijn. Terwijl we de bronzen Frankenstein stonden te bewonderen werd het lege plein plotseling gevuld met het gegil van een massale marteling, dat door de muren met de gesloten luiken werd weerkaatst. Er klonk een vreselijk ranselend geluid, gevolgd door gegorgel, alsof bloed en ingewanden door een afvoer werden opgezogen, en toen een afgrijselijk kakelend lachje waar geen einde aan kwam. *De razernij van de terminator* werd via de luidsprekers aan de buitenkant van de bioscoop voor heel Jayapura ten gehore gebracht.

Het hotel dat ik op goed geluk had gekozen, was het duurste dat we hadden gehad, bijna vijftientig gulden per nacht voor twee personen, en we begonnen krap bij kas te raken. Ik was tegen die tijd echter niet afkerig van een beetje comfort en een rustige kamer en een ontbijt dat 's morgens werd geserveerd, was een luxe die je moeilijk opgaf als je er eenmaal aan was gewend. Het hotel werd geleid door een dikke Chinees met een blanke huid, platgekamd brillantehaar en een amfibische mond die me volkomen van mijn stuk bracht. Hij waggelde met licht zwaaiende armen rond in het halfduister van de middag en dook uit de gangen op als een sinister moerasdier. We waren al een aantal dagen in het hotel toen we doorkregen dat hij iets voor het leger regelde. De Chinees deed louche zaken waarbij meer kwam kijken dan eerlijke financiële hulp. Om de zoveel tijd stopte er buiten een legerjeep en beende een hoge officier snel door de lobby, rechtstreeks naar de achterkant van het gebouw, waar de Chinees woonde. Na een halfuur verscheen hij weer, vaak met een aktentas die hij daarvoor niet had gehad, en dook zonder enig bewijs van erkentelijkheid tegenover de dikke man die achter hem aan waggelde, meteen in de jeep en scheurde ervandoor. Het was zowel intrigerend als enigszins verontrustend.

Op het tijdstip dat ons contact ons zou afhaken, zaten we in de lobby te wachten nadat we een praatzieke schoonmaker hadden

verteld dat we met een vriend een vogelwaarnemingstocht gingen maken. Het ogenblik van de ontmoeting brak aan en tegelijk verscheen weer zo'n legerjeep. Dat zou het verknallen, ik was er zeker van. De rebel zou de jeep zien en het ergste van ons veronderstellen en wij zouden de enige kans om de plaats van actie te bereiken hebben verspeeld. Een paar minuten later stopte er echter een tweede jeep, een burgerjeep, waarin een Papoea zat die een zonnebril met spiegelglazen en een honkbalpetje op had. Ik besepte dat we ons contact hadden gemaakt, hoe weinig geraffineerd hij ook was. We liepen achteloos en stijf naar buiten en gingen naast hem in de jeep zitten. Ik was ervan overtuigd dat de dikke Chinees ergens vanuit de schaduw toekeek. Jojo, die nauwelijks een woord zei, reed ons langs de zee naar sloppenwijkachtige straatjes die vanaf het water alle richtingen op liepen. Op doorgezakte balkonnetjes hing was te wapperen en kippen joegen elkaar in het hete stof achterna voor klikjes. Voor een van de deuropeningen zat een man met een hamer nog meer deuken te rammen in de gescheurde zijkant van een vrachtwagen. Hij knikte naar ons toen we naar binnen liepen. Hij was groot en mager en had een lange kin.

Binnen zaten vier rebellen op ons te wachten. Drie leken onbeduidende figuren, maar in het midden zat een imposante man, met stoere rechte gelaatstreken en haar dat meer golfde dan krulde, waardoor hij iets van een Pakistaan had. We moesten gaan zitten en hij begon ons vragen te stellen. Hij wilde een garantie dat we waren wat we beweerden te zijn en zei dat hij met onze werkgevers—de uitgevers—in contact moest komen om ons na te trekken. Ik wist dat dit onmogelijk was, niet in de laatste plaats omdat hij geen Engels sprak, maar hij probeerde zich een mening over ons te vormen. Hij zat wat te wikken en te wegen en zei dat hij ons een paar data en misschien wat foto's kon geven, maar dat hij ons niet mee het oerwoud in wilde nemen. Er volgde een halfuur van discussie en lange pauzes, waarna hij erin toestemde te zien wat hij voor ons kon doen. We zouden in contact blijven met Frankie, een nogal slap uitzienende figuur die tegen de muur aan de achterkant zat, en als de Pakistaan besloot dat we mee konden gaan, zou hij het Frankie laten weten en zou de tocht voor ons worden geregeld. Jojo zette ons dicht bij het hotel af. Toen we naar binnen liepen volgde de Chinees ons met

zijn axolotl-blik en ik had het idee dat we al fouten begingen.

We ontmoetten Frankie twee keer, een keer in een bar en een keer in een ander hotel. De tweede keer was hij vreselijk zenuwachtig. Iemand had hem gezegd dat hij werd gevolgd en mogelijk met ons was gezien. We moesten verscheidene biertjes voor hem kopen voor hij kalmeerde. Wat was er trouwens verkeerd aan om met ons te worden gezien? We waren gewoon een paar luie toeristen die zich in de stad ophielden. Frankie dacht dat we mensen alles over hem hadden verteld en dat het gerucht zich had verspreid en dat binnenkort het hele leger op zijn deur zou staan bonzen en dat hij zou worden afgevoerd en neergeschoten. Met zijn magere schouders en nerveuze trillingen leek hij niet bepaald het type voor een bloedige revolutie. We brachten een hele tijd met hem door in een poging vrienden te worden en deelden zijn zielige grapjes. Hij verzekerde ons dat hij ons werkelijk ging helpen en bood aan een geheim boek op te graven dat hij bezat en dat helemaal over de OPM ging. Hij was teleurgesteld toen ik hem zei dat we het al hadden gelezen.

Dat Frankie's angst misschien enigszins gegrond was, ontdekten we later die dag. De Chinees had wat rondgelummeld in de lobby terwijl hij toekeek hoe we aan de grote tafel zaten te lezen en te schrijven. Toen glipte hij weg, de diepte in, en in zijn plaats verscheen een lange Molukker die zijn hoofd aan de zijkanten had geschoren. Hij kuierde naar ons toe en ging met arrogante kalmte aan de tafel naar ons zitten kijken. Hij begon bruusk een gesprek en wilde weten waar we vandaan kwamen en waar we naar toe gingen. We waren geen van beiden in de stemming voor een gesprek, dus gromden we een antwoord en gingen verder met wat we aan het doen waren. Hij probeerde het nogmaals. Hij kwam van Ambon. Hij was in Jayapura op zoek naar werk als arbeider. Waren we wel eens op Ambon geweest? Het was een beetje vervelend. Ik legde mijn pen neer en hij rolde van de tafel af op de grond. Ik bukte om hem op te rapen en zag onder de burgerbroek onmiskenbaar de laarzen van de paramilitaire politie. De man sprak geen Engels, dus zei ik Adrian dat hij hem moest negeren en dat ik het later zou uitleggen. Ik ging wat stijfjes verder met schrijven. De man van de paramilitaire politie vuurde ongeduldig nog een vraag op ons af. Hoe heetten we? Wat deden we op Irian? Ik zei hem dat het in onze cul-

tuur onbeleefd was om je zo aan mensen op te dringen en dat we graag wilden dat hij ons met rust liet. Hij stond op en vertrok trots, terwijl zijn laarzen op de plastic vloer klikten. Wat hij precies wilde of wat hij misschien had gezien, wisten we niet, maar het herinnerde ons er ruw aan dat we voorzichtig moesten zijn.

De volgende keer dat we Frankie zagen was hij wat meer ontspannen. Er waren twee andere vrienden van de OPM bij hem, die ons kwamen vertellen waarom ze tegen de Indonesiërs vochten. Henkie had door het leger een oom, drie schoolvrienden en een leraar verloren. Ze waren allemaal vaag, zij het niet actief, betrokken geweest bij de OPM. De oom was in 1970 het oerwoud ingevlucht nadat een informant zijn naam aan de politie had doorgegeven. Hij werd in een klein dorpje door een Indonesische loyalist gevonden en nadat hij aan de soldaten was overgeleverd, doodgeschoten. De drie schoolvrienden waren tegelijk gedood, in 1982, toen zij ook het oerwoud in waren gevlucht en rechtstreeks in een val van het leger waren gelopen. De leraar was doodgeschoten tijdens een ontsnapping uit de gevangenis, wat volgens Henkie betekende dat hij aan martelingen was bezweken en er later kogels door hem heen waren gejaagd. Henkie's broer zat in de gevangenis. Hij had hem een paar keer bezocht en zweepstriemen op zijn rug gezien. De andere man, Mayor, had verhalen over vrienden die waren gemarteld met elektrische schokken en cellen vol water en over anderen die crepeerden onder de opeengedrongen lichamen van politieke gevangenen die in een piepklein kamertje waren gepropt. Ik geloofde er iets van.

Frankie was meer ontspannen, omdat de Pakistaan ons had nage trokken – wat hij duidelijk niet had gedaan – en we betrouwbaar bleken te zijn. We hadden zijn fiat. Frankie zou ons naar het rebellenhoofdkwartier in het oerwoud ergens in de buurt van Arso brengen en ons voorstellen aan de hoogste veldcommandant van de OPM, die ons mee zou nemen op een patrouille. Te oordelen naar Frankie's enthousiasme en vaagheid bestond er reden voor twijfel. Om onze hoop te versterken haalde hij een paar foto's te voorschijn van de rebellen in het oerwoud. Waarom ik in dat stadium nog woeste zwarte mannen verwachtte die bewapend met bogen en gifpijlen soldaten beslopen, weet ik niet. Ik denk dat ik de idylle nog steeds niet graag opgaf. Daarvoor in de plaats waren overal de tekenen van

onvervulde bedoelingen: rode halsdoeken en Che-Guevarasnorren, baretten en zonnebrillen met spiegelglazen. Ze hadden twee automatische karabijnen en een paar halfautomatische geweren. Ze waren beter uitgerust dan het stelletje rebellen rond Mindip Tanah, maar toch zagen ze er niet uit als het einde van de Indonesische bezetting.

Frankie was er zeker van dat we binnen een paar dagen het oerwoud in konden trekken; dus hingen we rond bij het van soldaten vergeven hotel, in afwachting van het startsein. Er was in Jayapura absoluut niets te doen en ik begon me te vervelen en me zorgen te maken. Ik had weinig vertrouwen in Frankie en was er volstrekt zeker van dat we een maand in de stad konden wachten zonder iets te bereiken. Als hij ons al in het oerwoud bracht, zou hij er waarschijnlijk bij de schermutseling tussenuit knippen of zouden de rebellen niets met ons te maken willen hebben of zouden we worden ontvoerd, net als een Zwitserse piloot een paar jaar geleden, en worden vastgehouden tot mensen thuis—die ik allemaal had geïnstrueerd ons bestaan te ontkennen als verdacht klinkende mensen met een buitenlands accent zouden opbellen—ons zouden erkennen en ons losgeld zouden betalen. Ik bleef ons resterende geld maar tellen, want het was de laatste dagen hard gegaan en ik dacht dat we nog wel drie weken op Irian zouden moeten blijven. Dan was er ook nog het kleine probleempje dat de politie ons op het spoor zou komen. Als Frankie gelijk had en ze in ons geïnteresseerd waren, zouden we in zo'n val kunnen worden gelokt waarin de geheime dienst zou zijn gespecialiseerd en aangezien ze op het gebied van spionage altijd overgevoelig waren, zouden ze ons naar eigen goeddunken heel lang kunnen vasthouden.

Op een zondag gingen Adrian en ik naar het Hamadstrand. Generaal MacArthur had er zijn landingsvoertuigen achtergelaten nadat hij de Japanners had verslagen en ze stonden er nog steeds naar de zee te wijzen en werden bij vloed omspoeld door de golven. Het was een nachtmerrie van pantserplaten die in lagen afschilferden. Aluminium oliecarters waren blijven glanzen en aan enkele rupsbanden zat zwart rubber, maar de vehikels waren grotendeels veranderd in veilige rotsachtige gevaartes. Een artilleriekanon was volledig dichtgeroest. 's Morgens hadden we het strand voor onszelf,

maar om twaalf uur begon het drukker te worden en het was al snel vol gladder jonge Javanen in strakke spijkerbroeken en met zonnebrillen die zand opwierpen door hun motorfietsen snel te laten draaien op het stuk strand. De taxi's uit Jayapura verschenen en laadden gezinnen uit die gingen picknicken, grote Javanen en hun knappe vrouwen met picknickmanden en in zondagse kleren. Zij hadden de oorlog van Irian gewonnen. Zij of hun ouders hadden een graantje meegepikt van wat de Nederlanders hadden achtergelaten of van de goede overheidsfuncties die er waren of van het goud in de heuvels achter Jayapura. In tegenstelling tot de transmigranten die in hun dorpen waren gebleven of de Papoea's, was het hun heel goed gegaan en de muziek en de strandkleding vertelden hun relaas.

We verveelden ons nog steeds en toen Frankie de volgende dag niet was verschenen namen we een taxi tot een paar kilometer buiten de stad om door het bos te wandelen. Het oerwoud werd daar afgewisseld door kleine stukjes landbouwgrond en een enkele paalwoning. Adrian vond al snel een stadsvuilnisbelt en hij sprong er tussen het schroot vandoor om kunstfoto's te maken. We spraken af dat we elkaar weer in het hotel zouden treffen en ik kuierde een helling af naar een glinsterend riviertje.

Het was heet en ik bleef even bij de rivier staan om mijn shirt uit te trekken. Ik stak de rivier over en begon tegen de andere oever op te klimmen. Halverwege streek ik langs een rottende stronk die was overgebleven toen iemand een paar bomen had afgebrand. Ik deed nog een stap en werd aangevallen. Mijn lichaam zat onder de razende zwarte horzels en het waren de reuzenexemplaren uit het oerwoud die je met slechts drie steken konden doden. Ik was ontzet, maar bleef stokstijf stilstaan, omdat ik wist dat ze zouden wegvliegen als ik niet in paniek raakte. Tien seconden lukte het me om geen spier te vertrekken, hoewel ik voelde hoe ze in mijn haar vastzaten en omhoog begonnen te kruipen naar mijn korte broek. Het gezoem werd luider toen er versterkingen kwamen die zich bij hun vrienden uit de stronk voegden. Plotseling kon ik het niet meer harden en ik stortte schreeuwend de helling af terwijl ik wild met mijn shirt naar ze sloeg. Ze begonnen te steken, prikten in mijn hoofd en mijn rug. Bij iedere steek raakte ik nog meer in paniek en probeerde

ik tegen alle delen van mijn lichaam tegelijk te slaan terwijl ik schreeuwde van pijn en angst. Plotseling bleef ik staan: ik werd doodgestoken. Er zaten nog steeds horzels vast in mijn haar en hun zware lichamen beukten er razend op los, op zoek naar een plek om te steken. Ik raakte nog een seconde in paniek en sloeg naar ze en twee van hen werkten zich naar binnen, maakten zich vervolgens los en vlogen weg. Ik telde de steken. Het waren er acht, ik was ten dode opgeschreven.

Ik strompelde ruwe velden over terwijl ik om hulp schreeuwde, plotselinge aanvallen van paniek had en in de voren viel. Tussen een groepje bomen zag ik een bouwvallige paalwoning met een ladder die naar het platform leidde en ik liep ernaar toe en hing aan de sporten terwijl ik naar de ingang boven me riep. Er kwam niemand naar buiten, dus klom ik naar boven en keek naar binnen. Daar zat een doodsbange familie van vijf mensen, een man, zijn jonge vrouw, twee kinderen en een oude oma, die vol ontzetting naar de angst-aanjagende verschijning staarden. Ik herinnerde me dat ik geen shirt aan had, dat mijn ogen heen en weer rolden van de schrik en mijn hele lichaam beefde. 'Hallo, hallo,' ik moest ze geruststellen, 'er is niets aan de hand, ik ben George.' Ik stapte naar voren om de man de hand te schudden, stootte mijn hoofd tegen de bovendorpel en viel languit op zijn vrouw. Ze gilte en de kinderen begonnen te huilen. Ik kwam overeind en brabbelde verontschuldigungen, want ik moest zorgen dat ze me vertrouwden. Ik sprak langzaam. 'Het is heel belangrijk dat u me begrijpt. Ik ben net door honderden insecten aangevallen.' De mond van de man viel open, hij scheen niet te geloven wat ik zei. 'Een zwerm insecten. Ze kwamen uit een boom en begonnen om mijn hoofd te vliegen. Toen hebben er acht me gestoken.'

Alleen zei ik in plaats van '*serangga*'—wat insecten betekent—'*semangka*' of watermeloenen. Het oude omaatje deinsde hoofdschuddend achteruit en voelde naar de achterdeur, de kinderen stikten bijna. Ik werd niet begrepen. Ik ging naast de man zitten en probeerde het zorgvuldig uit te leggen. 'Ik heb hulp nodig. Ik liep over uw land toen ik werd aangevallen. Acht staken me, acht watermeloenen.'

Hij staarde me aan, niet in staat zich te verroeren, en zijn ogen

werden steeds groter en ronder terwijl ik hem geruststellend toeknikte. Hij was klaarblijkelijk erg dom.

'Kijk...' begon ik weer en ik zag dat de jonge vrouw jammerde van angst.

Maar toen gleed er een glimlach van opluchting over het ontdane gezicht van de man. 'Ahh, *serangga!*' Hij stond op. 'Blijf hier, ik heb medicijnen voor je.'

Ik zuchtte dankbaar, ik zou worden gered. Hij zou een of ander zelfgekweekt geneesmiddel tegen horzels hebben dat in de loop van vele jaren was ontwikkeld en zeer waarschijnlijk veel beter en veel effectiever was dan moderne medicijnen. Ik ging liggen en de man kwam terug en begon iets op mijn rug te wrijven. Het had een warme en kalmerende uitwerking en onder het wrijven begon de pijn al weg te trekken. Ik ontspande me en draaide me om, want ik wilde zien wat hij gebruikte. Het potje in zijn hand bevatte een eucalyptuszalfje voor de borst en kwam uit een apotheek in Jayapura. 'Nee, nee! Ik ga dood!' schreeuwde ik en sprong de kamer uit, waarbij ik vergat dat die drie meter boven de grond lag. Ik donderde in het struikgewas beneden, kwam overeind en rende weg. Een blik achterom liet zien hoe de man met een klein rond potje in zijn ene hand en mijn shirt in zijn andere hand in de deuropening perplex stond toe te kijken hoe ik in paniek zijn tuin door vluchtte.

Ik rende tussen een groepje hutten door, varkens en kippen stoven uiteen en mensen vluchtten naar hun huizen, en draafde op de weg af. Een minibus kwam net proestend en ploffend in mijn richting de heuvel op knarsen. Ik zwaaide dat hij moest stoppen, sprong erin en wurmde me tussen een stel verschrikte vrouwen. Ze keken me aan alsof ik uit de grond was opgerezen, dus probeerde ik hen gerust te stellen door een gesprek aan te knopen. Ik kon de paniekgolven nog steeds in me voelen opwellen, maar ze schenen wat af te nemen en misschien zou alles toch nog goed komen. De vrouwen ontspanden zich toen we aan de praat raakten en een van hen begon me, toen ik beleefde vragen stelde, over haar gezin te vertellen. Op het moment dat ze bij haar dochters was beland, begon ik te stuip-trekken. Mijn hele lichaam sidderde en ik kwijlde op mijn borst. Ik probeerde te praten, maar het klonk als gegorgel. De vrouw wilde ontzet op de achterbank klimmen, dus greep ik haar arm om haar

gerust te stellen en ze gilde. De bus maakte een zwaai en iedereen staarde me aan en sloeg de armen om hun kinderen. Ik wilde zeggen dat er niets aan de hand was, dat ik alleen wat aan het stuip trekken was door een vergiftiging, maar ik produceerde slechts een wellustig grommend geluid en begon te schuimbekken. Mensen klopten de bestuurder op zijn schouder om hem te laten stoppen. Inmiddels hadden we het busstation bereikt en iedereen klauterde naar buiten, staarde achterom en wees de andere mensen bij het station aan waar ik zat.

Ik slaagde erin 'malaria' te zeggen omdat dat de eenvoudigste verklaring was die ik kon bedenken en iemand beseftte dat ik moeilijkheden had en hielp me eruit. Ik strompelde weg over de straat, door de hele stad nagestaard, terwijl ik trilde en snikte en me voelde alsof ik door elkaar werd geschud door iemand die vreselijk sterk was. Ik moest steeds dingen vastgrijpen om overeind te blijven. Ik wankelde door de hoteldeur naar binnen en onze kamer in, waar Adrian gelukkig op zijn bed zat. Hij schrok: 'God, je ziet er vreselijk uit,' maar ik viel voorover op mijn bed en begon hevig te rillen. Hij kreeg een paar allergiepillen in me en de aanval begon al heel snel af te nemen. Hij wilde een dokter gaan halen, maar ik sliep binnen een paar minuten. Toen ik twaalf uur later wakker werd, voelde ik me alsof ik net een grote emotionele commotie had doorstaan, alsof ik heel lang had gehuild. Ik voelde me gereinigd en nogal vreemd.

De hele stad stond bol van de revolutie en alleen zwarte en blanke ogen zagen het. Op een dag kwam een man naar me toe en vroeg: 'Houdt u van Irian Jaya?'

'Ja.'

'Het is vernietigd.' Hij stak zijn duim in de lucht en salueerde met zijn andere hand. 'Op de soevereiniteit.'

Een andere keer zag ik hoe een dronken Papoea huilend en tierend een soldaat van zijn motorfiets probeerde te trekken. Zijn vrienden hielden hem tegen. Ik vroeg een van de omstanders wat er aan de hand was. 'Ze schieten je niet neer als je dronken bent,' antwoordde hij en kuierde weg om iets interessanter op te zoeken. Het was opmerkelijk te zien hoe algemeen de ontevredenheid en de revolutionaire geest waren. Er bestond het sterke stilzwijgende ge-

voel dat blanken aan de kant van de Papoea's stonden en kort na de formaliteiten aan het begin van een gesprek kregen we te horen over de komende opstand en de vreselijke dingen die het leger en de politie de mensen in de stad hadden aangedaan. Er waren meer zinspelingen op martelingen, mensen die om politieke redenen gevangen waren gezet en moorden die het leger had begaan. Iedereen beweerde een familielid of een vriend te hebben verloren en misschien was het waar. Ik hoorde een paar verhalen over wrede vormen van wetgeving, zoals over de man die door de politie was doodgeslagen omdat hij de hond van een banneling had opgegeten.

Een Papoease politieagent greep me op een dag in een bar in mijn kraag. 'Het zal in heel Melanesië gebeuren,' zei hij. 'Op Fiji is al revolutie en Nieuw-Caledonië zal weldra volgen. Wat zal daarna de revolutie op Irian nog kunnen tegenhouden?' Hij volgde een avondcursus over de grondbeginselen van het bestuur, om een bestuursambtenaar te kunnen worden voor het nieuwe bewind. Het leek of iedereen onafhankelijkheid wilde, dat wil zeggen alle Papoea's, maar tegenover de soldaten die eens per week met hun geweer over hun schouder door de belangrijkste straten op en neer renden en de pantserswagens die rond het plein paradeerden voor ze naar de kazerne terugkeerden, hadden ze geen macht. Er waren vierduizend soldaten op Irian, genoeg om met hun geavanceerde wapentuig de ontevreden bevolking onder de duim te houden.

De OPM was er kennelijk wat op vooruit gegaan sinds de laatste rapporten die ik voor ons vertrek in Engeland had gelezen. In het noorden beschikten ze in ieder geval over een paar honderd part-timestrijders en ten minste drie kleine kampen met beroeps die dicht bij de grens en langs de noordkust van de ene naar de andere plaats trokken. Ze waren net begonnen zich doelmatiger te bewapenen. De OPM had altijd een paar geweren gehad die tijdens de overdracht waren achtergebleven en had andere buitgemaakt als er af en toe eens een soldaat op patrouille werd gedood. Hun voornaamste bron bestond echter uit verarmde politieagenten en soldaten die hun wapens aan de rebellen verkochten; zo waren ze aan karabijnen en een paar M-16's en revolvers gekomen. Toen wij arriveerden begonnen ze andere bronnen aan te boren. De vijfhonderd beroeps en part-timers in de omgeving van Jayapura zouden binnenkort volledig be-

wapend zijn na een geslaagde overval op een Indonesisch wapendepot. De Libische connecties waren echter nog belangrijker.

Kolonel Kaddafi had al lang geleden opgemerkt dat de grootmachten allemaal geïnteresseerd waren in de Zuid-Pacific. Om een grootmacht te zijn moest hij dus geïnteresseerd zijn in de Zuid-Pacific. Daarom had hij een aantal OPM-leiders via Vanuato naar Libië laten vliegen om hen op te leiden en hij had hen een maand voor wij verschenen toegerust met de principes van de wereldrevolutie teruggestuurd. Ze werden gevolgd door vier kisten AK-47's die door OPM-leden in boomstamkano's vanuit een schip naar het eiland Biak waren gesmokkeld. Maar toen ze net op een vrachtwagen waren geladen om te worden weggereden en midden op het eiland te worden verstoep, werd de truck geïkapt door een rivaliserende groep rebellen en werden de geweren meegenomen naar het westen van Biak, vanwaar ze kennelijk nooit waren teruggekeerd. Ondanks dat alles vormde de OPM in geen enkel opzicht een serieuze bedreiging voor Indonesië's greep op Irian. Er bestond geen internationale steun van enige betekenis, slechts politiek asiel in Ghana en Vanuato en wat hulp vanuit de bestuurlijke periferie van Papoea Nieuw-Guinea, verder niets. Op Irian werden ze een beetje geholpen door inheemse mensen die hen met pijl en boog terzijde stonden als ze de kans kregen. Het goed getrainde stammenleger dat gedurende enkele maanden in het westelijk deel van het centrale bergland had bestaan, was in 1983 uiteengevallen.

Tijdens onze eerste week in Jayapura schoten Frankie's vrienden uit het oerwoud een politieagent dood. Hij was ongewapend en fietste naar een winkel om rijst te kopen. De rebellen kwamen er in directe confrontaties slecht van af en pijl-en-boog-hinderlagen op gewapende patrouilles resulteerden vaak in meer doden bij de OPM dan bij het leger. Ze pikten er hoofdzakelijk een enkele soldaat of man van de paramilitaire politie uit, wat weinig voor de zaak deed maar wel oude grieven bevredigde. Als de rebellen iets voor de mensen deden was het dat ze een focus vormden voor de ontevredenheid, maar de hardvochtige represailles schenen het goede dat ze al voor hun kant van de zaak hadden gedaan, volkomen teniet te doen.

De volgende keer dat we Frankie zagen was ik ervan overtuigd

dat van hem geen enkele actie was te verwachten. Hij scheen te zijn vergeten dat hij een excursie naar het oerwoud had beloofd en nu hij zijn angst eenmaal had overwonnen, was hij er veel meer op gespitst zijn nieuwe vrienden-de-toeristen aan de stad te laten zien. Hij sloop op een avond heimelijk onze kamer in en stelde heel verlegen voor een biertje te gaan drinken. Ik was gevelld door een voedselvergiftiging, maar hij volgde Adrian naar de Hawaii Bar. Na twee biertjes kwam hij los en weldra vertelde hij Adrian over al zijn vrouwen.

‘Waarom gaan we er niet een paar pakken?’ Het idee kwam ineens in hem op.

‘Waar, Frankie?’

‘Nou, misschien als we... Eigenlijk, als... We zouden er misschien buiten een paar kunnen tegenkomen?’ Hij droop af.

Frankie was gewoon niks en hij zou ons niet in het rebellenhoofdkwartier brengen.

Ik ging terug naar de Pakistaan en trof hem aan terwijl hij in volledig camouflagetenu de keukenvloer aanveegde. Hij keek een beetje gegeneerd en ging een t-shirt aantrekken. Ik ging zitten. Ik wist dat het moeilijk zou worden.

‘Het is niet gemakkelijk,’ zei hij toen hij weer binnenkwam. ‘Je weet nooit wie je zou kunnen volgen. Jullie zijn erg opvallend, weet je, jij en je vriend.’

Ik noemde de oude argumenten op: dat een beetje publiciteit alleen maar gunstig voor hun zaak zou zijn, hoe discreet we waren—had Celsius hem over onze eerste ontmoeting verteld?—en dat we onmiddellijk zouden vertrekken als we dachten dat we moeilijkheden voor hen zouden veroorzaken. Aan de muur hing een groepsfoto van een aantal hoge autochtone bestuursambtenaren in de Nederlandse tijd. Ze waren nu allemaal in het buitenland om de zaak van de rebellen te propageren. De Pakistaan ging langzaam overstag.

Het was tijd, besloot hij, dat we in direct contact kwamen met de strijders. Hij wilde hen niet blootstellen aan gevaar, maar delegerde kennelijk graag. Toevallig was net een commandant van een eenheid in de stad die even het oerwoud uit had gewild. Hij was een van hun zorgvuldigst bewaarde geheimen en zou ons zelf willen testen voor hij zou besluiten om te helpen. De Pakistaan zou hem die

avond om half zes naar ons toe sturen om contact te maken. We zouden op het balkon van ons hotel zitten en het marktplein in de gaten houden. De man zou langslopen, opkijken en zijn duim in de lucht steken. Dan zouden we naar beneden gaan en hem naar een voedselstalletje volgen.

‘Hoe weten we dat hij het is?’ vroeg ik.

‘Je herkent hem aan zijn baard.’

Beneden ons prikten de loterijmannen aan hun stalletjes op hoeveel prijzengeld er die avond was te winnen. De fruitkraampjes waren helder gekleurd in de middagzon en de visbarbecue flikkerde terwijl de kolen warm werden. Er scharrelden hennen onder de speeltafeltjes en een stel Chinese kinderen tolde steeds maar op fietsjes rond. Het plein was nog grotendeels verlaten. Een dikke man met een dichte ronde baard kuierde de weg over, twee keer, bleef toen voor het plastic skelet van de kwakzalver staan en krabde met zijn duim in zijn baard. Maar hij was het niet, want hij liep de straat uit en bij de voedselstalletjes vandaan zonder op te kijken. Een paar Ambonezen of Sulawesiërs waren van hun taxi's aan komen slenteren om de tijdschriften door te bladeren die op de tafel beneden ons lagen, nummers die drie maanden geleden in Jakarta waren gekocht. Een hees zijn shirt op om zijn magere buik te krabben. Er zouden zo enorme drommen komen om te eten of te gokken en dan zouden we niet meer zeker weten of we het teken hadden gezien als het werd gegeven. De kwakzalver testte zijn microfoon: '*Slamat sore, slamat datang*'. Hij had flesjes gekleurd water uitgesteld voor zijn skelet. Ik veronderstelde dat hij het eerder zou gebruiken om de lichaamsdelen aan te wijzen die het universele wondermiddel zou genezen dan om een opmerkelijk herstel te ensceneren. Ik wendde me af om even met Adrian te praten en keek daarna weer naar beneden. Een man met een lange smerige baard stond tussen het hotel en de visbarbecue. Hij keek doelbewust omhoog, hield mijn blik vast en knikte vastberaden. Ik knikte terug en wachtte op het teken. Hij slofte weg, een dronkelap die op de achterkant van zijn schoenen trapte. Nu werden de visfilets op het rooster gelegd en hingen de kraampjeshouders petroleumlampen op. Het was kwart over vijf.

Hij kwam klokslag half zes. Je kon hem eenvoudig niet missen,

zelfs voor hij het teken maakte. Zijn baard was zeer bijzonder. Hij hing bijna op zijn buik en was in punten uiteengewaaid. Twee strengen waren gevlochten en met kralen versierd. Hij keek even op, stak zijn duim heel nonchalant omhoog en slenterde weg naar de voedselstalletjes. We stommelden de trap af en achter hem aan. Ik gaf hem een minuut om een plaatsje te vinden en toen probeerden we er ongedwongen op af te stappen, naast hem te gaan zitten en eten te bestellen voor we zagen dat hij er was. Hij keek vermoeid om zich heen en at zijn zwarte rijstpudding verder op. Ik stelde me aarzelend voor, een verveelde Engelsman die vrienden probeert te maken. Hij keek op, knikte, gromde een naam waarvan het niet de bedoeling was dat we hem verstonden en at weer door, terwijl hij zijn baard opzij duwde om te voorkomen dat hij erlangs zou morsen. Het was een fijne baard, als van staalwol. Toen hij uitgegeten was, spraken we af dat we elkaar de volgende dag op onze hotelkamer zouden ontmoeten. Hij stond op en liep weg, het mysterie in waaruit hij te voorschijn was gekomen.

De Chinees baarde me zorgen. Ik was ervan overtuigd dat we in de gaten werden gehouden. Hij kwam uit de vijverachtige duisternis waggelen met de armbewegingen van een jonge hond, gaapte ons een ogenblik aan en slofte op zijn losse sandalen weg. Iedere poging om met hem te praten leidde ertoe dat hij langzaam zijn hoofd wegdraaide, zijn vinnen vreemd bewoog, zich terugtrok naar de achterkamer en ondertussen zijn dikke nek ronddraaide om naar ons te blijven kijken. Misschien spioneerde hij voor het leger.

Baardman kwam een beetje te laat naar onze kamer, met een zacht klopje op de deur die in een enkele beweging open- en weer achter hem dichtging. Hij ging op Adrians bed zitten, tussen de verfrommelde shirts, de boeken en de flessen met anti-muskietenmiddelen. Zijn ogen fonkelden van opwinding en als hij zich omdraaide glinsterden de punten van zijn baard in het licht. Hij sprak sissend, liet de woorden rollen en hakte zachtjes met één hand op de andere om een executie of een strategie te illustreren. We moesten naar voren leunen om zijn woorden te verstaan, waardoor de resonantie van wat hij ons vertelde nog werd versterkt.

Zijn vader was een van de eerste revolutionairen geweest en had al bij de opstand in de Arfakbergen gevochten, een paar jaar voor de

wet van de vrije beschikking. Baardman was grootgebracht om te vechten bijna voor hij iets anders had geleerd. Toen hij veertien was had hij een landingssteiger van het leger met brandbommen bestookt en zo een deel van een offensief vertraagd dat crop uit was gestuurd om de rebellen te vernietigen. Sindsdien was hij binnen de OPM steeds machtiger geworden en het duurde niet lang voor hij het bevel voerde bij kleine overvallen op Indonesiërs in het oerwoud. Vanuit Jayapura trok hij langs de grens op en neer of ging soms iets naar het westen, vaak slechts met een groepje van vijf guerrillastrijders, en voerde af en toe het bevel bij succesvolle aanvallen. In het voorgaande jaar, 1987, had hij een motorbarkas van het leger met een mitrailleur beschoten en een officier gedood.

Baardman trok onze kaart van de grensstreek te voorschijn en zei wat hij voor ons kon doen. Over drie dagen konden we Jayapura 's nachts in een gemotoriseerde prauw verlaten. We zouden in netten worden gewikkeld voor het geval we een nachtelijke patrouilleboot tegenkwamen. De Papoea's konden dan beweren dat ze vissers waren. Hij bewoog zijn vinger langzaam rond de kustlijn, twee centimeter, vijf centimeter. Hij kruiste de grens met Papoea Nieuw-Guinea.

'Kunnen we dat doen?' vroeg Adrian.

'Wij,' siste Baardman, 'kunnen alles doen.'

De vinger van de sluipmoordenaar kwam door het lichtblauw te rug en landde tussen de grotten en steenachtige stranden aan de andere kant van de grens. 'We landen hier, gaan dan de rotsen over, langzaam, en het oerwoud in terwijl het nog nacht is.' Zijn ogen keken ons allebei snel even aan en hij grijnsde een ogenblik. Er vielen blauwe en rode lichtjes op de strengen van zijn baard. 'Dan trekken we verder,' -een rechte lijn langs de grens naar beneden tot acht centimeter onder waar wij zaten, ten zuiden van Arso. 'Dat is twee'-hij keek naar onze bleke lichamen-'drie dagen naar het zuiden en dan'-zijn vinger gleed de grens over naar een witte driehoek, 'reliëfgegevens onvolledig'- 'steken we over naar het kamp.' We waren klaar om te vertrekken. Baardman zou over twee dagen naar onze kamer terugkomen om ons de details te vertellen, hij zou een boot hebben geregeld en het kamp hebben gewaarschuwd dat we eraan kwamen. Ik was opgewonden en een beetje bang.

De Chinees betrapte me toen ik de volgende dag van de markt binnenkwam. Hij staarde me met zijn amfibische ogen aan en legde een vin op zijn vette haar. Ik keek kwaad terug, boos door hem en zijn vreselijke activiteiten. De brede mond ging open, ik zag de veroordeling komen. 'Be-bevalt het u hier?' vroeg hij en dook bedeesd weg en wendde zijn hoofd af. Hij waggelde weg terwijl hij me bleef toeknikken. Hij was geen spion, hij was alleen maar ontzettend verlegen. We sponnen de twee dagen lusteloos uit. Adrian ging naar de bioscoop. Het was een Rambo-achtige film—*Handgemeen met de dood of Helkamp 1999*—over guerrillastrijders in een Aziatisch regenwoud die de strijdkrachten van een despotische regering bevochten. Ze droegen baretten en zonnebrillen met spiegelglazen en liepen te pronken met lichte mitrailleurs. Voor de film waren er trailers van vijf of zes andere rolprenten, allemaal met verwisselbare plots over rechtschapen guerrillastrijders die hun Guevara-snorren gebruikten om een boosaardig rijk te verslaan. Er werd zoveel in de jungle afgevochten, met zoveel explosies, dat Adrian dacht dat het maken van films een van de ergste oorzaken van ontbossing moest zijn. Het publiek bestond hoofdzakelijk uit Javanen en Sulawesiërs, verschillende in afgeknipte Rambo-vesten, opzichtig, conservatief en jong, de mensen tegen wie de autochtone guerrillastrijders de grootste wrok koesterden.

Baardman kwam een uur voor tijd zonder kloppen onze kamer binnen. Zijn ogen fonkelden en zijn haar knetterde van de statische elektriciteit.

'Het is van de baan,' siste hij. 'Ik ga het oerwoud in en kom de eerste paar weken niet terug.' Hij probeerde te vertrekken.

'Wat is er verdorie aan de hand?' We hadden twee weken gewacht, ik liet me niet zo maar afschepen.

Baardman trok nerveus zijn schouders op. 'Het had niets met ons te maken, geloof me. Zo werken we niet.'

Ik pakte zijn arm beet toen hij probeerde weg te gaan.

'Kom over een maand terug,' zei hij, 'en ik beloof je, ik beloof je dat ik je zal meenemen naar het oerwoud. Maar als ik hier nog een uur langer blijf, zal het mijn dood zijn, okee?' Hij trok zijn mouw

los en glipte de deur door. Tegen de tijd dat ik stond en hem achterna keek was hij verdwenen.

Die middag liep een transportschip de haven binnen, enorm, dreigend en geweerblauw. De stad, die anders gevoelloos en onbeschaamd was, gonsde. Op de markt hoorde ik iemand praten over een bloedbad, maar ik kon niet achter de details komen. Konvooiën legervrachtwagens stoven over de kapotte wegen weg zonder hun gebruikelijke rondrit door de stad. Niemand kon ons iets zeggen. We raapten zelfs al onze moed bij elkaar om naar het politiebureau te gaan onder het mom dat we een paar vragen hadden over de duur van onze visums en daar probeerden we de sergeant aan de praat te krijgen. Hij wist niets of hij wilde het ons niet zeggen, dus gingen we terug naar de markt, van stalletje naar stalletje, bevend van nieuwsgierigheid en een beetje angst. Maar er waren alleen maar geruchten die opvlamden, als een lopend vuurtje rondgingen en doofden zonder dat er iets uitkwam. Toen we 's avonds in bed lagen en we zelfs de muskieten hoorden gieren van opwinding, vond Adrian ineens de oplossing die zonneklaar was voor iedereen die niet te zwaar over het probleem nadacht. 'Als er een bloedbad is geweest,' peinsde hij, 'moet je dat natuurlijk in het ziekenhuis te weten kunnen komen.'

De volgende morgen waren we daar al vroeg en er waren ogenblikkelijk aanwijzingen dat er inderdaad iets mis was. Taxi's stonden buiten te ronken en verscheidene soldaten liepen zenuwachtig op en neer. Twee ladingen Indonesische burgers, voornamelijk vrouwen, werden naar de ingang gereden en zij gingen snel met nerveuze voeten in de richting van de grote afdelingen. Een soldaat en iemand van het ziekenhuis versperden ons de weg. Adrian hield zijn hand op zijn oor. 'Het doet vreselijk pijn,' zei ik, 'zo erg dat hij niet eens kan praten.' We werden doorgelaten en gingen naar de polikliniek, weg van de afdelingen waar de vrouwen naar toe liepen. We glipten om een omheining heen. Aan de andere kant van een binnenplaats vol katten en rottend fruit was een deur die vermoedelijk toegang gaf tot een personeelsgang die naar het einde van de polikliniek voerde, waar een buitengang naar het complex met grote afdelingen leidde. We staken de binnenplaats snel over. De soldaat zou ons vanuit zijn ooghoeken hebben kunnen zien. De

deur was niet op slot en we glipten snel naar binnen en liepen vastberaden recht op de grote afdelingen af. Achter ons riep een stem, maar die negeerden we en we openden en sloten de deur aan het eind alsof het ziekenhuis van ons was.

Het was gemakkelijk om te zien waar de drukte was geconcentreerd. Dertig tot veertig vrouwen en een paar mannen, voor het merendeel Sulawesiërs, hadden hun schoenen uitgetrokken en stonden in de rij om een van de lange afdelingsgebouwen in te gaan. Sommigen hadden bloemen of cadeautjes bij zich. Een paar sloegen af en toe hun hand voor hun neus, alsof ze een shock probeerden te onderdrukken. We deden onze schoenen uit en sloten ons bij de rij aan. De menigte liep langzaam achter elkaar naar binnen en ik kon Engels pluksel en ontsmettingsmiddelen ruiken, een prikkelende, schuldige lucht. Op de afdeling klonken slechts zachte geluiden: het langzame gezoef van de fans, rustig gepraat, een paar ritmische stemmen—mensen die baden. De blote voeten schuifelden naar binnen, de nieuwe bezoekers waren rustig.

We werden aan de andere kant van de deur door een broeder tegengehouden. Hadden we daar een familielid? Ik schoof geleidelijk aan dichterbij hem toe en zei dat we gezondheidswerkers van de zending waren die de situatie moesten beoordelen, liet indrukwekkend klinkende evangelische namen vallen en sprak over de medische voorraden die het ziekenhuis nodig zou hebben en een volmacht van het ministerie van volksgezondheid. Adrian glipte in de menigte langs en bevond zich tussen de bedden. Terwijl ik eromheen draaide en de broeder verhinderde naar de telefoon te gaan—dit was een urgente inspectie, begreep hij dat niet? —, zag ik als ik af en toe opzij keek in verband gewikkelde, gewonde mensen liggen die in shocktoestand verkeerden. Een man met een infuus was stervende. Zijn hele romp zat in het verband en hij lag volkomen stil, terwijl zijn vrouw op een stoel naast hem zat te huilen. Een kind was, gezien zijn bleke uiterlijk en de manier waarop hij was verbonden, bijna zijn arm vanaf de schouder kwijtgeraakt en hij lag te woe-len en nog in shock met zijn grote ronde ogen te knippen. Een soldaat kwam van het andere eind van de zaal op ons af. Ik ging harder tegen de broeder praten, alsof ik ruzie met hem had. De naderende soldaat richtte zijn blik van Adrian op mij. Adrian haal-

de snel zijn kleine cameraatje uit zijn zak en maakte zonder iets in te stellen vanaf de heup een stel foto's. Ondertussen stelde hij rustig vragen aan een bezoeker, een Sulawesiër, die door de schok van wat hij had te vertellen slechts stijve antwoorden van één zin kon geven.

De soldaat stond met zijn handen op zijn heupen en begon me scherp te ondervragen. Hij zag dat ik blufte, maar wist niet waarom. Hoe heette het zendingsgenootschap precies? Met welke minister had ik gesproken? Ik zag hoe Adrian het cameraatje weer in zijn zak liet glijden en zijn deelname betuigde aan de Sulawesiër, die voor zich uit starde alsof hij niet had gemerkt dat hij had gesproken. Achter hem lagen mannen met verband om hun hoofd, een paar met verbonden wonden op hun armen en benen en één, zag ik, met een stomp. Door hun shocktoestand waren ze allemaal stil. Ik bood de soldaat mijn verontschuldiging aan. Misschien hadden we ons vergist en waren we naar de verkeerde afdeling gekomen. We zouden teruggaan naar de receptie en het daar navragen. Hij zei dat hij ons zou begeleiden en bracht ons naar een oudere arts, die we volkomen in de war brachten met een netwerk van tegenstrijdige beweringen en slecht Indonesisch. We zeiden dat we later wel zouden terugkomen als de instructies van het zendingsgenootschap wat duidelijker waren.

Adrian was het hele verhaal te weten gekomen. Er was een bloedbad geweest in Arso. De vorige dag waren om drie uur 's middags inheemse mensen het door Sulawesiërs bewoonde transmigratiegebied op gerend. De Sulawesiërs, allemaal spontane migranten die door de Javanen overgelaten stukken land hadden gekocht, sliepen of ontspanden zich in hun huizen. De inheemsen hadden kapmesen bij zich en sloegen naar iedereen die ze tegenkwamen terwijl ze van huis naar huis renden. Dertien Sulawesiërs waren gedood, vijftien ernstig gewond—sommigen zouden sterven—en vele anderen lichter gewond. De bezoeker maakte zich op dat moment de meeste zorgen om twee jonge meisjes die door de overvallers waren meegenomen. Hij dacht dat ze in het oerwoud zouden worden verstopt en had geen idee wat er met hen zou gebeuren. Deze mensen behoorden zeker niet tot de OPM. Het waren allemaal mannen uit Arso die op de oliepalmlantage langs de weg werkten.

In Jayapura hadden we niets meer te zoeken. Ik was al het heen-
en-weergedoe moe, de verhalen over doden aan beide kanten, de
wrijvingen. Het was tijd om ons verhaal aan elkaar te knopen, het
was bijna afgelopen. Ik wilde meer dan ooit naar huis.

Voor we de laatste stukjes van het verhaal over Irian Jaya aan de legpuzzel toevoegden, wilde ik terug naar die eerste transmigratiedorpen, om te zien of het leven daar werkelijk zo ellendig was als we in het begin hadden gedacht. We hadden de mensen in Erom beloofd dat wij, de adviseurs, op een dag zouden terugkomen, en nu we bijna aan het eind van de reis waren konden we erheen gaan zonder bang te zijn dat we door de politie van Merauke zouden worden uitgezonden. Aangezien de wegen waren ondergelopen en de rivier was gestegen, gingen we per boot naar Erom. We ontdekten dat het leven voor de transmigranten aan het einde van hun eerste regentijd op Irian zo mogelijk nog slechter was geworden.

Alle gewassen die ze hadden geplant waren doodgegaan, inclusief de cacao- en koffieplanten die hun net vanuit Flores waren gestuurd toen we hen het laatst hadden gezien. Hun gezondheidstoestand was verslechterd, aangezien de regen een malaria-epidemie had veroorzaakt waar twee mensen aan waren overleden en de meesten door geveld waren geweest. De dichtstbijzijnde medische post was ondanks de herhaalde beloften van de overheid nog steeds in Merauke en doordat er in het dorp geen cent was voor een boottocht, was die slechts te bereiken door twee dagen te lopen en zo was een van de zieken overleden. Er was nog steeds geen riool, waardoor alle kinderen in het dorp toen wij hen zagen aan een braakziekte leden. De ambtenaar die aan het hoofd van het dorp stond, de Sulawesiër die ons de vorige keer de stuipen op het lijf had gejaagd, was het dorp ontvlucht en bij zijn vrouw in Merauke gaan wonen, maar verder mocht niemand weg. Aangezien niemand hen vertegenwoordigde, waren een paar mensen uit Erom naar de stad geweest om een missionaris te vragen of hij soms over hun lot wilde klagen tegen het hoofd van de transmigratieafdeling van Merauke. Dat had hij gedaan en het hoofd had geantwoord: 'Die mensen van Flores zijn gevaarlijk, gevaarlijke mensen. Je geeft ze een vinger en

ze nemen je hele hand.' Dezelfde man, met het salaris van een lagere ambtenaar, had voor zijn dochter net de grootste bruiloft georganiseerd die Merauke ooit had gezien en hij was voor zichzelf een tweede huis aan het bouwen, wat helpt verklaren waarom sommige levensmiddelen de transmigranten nooit hadden bereikt. De mensen in Erom, dat naar we later hoorden niet het slechtste dorp uit de omgeving van Merauke was, geloofden dat ze waarschijnlijk van honger zouden omkomen, aangezien ze nog precies drie maanden te gaan hadden voor de voedselsteun zou eindigen. We waren nog steeds de enige 'adviseurs' die hen hadden bezocht.

In 1988 was het transmigratiebudget, zoals ik in Jakarta te weten was gekomen, met zesenvijftig procent verhoogd en de gouverneur van Flores stuurde als teken van welwillendheid nog meer van zijn mensen naar Irian. Dus werden de brieven die de mensen van Flores naar huis stuurden door de transmigratieafdeling in Merauke onderschept en vernietigd om te voorkomen dat het nieuws over de toestand in de dorpen hun eiland zou bereiken. Er moesten ook nog meer Javanen komen, want de regering had haar voornemen aangekondigd om de komende vijf jaar nog eens honderdzeventigduizend transmigranten over te brengen naar Irian. Het Javaanse dorp net ten noorden van Erom, dat Jagebob heette, was na drie jaar gewoon ingestort. Er was geen teelaarde meer, het ongedierte was enorm toegenomen en de boze lokale bevolking, die van haar land was beroofd, was met pijlen op de transmigranten gaan schieten. Jagebob, dat grotendeels was leeggelopen, zou meer kans hebben gehad dan de plaatsen die gekozen waren voor de migranten die nog moesten komen. We konden gerust concluderen dat de transmigratie rondom Merauke niet beter was dan we ons hadden voorgesteld.

Dus konden we beginnen alles in elkaar te passen en te zien wat eruit kwam. De vragen—over waarom er transmigratie was op Irian Jaya—konden eindelijk worden beantwoord en terwijl ik alles wat ik gehoord, gezien en gelezen had op een rijtje zette, ontdekte ik dat mijn conclusies ongevraagd te voorschijn waren gekomen en het hele verhaal nu kon worden verteld. De bewering van de regering dat de transmigratie naar Irian voor het welzijn was van de transmigranten, was het overwegen amper waard. Hoewel gebieden in het

noorden beslist beter waren dan sommige dorpen rond Merauke, waren die bijna allemaal al lang geleden vol geraakt. De overgebleven dorpen met de rode aarde zouden het einde betekenen van veel kolonisten die er kwamen. Er kon ook niet veel geloof worden gehecht aan de bewering dat transmigratie goed was voor de bevolking van Irian. Door de transmigratie was hun land afgenomen, waren hun banen afgenomen, waren er overal waar het plan werd opgedrongen conflicten en ellende ontstaan en waren ze in sommige streken zo geprovocerend dat ze de nieuwe kolonisten aanvielen. Waarom was er dan transmigratie?

Het verhaal van Irian was heel eenvoudig. In 1963 was het overgenomen door harde onderhandelingen en smerige streken bij de Verenigde Naties. De Indonesiërs wilden het hebben omdat het goed was voor de defensie en vol natuurlijke rijkdommen zat. De Papoea's wilden hen daar niet hebben en verzetten zich tegen hun bewind, wat ertoe leidde dat de Indonesiërs zo meedogenloos als ze maar konden tegen hen tekeer gingen. Ze fiksten het referendum dat de Verenigde Naties hadden geëist en begonnen het verzet bij de wortels te verdolgen. Aangezien de wortels cultureel van aard waren, probeerde de regering de culturele verschillen tussen de Papoea's en de Indonesiërs te vernietigen. Ze paste eenvoudige liquidatie toe, door probleemgebieden te bombarderen en te beschieten, ze dacht erover alle kinderen te verplaatsen en te heropvoeden en ze dwong mensen om hun huizen te vernietigen en Indonesische kleren te dragen. Van deze projecten werkten sommige goed, sommige minder, maar geen een had betrekking op heel Irian Jaya. Transmigratie vormde gewoon het laatste, algemeenste en meest permanente plan om de verschillen tussen Java en Irian Jaya uit te roeien. Als transmigratie ooit een beter doel had gediend, was dat lang geleden ontaard.

Door transmigratie zou 'een nieuwe generatie mensen zonder krullend haar worden geboren en zo zou het zaad worden gezaaid voor meer schoonheid' zei Izaak Hindom, de gouverneur van Irian Jaya.

'Door integratie zullen de verschillende etnische groepen op de lange duur verdwijnen... en er zal één soort mens zijn,' zei de heer Martono, de minister voor transmigratie. We hadden ons de moeite

van zes maanden Indonesië kunnen besparen en die woorden kunnen geloven.

Transmigratie vormde de uiteindelijke oplossing en had het voordeel ook een definitieve oplossing te zijn. In plaats dat ze erop vertrouwde dat de Papoea's zouden veranderen, in overeenstemming met de diverse beschavingsprogramma's die voor hen waren opgezet, kon de regering het eiland volstoppen met Javanen, waardoor de veranderingen automatisch tot stand zouden komen. Wanneer de Javanen de meerderheid werden, zouden ze de inheemse bevolking opslokken. Dat zou gemakkelijk gaan als zij, de transmigranten, al het land van de Papoea's bezaten, hun huizen hadden vernietigd, door hun aantal de culturele standaard waren geworden en door het leger werden gesteund in al hun Indonesischheid. Als er vier miljoen Javanen op Irian Jaya waren en slechts één miljoen Papoea's, die omringd en van elkaar gescheiden waren door stevige wikkels van grote groepen kolonisten, zouden er op Irian Jaya geen etnische problemen zijn. De Papoea's zouden op den duur net als de Noordamerikaanse Indianen een stervend en van hun rechten beroofd volk worden, bijeengedreven in piepkleine reservaten in wat eens hun eigen land was.

In de Asmat was transmigratie gepland omdat de mensen trots op hun cultuur waren en onafhankelijk en anders dan wie ook op aarde. Dat alles vormde een bedreiging voor de Indonesische hegemonie en moest dus verdwijnen. Daartoe was transmigratie het geëigende middel, samen met de 'acculturatie' die werd geciteerd als een van de doelstellingen voor het programma bij de bureaus in de Mappi. In Arso waren de inheemsen in opstand gekomen, dus moesten ze worden neergeslagen. Transmigratie was ook het geëigende middel om hen uit het oerwoud te houden dat hen verborgen hield en hen te omringen met loyale burgers. Waar rebellen waren was transmigratie. Waar een sterke cultuur bestond, met tot dat moment de zalige uitzondering van het centrale bergland, was transmigratie. Waar transmigratie was, kwamen ook spontane migranten binnen en zij vormden een onderdeel van het plan. Het deed er niet toe dat ze niet van de overbevolkte centraal gelegen eilanden kwamen, maar van plaatsen die zelf door de regering als onderbevolkt werden beschouwd, het deed er slechts toe dat zoveel

mogelijk niet-Papoea's Irian Jaya in kwamen. Waar transmigratie was, werden de lokale bewoners opnieuw gehuisvest in Indonesische dorpen waar ze net zo konden leven als de transmigranten om hen heen.

Aan de kosten van transmigratie werd niet gedacht, want de regering had beslist wat zij op Irian Jaya wilde doen en net als met haar andere plannen, zoals het bloedbad onder de communisten op Java of de invasie in Oost-Timor, zou zij het volbrengen, ongeacht de prijs in geld of menselijk leed. Het deed er niet veel toe dat transmigranten eronder leden en dat de regering een van de langdurigste en pijnlijkste methodes die er waren had gekozen om te bereiken wat ze bereiken wilde. Het was een doelmatig plan dat zichzelf draaiende hield en kon worden uitgevoerd zonder internationale protesten en daar ging het om.

Er waren nog andere regeringsbelangen die met transmigratie waren gediend. De handel op Irian Jaya werd eromheen opgebouwd. De Papoea's wilden niet werken aan projecten die hun eigen woongebied vernietigden, zoals de houtkap in de Asmat of het zoeken naar goud in Senggo. Transmigratie zou zorgen voor een Javaanse beroepsbevolking die kon doen wat de inheemse bevolking niet wilde doen of de inheemse bevolking onder druk kon zetten om het te doen. Die kostbare natuurlijke rijkdommen die de regering er sinds 1963 uit had proberen te krijgen, het hout en de mineralen, konden nu zonder verzet van de ene naar de andere plaats worden gebracht en de maatschappijen konden de mensen in dienst nemen die ze wilden: fatsoenlijke Indonesiërs en geen vijandige Papoea's.

Zo vervulde de transmigratie ook een functie op het gebied van de defensie. Indonesië was overgevoelig voor al zijn grenzen en vooral voor zijn Melanesische grenzen met een Melanesisch land, Papoea Nieuw-Guinea. De Papoea's zouden hun provincie in geen geval verdedigen tegen een invasie vanuit het oosten en zouden die zelfs verwelkomen en zich bij de indringers aansluiten om tegen hun opperheren en vijanden te vechten. Een paar miljoen loyale Javanen konden precies de noodzakelijke ontmoediging vormen die een vreemde mogendheid ervan zou weerhouden het gebied te betreden waardoor Indonesië vaste voet in de Pacific had gekregen.

Dat is de nationale versie en de minst sinistere kant van wat er op

Irian Jaya gebeurde—nog steeds gebeurt. De Indonesiërs waren niet de enigen die wilden dat de transmigratie floreerde. Toen we in Merauke waren gingen we bij de blanke adviseurs langs, de echten. We waren in hun club uitgenodigd voor een drankje en misschien zou ik niet zo vrij met hun verhaal moeten omspringen, maar wat we te weten kwamen moet worden verteld. Het waren Europeanen, Amerikanen en Canadezen, vijftien in totaal, en ze werkten voor een Canadees bedrijf dat door de Wereldbank was aangehouden om te assisteren bij het transmigratieprogramma in Merauke. De Wereldbank was door voornamelijk westerse landen opgezet om andere landen te helpen bij hun ontwikkelingsprojecten en hun economisch beleid. Zij had zeshonderd miljoen dollar toegevoegd aan de zeveneneenhalf miljard die de regering aan transmigratie had uitgegeven en had deze adviseurs en anderen uitgezonden om de plaatsen te inspecteren en te selecteren waar transmigranten naar toe konden trekken.

Op twee uitzonderingen na schenen de adviseurs niet geïnteresseerd te zijn in de gevolgen van wat ze deden. Het vorige bedrijf dat de Wereldbank in de arm had genomen, was ermee opgehouden toen de helft van zijn werknemers uit afschuw over het werk was vertrokken. De mensen die wij ontmoetten, hun vervangers, waren hard geworden en onverschillig. Met vijfenveertigduizend dollar per jaar plus alle kosten voor het levensonderhoud konden ze zich dat veroorloven en ook om de aanblik te negeren van de ex-transmigranten die de stad vulden met hun zielige pogingen om in leven te blijven. Transmigratie was prima, zeiden ze, de Papoea's hadden een schop voor hun kont nodig omdat ze lui en niet-commercieel waren en Irian Jaya was een goudmijn die in het belang van iedereen zo snel mogelijk moest worden geëxploiteerd.

Iets wat ze niet hadden mogen negeren, was de opschudding die mensenrechtengroeperingen over de Wereldbank hadden doen ontstaan. In 1986 hadden groeperingen als Survival International, Friends of the Earth en Tapol, de Indonesische mensenrechtenorganisatie, hun krachten gebundeld om aan te tonen dat de Wereldbank actief een van de meest destructieve en onmenselijke projecten steunde die ooit waren uitgedacht. De Bank verdedigde zich in het begin fel, zag toen in dat ze zich maar dieper in de nesten werkte en

trok zich er dus uit terug. Ze beloofde een aantal van de slechtste dorpen op Irian Jaya op te knappen en te proberen het lot van transmigranten die de hongerdood nabij waren te verbeteren. Zoals de adviseurs maar al te goed wisten konden ze aan de slechtste dorpen bar weinig doen, aangezien daar domweg niets was waarmee je aan de slag kon: geen teelaarde, geen water, geen weer, geen infrastructuur. Het maakte niet veel uit dat ze bij een groot aantal, zoals Er-om, nooit waren geweest. Er was hun echter gezegd dat ze de boel moesten opknappen en op plekken met specifieke problemen—zoals besmet water of een insektenplaag—konden ze helpen om de kolonisten van de rand van de afgrond te houden. Tegelijkertijd hadden ze echter toezicht op het overbrengen van steeds meer transmigranten naar steeds minder geschikte gebieden. Maar de grote vraag die we hadden onderzocht—thuis en in Jakarta en Jayapura—, was waarom de Wereldbank de transmigratie eigenlijk financierde.

Het antwoord was dat de Amerikanen dat wilden, omdat het gunstig was voor hun belangen in Indonesië. Die belangen waren aanzienlijk: Straat Malacca, tussen Sumatra en Singapore, was een van de meest strategische doorvaarten ter wereld en werd gebruikt door de Amerikaanse Zevende Vloot en een groot deel van Amerika's vrachtschepen en supertankers. Voor de Verenigde Staten was Indonesië sinds het uitbreken van de Vietnam-oorlog de grootste hoop of de grootste bedreiging in Zuidoost-Azië geweest, afhankelijk van het feit of ze het konden overhalen aan hun kant te blijven of niet. Het was een mogelijke tweede locatie voor de Aziatische bases van de vs als ze in 1991 uit de Filippijnen werden gegooid.

Doordat ze bovendien grote commerciële belangen in Indonesië hadden—olie, goud en hout—, was het zeer in het belang van de Verenigde Staten om er de status quo te handhaven. Het is mogelijk dat de CIA heeft meegeholpen aan de mislukte staatsgreep in 1965 die tot de uiteindelijke ondergang van de naar links neigende Sukarno leidde en tot het bloedbad van een half miljoen communisten op Java. Er bestaat geen twijfel over dat de volgende president, Suharto, met de zegen van de Verenigde Staten aan de macht kwam en dat met hun hulp ook was gebleven. Hij was voor het Pentagon de ideale president geweest: als de dood voor het communisme, afhankelijk van westerse financiële steun en met invloed op andere Aziati-

sche leiders. Hoe beter Suharto zijn positie verstevigde en hoe effectiever zijn macht over de hele archipel was verspreid, hoe beter het voor de Verenigde Staten zou zijn. De transmigratie zorgde ervoor dat Suharto de touwtjes op Irian Jaya niet alleen in naam in handen had, dat de rijkdommen van de provincie exploiteerbaar waren en dus beschikbaar voor bondgenoten als de Verenigde Staten en dat de invloed van de naar rechts neigende regering zich uitstrekte tot in de Zuid-Pacific.

De Verenigde Staten konden ervoor zorgen dat de Wereldbank meehielp aan de totstandkoming van de transmigratie omdat ze een belang van twintig procent in de Bank hadden, veel groter dan welk ander land ook. De Wereldbank was gevestigd in Washington en werd geleid door een voormalig Republikeins congreslid. Het was in feite zo dat niets van wat de Verenigde Staten wilden dat de Wereldbank deed, kon worden geblokkeerd. De andere landen—Japan, Groot-Brittannië, West-Duitsland, Frankrijk—die de bank financierden, volgden de vs en garandeerden dat de transmigratie de goedkeuring en financiële steun van het buitenland had.

Andere buitenlandse belangen hadden de situatie op Irian nog aanzienlijk verergerd. Indonesië was een enorme wapenmarkt en de geavanceerde wapens die het van het Westen had gekocht, hadden merkbaar bijgedragen aan de ellende van de Papoea's. De vliegtuigen die de Dani-dorpjes hadden gebombardeerd, waren Amerikaanse Bronco-jets en de piloten die ze vlogen waren zeer waarschijnlijk opgeleid door de Britse instructeurs op Java. De helikopters waar de stamhoofden uit waren gegooid en die waren ingezet om opstandige dorpjes te beschieten, waren van Amerikaanse, Franse en Duitse makelij. De voertuigen en kleine wapens die de soldaten op Irian gebruikten, kwamen uit Engeland en Amerika. De westerse landen redeneerden dat als zij het wapentuig niet leverden, een ander land het zou doen, maar zij verstrekten leningen waardoor ze de Indonesiërs hielpen om wapens te kopen die anders te duur voor hen zouden zijn geweest en doordat ze wapens voor verzetsbestrijding verkochten, droegen ze ertoe bij dat de rol van Indonesië bij zijn provinciale conflicten door de vingers werd gezien.

In 1985 gaven de Verenigde Staten Indonesië militaire hulp ter

waarde van tweeënveertig miljoen dollar, waardoor het zijn F-16's kon kopen. Om andere wapentransacties te regelen hadden de VS het land pantserwagens, artillerie en boten gegeven, wat resultaat had gehad. Australië had patrouillevaartuigen geschonken en zijn luchtmacht had onze kaarten gemaakt ten behoeve van de Indonesische strijdkrachten. Groot-Brittannië steunde zijn wapenfabrikanten door hun verkoop naar Indonesië te subsidiëren, notabene met geld dat het parlement had bestemd voor hulp aan het buitenland. Engeland probeerde lichte tanks en vliegtuigen voor aanvallen op de grond te verkopen en er vlogen al Britse Aerospace' Hawk-jets in Indonesische eskaders. De pantserwagens die op Irian opereerden waren door het Britse bedrijf GKL opnieuw uitgerust om ze effectiever te maken tegen rebellen, opstandelingen of dorpelingen. De transmigranten werden naar Irian Jaya gevlogen in Amerikaanse Hercules-vliegtuigen van Lockheed. Transmigratie, bombardementen, beschietingen en het martelen van dissidenten zouden zonder westerse hulp ongetwijfeld verder kunnen gaan, maar het kon voor Indonesië niet nadelig zijn om de schuld met anderen te delen.

Andere bedrijven haalden natuurlijk de rijkdommen weg. De gigantische kopermijn op de Ertsberg in het westelijk deel van het gebergte werd geleid door de Amerikaanse Freeport Sulphur Company. De mijn besloeg tienduizend hectare stamgebied en er werd maar een geringe schadeloosstelling betaald aan de mensen van wie het was. Daarom kwamen dezen in opstand en bliezen met gestolen dynamiet de pijpleiding op waardoor het kopererts naar de kust werd gevoerd. Toen werden dorpjes door het Indonesische leger beschoten vanuit bewapende helikopters en gebombardeerd door Bronco's. Om de bevolking te intimideren werden meisjes verkracht en vervolgens langzaam gedood door stokken in hun achterwerk te spietsen. Soldaten namen foto's van elkaar terwijl ze poseerden met hun voeten op de hoofden van de dorpelingen die ze hadden geschoten. Amerikaanse werknemers in de mijn waren zich er zeer goed van bewust wat zich daar afspeelde en schenen het als een vorm van vermaak te beschouwen. Een Australische piloot schreef dat er toen hij in het mijnstadje aankwam tegen hem werd gezegd: 'Je bent net op tijd om te zien hoe ze een stel nikkers voor

hun raap knallen.' Indonesische straaljagers stegen op om de omringende dorpen te beschieten. Ze bombardeerden de huizen van duizend mensen en niemand weet hoeveel er zijn omgekomen. Een Amerikaanse oliemaatschappij zocht in de Asmat niet alleen naar olie, maar ook naar lijm om triplex te maken van het hout dat daar werd gekapt. Zij zou aan het experimenteren zijn met het merg van de sagopalm, het dagelijks voedsel van de Asmatters van wie iedere boom was die daar groeide.

Volgens wat ik allemaal heb gehoord is de situatie op Irian Jaya nu even ernstig als toen Adrian en ik er waren en er zijn aanwijzingen dat het in sommige opzichten nog erger is. Er zijn geen tekenen dat de motieven van de Indonesische regering en van de westerse landen die de transmigratie steunen veranderen. Het onheil op Irian Jaya is zeer hardnekkig. Het valt de Papoea's te vergeven als ze denken dat alle kennis, technologie en geldmiddelen van de wereld slechts ten doel hadden hun leven zo afschuwelijk mogelijk te maken.

Alsof we eraan moesten worden herinnerd dat die blanke adviseurs de Papoea's verkeerd hadden beoordeeld, stootten we in hetzelfde district rond Merauke op een inheems ontwikkelingsproject. Een paar kilometer de rivier op was een dorp van mensen die in de stad hun baan waren kwijtgeraakt doordat ze door transmigranten waren verdrongen. Ze waren teruggekeerd naar hun stamgebied, maar hadden ontdekt dat er niets voor hen was, aangezien hun oerwouden, en daarmee de sago en het wild, grotendeels waren verdwenen. Met behulp van een plaatselijke deskundige hadden ze het enige vruchtbare stuk grond van hun territorium gevonden—een strook van ongeveer achthonderd meter langs de rivieroever—en waren daar gewassen voor de markt gaan verbouwen. Doordat ze dicht bij de rivier waren, konden ze blijven irrigeren en toen wij er kwamen groeiden er in iedere tuin fruitbomen, koffie- of cashewplanten. Een aantal mannen had met elkaar een kokosnotenplantage en ze waren net met rubber begonnen. Ze verdienden geld en daar scheen iedereen opgewonden over te zijn. We werden rondgeleid door een klein kereltje dat maar bleef schreeuwen en springen en zijn vrienden bleef roepen om te komen kijken, en andere men-

sen probeerden ons mee te slepen om hun tuinen te komen zien.

Ze hadden een gat in die ongelooflijk volle markt ontdekt en verbouwden gewassen die bij de transmigranten op hun onvruchtbare grond niet wilden groeien. Ze hadden het gat vergroot doordat ze de tussenhandelaren in Merauke hadden leren kennen en ze hen ervan op de hoogte brachten wat voor gewassen er kwamen en hoeveel ze konden verwachten. De man achter hen was een genie en heette Bas Minggu. Hij was een Marind—iemand van de autochtone bevolking van Merauke—die ondanks alles wat tegen hem was een studiebeurs had gekregen om landbouwwetenschap te gaan studeren aan een Javaanse universiteit. Hij was teruggekomen om zijn mensen uit de ellende te halen en had de ambassades van Canada en Nieuw-Zeeland ertoe overgehaald het benodigde geld ter beschikking te stellen. Met dertig dollar per gezin—een vierhonderdste van wat het kostte om transmigranten opnieuw te vestigen—had hij drieduizend Marinds van de ondergang gered.

We ontmoetten hem in zijn werkplaats, waar hij mensen leerde onder de prijs van de importprodukten in Merauke te werken. Ze maakten stoelen uit lokaal hout, stevige dingen die voor ongeveer tien gulden werden verkocht. Een stoel per dag, met een minimum aan materiaalkosten, leverde iemand uit Merauke een goed loon op en kostte nog niet de helft van de stoelen uit Jakarta. Buiten waren vrouwen sago aan het bereiden. In plaats van met de kleine houwelen die ze normaal gebruikten, maakten ze de sago fijn met een enorme rasp, een uitvinding van Bas. Het was een opvallend eenvoudig apparaat: een plank met aan iedere kant een handvat en ongeveer honderd spijkers die er in het midden uitstaken. Twee vrouwen trokken de rasp heen en weer en merkten dat ze nog maar een derde van de tijd nodig hadden om sago te bereiden. Daardoor waren ze vrijer om andere dingen te doen, zoals de kinderen opvoeden of de mannen helpen geld te verdienen. Geld was plotseling essentieel geworden voor de Papoea's, als zij de aanslag van alles wat hun overkwam wilden overleven. Zonder de oerwouden die hen voeden zouden ze voedsel moeten kopen en leren hoe ze de migranten met hun eigen wapens konden verslaan.

Bas zei dat het voor de Marinds niet gemakkelijk was om zich aan te passen aan gestructureerd werk. Ze zagen het leven nog als een

kwestie van dagelijks rondkomen en vonden het moeilijk om het nut van investeren in te zien. Soms sloeg een project niet aan en ontdekte hij dat de dorpelingen hun kokosnootplantages gebruikten om palmwijn te maken of een stel fruitbomen lieten verrotten omdat ze genoeg geld verdienden om van te leven. Maar over het algemeen hadden de projecten iets teruggebracht dat uit de mensen was geslagen. In het ontwikkelingsdorp zagen we trots, en dat waren we niet meer tegengekomen sinds de Dani's, de enige groep mensen die hadden kunnen blijven zoals ze waren. Hij probeerde hun geen vis te geven, zei Bas, maar vishaakjes en hun te laten zien hoe ze die konden gebruiken, zodat de vis hun eigen prestatie zou zijn. Wanneer mensen doorkregen wat hij probeerde te doen, gingen ze er enthousiast op af en hadden ze meestal succes gehad. Er waren nog achttienhonderd mensen in de omgeving van Merauke die werden geholpen door een groep van een missionaris. Zij streefden naar hetzelfde als Bas en kochten fruitbomen voor de dorpelingen en hielpen hen om wat ze verbouwden op de markt te brengen. Zonder overheidssteun, zonder technologie en met heel weinig geld hadden de twee stichtingen het leven van dertig procent van de inheemse bevolking van Merauke verbeterd.

Het was duidelijk dat de vooruitgang zelf de Papoea's niet te gronde richtte, maar die vorm van vooruitgang waarbij de ene groep, de Indonesiërs, bewust en ten koste van de andere werd bevoorrecht. De Papoea's waren, ondanks alles wat de overheid tegen hen beraamde, opgewassen tegen een voorzichtige en geleidelijke vooruitgang die erop gericht was om hen te helpen en niet om hen te vernietigen. Als de regering een fractie van het geld voor de transmigratie, die zeveneneenhalf miljard dollar, aan de geleidelijke ontwikkeling van de Papoea's had besteed, hadden ze de kans om te veranderen misschien graag met beide handen aangegrepen.

In de delen van Irian waar geen mensen als Bas en de missionaris waren, hadden de bewoners hun eigen oplossingen gekozen, die minder goed werkten. De OPM vormde voor de Papoea's een extra probleem, geen oplossing, en alles wat ze deed had een averechtse uitwerking op haar eigen mensen. Er was geen enkele kans dat Indonesië Irian Jaya zou prijsgeven en alle pogingen om dat als een oplossing na te streven eindigden in tranen. In 1988 zagen we ech-

ter dat er snel en doeltreffend iets van buitenaf moest worden ondernomen. De Papoea's hadden geen tijd meer te verliezen. Ze verloren hun middelen van bestaan en hun identiteit, zonder dat die door iets werden vervangen. Groepen als die van Bas waren uiterst zeldzaam, hadden geldgebrek en bereikten slechts een zeer klein deel van de mensen. Er was een oplossing voor heel Irian nodig, vóór de autochtone bevolking daar de zoveelste koloniale tragedie zou worden. Ik dacht dat die oplossing maar van één plaats kon komen en dat was van de plaats waar het probleem was begonnen: de Verenigde Naties.

Indonesië was volkomen afhankelijk van buitenlandse hulp. De dertien ontwikkelde landen die de natie financieel steunden, leverden in 1988 de helft van het ontwikkelingsbudget, 5,7 miljard dollar alleen voor dat jaar. Daarvan bestond 1,5 miljard dollar uit speciale hulp om Indonesië uit de economische puin hoop te halen waarin het door de olieprijs en de corruptie was beland. Die landen, zoals Japan, de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Australië, Canada, Nederland, Frankrijk en West-Duitsland, hielden Indonesië drijvende omwille van financiële redenen op lange termijn. Dat hoefden ze niet zonder voorwaarden te doen. De Wereldbank had al voorwaarden opgelegd voor een lening die zij had verstrekt om Indonesië te helpen bij de herstructurering van de economie. Zij had gesteld dat Indonesië in ruil voor de lening moest beginnen de grote corrupte industrieën te dereguleren. Er was geen reden waarom dergelijke, maar dan humanitaire eisen niet zouden worden gekoppeld aan het geld dat die westerse landen leenden. De voorwaarden moesten naar mijn mening inhouden dat er opnieuw VN-waarnemers zouden worden gestationeerd op Irian Jaya.

Ze waren er vóór de wet van de vrije beschikking in 1969 al geweest, toen Indonesië theoretisch slechts gedeeltelijk recht op Irian Jaya had. Dat team was volstrekt ineffectief geweest en had er om persoonlijke redenen voor gezorgd dat het niets zag wat de Indonesiërs in diskrediet zou kunnen brengen. Er waren echter goede redenen om te geloven dat een nieuw team, met steun van de landen die Indonesië solvent hielden, effectiever zou zijn. De westerse landen konden volhouden dat ze Indonesië geen verdere leningen zouden verstrekken tenzij VN-waarnemers op Irian werden toegelaten

en zij vrij zouden mogen rondreizen en rapporteren over wat zij zagen. Als de wreedheden nog zouden doorgaan nadat de VN-waarnemers waren aangekomen en het de waarnemers werd belet om ze te rapporteren, konden die schenkende landen de kraan van de geldtoevoer een stukje dichtdraaien, waardoor ze Indonesië zouden kunnen verlammen. De Indonesische regering zou gedwongen worden in te zien dat haar eigen welzijn afhing van het welzijn van de Papoea's.

De regering zou niet alleen gedwongen kunnen worden te stoppen met bepaalde dingen die ze op Irian deed, maar ook om geld te steken in ontwikkelingsprojecten die de Papoea's werkelijk ten goede zouden komen. Er waren talloze mogelijke vormen van nijverheid die de mensen de keus boden hun eigen cultuur te bewaren en tegelijkertijd geld te verdienen. Een verstandig toeristisch beleid was één mogelijkheid, het opzetten van netwerken om oerwoudproducten te verkopen die zonder vernietiging vergaard konden worden, was een andere, verder konden houtsnijwerk, stenen gereedschap, pijlen en bogen worden vervaardigd als etnische snuiterijen voor het Westen en konden op vruchtbare stukken land gewassen voor de markt worden verbouwd. Terwijl de Papoea's konden beslissen hoe ze wilden zijn, zich wilden kleden, wilden leven en wilden eten, zouden ze de kans krijgen om op voet van gelijkheid met de rest van de wereld te concurreren en niet als minderwaardige en benadeelde burgers. Dat zou allemaal doodeenvoudig gebeuren als voldoende mensen in de landen die Indonesië geld gaven, druk zouden uitoefenen op hun regering en hun vertegenwoordiger bij de VN.

Wat de problemen op Java betreft, daar bestonden al een paar oplossingen voor die geen van alle iets te maken hadden met transmigration. De Wereldbank was in haar andere gedaante—als hulpverlener bij het hervormen van de economie in ontwikkelingslanden—met een aantal gedreven ministers een stel van de kolossale corrupte monopolies aan het ontbinden die de groei van Indonesië hadden verlamd. De nieuwe arbeidspool op het platteland van Java kon gedeeltelijk worden opgeslokt en de migratie naar de steden tot staan worden gebracht als de economie van het eiland werd geherstructu-

reerd. Gigantische industrieën in de steden, die grotendeels werden geleid door ministers of generaals en vaak miljoenen verloren aan corruptie en inefficiëntie, konden worden afgebroken en verspreid. Produkten die het platteland voortbracht konden in de dorpen worden bewerkt—van koffiebonen kon koffie worden gemaakt, van maïs meel—in plaats dat ze rauw en praktisch zonder waarde werden geëxporteerd. Aan plaatselijke behoeften kon plaatselijk worden voldaan. Zoals we hadden gezien kwamen op het platteland van Java hier en daar al kleine schuurtjes van de grond waar dakpannen werden gemaakt, ovens voor bakstenen, smidsen voor landbouwwerktuigen en meubelateliers. Ze begonnen de mensen uit de streek de dingen te verschaffen die ze vroeger vanuit het buitenland hadden geïmporteerd of uit de grote fabrieken in de stad hadden gehaald, wat duurder was en waardoor minder mensen werk hadden.

Op het platteland konden ook meer exportprodukten worden geproduceerd en eveneens importprodukten worden vervangen. Peper was een van de weinige artikelen waar nog goed voor werd betaald en een kwart hectare kon een gezin in leven houden. Marktgewassen en visvijvers brachten ook veel meer geld op dan rijst en in getijdestreken kon een kleine boer door slechts een halve hectare vijvers met garnalen definitief veranderen in een koopman. Die dingen gebeurden, enigszins. Het ging te langzaam om veel van de onofficiële mensen op Java te helpen en ze werden vertraagd door corrupte belangen, maar in een dergelijke herstructurering van de economie lag de oplossing voor een groot deel van Java's problemen. Er moest nog een lange weg worden afgelegd en er was veel scholing nodig, maar de principes waren goed. De geboortenbeperking begon ook op gang te komen. Waar de mensen zelf mochten kiezen ging het goed. Van alle oplossingen die de regering kon kiezen, was transmigratie de minst geëigende en de minst noodzakelijke. Transmigratie droeg er weinig toe bij om de overbevolking op Java te verminderen en veroorzaakte, behalve voor wie op zulke plaatsen als Zuid-Sumatra terecht kwam, slechts problemen voor de mensen die werden verhuisd.

Terug in Jayapura zochten we voor we naar huis gingen uit wat er met de twee meisjes was gebeurd die de dorpelingen uit Arso tijdens het bloedbad hadden ontvoerd. De overvallers waren met hun gijzelaars naar Papoea Nieuw-Guinea gevlucht. Ze staken net de grens over toen een troep soldaten hen inhaalden. Aangezien de soldaten de grens zonder toestemming waren overgestoken, was het bijna tot een vuurgevecht gekomen tussen hen en het Papoease leger, wat werd voorkomen doordat de Papoeanen de dorpelingen overhaalden de twee meisjes over te leveren, die met de soldaten naar huis gingen. In Arso hielden de moeilijkheden daarmee echter niet op, want een plaatselijke splintergroepering van de OPM had ten onrechte de verantwoordelijkheid voor de aanval opgeëist en beweerde dat er honderdvijftig Sulawesische migranten waren gedood, een sterk verhaal dat slecht overeenstemde met het feit dat de meesten van hen nog rondliepen. Als reactie zette de Indonesische regering de Papoeanen onder druk om de grote vluchtelingenkampen in het noorden van Papoea Nieuw-Guinea, die rebellenbolwerken zouden zijn, te ontruimen en de vluchtelingen naar een hervestigingscentrum honderd kilometer van de grens te sturen.

De rebellen waren uit Jayapura weg. Er waren er een paar gearresteerd en de anderen waren gevlucht en toen we bij het huis van de Pakistaan langsgingen bleek het leeg te zijn. Er was op Irian niets meer te doen en het was tijd om naar huis te gaan. Ons vliegtuig vertrok echter pas een paar dagen later en we hadden nog net genoeg geld om terug te gaan naar de Baliemvallei voor een allerlaatste blik, voor we op de zwarte lijst zouden worden gezet. We kochten tickets naar Wamena en vlak voor we vertrokken gingen we bij een bevriende uitgeweken landgenoot in de stad langs om gedag te zeggen. We kletsten over thuis en de opluchting om terug te gaan, maar toen we hem van onze directe plannen vertelden, bracht hij de nieuwe richtlijnen die de overheid had uitgevaardigd ter sprake. Trans-

migranten waren tot dat moment uit het centrale bergland van Irian weggehouden, maar het ministerie had net aangekondigd dat de eerste kolonisten op het punt stonden te vertrekken: Niemand wist waar ze zouden worden gestopt, maar onze vriend veronderstelde dat alleen de Baliemvallei groot genoeg was voor transmigratie op die schaal. Het drong toen niet werkelijk tot ons door.

De politie in Wamena herkende ons niet, wat een opluchting was, en een vriendelijke sergeant die we ontmoetten bracht ons voor de nacht onder in een lege kazerne. We gingen uit elkaar om door de stad te dwalen en toen ik de markt op liep zag ik Suleman tegen de buitenkant van een stalletje leunen. We vonden het prachtig om elkaar te zien en ik trakteerde hem op een stel biertjes in een stalletje langs de weg, want hij scheen weer te zijn vergeten dat hij een moslim was. Hij vertelde me dat de politie in Wamena knettergek was geworden nadat we ertussenuit waren geknepen en dat er een officier uit Jayapura was gekomen om hun een uitbrander te geven. Suleman had zelf, doordat hij slechts bij ons in dienst was geweest, geen problemen gehad en de opschudding was al weer grotendeels weggeëbd toen hij in de stad terugkwam. Ik probeerde Suleman niet te geloven toen hij me zei dat Arkilaus en hij de hele weg vanaf Mbua hadden gerend en in twee dagen en een nacht Wamena hadden bereikt.

Adrian en ik wilden allebei onze laatste twee dagen op Irian alleen zijn, aangezien we genoeg stof tot nadenken hadden. Hij liep naar het oosten en ik ging in zuidelijke richting de vallei in. Toen de weg na een paar doorgroefde kilometers ophield, ging ik verder over een zandpad, terwijl ik me een beetje gedesoriënteerd voelde in de berglucht. De velden stonden vol wilde gladiolen die als wimpels boven de gelederen geelbruin gras uitstaken. Wanneer ik een bijenkorferf passeerde, kwamen de dorpelingen me tegemoet en paktten mijn hand terwijl ze *'nayak, wa, wa, nayak'* zeiden of: *'la-ok, la-ok'* en één oude vrouw trok me aan mijn haar. Ik reageerde lauwtjes, want ik was er niet helemaal bij. Ik merkte dat ik verward was en toen ik me een tijdje te midden van de scherpe blauwe bergen en in de prikkelende lucht bevond, ging ik langs het pad zitten om te proberen de boel te ontwarren.

De reis was God en Allah en de voorouders zij dank voorbij. We

waren niet neergeschoten, gemarteld of in de gevangenis gezet en ik zou mijn vriendin terugzien. Toch voelde ik daar ondanks mijn opluchting geen voldoening over. Hoewel we vrijwel het hele verhaal te weten waren gekomen en hadden vastgesteld dat er iets goed mis was met de transmigratie en iets goed mis was met Irian, hadden we ontdekt dat er geen simpele antwoorden waren, geen edicten die met zwarte letters aan de hemel stonden geschreven. En terwijl veel van wat ik had gezien in alle opzichten verkeerd was, bestonden er voor andere dingen veel verschillende waarheden: de waarheid van de regering, van de transmigrant, van de lokale bevolking, van mij. Inzicht had me gevelde en de duisternis in geleid.

Ik had ook ingezien dat er geen impulsieve oplossingen voor mijn frustraties waren. Mijn speurtocht naar iets wezenlijkers dan mijn baan in Londen had me weer teruggevoerd naar het begin, om me te tonen dat er inderdaad geen eindpunten waren. Ik had de ellende van een vaste baan eraan gegeven en me een hele nieuwe serie moeilijkheden op de hals gehaald, waarbij eenzaamheid en woede nooit ver te zoeken waren. Ik was boos over mezelf, dat ik niet in staat was een oplossing te vinden, en ik was boos over de kwestie, zoals ik nog nooit boos was geweest over iets wat mij niet aanging. Het was niet langer de rechtvaardige verontwaardiging van de bourgeois journalist thuis, die je stimuleerde en een voldaan gevoel gaf, maar het was iets wat dof bleef knagen en onuitroeibaar was, alsof mijn leven door die kwestie in Indonesië werd onderdrukt. Er was ook een andere frustratie, die ik voor mezelf nog niet had kunnen verklaren. Indonesië had zijn betovering verloren en was donker en vijandig voor me geworden. Ik zou nooit meer terug mogen komen en ik veronderstelde toen dat ik er nooit meer heen zou willen. Ik lag een tijdje achterover tussen de gele zegge en de wilde gladiolen en toen voelde ik ineens hoe onbeduidend mijn eigen frustraties waren: het ongenoegen van een journalist over zijn carrière – ik hield het naast het leven of de dood van de stammen, van mensen die even werkelijk waren en evenveel recht van bestaan hadden als Adrian en ik. Ik stond weer op en begon te lopen.

Er was oorlog op komst. Mannen bij de tuinen maakten zich ervoor klaar en stonden met lange speren en beschilderde gezichten op

wacht. Het zou waarschijnlijk die dag gebeuren, want het bondgenootschap door wiens gebied ik liep had ruzie gemaakt met zijn burens en hen uitgedaagd. Ik hing rond, maar niemand wilde me zeggen waar de strijd zou plaatsvinden, hoewel ik er zeker van was dat ze het wisten. De kans bestond zelfs dat de twee partijen elkaar op dat moment troffen in volle uitrusting, met hoofdtoeien van paradisijsvogels, slagstanden door hun neus en stokken van kaketoeveren om de vijand mee te honen. De gevechten van de Dani's waren zo ongeveer de enige serieuze vorm van oorlogvoering die zelden tot verwondingen leidden. De Dani's waren zulke hopeloze schutters dat ze een hele dag pijlen op elkaar konden afschieten zonder iemand te raken. Als iemand werd gedood eindigde de strijd doordat de andere kant wegrende om deze prestatie te vieren. Maar meestal ging het vechten de krijgers halverwege vervelen en begonnen ze in plaats van pijlen beledigingen op elkaar af te vuren. Aangezien de Dani's in staat waren briljante woordspelingen te maken, kon een fraaie spottende opmerking iedereen aan het lachen maken en kon de hele toestand omslaan tot een soort gewapend feestje, waarbij mensen de krijgslijnen overstaken om oude vrienden van het andere bondgenootschap te ontmoeten. Volgens alle verslagen hadden zulke formele oorlogen minder te maken met winnen dan met het opvoeren van een show om de voorouders te behagen. Net als aardbevingen zouden oorlogen goed zijn voor de bataten.

Ik miste de oorlog, maar Adrian liep er toevallig tegenaan toen het gebeurde. Hij bereikte het strijdtoneel precies op tijd om te zien hoe de strijders zich opgewonden en gekleed in de ongelooflijkste kostuums verzamelden. Ze zouden net beginnen toen een peloton gewapende politieagenten over de heuvel kwam aanrennen en ze met lichte mitrailleurs uiteendreef. De Dani's werden plechtig terugbegeleid naar hun dorpen. Ze waren razend.

Mijn pad kwam weldra bij een ruwe rotsachtige kloof, die de rivier de Yetni had uitgesleten nadat zij uit de bergen te voorschijn was gesprongen om zich bij de rivier de Baliem te voegen. De krijgers hadden me gezegd dat de rivier door zware regenval zo was gestegen dat je er haast niet overheen kwam. Van bovenaf leek de

stroom smal genoeg om eroverheen te springen, dus gleeed ik langs de wand van de kloof naar beneden om een kijkje te nemen. De Yetni was in werkelijkheid een angstaanjagende rivier van ongeveer negen meter breed. Het grijze water sputterde en smeed kiezels tegen de rotsen omhoog. Ik probeerde er op verschillende plaatsen in te stappen, maar mijn benen werden opgetild en ik kon de grote keien in het midden niet bereiken. Ik liep zoekend naar een weg heen en weer toen ik gefluit hoorde van de klip aan de overkant. Er kwam een man naar beneden rennen met een graafstok. Hij was oud en grijs maar maakte vanaf zijn oever een polsstoksprong naar een kei in het midden van de stroom. Toen zette hij zijn stok tegen een andere kei en sprong telkens verder tot hij mijn arm kon pakken. Hij gaf een wilde ruk waardoor ik op de kei naast hem belandde. Toen zette hij zich schrap met de stok en gaf me een harde duw naar de andere oever, waardoor ik wegvloog en op de grote kei in het midden van de stroom terecht kwam, waarvandaan ik naar de overkant kon waden en springen. Op de oever bietste de oude man een sigaret en kuierde weer naar zijn pad terug. Later hoorde ik dat iemand anders de Yetni die morgen had proberen over te steken. Een kei had zijn benen onder hem vandaan geslagen en hij was meegevoerd naar de Baliem en verdronken.

Toen het 's middags begon te regenen liep ik naar een kampong langs de grote rivier. Hij bestond uit een groepje ronde hutjes en twee lange hooiberghuizen, was omgeven door een stapelmurtje en kon bereikt worden via verschillende hekken en gangetjes die dienden om mensen of varkens of geesten afwisselend binnen of buiten te houden. Twee jonge mannen, die hoofdbanden van zaden en kettingen van kralen en zwijnsborstels droegen, waren bezig hun groentepplanten langs lattenroosters te leiden. Een van hen sprak Indonesisch en scheen het prachtig te vinden toen ik vroeg of ik er de nacht kon doorbrengen. Hij sloofde zich voor me uit in de mannenhut, trok bundels gras naar me toe om een bed te maken en stookte het huiselijke vuur op. Aan de pilaren rond de vuurplaats hingen verscheidene schedels van buideldieren. Het waren gewoon oude jachttrofeeën, hoewel ik had gehoord dat de kaken van buideldieren in sommige plaatsen werden gebruikt om weggelopen vrouwen terug te toveren. Ik zat in de hut en de mannen gingen onder-

tussen verder met tuinieren. Het was net of het Kerstmis was, met dat gloeiende vuur terwijl het buiten koud werd.

Er kwamen andere mannen de hut in, die verbaasd *wa-waden* toen ze mij zagen. Twee oudjes bleven me maar omarmen, óf als een uiterst hartelijk welkom óf om er zeker van te zijn dat ik echt was. Ik voelde me zeer gerustgesteld zoals ik daar zat, alsof ik in die rokerige hut naast de Baliem al thuis was. Toen iedereen was komen opdagen en de bataten waren gekookt, haalde een stel mannen kleine bamboemondharpjes te voorschijn. Ze klemden de scherp klinkende dingen tussen hun tanden en plukten aan een snaar om die te laten vibreren. De harpjes hadden ieder een omvang van twee noten, een steeds herhalend 'dweng, dwong', maar de Dani's werden erdoor in vervoering gebracht. Ze begonnen heen en weer te wiegen en een oude man begon laag boven het getokkel uit te mompelen, alsof hij bad. Twee jonge jongens gingen meedoen en verhieven hun stem langzaam in een andere melodie tot ze uit volle borst een volledige, vloeiende hoge tegenstem zongen. Toen deed iedereen mee en het klonk nauwgezet en resonerend terwijl iedere man rond zijn eigen toonhoogte bezig was. Plotseling hield iedereen precies tegelijk op, waarna de oude man ineens over sprong op een ander wijsje, een schel en snel dansliedje, dat steeds sneller en wilder werd toen de anderen mee gingen doen, driftig dirigerend met hun handen. De leider moet een of ander teken hebben gegeven dat ik niet had gezien, want op een bepaald punt vielen ze allemaal doodstil, wat een indrukwekkend en verwarrend effect had. Ze begonnen weer opnieuw en waren nog bezig toen ik in slaap viel.

's Morgens hadden twee mannen verschil van mening. Ik zag hen aan voor vader en zoon en de jongste pakte telkens een andere penis-koker van de plek waar ze achter in de hut hingen en paste hem aan. De oude man bleef maar met zijn hoofd schudden en ze terughangen. Hij scheen zich vreselijk te generen voor de smaak van de jonge man, want krullende kokers waren kennelijk onfatsoenlijk en hij kon zijn zoon niet toestaan zich met zo iets in het openbaar te vertonen. Voor ik wegging trok de man die Indonesisch sprak de banden van gevlochten grassen en orchideeëwortels van zijn bovenarmen. Hij deed ze om mijn eigen armen, vulde mijn tas met bataten en omhelsde me hartelijk voor ik de nevel in liep. De zon was net

opgekomen op mijn laatste dag op Irian Jaya en plotseling stemde de gedachte dat ik naar huis ging me treurig en ongelukkig. Ik ging op pad om via een andere route naar Wamena terug te keren, over een heuvel die uit de bergwand naar voren stak. Ik klom langzaam naar de top en ging halverwege ineens in het gras zitten, overwelddigd door een droefheid die ik niet helemaal kon thuisbrengen. Er schommelde een oude vrouw langs die vanonder een enorm net vol bladeren opkeek.

Vanaf mijn plaats in het lange gras op de heuvel kon ik het grootste deel van de Baliemvallei zien. Ver weg glinsterde Wamena in de opkomende zon. Vlak onder me lag op de lagere hellingen van de heuvel een Dani-kampong, omgeven door de lange golfplaatdaken van een politiepost en een school. Voor mij was het net als overal op Irian. Ik had daar al een halfuur gezeten toen ik merkte dat er iemand naast me stond. Hij was een jaar of veertien, een vreemd uitziende vuile jongen met een draagnet over zijn schouder en een gescheurde korte broek. Hij was op weg naar de school onder ons, maar ging in het gras zitten en vroeg om een sigaret. Zonder aansporingen begon hij te praten over de Indonesiërs en de ellende die ze in het dal veroorzaakten. Zijn vader was door Javaanse handelaars gekoeioneerd, maar hij kon niet terugvechten omdat hij dan door de politie zou worden geslagen. Zijn vriend was door soldaten vastgebonden en in de Baliem gegooid. Je bereikte er niets mee als je moeilijkheden veroorzaakte. Het was de allerhoogste tijd voor de onafhankelijkheid, zei hij. Toen besepte ik pas wat hij daarvoor in de plaats zou krijgen.

De transmigratie kwam naar de bergen. De mensen zouden erdoor uit elkaar worden getrokken. De dalen in het centrale bergland waren al overbevolkt doordat spontane migranten land hadden ingepikt en meer Dani-kinderen in leven bleven. Er waren geen natuurlijke rijkdommen die met nieuwe kolonisten konden worden gedeeld, dus zouden de Dani's moeten verdwijnen. Hun kampongs zouden worden verbrand en hun varkens gedood en de mensen zouden ertegen vechten en van kant worden gemaakt of zich erbij neerleggen en veranderen in de lusteloze gebroken wezens die ik verder overal had gezien. Transmigratie zou hun einde betekenen.

Ik was erbij betrokken geraakt. Ik kon niet teruggaan en doen alsof

ik ergens ver weg een probleem had gezien dat mij niet aanging. Het deed mij ook pijn. Ik wendde me naar de jongen om iets te zeggen, maar hij was weggegaan. Ik zag hoe hij langzaam in zijn smoezelige korte broek en met zijn sigaret de heuvel afhuppelde naar school, de laatste Dani die ik ooit zou ontmoeten. De zon raakte het dak van de politiepost en glinsterde naar me terug. Er zou iets moeten gebeuren.

Petitie aan de Verenigde Naties

In de campagne om een einde te maken aan het onmenselijke beleid van de Indonesische regering op Irian Jaya neemt deze petitie een centrale plaats in. Stuur de petitie alstublieft naar een van de hieronder vermelde mensenrechtenorganisaties. Zij zullen haar doorgeven aan de VN-vertegenwoordiger van uw land.

Nederland

Stichting Werkgroep Inheemse
Volken
Minahassastraat 1
Postbus 40066
1009 BB Amsterdam
020-938625

Groot-Brittannië

Survival International
310 Edgware Road
London W2 1DY

Frankrijk

Survival International (France)
16 Rue Littré
75106 Paris

Spanje

Survival International
(España)
Calle Marquez de Portugaleta 3
28027 Madrid

Italië

Survival International Group
of Milan
Via Ludovico di Breme 48
20156 Milano

West-Duitsland

Gesellschaft für Bedrohte
Völker
Postfach 2024
Göttingen D-3400

Oostenrijk

Gesellschaft für Bedrohte
Völker
Kleeblatgasse 4
Wien
A 1010

Denemarken

IWGIA
Fiolstraede 10
København DK-1171

Zweden

Fourth World Association
Box 10190
Stockholm 10055

Noorwegen

IWGIA
Inst. for Sosialantropologi
PB 20 Blindern
Oslo 3

Verenigde Staten

Survival International (USA)
2121 Decatur Place NW
Washington DC 20008

Australië

Australia West Papua
Association
P.O. Box 148
Collingwood
Victoria 3066

Nieuw-Zeeland

NZ Catholic Commission for
Evangelisation, Justice and
Development
P.O. Box 12-193 Thorndon
Wellington

India

Lokayan
13 Alipur Road
Delhi 110054

Maleisië

The Asia-Pacific Peoples
Network
43 Salween Road
Penang 10050

Filippijnen

TABAK
P.O. Box 307
Araneta Center
Cubao
Quezon City 1109

Gifpijlen is niet alleen het relaas van een bijzonder reisavontuur, maar bevat tevens het aangrijpende getuigenis van genadeloze uitroeiing. George Monbiot, van origine zoöloog, kwam via zijn werk voor de BBC op het spoor van wat een hedendaagse pogrom kan worden genoemd: de vervolging en verdelging van de Papoea's in het voormalige Nederlands Nieuw-Guinea, het huidige Irian Jaya. Om een halt toe te roepen aan de steeds toenemende overbevolking van Java heeft de Indonesische regering een geforceerd program tot transmigratie ontworpen dat funest is voor de Papoea's. Honderdduizenden Javanen zijn gedwongen afgereisd naar Irian Jaya en zijn daar aan bouwland geholpen dat vervolgens geheel ondergeschikt is gemaakt aan de nieuwe agrarische jarenplannen. Daarin is geen plaats voor de Papoea's. Hun wereld is die van gisteren, en die moet worden opgeruimd. Dat blijkt de Indonesiërs wel toevertrouwd. Ze gaan Irian Jaya te lijf met bommen, ze folteren en doden de laatste stamhoofden, terwijl de nieuwe kolonisten op de onvruchtbare gronden die hen na het Indonesische

geweld overblijven eveneens gedoemd zijn tot langzame verpaupering en hongersnood.

Geregeld zijn de afgelopen jaren berichten doorgesijpeld over de Indonesische praktijken op Irian Jaya, maar nog niet eerder verscheen er een boek waarin aan de hand van persoonlijke ervaringen zo'n gruwelijke aanklacht was neergeschreven. Monbiot wist tot diep in de binnenlanden van dit fascinerende eiland door te dringen en wat hij daar hoorde en zag wettigt de conclusie dat hier sprake is van regelrechte volkerenmoord.

* Een verbijsterend verslag van de verwoesting van het oude Irian Jaya en van de verdelging van de oorspronkelijke inheemse bevolking. Monbiots avontuurlijke reis door dit meest verboden gebied ter wereld was een onderneming met zeer veel risico's. Monbiot nam die om dit boek neer te kunnen zetten, een boek dat echt iedereen moet lezen.

— *Norman Lewis*

ISBN 90 295 3172 X

GROTE
ABC